

โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

**A STRUCTURAL EQUATION MODEL OF SPIRITUAL
LEADERSHIP BASED ON BUDDHADHAMMA
OF TEACHER-MONKS**

พระมหากัมพล อตฺถปาโล (ชำนาญ)

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุขฎิณิพนธ์
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๖

โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

พระมหากัมพล อตถปาโล (ชำนาญ)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Structural Equation Model of Spiritual Leadership Based on Buddhadhamma of Teacher - Monks

Phramaha Kamphol Atthapalo (Chamnan)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Education
(Buddhist Educational Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2023

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

.....
(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พิมพ์ชื่อประธานกรรมการ)

..... กรรมการ
(พิมพ์ชื่อกรรมการตรวจสอบ/ภายนอก)

..... กรรมการ
(พิมพ์ชื่อกรรมการตรวจสอบ)

..... กรรมการ
(พิมพ์ชื่อประธานกรรมการควบคุม)

..... กรรมการ
(พิมพ์ชื่อกรรมการควบคุมร่วม)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์ ประธานกรรมการ
ดร.ลำพอง กลมกุล กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย
(พระมหาแก้วพล อุดปาโล)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรม ของพระสอนศีลธรรม
ผู้วิจัย	: พระมหากัมพล อุตถปาโล (ชำนาญ)
ปริญญา	: ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธบริหารการศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์, กศ.บ. (สุขศึกษา), คม. (การศึกษาปฐมวัย), ปร.ด. (การบริหารการศึกษา) : ดร.ลำพอง กลมกุล, ศษ.บ. (การสอนมัธยมศึกษา), ค.ม. (วิจัยการศึกษา), ค.ด. (วิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗

บทคัดย่อ

คุณูปนิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ใช้วิธีวิจัยผลสมวิธีแบบพหุระยะ แบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะที่ ๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และพระสอนศีลธรรมต้นแบบ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๙ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ระยะที่ ๒ การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความตรงของรูปแบบ กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมมีขนาด ๓๙๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติแบบบรรยาย สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน วิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และวิเคราะห์ขนาดอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมด้วยโปรแกรม LISREL และระยะที่ ๓ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่ม โดยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการบริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และประเมินรูปแบบโดยใช้การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา จำนวน ๕ คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ได้แก่ ความถี่ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า

๑. องค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ซึ่งประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓) ไตรสิกขา และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๒. การพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ได้นำองค์ประกอบที่สำคัญต่าง ๆ มาวิเคราะห์ทางสถิติ โดยนำเสนอเป็นโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = ๔๕.๒๓$, df

= ๓๕, $p = 0.0154$, $GFI = 0.986$, $AGFI = 0.944$, $RMR = 0.0156$) มีค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างตัวแปรภายในแฝงของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ 0.803 แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR), วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) และไตรสิกขา (TRISIK) สามารถอธิบายความแปรปรวนของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (CHAR) ได้ร้อยละ 80.30

๓. การประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ผลการตรวจสอบพบว่า มีความเหมาะสม มีความถูกต้อง มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ และสรุปองค์ความรู้จากการวิจัยมาพัฒนาเป็นโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ได้เป็น MONK Model เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปปรับใช้ได้จริงของพระสอนศีลธรรม

Dissertation Title : A Structural Equation Model of Spiritual Leadership Based on Buddhaddhamma of Teacher - Monks

Researcher : Phramaha Kamphol Atthapalo (Chamnan)

Degree : Doctor of Education (Buddhist Educational Administration)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Booncherd Chumnisart, B.Ed. (Health Administration), M.Ed. (Early Childhood Education), Ph.D. (Educational Administration)

: Dr. Lampong Klomkul, B.Ed. (Secondary Education), M.Ed. (Educational Research), Ph.D. (Educational Research Methodology)

Date of Graduation : May 15, 2024

Abstract

The objectives of this dissertation were 1) to study the compositions of the structural equation model of spiritual leadership based on buddhadhamma of teacher - monks, 2) examine the validity of spiritual leadership measurement model and develop a model of causal relationship of factors influencing to spiritual leadership based on buddhadhamma of teacher – monks, 3) Evaluate model of spiritual leadership based on buddhadhamma of teacher – monks. The mixed research methods were used in the study and study processes were divided into 3 steps; Qualitative research using In-depth interviews with 9 educationally qualified individuals selected through purposive sampling in Step1. Quantitative research using questionnaires to examine the validity of model by data collecting from 390 samples analyzed by descriptive statistics and the integrity of structural equation model was testified by LISREL in Step 2. Qualitative research using group interviews with 9 educationally qualified school administrators, analyzing data through content analysis and content validity checks by 5 individuals in Step 3.

Results were shown as follows:

1. The compositions of the structural equation model of spiritual leadership based on buddhadhamma of teacher - monks consisted of 4 components: 1) the

desirable characteristics of teacher - monks, 2) PDCA development process, 3) Trisikkha, and 4) the spiritual leadership of teacher - monks.

2. The proposed model of causal relationship of factors influencing to spiritual leadership based on buddhadhamma of teacher – monks is a causal relationship model and has harmonious relevance to empirical information at Chi-square = 45.23, $df = 35$, $p = .1154$, $RMR = .0196$ The values of R-SQUARE and SPIRIT are 0.803 and indicate that the model variables in the desirable characteristics of teacher – monks (CHAR), PDCA development process (PDCA), and Trisikkha (TRISIK) can explain the variant of the spiritual leadership of teacher – monks (SPIRIT) at 80.30%

3. Model Evaluation of influencing to spiritual leadership based on buddhadhamma of teacher – monks is deemed suitable, accurate, feasible, and beneficial for practical application proposed as "MONK Model"

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกตระหนักและขอบพระคุณ ในความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์ ประธานกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ และอาจารย์ ดร.ลำพอง กลมกุล กรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ ที่ให้ข้อเสนอที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาและปรับปรุงงานวิจัย ทั้งคอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ชี้แนะตรวจแก้ไข จนทำให้ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์

ขอบคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ช่วยตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธีวิจัย รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย พร้อมทั้งการให้คำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัย

ขอบคุณคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่ได้ตรวจสอบความถูกต้อง อีกทั้งให้คำแนะนำในการชี้ทางออกบอกทางให้ได้แก้ไข จนทำให้ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้เมตตาประสิทธิ์ประสาท ถ่ายทอดความรู้ ความดี ประสพการณ์และวิทยาการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ เพื่อน ๆ นิสิตรุ่นที่ ๑๑ ทุกรูป/ คน รุ่นพี่รุ่นน้องในรั้วมจร. ที่เป็นกัลยาณมิตรคอยให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

อาตมาภพจะนำความรู้ที่เป็นประโยชน์ที่ได้ศึกษานี้ควบคู่กับความรู้ทางธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและชาวโลก คุณูปการใด ๆ ที่เกิดจากการทำงานวิจัยนี้ ขอน้อมถวายเป็นสักการบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตอบแทนพระคุณของมารดาบิดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ท่านเจ้าของตำราที่ผู้วิจัยใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้

พระมหากัมพล อตฺตปาโล (ชำนาญ)

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ	๓๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ	๓๕
๒.๔ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ	๕๔
๒.๕ การบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๖๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๘
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๙
๓.๒ ระยะที่ ๑ การออกแบบวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก	๘๐
๓.๓ ระยะที่ ๒ การวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสำรวจความคิดเห็น (Survey)	๘๒
๓.๔ ระยะที่ ๓ การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)	๙๐

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๑
๔.๑ ผลการศึกษาองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิต วิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	๑๐๑
๔.๒ ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิต วิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	๑๒๔
๔.๓ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลัก พุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	๑๓๖
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๔๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๔๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๕๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๕
บรรณานุกรม	๑๖๑
ภาคผนวก	๑๗๒
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๗๓
ภาคผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ	๒๑๕
ภาคผนวก ค หนังสือแนะนำในการวิจัย	๒๒๑
ภาคผนวก ง ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ เฉพาะส่วนสำคัญ	๒๔๕
ประวัติผู้วิจัย	๒๘๔

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ การสังเคราะห์ความหมายและลักษณะคุณธรรม	๑๖
๒.๒ การสังเคราะห์ความหมายและลักษณะของบุคลิกภาพ	๒๑
๒.๓ คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของ Fry	๔๐
๒.๔ สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ	๔๔
๓.๑ โครงสร้างและน้ำหนักข้อคำถามของแบบสอบถาม	๘๖
๓.๒ ผลการพิจารณาคูณภาพของแบบสอบถามเกี่ยวกับความสอดคล้องระหว่าง คำถามรายข้อกับจุดประสงค์	๘๗
๓.๓ ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามจำแนกตามตัวแปรแฝง (N = ๓๐)	๘๘
๓.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวแปรในคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์	๙๐
๓.๕ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดคุณลักษณะพระสอน ศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR)	๙๑
๓.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวแปรในวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ	๙๒
๓.๗ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดวิธีการพัฒนาภาวะ ผู้นำ (PDCA)	๙๓
๓.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวแปรในไตรสิกขา	๙๔
๓.๙ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดไตรสิกขา (TRISIK)	๙๕
๓.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวแปรในภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอน ศีลธรรม (SPIRIT)	๙๖
๓.๑๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดภาวะผู้นำเชิงจิต วิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (SPIRIT)	๙๗
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๒๕
๔.๒ ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ แสดงอิทธิพลของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลัก พุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	๑๒๗
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตาม หลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	๑๓๑

ตารางที่	หน้า
๔.๔	ค่าสถิติการวิเคราะห์แยกค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์อิทธิพลของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
๔.๕	สรุปผลการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ตรวจสอบองค์ประกอบและพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
๔.๖	ตารางแสดงการวัดและประเมินผล
๔.๗	ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๒.๑	คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์
๒.๒	PDCA Cycle
๒.๓	วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ
๒.๔	ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
๒.๕	หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
๒.๖	กรอบแนวคิดในการวิจัย
๓.๑	การวิจัยแบบผสมวิธีหุระยะ (A Multiphase Mixed Methods Design)
๓.๒	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
๓.๓	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR)
๓.๔	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA)
๓.๕	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดไตรสิกขา (TRISIK)
๓.๖	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (SPIRIT)
๔.๑	วินัยดี
๔.๒	มีคุณธรรม
๔.๓	บุคลิกภาพดี
๔.๔	สอนดี
๔.๕	พัฒนาตนเองอยู่เสมอ
๔.๖	คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์
๔.๗	วางแผน Plan
๔.๘	ปฏิบัติตามแผน Do
๔.๙	ตรวจสอบ Check
๔.๑๐	ปรับปรุงแก้ไข Action
๔.๑๑	วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ
๔.๑๒	ไตรสิกขา
๔.๑๓	ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
๔.๑๔	องค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
๔.๑๕	โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ภาพที่

หน้า

๔.๑๖ บ้านไต่ ๑๐ ชั้นของโมเดลนวัตกรรมสร้างสรรค์

๑๔๓

๔.๑๗ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๑๔๔

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ

๑. การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในดัชนีฉบับนี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๗/๑๔๖. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ภาษาไทย เล่ม ๒๐ ข้อ ๔๕๗ หน้า ๑๔๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.จุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จุฬนิทเทส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	---------	-----------

ปกรณ์วิเสส

วิสุทธ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	------------------	-----------

๒. การระบุหมายเลขย่อภาษาไทย

การอ้างอิงพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุ เล่ม/ข้อ/ หน้าตามลำดับ เช่น อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๙๐-๙๑/๓๑๘-๓๒๐. หมายถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๙๐-๙๑ หน้า ๓๑๘-๓๒๐, อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐. หมายถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๙๑ หน้า ๓๒๐ เป็นต้น

๓. การใช้อักษรย่อภาษาอังกฤษ

คำย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
ibid.	ibiden	เรื่องเดียวกัน
op.cit.	opera citato	อ้างแล้ว
p.,pp.	page, pages	หน้า

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ การยอมรับ และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลแบบก้าวกระโดดที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภูมิภาค และโลก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไปสู่สังคมสูงวัย และทักษะของประชากรในศตวรรษที่ ๒๑ ที่ทั่วโลกต่างต้องเผชิญกับความท้าทายและมุ่งพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยุค ๔.๐ แต่ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นยังมีอยู่หลายประการ ได้แก่ การติดกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ทศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม และพฤติกรรมของประชากรที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา รวมทั้งปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และการขาดการความตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะ^๑

ด้วยการสอนศีลธรรมและการปฏิบัติหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมในฐานะการเป็นผู้เผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น นับว่าเป็นความสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับสังคมด้านจิตใจอันเป็นผลต่อการปฏิบัติต่อกันในสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการและเป็นไปตามหลักการพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นการช่วยครูในโรงเรียนเรื่องการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหมวดสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ถือว่าเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามมติมหาเถรสมาคมด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในการช่วยสอนธรรมศึกษาทุกระดับชั้น^๒ โดยมีศูนย์กลางการทำงานของพระสอนศีลธรรม ตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตั้งแต่

^๑ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐), หน้า ค-ง.

^๒ สำนักงานพระสอนศีลธรรม, คู่มือพระสอนศีลธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, (นนทบุรี: หจก. เซนปรินต์, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

ปีงบประมาณ ๒๕๕๑ เป็นต้นมา เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์ คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรมโดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมอย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับ คณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการประชาสัมพันธ์โครงการพระสอนศีลธรรม และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงามอย่างเป็นระบบ โดยจัดแผนการดำเนินการให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม^๓

ในการขับเคลื่อนโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ ผู้ที่มีส่วนสำคัญในกระบวนการดังกล่าว คือ พระสอนศีลธรรม มีบทบาทหน้าที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) สอนสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒) สอนและติวสอบธรรมศึกษาให้กับนักเรียน และผู้มีความสนใจทั่วไป ๓) อบรมศีลธรรม จรรยา พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย และด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๔) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนด้วยแนววิถีเชิงพุทธ ตามขั้นตอนกระบวนการของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนั้น พระสอนศีลธรรมจึงนับได้ว่า เป็นบุคลากรที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างมาก^๔

ทิศทางการพัฒนาโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มุ่งพัฒนากระบวนการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพ และประสิทธิผล นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือบริหารจัดการและดำเนินการ บริหารทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ประกอบการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ที่มีผลต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อให้ทราบสถานะที่แท้จริง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ที่สอดคล้องและมีความเป็นไปได้ที่จะบรรลุตามที่ต้องการ ซึ่งในส่วนของ การบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า สิ่งที่โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ต้องดำเนินการเร่งด่วน ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมให้มีคุณภาพปฏิบัติหน้าที่ เสริมสร้างศีลธรรมแก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่จำเป็นในแต่ละตำแหน่งงาน รวมทั้งการส่งเสริมเรื่องขวัญ

^๓ สำนักงานพระสอนศีลธรรม, แผนยุทธศาสตร์พระสอนศีลธรรม ในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ระยะที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร: หจก.เซนปรินต์, ๒๕๕๘), หน้า ๕.

^๔ สำนักงานพระสอนศีลธรรม, คู่มือพระสอนศีลธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, บทนำ, (นนทบุรี: หจก.เซนปรินต์, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

และกำลังใจให้แก่บุคลากร และการปรับปรุงกระบวนการบริหารภายในให้เป็นระบบรองรับการขยายพัฒนา ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการปลูกฝังศีลธรรมในสังคมให้ยั่งยืน^๕

ในยุคปัจจุบันนี้สังคมเริ่มหันมาสนใจเรื่องจิตวิญญาณของมนุษย์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่มีความสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำให้มีวิสัยทัศน์ มีอุดมการณ์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานและเป็นที่ยอมรับของคนอื่นในองค์กร ซึ่งเป็นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองจากภายในอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในบริบทการศึกษาที่กฎหมายได้ระบุถึงความสำคัญทางจิตวิญญาณที่ผู้บริหารโรงเรียนพึงมี ดังจะเห็นได้จาก ประกาศคณะกรรมการการคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๕๖^๖ ที่กล่าวถึงสาระความรู้และสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาตามมาตรฐานความรู้ ซึ่งต้องประกอบด้วย ๑) จิตวิญญาณ อุดมการณ์ของผู้บริหาร ๒) การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา ๓) ความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ๔) การวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสมรรถนะของผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรที่ควรมี ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรเป็นอย่างมาก

พระสอนศีลธรรม ถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของทั้งครูและนักเรียน ซึ่งต้องทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำและต้นแบบที่ดีในการชักชวน แนะนำ ส่งเสริม และถ่ายทอดองค์ความรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดซึ่งความสุขและความเจริญในชีวิตแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งนี้หากพระสอนศีลธรรมมีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณก็จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจ มีความสามารถในการจูงใจ ในการสร้างวิสัยทัศน์ ความน่าเชื่อถือศรัทธาได้ เมื่อพระสอนศีลธรรมมีจิตวิญญาณในการทำหน้าเผยแผ่คำสอนและมีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอก็จะทำให้สามารถพัฒนาครูและนักเรียนไปพร้อม ๆ กันได้ นับว่าเป็นการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

จากความสำคัญของปัญหาในการขาดศีลธรรมและจริยธรรมของเยาวชน ความสำคัญของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน รวมถึงความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ที่จะสามารถช่วยสนับสนุนให้การเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของพระสอนศีลธรรมรวมถึงครูและนักเรียนให้สูงขึ้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระสอนศีลธรรมจึงสนใจที่จะสร้างโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามแนวพุทธของพระสอนศีลธรรมในลักษณะที่เป็นโมเดลเหตุและผลขึ้น เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมรวมทั้งขนาดของอิทธิพลทางตรงทางอ้อม เพื่อทดสอบความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งหากผลการวิจัยพบว่าโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามแนวพุทธของพระสอนศีลธรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ก็สามารถนำผลที่ได้ไปเป็นข้อมูลสารสนเทศให้แก่สำนักงานพระสอนศีลธรรมในการนำไปประยุกต์ใช้หรือพัฒนาต่อยอดให้ยิ่งขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแกร่งขององค์กรและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่หน่วยงานทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ในการดูแลและกำกับ รวมไปถึงการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้มี

^๕ สำนักงานพระสอนศีลธรรม, แผนแม่บทสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), หน้า ๑๔.

^๖ ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศคณะกรรมการการคุรุสภา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๔๗.

ประสิทธิภาพ โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในอนาคตสืบไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ องค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมที่พัฒนาขึ้น ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๑.๓.๒ เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๑.๓.๓ เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” เป็นวิธีวิจัยผสมวิธีแบบพหุระยะ (A Multiphase Mixed Methods Design)^๗ แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ระยะที่ ๒ การสำรวจความคิดเห็น (Survey) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ระยะที่ ๓ การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

^๗ Leedy, P.D. and Ormrod, J.E. (2015). Practical research planning and design. 11th. Edition Essex Pearson Education Limited, uaz Haines, C. (2011). Value added by mixed methods research: A Multiphase mixed methods design. **The Degree of Doctoral of Philosophy** (Psychological Studies in Education). University of Nebraska-Lincoln

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี คัมภีร์พระไตรปิฎก ตำรา วิชาการ หนังสือบทความ การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ แนวคิดวิธีการพัฒนาภาวะแนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ตัวแปรภายนอกแฝง (exogenous latent variable) ได้แก่ คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ
๒. ตัวแปรภายในแฝง (endogenous latent variable) ได้แก่ ไตรสิกขา และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประกอบด้วย พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม จำนวน ๓,๗๑๔ รูป ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Hair และคณะ^๔ คือขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๑๐ คน ต่อ ๑ พารามิเตอร์ที่ต้องการประมาณค่า หรือจำนวนเส้นทาง (Path) ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโมเดลรอบแนวคิด ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวนพารามิเตอร์ทั้งหมด ๓๙ พารามิเตอร์ หรือมีจำนวนเส้นทางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในโมเดลรอบแนวคิดทั้งหมด ๓๙ เส้นทาง ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมมีขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ๓๙๐ คน และการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณนี้ได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป/ คน นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้อำนวยการสถานศึกษา และพระสอนศีลธรรมต้นแบบ จำนวน ๕ รูป/ คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อศึกษาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ และหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปบูรณาการกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณได้

๑.๔.๔ ขอบเขตระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตของระยะเวลาในการวิจัย คือ การศึกษาข้อมูลการวิจัยการจัดทำเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่สังคมต้องการ สามารถนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปแทรกการสอนในสถานศึกษาและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ บุคลิกภาพ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ

^๔ ลำพอง กลมกุล, “อิทธิพลของกระบวนการสะท้อนคิดต่อประสิทธิผลการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน: การวิจัยแบบผสมวิธี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๖.

ด้านการจัดการเรียนรู้และมีการพัฒนาตน มีจิตสำนึกต่อหน้าที่และบทบาททางสังคมและประเทศชาติได้

วินัยดี หมายถึง ความสามารถของแต่ละบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อตนเองและผู้อื่นได้ โดยไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและศีลธรรม ตั้งใจมั่นในพฤติกรรมที่แสดงออก และเป็นสิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม

มีคุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ ได้รับการอบรมฝึกฝนมาตลอด ทำให้จิตใจเข้มแข็ง เกิดจิตสำนึกที่ดี มีความกตัญญูเป็นแกนกลาง จึงทำให้คนมีคุณธรรม มีความกตัญญู ชยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ จนเกิดจิตสำนึกที่ดี รู้สึกรับผิดชอบชั่วดี เกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว เมื่อจิตเกิดคุณธรรมขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจดี และคิดแต่สิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม

บุคลิกภาพดี หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน ทั้งส่วนภายในและส่วนภายนอกที่มองเห็นด้วยสายตา อาจจะเป็นรูปร่าง หน้าตา กิริยา มารยาท การแต่งกาย การพูดจา การยืนหรือการเดิน เรียกว่าบุคลิกภาพ ส่วนในภายใน ไม่สามารถมองเห็นด้วยสายตา แต่ใช้หลักการอนุมานได้ เช่น มีสติปัญญา ความสามารถเฉพาะ ความถนัด ปรัชญาชีวิต ค่านิยม หรือลักษณะทางอารมณ์ของแต่ละท่าน ย่อมจะแตกต่างกันตามพฤติกรรมที่แสดงออก

สอนดี หมายถึง การส่งเสริมผู้เรียนได้ปฏิบัติภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติด้วยการกระทำ จะทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่มีความหมาย สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ได้ มีเทคนิควิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ ตลอดถึงให้คำแนะนำและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การสร้างแรงจูงใจในระหว่างเรียนอย่างเช่น การให้รางวัล การชมเชย คะแนนแข่งขัน จะช่วยให้เกิดความสนใจ ตั้งใจ ชยันหมั่นเพียรในการเรียนและทำกิจกรรมร่วมกัน

พัฒนาตนเองอยู่เสมอ หมายถึง การศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะด้านวิชาการ กระบวนการเรียนการสอน รู้จักแสวงหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากการศึกษาด้วยตนเอง การอบรมสัมมนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาวิจัยในด้านหลักสูตรและด้านผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาห้องเรียนรู้ การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ สถานที่ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการพัฒนาและสร้างเพื่อนร่วมงานไปพร้อม ๆ กัน

วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้วงจรการบริหารของเดมมิง ๔ ขั้นตอน ได้แก่ PDCA (Plan-Do-Check-Act)

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (ศีล) พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา)

พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ในขณะทำหน้าที่ คือ ศีล

พัฒนาจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพของจิต ให้ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ควรแก่การงาน ด้วยความตั้งใจ ไม่วอกแวกฟุ้งซ่าน คือ สมาธิ

พัฒนาความรู้ความเข้าใจ หมายถึง การศึกษาอบรม ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงโดยไม่อิงความรู้สึกตนเอง ไตร่ตรองหาข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุงแก้ไข คือ ปัญญา

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง พระสอนศีลธรรมมีความรู้และคุณธรรมภายใน เป็นผู้ลาดทางจิตวิญญาณ สามารถชักนำ สร้างแรงจูงใจ สร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาให้กับผู้อื่นได้ เพื่อให้มองเห็นคุณค่าและจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์อย่างจริงใจ ศรัทธาเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคลากรในองค์กร มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมเต็มเต็มวิสัยทัศน์ในองค์กรด้วยความยินดีและอุทิศตนในการทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ถึงเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ความหวัง หมายถึง ความปรารถนาหรือความคาดหวัง เป็นความรู้สึกในด้านจิตใจ ที่เป็นพลังผลักดันให้บุคคลมีพลังกาย พลังใจที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือผลสำเร็จได้ มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิต สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น

วิสัยทัศน์ หมายถึง เป็นการมองภาพในอนาคต และกำหนดจุดหมายปลายทางร่วมกัน เป็นการทำให้องค์กรและทีมงานเชื่อและพยายามที่จะกระทำเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้การจูงใจภายในเพื่อเพิ่มความพยายามโดยมีผู้นำเป็นหลัก

ความเมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ อยากให้เขามีความสุขความเจริญ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผู้ที่มีเมตตาจะมีจิตใจกว้างขวาง มีความสงบ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่น และความเมตตาจะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๑.๖.๒ ทำให้ได้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๑.๖.๓ ทำให้ได้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่มีความสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงในสังคม และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” ซึ่งได้รวบรวมและนำเสนอข้อมูล ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้วงจรเดมมิง (PDCA)
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
- ๒.๔ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
- ๒.๕ การบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร บทความ รวมไปถึงงานวิจัยต่าง ๆ ของนักวิชาการ นักวิจัย ผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ ที่ได้กล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธลักษณะของครูที่ดีตามแนวทางต่าง ๆ เช่น ลักษณะของครูที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา ลักษณะของครูที่ดีตามแนวพระราชดำรัส ลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดนักการศึกษาไทย ลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดนักการศึกษาตะวันตก ลักษณะของครูที่ดีจากผลการวิจัยต่าง ๆ และลักษณะของครูที่ดีในยุคศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้น

จึงได้บูรณาการองค์ความรู้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธลักษณะของครูที่ดีตามแนวทางต่าง ๆ มาเป็นคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ในสังคมไทย ๕ ประการ ได้แก่ วินัยดี มีคุณธรรม บุคลิกภาพดี สอนดี และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อนำคุณลักษณะที่ได้ไปดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ในสังคมไทยต่อไป

๒.๑.๑ วินัยดี

การมีวินัยในตัวเองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกสาขาอาชีพ ประชาชนในแต่ละเมืองแต่ละประเทศล้วนต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ เพื่อความผาสุกของทุกคนโดยส่วนรวม ยิ่งหากทำหน้าที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนด้วยแล้ว ยิ่งต้องมีวินัยอย่างเคร่งครัดในการควบคุมตนเองทั้งในด้านกาย วาจาและใจ ให้อยู่ในศีลในธรรม ให้อยู่ในกฎระเบียบที่สังคมหรือโรงเรียนกำหนดไว้ เป็นต้นแบบให้แก่สาธุชน คณาจารย์และนักเรียนในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวินัยในตนเอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของการมีวินัยในตนเอง

วิชัย วงศ์ใหญ่ กล่าวว่า การมีวินัย คือ คุณลักษณะจิตใจและพฤติกรรมที่ช่วยให้บุคคลนั้นสามารถควบคุมตนเอง และประพฤติตนตามระเบียบ กฎ กติกาของสังคม เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และส่วนรวม พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงการมีวินัย ได้แก่ การสนใจใฝ่รู้ การควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความซื่อสัตย์และความขยัน^๙

กัลยา สุวรรณรอด กล่าวว่าผู้ที่มีวินัยในตนเองต้องมีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง อุตุน ไม่วิตกกังวล มีความตั้งใจจริง มีเหตุผล ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา และมีความเป็นผู้นำ^{๑๐}

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีวินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลสามารถบังคับควบคุมตนเองทั้งกาย วาจา ใจ ให้ประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมกับสถานการณ์ เวลา และเป็นไปตามเงื่อนไข กฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อตกลงที่สังคมกำหนดไว้ด้วยความเต็มใจและจริงจัง โดยไม่มีการลงโทษหรือควบคุม^{๑๑}

English & English ได้ให้ความหมายของการมีวินัยในตนเองว่า วินัยในตนเองเป็นลักษณะของการนำตนเอง การควบคุมหรือการควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปตามความตั้งใจ ซึ่งมีความหมายเดียวกับการควบคุมตนเอง หมายถึง ความสามารถในการรู้จักบังคับหรือควบคุมพฤติกรรมที่มีเป้าหมายที่ดีกว่าเดิม^{๑๒}

Mussen ศึกษาพบว่า การฝึกวินัยโดยการใช้เหตุผลและให้ความรัก เป็นการฝึกวินัยที่ได้ผลดีที่สุด และช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสมองของเด็ก เพราะช่วยให้เด็กเข้าใจเหตุผลหรือมาตรฐานทางสังคมที่พ่อแม่ต้องการ วิธีนี้จะช่วยให้เด็กมีวินัยในตนเองสูงขึ้น ซึ่งการฝึกนิสัยโดยการใช้เหตุผล การให้ความรัก และการส่งเสริมพัฒนาการความรับผิดชอบควรใช้จนกว่าเด็กจะเลิกกระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เพราะเป็นการกระตุ้นให้เด็กยอมรับอย่างแท้จริงว่าการกระทำของเขาไม่เหมาะสม^{๑๓}

^๙ วิชัย วงศ์ใหญ่, กระบวนทัศน์ใหม่การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๕.

^{๑๐} กัลยา สุวรรณรอด, “การวิเคราะห์องค์ประกอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

^{๑๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, เอกสารการสอนชุดวิชาฝึกอบรมครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกรอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย หน่วยที่ ๑๑-๑๕, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๓๒), หน้า ๗๕๙.

^{๑๒} Mussen, ๑๙๖๘, อ้างใน สนิตนาถ สุทธิจินดา, “การศึกษาวินัยในตนเองของนักเรียนสาขาวิชาพาณิชยการ โรงเรียนอาชีวศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร”, งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

^{๑๓} Mussen, ๑๙๖๘, อ้างใน สุวรรีย์ จิงเจริญรัตน์, “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านการมีวินัยในตนเองใฝ่เรียนรู้มารยาทในสังคมและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลระยอง”, งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖), หน้า ๕๐.

กองวิจัยทางการศึกษา ได้ให้ความหมายว่า วินัยในตนเอง หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลตามแบบแผนกฎเกณฑ์ที่พึงประสงค์ของสังคมอันจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข^{๑๔}

Good ได้ให้ความหมาย การมีวินัยในตนเองว่า หมายถึง การบังคับควบคุมพฤติกรรมของบุคคลไม่ใช่บังคับโดยอำนาจนอก แต่บังคับโดยอำนาจภายในตัวบุคคลและเป็นอำนาจที่เกิดจากการเรียนรู้หรือการยอมรับในคุณค่าอันใดอันหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถบังคับพฤติกรรมของตนเองได้^{๑๕}

สรุปได้ว่า การมีวินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลสามารถควบคุมตนเองทั้งในด้านกาย วาจา และใจ ให้อยู่ในแบบแผน กฎระเบียบ กติกาของสังคมหรือองค์กรกำหนดไว้ได้ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงการมีวินัย ได้แก่ ความรับผิดชอบ การไม่ทำผิดกฎ ความเป็นคนมีเหตุมีผล

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีวินัย

ทฤษฎีของเมาเรอร์ (Mowrer, n.d.) ว่าด้วยจุดกำเนิดของการควบคุมของตนเอง การเกิด การมีวินัยในตนเองในแต่ละบุคคลนั้น นักทฤษฎีจิตวิทยาเชื่อว่าต้องมีพื้นฐานมาตั้งแต่ระยะแรกเกิด จนกระทั่งเติบโตขึ้นมา จุดเริ่มต้นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับมารดาหรือผู้เลี้ยงดู อันจะเป็นทางนำไปสู่ความสามารถในการให้รางวัลตนเอง หรือสามารถควบคุมตนเองเมื่อโตขึ้น เมาเรอร์ ได้ อธิบายว่า ทารกและเด็กนี้จะเกิดขึ้นหลายระดับและขั้นตอนดังต่อไปนี้ จุดเริ่มต้นอยู่ที่ทารกได้รับการ บำบัดความต้องการ เช่น หิวก็ได้ดื่มนม ร้อนก็ได้อาบน้ำ ยุ่งกตก็มีผ้ามาปิดให้ เมื่อทารกได้รับการ บำบัดความต้องการก็จะรู้สึกสบายใจและมีความสุข ความรู้สึกนี้ทารกจะรุนแรงมากและติดตรึงอยู่จิตใต้สำนึกของทารกไปจนเติบโตขึ้น ขั้นต่อมาคือในขณะที่ทารกได้รับการบำบัดความต้องการจนรู้สึก พอใจและมีความสุขนั้น สิ่งที่เกิดควบคู่กับเหตุการณ์นี้อยู่เสมอทุกครั้งไป คือ การปรากฏตัวของมารดา หรือผู้เลี้ยงดูในขณะที่มาปรนนิบัติเด็ก เมื่อการบำบัดความต้องการกับมารดาควบคู่กันเสมอ ในการ รับรู้ของเด็กขั้นต่อมา คือความสุข ความพอใจที่เกิดจากการได้รับการบำบัดความต้องการต่าง ๆ จะ ถ่ายทอดมายังมารดาทำให้การปรากฏตัวของมารดาก่อให้เกิดความสุขความพอใจแก่เด็กได้ เมาเรอร์ เชื่อว่าการรักและพอใจมารดานั้นจะต้องเกิดด้วยการเรียนรู้เช่นนี้ โดยที่ความสุขความพอใจที่ได้รับ การบำบัดต้องมาก่อนถ้าไม่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ในเด็ก เช่น เมื่อหิวไม่ได้กินหรือเมื่อกินเด็กไม่หิว เด็ก จะเกิดความไม่พอใจ เด็กก็จะไม่มีรากฐานของการเรียนรู้ขั้นที่สองต่อไป กล่าวคือมารดาอย่ามมาควบคู่ กับคำอบรมสั่งสอน เด็กหรือมารดาพูดหรือกระทำต่าง ๆ อยู่เสมอในภายหลัง การเลียนแบบมารดา ทางคำพูด การกระทำตามที่มารดาสั่งสอน ทำให้เด็กเกิดความสุขความพอใจได้เอง ความสุขความ พพอใจที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นการให้รางวัลและชมเชยตนเอง โดยบุคคลไม่ต้องหวังผลจากภายนอก แต่ อาจสังเกตได้ว่าเด็กจะเลียนแบบผู้เลี้ยงดูตนเองทั้งที่ดีและไม่ดีเท่า ๆ กัน トラบเท่าที่ลักษณะนั้นเป็น ลักษณะของผู้ที่ตนรักพอใจ เพราะเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักตนพอใจมาก่อน ความสามารถในการให้

^{๑๔} กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ, การศึกษาศักยภาพของเด็กไทย ระยะที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๔๐), (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒.

^{๑๕} Good, C.V., *Diction of education*, (New York McGraw-Hill, ๑๙๗๓), p ๕๒๕.

รางวัลตนเองนี้ เมาเรอร์ เชื่อว่าเป็นลักษณะที่แสดงถึงการบรรลุนิติภาวะทางจิตของบุคคล โดยปรากฏในเด็กที่มีอายุประมาณ ๘-๑๐ ขวบ และพัฒนาต่อไปจนสมบูรณ์จึงเป็นผู้ที่สามารถที่จะควบคุมให้ปฏิบัติอย่างมีเหตุผลในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การตอบโต้เมื่อเกิดความกลัวการมีความรัก การมีอารมณ์ขัน การเกิดวินัยในตนเองจึงจะพัฒนาเป็นลักษณะที่เด่นชัดและรุนแรงจนกลายเป็นสาเหตุของพฤติกรรมบุคคลได้อย่างสม่ำเสมอ^{๑๖}

ดังนั้น จากทฤษฎีของเมาเรอร์ การเกิดวินัยในตนเองจนเป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะทางจิตนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการเลี้ยงดูในวัยทารกอย่างมีความสุข ความรักความอบอุ่นที่ได้รับผ่านการอบรมสั่งสอนหรือการเลียนแบบพฤติกรรมจากผู้เลี้ยงดู สิ่งเหล่านี้จะพัฒนามาเป็นลักษณะที่เด่นชัดในจิตสำนึกของบุคคลนั้น

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory)

Freud จิตแพทย์ชาวออสเตรียนักจิตวิทยาคนกลุ่มนี้เชื่อว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์มีความเลวติดตัวมาตั้งแต่เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดจากสัญชาตญาณซึ่งเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในสัญชาตญาณดังกล่าว มี ๒ ชนิด คือ สัญชาตญาณทางเพศซึ่งผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อให้มีชีวิตอยู่และสัญชาตญาณความก้าวร้าวเป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะก้าวร้าว ทำลาย ซึ่งแสดงออก ๒ ลักษณะ คือ ก้าวร้าวตนเอง และก้าวร้าวผู้อื่น

นอกจากพฤติกรรมจะเกิดจากสัญชาตญาณดังกล่าวซึ่งแอบแฝงอยู่ในจิตที่เรียกว่าจิตไร้สำนึกแล้ว พฤติกรรมจะเกิดจากระบบของจิต ๓ ระบบ คือ อิด(Id) อีโก้(Ego) และซูเปอร์อีโก้(Superego)

พฤติกรรมส่วนใหญ่เกิดจาก อิด(Id) คือพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความพอใจของตนเองฝ่ายเดียวโดยมิได้คำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น เมื่อบุคคลต้องการกระทำสิ่งใดก็ลงมือทำทันทีโดยไม่ใคร่ครวญการกระทำ จึงไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่หากทำไม่ได้ก็จะเกิดความเครียดทางออกที่ดีที่สุด คือใช้กลไกการป้องกันตนเองที่เรียกว่า “การทดเทิด” (Sublimation) คือ แสดงพฤติกรรมที่ดีแทนพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่นฝึกเป็นนักมวยที่มีชื่อเสียงแทนพฤติกรรมก้าวร้าวเกรหรือทดแทนความต้องการทางเพศ

พฤติกรรมที่เกิดจากอีโก้ (Ego) คือพฤติกรรมที่เป็นไปตามหลักเหตุผลและความเป็นจริง เช่นนายแดงอยากฟังเพลงเสียงดัง เขาจะไม่เปิดให้เสียงดังเพราะจะทำให้คนอื่นเดือดร้อน แต่เขาจะคิดหาเหตุผลว่าทำอย่างไรจึงจะสนองความต้องการได้ แสดงว่าพฤติกรรมแบบอีโก้ (Ego) แม้จะเป็นพฤติกรรมที่เป็นไปตามหลักความเป็นเหตุผลก็จริง แต่ยังมีความต้องการสนองความพอใจของตนเองเรียกว่ายังมี “อัสมีมานะ” ได้แก่ความรู้สึกว่าตัวฉันตัวเรา คืออหังการหรือความรู้สึกของจิตที่ยังมีอหังการอยู่ ยังมีอัสมีมานะนั้นเอง

^{๑๖} ทฤษฎีของเมาเรอร์ (Mowrer, n.d.), อ้างใน ทิพาพรรณ แสงพันธ์, “การส่งเสริมระเบียบวินัยของนักเรียน ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒).

พฤติกรรมที่เกิดจากซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นส่วนของคุณธรรม คนที่มีซูเปอร์อีโก้จะเป็นคนที่มีคุณธรรมและมีความรับผิดชอบสูง แสดงว่ามนุษย์ยังมีคุณธรรมจริยธรรมหรือหนทางพระเรียกว่า “กุศลเจตสิก” คอยยับยั้งเอาไว้ไม่ให้กระทำตามใจเสียทุกอย่าง คนที่มีซูเปอร์อีโก้สูงจึงเป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมและมีความรับผิดชอบสูง

ซูเปอร์อีโก้เป็นส่วนที่เกิดจากการอบรมสั่งสอนถูกควบคุมโดยขนบธรรมเนียมประเพณี การกลัวโทษทัณฑ์เมื่อทำผิด เมื่ออีโด (Id) ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เกิดขึ้นในจิตพร้อมกัน อีโก้ (Ego) จะต้องทำหน้าที่ตัดสินว่าจะเอาอย่างไรดีซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในตน (Self-conflict) ทำให้มนุษย์ยุ่งยากใจในการตัดสินใจ แม้ธรรมจะชนะอธรรมในบางคราวก็ไม่ได้แปลว่า อีโด (Id) จะหายไป มันเพียงถูกกดขี่ไว้เท่านั้น เมื่อใดจริยธรรมหรือซูเปอร์อีโก้อ่อนแอลง เมื่อนั้นอีโด (Id) จะแผลงฤทธิ์ขึ้นมาอีก และอาจรุนแรงกว่าเดิมเพราะถูกเก็บกดไว้มาก

ในสังคมมนุษย์มีขนบธรรมเนียมเข้มงวดกวดขัน มนุษย์ต้องอยู่ในกรอบทั้งที่ไม่สมัครใจ นั่นคือการภายนอกเหมือนว่าเรียบร้อยดีเพราะอีโด (Id) ถูกกดขี่ไว้ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรม แต่ภายในของเขาจะรุ่มร้อนวุ่นวายสับสนไม่เหมือนที่อยู่อย่างสมัครใจและเห็นคุณค่าจิตของใครมีแต่ซูเปอร์อีโก้ (Superego) ไม่มีอีโด (Id) จิตนั้นจะสงบเย็นไม่มีความขัดแย้งจะสดชื่นอยู่ภายในเสมอ^{๑๗}

สรุปทฤษฎีของ فروยด์ ได้ว่า บุคคลที่มีวินัยจะมีพฤติกรรมที่เกิดจากซูเปอร์อีโก้ (Superego) มากกว่าอีโด (Id) นั่นคือเป็นคนที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบสูง สามารถยับยั้งชั่งใจไม่ให้กระทำตามใจไปหมดทุกอย่าง หรือจะหาทางออกอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเองซึ่งจะเรียกพฤติกรรมนี้ว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากอีโก้ (Ego) ส่วนบุคคลที่ไม่มีวินัยจะมีพฤติกรรมที่เกิดจากอีโด (Id) แล้วจะแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีออกมาเพื่อตอบสนองความต้องการหรือความพอใจของตนเอง โดยไม่ได้ใคร่ครวญพิจารณาให้เสียก่อน และจะไม่คำนึงถึงความรู้สึกของคนอื่นเลย

การส่งเสริมการมีวินัยในตนเอง

พระธรรมปิฎก ได้ปาฐกถาถึงการเสริมสร้างวินัยว่า สามารถสร้างเสริมโดยการทำให้เป็นพฤติกรรมครั้งแรก และให้เกิดการกระทำเช่นนั้นอย่างต่อเนื่อง ผู้ใหญ่จึงต้องมีวินัยดีและเป็นแบบอย่างอบรมสั่งสอนเด็ก หากปล่อยให้ไม่มีพฤติกรรมเคยชินเป็นอย่างอื่นก็จะแก้ไขลำบากเมื่อเติบโตขึ้น ให้สังคมและวัฒนธรรมถ่ายทอดเรื่องระเบียบวินัย

การสร้างวินัยให้ได้ผลต้องใช้ระบบสัมพันธ์ขององค์รวมคือทั้ง ๓ ด้าน

๑. ด้านพฤติกรรม คือให้มีพฤติกรรมดีด้วยความเคยชิน

๒. ด้านจิตใจ คือความสุขความพึงพอใจในการทำพฤติกรรมนั้น

๓. ด้านปัญญา คือมีความรู้ความเข้าใจในเหตุผลเห็นคุณค่าของการกระทำจะสนับสนุนให้จิตใจต้องการทำพฤติกรรมนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น

การพัฒนาต้องเสริมสร้างวินัย ได้แก่

^{๑๗} فروยด์ (Freud), อังโน อมรา เล็กเริงสินธุ์, คุณธรรม จริยธรรมสำหรับผู้บริหาร, (คณะครุศาสตร์: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖-๕๘.

๑. กัลยาณมิตรซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิด เช่นพ่อแม่ครูญาติเพื่อที่จะได้เป็นต้นแบบของพฤติกรรม ให้ความรักความอบอุ่นศรัทธาและความสุขทางจิตใจ ตลอดจนถึงแนะนำเหตุผลให้ใช้ปัญญาพิจารณา

๒. การเสริมสร้างจิตใจให้มีอุดมคติมุ่งมั่น ประพฤติโดยใช้ปัญญาไตร่ตรอง เมื่อปฏิบัติแล้วเกิดความภูมิใจ^{๑๘}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการสร้างวินัยที่ดีนั้น ควรเริ่มตั้งแต่เด็ก โดยมีผู้ใหญ่คอยเป็นต้นแบบและให้การอบรมสั่งสอน คอยชี้แนะให้คำปรึกษา เริ่มตั้งแต่การฝึกครั้งแรกและให้ฝึกเป็นประจำจนเกิดเป็นความเคยชิน จากนั้นพฤติกรรมที่ดีนั้นจะติดตัวจนเป็นนิสัยที่ดีต่อไป

๒.๑.๒ มีคุณธรรม

สำนักงานพระสอนศีลธรรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีความประพฤติที่ดีการทำให้เกิดคุณงามความดี อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ ความกตัญญู ความ پاکเพียร ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว และความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะกระทำความดีในการกระทำความดีนั้นจะต้องมุ่งกระทำทั้งกายและใจ เพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและผู้ร่วมงาน เนื่องจากคุณธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพคุณงามความดี คนที่ดีจึงต้องเข้าใจหลักการพื้นฐานของคุณงามความดี หลักการพื้นฐานของความจริงเป็นสัจธรรม และหลักการประพฤติดของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความดีงาม เพื่อจะได้ใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติตน คุณธรรมที่ใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาคณะ และพัฒนางาน ที่จะนำเสนอที่สำคัญ ดังนี้

๑. โลกบาลธรรม หมายถึง ธรรมที่คุ้มครองโลก เป็นธรรมที่ใช้ปกครอง ควบคุมจิตใจมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความดี มิให้ละเมิดศีลธรรม ให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ไม่เดือดร้อน สับสนวุ่นวาย ซึ่งประกอบด้วย ๒ ประการ คือ

๑.๑ หิริ ได้แก่ความละเอียดแก่ใจตนเองในการทำความชั่ว

๑.๒ โอตตปปะ ได้แก่ ความเกรงกลัวบาป เกรงกลัวต่อการทำความชั่วและผลของกรรมชั่วที่ได้กระทำขึ้น

๒. ธรรมที่ทำให้งาม ประกอบด้วย ๒ ประการ คือ

๒.๑ ขันติ ได้แก่ ความอดทน คือ อดทนต่อความทุกข์ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความโกรธ ความหนักเอาเบาสู้เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ดีงาม

๒.๒ โสรัจจะ ได้แก่ ความสงบเสงี่ยม ความมีอัธยาศัยงดงาม รักความประณีต และรักษาอากัปกริยาให้เหมาะสมเรียบร้อย เป็นลักษณะอาการที่ต่อเนื่องจากความมีขันติ

๓. ธรรมที่ทำให้งานสำเร็จ คือ อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย

๓.๑ ฉันทะ ได้แก่ การสร้างความพอใจในการทำงาน

๓.๒ วิริยะ ได้แก่ ความเพียรพยายามทำงานตามบทบาทหน้าที่

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมกับการศึกษาของไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒-๒๕.

๓.๓ จิตตะ ได้แก่ การเอาใจฝักใฝ่ ไม่ทอดทิ้งธุระ

๓.๔ วิมังสา ได้แก่ การหมั่นตรិตรอง พิจารณาแก้ไขปรับปรุงงานที่ต้องปฏิบัติอยู่

เสมอ

๔. สังคหัตถุ เป็นหลักธรรมแห่งการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นคุณธรรมในการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ หลักการสงเคราะห์ช่วยเหลือ ๔ ประการ ได้แก่

๔.๑ ทาน ได้แก่ การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

๔.๒ ปิยวาจา ได้แก่ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ เป็นที่นิยมนับถือ

๔.๓ อตถจริยา ได้แก่ การประพฤติที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

๔.๔ สมานัตตตา ได้แก่ ความมีตนเสมอ ไม่ถือตน ร่วมทุกข์ร่วมสุข

๕. พรหมวิหาร เป็นหลักธรรมของพรหมธรรมประจำใจอันประเสริฐของผู้ใหญ่ ธรรมประจำใจของผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ ประกอบด้วย

๕.๑ เมตตา ได้แก่ ความต้องการที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข

๕.๒ กรุณา ได้แก่ ความต้องการที่จะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๕.๓ มุทิตา ได้แก่ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จยินดี

๕.๔ อุเบกขา ได้แก่ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยความชอบหรือชัง ความวางใจเฉยได้ ไม่ยินดียินร้าย เพื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นผลอันเกิดขึ้น อันสมควรแก่เหตุ

๖. สปัจริยธรรม เป็นธรรมของคนดีประกอบด้วย ๗ ประการ คือ

๖.๑ ฌัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ

๖.๒ อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล

๖.๓ อตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน

๖.๔ มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ

๖.๕ กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล

๖.๖ ปริสสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน

๖.๗ ปุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

๗. ขรवासธรรม เป็นธรรมของผู้ครองเรือน ประกอบด้วย

๗.๑ สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน

๗.๒ ทมะ ความฝึกฝนปรับปรุงตนให้รู้จักข่มใจ ควบคุมอารมณ์ตนเอง และปรับตัวให้เข้ากับงานและสิ่งแวดล้อม

๗.๓ ขันติ ความอดทนต่อการปฏิบัติงานตามหน้าที่

๗.๔ จาคะ ความเสียสละ เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ^{๑๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ไว้ว่า คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ

^{๑๔} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, คู่มือพระสอนศีลธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, (นนทบุรี: หจก.เซนปรินต์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙-๖๑.

๑. ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
๒. ครู นำเคารพ ในฐานะพระพุทฺธิสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
๔. วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
๕. วณฺทฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
๖. คมภีรณจกถกตฺตา แล่งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
๗. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาเน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๒๐}

เพิ่มวรุณ บุปผามาตะนัง ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดความเจริญและความเสื่อมของสังคม สังคมที่เจริญจะมีคนที่ทรงคุณธรรมอยู่มาก และการที่คนจะมีความประพฤติดี ขึ้นอยู่กับการศึกษาอบรม ครูอาจารย์เป็นผู้ที่มีส่วนช่วยในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีให้กับผู้เรียน นอกจากครูจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในทางวิชาการแล้ว ครูยังต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม เช่น มีความเมตตา เสียสละ อดทน มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ละอายและเกรงกลัวต่อบาป สิ่งเหล่านี้จะกำกับให้ครูใช้ความรู้ที่มีอยู่ไปในทางที่สร้างสรรค์^{๒๑}

โรม สุรเสน ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรมเป็นลักษณะความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ จริยธรรมเป็นลักษณะการแสดงออกทางร่างกาย การปลูกฝังคุณธรรมในจิตใจของมนุษย์ต้องใช้เวลา และการฝึกอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อม การที่ครูจะอบรมสั่งสอนผู้เรียนเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมได้ ครูผู้สอนเองควรจะเป็นผู้ที่แสดงออกถึงการมีคุณธรรมและจริยธรรมด้วย^{๒๒}

Sizer & Dean ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีไว้ว่า ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจและเปิดเผย แสดงออกถึงความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เป็นคนโกหกหลอกลวง^{๒๓} ดังตารางที่ ๒.๑

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสภา บันลือธรรม, ๒๕๖๐), หน้า ๒๐๔.

^{๒๑} เพิ่มวรุณ บุปผามาตะนัง, “ครูไทยในสหัสวรรษใหม่”, วารสารข้าราชการครู, (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๓):๔๕.

^{๒๒} โรม สุรเสน, คู่มือพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๓-๕.

^{๒๓} Sizer & Dean, **Good Teaching**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา https://www.sjonsite.com/uploads/๕/๘/๕/๘/๕๘๕๘๗๑๘/good_teaching.pdf [๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

ตารางที่ ๒.๑ การสังเคราะห์ความหมายและลักษณะคุณธรรม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สำนักงานพระสอนศีลธรรม	สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี อุปนิสัยที่ดีงาม เป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล เช่น ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ เป็นต้น คุณธรรมที่ใช้ในการพัฒนาตน พัฒนาคนและพัฒนางาน ๑. ธรรมคัมภีร์ครองโลก ได้แก่ หิริและโอตตปปะ ๒. ธรรมที่ทำให้งาม ได้แก่ ขันติและโสรัจจะ ๓. ธรรมที่ทำให้งานสำเร็จ คืออิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ๔. ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่น ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ๕. ธรรมของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง คือพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ๖. ธรรมของคนดี คือสัปปุริสธรรม ๗ ได้แก่ ธัมมัญญตา อตถัญญตา อตตัญญตา มัตตัญญตา กาลัญญตา ปริสสัญญตา และบุคคลัญญตา ๗. ธรรมของผู้ครองเรือน คือ ขรवासธรรม ๔ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)	๑. ปิโย น่ารัก ๒. ครุ น่าเคารพ ๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจ ๔. วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล ๕. วจนฺทโม อดทนต่อถ้อยคำ ๖. คมภีรยจกถกตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ ๗. โน จภูฏาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในอุจฺฐาน
เพิ่มวุธ บุปผามาตะนัง	สังคมจะเจริญรุ่งเรืองได้ บุคคลในสังคมต้องมีคุณธรรม และจริยธรรม นอกจากครูจะสอนวิชาความรู้ทางวิชาการแล้ว ครูยังต้องอบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้วย
โรม สุรเสน	คุณธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ จริยธรรมเป็นลักษณะการแสดงออกทางร่างกาย ครูผู้สอนจะต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีเสียก่อนจึงจะอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้
Sizer & Dean	ครูที่ดีต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต แสดงออกถึงความจริงใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ฝังใจอยู่ในใจของบุคคล เช่น ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความอดทน เป็นต้น เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้และฝึกฝนอบรมกันได้ โดยครูเองนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีเสียก่อน จึงจะสามารถสั่งสอนอบรมและปลูกฝังให้แก่ผู้อื่นได้อย่างไม่ก่อเหิน หากในสังคมใดมีผู้ที่มีคุณธรรมอยู่มาก สังคมนั้นย่อมจะมีแต่ความสุขและความเจริญ

๒.๑.๓ บุคลิกภาพดี

ยนต์ ชุ่มจิต ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้ว่า บุคลิกภาพ คือ คุณลักษณะทุกสิ่งทุกอย่างทั้งภายในและภายนอก ซึ่งรวมอยู่ในตัวบุคคลนั้น ๆ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคล บุคลิกภายนอก เช่น รูปร่างหน้าตา ลักษณะการพูด กริยาท่าทาง และการแต่งกาย ส่วนบุคลิกภาพภายใน เช่น ค่านิยม ความสนใจ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความมั่นคงทางอารมณ์^{๒๔}

รัชณี ลาขโรจน์ กล่าวถึงบุคลิกภาพของครูว่า ขณะที่ครูยืนอยู่หน้าชั้นเรียนนั้นครูไม่ได้สอนเฉพาะสิ่งที่ครูพูด แต่ครูกำลังสอนสิ่งที่ครูเป็นอยู่ด้วย สิ่งที่ครูเป็นเห็นได้ชัดจากบุคลิกภาพของครูนั่นเอง มีการสำรวจเกี่ยวกับพฤติกรรมของครูในอุดมคติที่ผู้เรียนประทับใจในด้านบุคลิกภาพของครูนั่นเอง มีการสำรวจเกี่ยวกับพฤติกรรมของครูในอุดมคติที่ผู้เรียนประทับใจในด้านบุคลิกลักษณะ ส่วนใหญ่พบว่า ผู้เรียนต้องการครูที่อารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกันเอง บุคลิกภาพดี มีน้ำใจ มีมนุษยสัมพันธ์ ตรงต่อเวลา และมีความรับผิดชอบ^{๒๕}

Samuels-Rosoff ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพของครูที่ผู้เรียนต้องการ สรุปได้ว่าผู้เรียนต้องการครูที่ให้ความอบอุ่น และรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน นอกจากนี้บุคลิกภาพของครูผู้สอนยังมีผลต่อทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อครูในด้านอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งรวมไปถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนด้วย^{๒๖}

กองงานวิจัยทางการศึกษา ได้จำแนกคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของครู ๓ ด้านดังนี้

๑. บุคลิกภาพทางกาย เป็นบุคลิกที่สังเกตได้ง่าย เพราะเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อบุคคลทั่วไป เป็นบุคลิกภายนอกที่สามารถแก้ไขปรับปรุงได้โดยการพัฒนาตนเอง ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา กริยาท่าทาง และการแต่งกาย^{๒๗}

๑.๑ การแต่งกาย เสื้อผ้า เครื่องประดับ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ประกอบในการแต่งกาย ถือว่าเป็นส่วนช่วยเสริมบุคลิกภาพของครูให้มีความสง่างามยิ่งขึ้น ครูไม่จำเป็นต้องใช้สินค้าราคาแพง แต่ควรแต่งกายสะอาดเรียบร้อย ถูกระเบียบ ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม

^{๒๔} ยนต์ ชุ่มจิต, *ความเป็นครู*, (กรุงเทพมหานคร: โอเอส พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๑), หน้า ๙๖.

^{๒๕} รัชณี ลาขโรจน์, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ประสบการณ์วิชาชีพ หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขา คหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๕๔๙-๕๕๓.

^{๒๖} Samuels-Rosoff, A Development and Validation Study of Best, abstracts, ๑๙๙๘.

^{๒๗} ประภาพรรณ สุวรรณสุข, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ระบบการเรียนการสอน Learning-Teaching System หน่วยที่ ๑๑-๑๕ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๙.

และค่านิยมของสังคม สิ่งที่เราควรคำนึงถึงในการแต่งกายที่เหมาะสมคือ โอกาส เวลา วัย สถานที่ และสถานการณ์^{๒๘}

๑.๒ กริยามารยาท ได้แก่ การเดิน ยืน นั่ง การพูด และการรับประทานอาหาร ซึ่งครูควรเป็นผู้ที่มีกริยาทำทางวางตัวที่ถูกต้องสง่างามตามสังคมนิยม ครูควรพูดจาถูกต้อง ชัดเจน เป็นไปตามธรรมชาติ พูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวานทั้งกับผู้เรียนและบุคคลต่าง ๆ รอบข้าง^{๒๙}

๑.๓ ครูควรจะปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน เมื่อครูมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง สะอาด จะมีส่วนช่วยให้รูปร่าง หน้าตา และผิวพรรณของครูดูสวยงามชวนมอง^{๓๐}

นอกจากนี้ เลบานซ์ ได้แนะนำเกี่ยวกับบุคลิกภาพของครูในขณะสอนว่า การสอนที่มีประสิทธิภาพของครูควรไม่ได้ขึ้นอยู่กับที่การวางมือไว้เฉพาะบนแท่นบรรยายและจ้องมองอยู่ที่แผ่นสไลด์บรรยายเท่านั้น แต่ครูที่ดีควรมองผู้เรียนในขณะสอนให้ทั่วทั้งห้อง คล้ายกับผู้ควบคุมวงออร์เคสตรา นักเรียนทุกคนเล่นเครื่องดนตรีที่แตกต่างกัน งานของครูคือการพัฒนาทักษะและทำให้เครื่องมือเหล่านั้นมีชีวิตขึ้นมาโดยการสร้างเสียงดนตรี สอนด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความสุขกับการเรียน^{๓๑}

๒. บุคลิกภาพทางอารมณ์ เป็นบุคลิกภาพภายในที่อาจแสดงออกมาหรือไม่ก็ได้ อารมณ์บางด้านก็เป็นความลับของบุคคล ซึ่งพฤติกรรมบางอย่างอาจแสดงออกมาในขณะเกิดอารมณ์ ครูควรเป็นคนที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่สมบูรณ์ โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีภาวะจิตใจมั่นคงแน่วแน่ กระตือรือร้น และยอมรับในความสามารถของผู้เรียน^{๓๒} บุคลิกภาพทางอารมณ์ของครู มีดังนี้

๒.๑ ครูควรเป็นผู้มีอารมณ์ขัน ร่าเริง แจ่มใส ซึ่งจะทำให้ครูสอนอย่างมีความสุขและมีความสุขในการสอน^{๓๓} จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยหลายเรื่องมีความเห็นตรงกันว่าครูควรสร้างความสัมพันธ์กับนักเรียนแบบเป็นกันเองในชั้นเรียน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนจะเกิด

^{๒๘} วิจิตร อวทะกุล, **เทคนิคมนุษยสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร:โอ.เอ. พริน จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๙๘.

^{๒๙} ประภาพรรณ สุวรรณสุข, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ระบบการเรียนการสอน Learning-Teaching System หน่วยที่ ๑๑-๑๕ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๙.

^{๓๐} ทวีร์สมิ ธนาคม, **ครูผู้ทรงศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร:สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

^{๓๑} Richard Leblance, **Good Teaching The Top Ten Requirements**, [ออนไลน์]แหล่งที่มา <http://www.appleseeds.org/good-teach.htm> [๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

^{๓๒} อารี พันธุ์มณี, **การแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕-๒๙.

^{๓๓} Day, **Developing Teacher The Challenges of Lifelong Learning**, (London: Falmer Press), ๑๙๙๙.

เพลิดเพลิน เกิดการไฝ่รู้ ถ้าผู้เรียนมีความสบายใจย่อมหมายถึงความพร้อมที่จะเรียน กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และแสวงหาคำตอบ^{๓๔}

๒.๒ ครูควรเป็นผู้ที่มีความมั่นคงในอารมณ์ ไม่หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ให้ความเมตตา ความรักและความเห็นใจแก่ผู้เรียน^{๓๕} มีความคงเส้นคงวาในอารมณ์ รู้วิธีผ่อนคลายความเครียด ไม่อ่อนไหวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ จนเกินควร สามารถควบคุมตนเองให้มีสติยั้งคิด ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความคิดอิสระเป็นของตนเอง ฝึกจิตใจให้มีความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน และพร้อมที่จะยินดีเมื่อผู้เรียนประสบความสำเร็จ^{๓๖}

๒.๓ ครูควรมีความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ (emotion intelligence) เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน กล่าวคือ ครูควรมีความสามารถตระหนักถึงความรู้สึกของตนเอง รู้เท่าทันอารมณ์ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เอื้ออาทรต่อผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด^{๓๗}

๒.๔ ครูควรมีความกระตือรือร้น ขยัน และตื่นตัวอยู่เสมอ ความกระตือรือร้นจะทำให้ครูเป็นผู้คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอทั้งทักษะการสอน เทคโนโลยีต่าง ๆ และการวิจัย^{๓๘}

๓. บุคลิกภาพทางสังคม บุคลิกภาพทางสังคม หรือการมีมนุษยสัมพันธ์เป็นบุคลิกภาพที่แสดงออกมาให้ผู้อื่นเห็นได้เช่นเดียวกับบุคลิกภาพทางกาย แต่บุคลิกภาพทางสังคมนี้เป็นผลจากบุคลิกภาพทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลนั้นเป็นแรงขับเคลื่อน^{๓๙} การมีมนุษยสัมพันธ์สำหรับครูนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะในแต่ละวันการทำงานของครูผู้สอนต้องพบกับผู้เรียน เพื่อนครูด้วยกัน ผู้ปกครอง และบุคคลทั่วไปในสถานบันการศึกษา และชุมชน ถ้าครูผู้สอนเป็นผู้ที่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ การเรียนการสอนย่อมจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร^{๔๐} ดังนั้นครูทุกคนจึงควรถือว่าการมีมนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับบุคคลต่าง ๆ เป็นหน้าที่ และความรับผิดชอบอีกประการหนึ่งของครู มนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับบุคคลต่าง ๆ จำแนกได้ดังนี้

๓.๑ มนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน ซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกันมากที่สุด ซึ่งในอดีตครูถูกยกย่องให้เป็นพ่อ-แม่คนที่สองของศิษย์ นอกเหนือจากการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ใน

^{๓๔} Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.utc.edu/walker-center-teaching-learning/teaching-resources/> - [๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

^{๓๕} ชีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๐.

^{๓๖} ถวิล มาตรเลียม, “คุณภาพครูกับคุณภาพการสอน”, **วารสารวิชาการ** เมษายน, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒): ๒-๘.

^{๓๗} จุฬารณ โสตะ, “คุณค่าของความฉลาดด้านอารมณ์”, **วารสารศูนย์บริการวิชาการ**, (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๓): ๒๐-๒๔.

^{๓๘} Lamb, “Lowa Elementary Principals’ Perception Regarding the Importance and Assessability of First-Year Teacher’ Essential Skills and Competencies” **International Dissertation Abstracts**, (University Of South Dakota In UMI Co), ๑๙๙๘.

^{๓๙} ชีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครูไทย**, หน้า ๙๐.

^{๔๐} จุฬา บุรีภักดี, **เอกสารประกอบการสอนวิชา มนุษยสัมพันธ์สำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

ด้านวิชาการแล้ว ครูควรสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้เรียน โดยการดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ เป็นที่ปรึกษาและช่วยหาทางแก้ปัญหาให้กับผู้เรียนทั้งปัญหาให้กับผู้เรียน รับฟังอย่างใส่ใจ เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้กับผู้เรียน สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนช่วยในความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน คือ ครูควรจำผู้เรียน และชื่อของผู้เรียนได้ แม้ว่าจะพบกันโดยบังเอิญนอกสถานศึกษา ควรทักทายด้วยความเป็นมิตรและครูควรช่วยเหลือผู้เรียนในด้านการเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน^{๔๑}

๓.๒ มนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับครู ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับครู นับว่ามีความสำคัญมากที่สุดใน การพัฒนาวิชาชีพครู เพราะครูที่ทำงานที่เดียวกันเปรียบเสมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ดังนั้นครูควรมีความรักและสามัคคี ซึ่งนอกจากจะมีผลทำให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้วมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือครูควรร่วมมือในการอบรมสั่งสอนผู้เรียน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางวิชาการ ช่วยเหลืองานส่วนตัวซึ่งกันและกันเท่าที่โอกาสจะอำนวย ทำหน้าที่แทนกันเมื่อคราวจำเป็น ให้กำลังใจในการทำงานซึ่งกันและกัน และครูควรจะสุภาพอ่อนน้อมต่อกันเสมอ

๓.๓ มนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครอง ผู้ปกครองมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาและสถาบันการศึกษา ครูควรให้ความสำคัญกับผู้ปกครอง โดยประสานงานหรือจัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนและผู้เรียน^{๔๒} วิธีการที่ครูจะสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้ปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น แจ้งผลการเรียนหรือความเจริญก้าวหน้าของผู้เรียนให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ ๆ ติดต่อกับผู้ปกครองเพื่อช่วยแก้ปัญหาทางการเรียนและปัญหาอื่น ๆ ของผู้เรียน หาโอกาสอันเหมาะสมเพื่อเยี่ยมเยียนผู้ปกครอง เชิญผู้ปกครองร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสถาบันการศึกษา ครูควรทำความเข้าใจกับผู้เรียนเกี่ยวกับความสำคัญระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษา^{๔๓} ครูควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้และอาชีพแก่ผู้ปกครองและประชาชน ร่วมมือกับชุมชนในการจัดงานต่าง ๆ ร่วมมือกับผู้ปกครองในการอบรมสั่งสอนผู้เรียนอย่างใกล้ชิด ตลอดจนร่วมกันแก้ปัญหาของผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน และครูควรแจ้งข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ปกครอง^{๔๔}

นอกจากนี้ ครูควรมีบุคลิกภาพที่แสดงออกอย่างชัดเจนในด้านการอุทิศตนทุ่มเทในการสอนด้วยความรักในวิชาชีพ มีหัวใจที่ยิ่งใหญ่พร้อมที่จะช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และแก้ปัญหาให้กับนักเรียนเสมอ^{๔๕} ดังตารางที่ ๒.๒

^{๔๑} Sizer & Dean, **Good Teaching**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.sjonsite.com/uploads/๕/๘/๕/๘๕๕๕๗๑๘/good_teaching.pdf [๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

^{๔๒} ชุมพล ศรีทองพูล, “ครูกับการจัดกระบวนการเรียนรู้”, **วารสารข้าราชการครู** เมษายน-พฤษภาคม, ๒๕๕๔, หน้า ๓๑-๓๔.

^{๔๓} ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, “ยุทธวิธีการสอน และการศึกษาของผู้เรียนวัยรุ่น”, **วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์**, ๒๕๕๓, หน้า ๘๔-๙๓.

^{๔๔} อีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๐.

^{๔๕} Ashley Peterson-DeLuca, **Top five qualities of effective teachers, according to students**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pearsoned.com/top-five-qualities-effective-teachers/> [๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

ตารางที่ ๒.๒ การสังเคราะห์ความหมายและลักษณะของบุคลิกภาพ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ยุนต์ ชุ่มจิต	บุคลิกภาพ คือคุณลักษณะทุกอย่างทั้งภายในและภายนอก ซึ่งอยู่ในตัวของบุคคลนั้น ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพ ๑. บุคลิกภาพภายนอก เช่น รูปร่างหน้าตา ลักษณะการพูด กริยาท่าทาง และกายแต่งกาย ๒. บุคลิกภาพภายในเช่น ค่านิยม ความสนใจ ความคิดสร้างสรรค์ และความมั่นคงทางอารมณ์
รัชนี ลาซโรจน์	บุคลิกภาพของครูขณะที่ยืนสอนอยู่หน้าชั้นเรียน ครูไม่ได้สอนแค่สิ่งที่พูด แต่ครูกำลังสอนสิ่งที่ครูเป็นอยู่ด้วยและสิ่งที่ครูเป็นเห็นได้ชัดจากบุคลิกภาพของครูนั่นเอง ส่วนผู้เรียนต้องการครูที่มีลักษณะดังนี้ ๑. อารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเอง ๒. มีบุคลิกภาพดี ๓. มีน้ำใจ ๔. ตรงต่อเวลา ๕. มีความรับผิดชอบ
Samuels-Rosoff	บุคลิกภาพของครูที่ผู้เรียนต้องการ ๑. ต้องการครูที่ให้ความอบอุ่น ๒. รับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน ๓. บุคลิกภาพของครูมีผลต่อทัศนคติของผู้เรียนในด้านอารมณ์ ความรู้สึก และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
กองงานวิจัยทางการศึกษา	ได้จำแนกคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของครู ๓ ด้าน ๑. บุคลิกภาพทางกาย ๒. บุคลิกภาพทางอารมณ์ ๓. บุคลิกภาพทางสังคม

สรุปได้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลที่อยู่ภายในและภายนอก บุคลิกภาพภายใน ได้แก่ อารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ ความรู้สึกนึกคิด ความมีน้ำใจ ความรับผิดชอบ เป็นต้น ส่วนบุคลิกภาพภายนอกคือสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ง่ายเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ รูปร่างหน้าตา ลักษณะการพูด กริยาท่าทาง และกายแต่งกาย

๒.๑.๔ สอนดี

ครู คือผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ผู้เรียน รวมไปถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ครูพบเจอมา เพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพที่ชัดเจนในเส้นทางการเล่าเรียนศึกษา ฉะนั้นครูจึงต้องมีเทคนิควิธีการสอนที่

หลากหลาย เพื่อให้ทันยุคทันสมัย สามารถสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว แต่ทั้งนี้ การสอนอย่างเดียว ไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันว่าผู้เรียนจะได้รับความรู้อย่างเต็มที่ หรือได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ เพราะจากงานวิจัยหลาย ๆ เล่ม พบว่า ครูไม่ใช่แค่ผู้สอนอย่างเดียว แต่ให้มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา เกิดแรงบันดาลใจในการแสวงหาความรู้ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้เพื่อนำไปต่อยอดในอนาคต ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตในอนาคตอีกด้วย ดังนั้นทฤษฎีทางการศึกษาได้แสดงความคิดเห็นไว้เกี่ยวกับการสอนและการจัดการไว้ดังนี้

ความหมายของการสอนและการจัดการเรียนรู้

ลักสรดา จูเมฆา และปรณ ประจัญบาน ได้เสนอแนวคิดการสอนและการจัดการเรียนรู้ไว้ในเล่มวิจัยว่า การจัดการเรียนรู้หรือการสอน ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษ ๒ คำ คือ “Teaching” และคำว่า “Instruction” ซึ่งมีความหมายแตกต่างกัน กล่าวคือ “Teaching” แปลว่า “การสอน” ครอบคลุมถึงการให้คำสอน การทำให้มีความรู้หรือทำให้สามารถทำอะไรได้ เป็นกระบวนการทางเดียวที่ยึดตัวผู้สอนหรือครูเป็นหลัก ส่วน “Instruction” แปลว่า “การจัดการเรียนรู้” (to teach and to be taught) เป็นกระบวนการสองทาง คือการให้และยอมรับความรู้ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทั้งฝ่ายครูที่เป็นฝ่ายให้ความรู้และผู้เรียนซึ่งเป็นฝ่ายรับ ในขณะเดียวกันครูก็เกิดการเรียนรู้จากการตอบสนองของผู้เรียน การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เป็นกระบวนการที่เกิดจากความเข้าใจในตัวผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการให้แรงเสริม การใช้บุคลิกท่าทางของครู รวมทั้งการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง การเรียนรู้ว่าเป็นไปตามหลักสูตรหรือไม่ การจัดการเรียนรู้จึงเป็นภารกิจที่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์เป็นอย่างมาก จึงสามารถก่อให้เกิดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน นอกจากนั้นผลของการจัดการเรียนรู้ จะต้องทำให้ผู้เรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียน และศึกษาหาความรู้ทั่วไปชั่วชีวิต (Life Long Education)^{๔๖}

ชมพันธุ์ ญูชธร ณ อยุธยา กล่าวว่า การสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญของผู้ที่มีอาชีพเป็นครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ แม้ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการสอน แต่ผลของการสอนที่มีต่อการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ถ้าการสอนมีการวางแผนและจัดวางระบบอย่างดี ดังนั้นครูจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบการสอนอย่างมีระบบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๗}

นทร์ชลี มาพุดธ ได้ให้ความหมายการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น จะมีมากหรือน้อย

^{๔๖} ลักสรดา จูเมฆา และปรณ ประจัญบาน, “การวิจัยและพัฒนาแบบประเมินการจัดการเรียนรู้ อย่างมีความสุขของนิสิตครู ในศตวรรษที่ ๒๑”, (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๗.

^{๔๗} ชมพันธุ์ ญูชธร ณ อยุธยา, “การพัฒนากระบวนการสอน”, วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓, หน้า ๗-๙.

หรือเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ได้เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถตลอดจนวิธีการของครูด้วย^{๔๘}

สมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง สถานการณ์หนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้อยู่เกิดขึ้น^{๔๙} ได้แก่

๑. มีความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างครูกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม และครูกับนักเรียนกับสิ่งแวดล้อม

๒. ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์ใหม่

๓. ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่ไปใช้ได้

จากการศึกษาความหมายของการสอนและการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า การสอนเป็นการถ่ายทอดความรู้เพียงด้านเดียว แต่การจัดการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้แบบสองทาง คือครูผู้ถ่ายทอดยอมได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับผู้เรียนด้วย ทั้งนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ที่ผู้สอนมีหน้าที่หลักในการผลักดัน ส่งเสริม ที่เป็นปริกษาและให้กำลังใจแก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะที่จะนำไปต่อยอดในการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างยั่งยืน

หลักในการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถ้าครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ วิธีการ และการบวนการจัดการเรียนรู้ มีการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีทักษะ มีความรู้ความสามารถต่อไปในที่นี้ จึงขอกล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้ที่ดีว่าควรมีลักษณะตามที่นักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้

บันลือศักดิ์ จานง ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้ที่ดีว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูคอยให้การช่วยเหลือ กระตุ้น จัดกิจกรรมท้าทาย ให้ผู้เรียนคิดเป็นกลุ่ม ในที่สุดผู้เรียนจะสามารถค้นพบด้วยตนเอง จะส่งผลต่อการสร้างความรู้ที่ถาวร ผู้เรียนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มองไกลและใฝ่รู้^{๕๐}

ชัยยุทธ์ บุญยสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้ที่ดีว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ด้นั้น ครูต้องเชื่อว่า นักเรียนสามารถพัฒนาได้ ไม่ว่าจะเกิดมาในสภาพอย่างไร และกระตุ้นโดยให้ผู้เรียนทำกิจกรรมให้หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกได้อย่างเต็มศักยภาพ ครูต้องสอนคนไม่ใช่สอนหนังสือ แต่ต้องสอนให้เอาความรู้มาใช้ในการดำรงชีวิต กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องมี

^{๔๘} จันทรชลิ มาพุทท, “การประเมินประสิทธิภาพการเรียนการสอนของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ ตามกรอบการประกันคุณภาพของทบวงมหาวิทยาลัย”, รายงานการวิจัย, (ชลบุรี: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๔๙} สมน อมรวิวัฒน์, “ทำไมต้องปฏิรูปการเรียนรู้”, วารสารครูศาสตร์, ๒๕๔๒, หน้า ๑-๖.

^{๕๐} บันลือศักดิ์ จานง, รายงานการวิจัยการศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับศักยภาพของเด็กไทย สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๓, ๒๕๔๔, หน้า ๑๓.

ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมมากที่สุด^{๕๑}

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้กล่าวถึง หลักการจัดการเรียนรู้ที่ดีว่า ควรมีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

๑. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ประกอบด้วยต้องมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ ต้องมีความรู้ดี และต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้

๒. หลักการวางแผนและเตรียมการเรียนรู้ ประกอบด้วยการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การศึกษาเพิ่มเติม การจัดหาหรือผลิตสื่อการเรียนรู้ จัดทำแบบประเมิน และทดสอบการจัดการเรียนรู้ หรือซ่อมการทำกิจกรรม เพื่อประเมินจุดอ่อนทั้งด้านเวลาและกิจกรรมที่จัด^{๕๒}

วราภรณ์ศรีวโรจน์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม จะมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง นั่นคือกิจกรรมการเรียนรู้ มีผลต่อผู้เรียนดังนี้

๑. กระตุ้นความสนใจ สนุกสนาน ตื่นตัวในการเรียน มีการเคลื่อนไหว
๒. เปิดโอกาสให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้
๓. ปลุกฝังความเป็นประชาธิปไตย การใช้ทักษะชีวิต
๔. ฝึกความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลตามศักยภาพ และคุณลักษณะ

ที่ดี

๕. ส่งเสริมทักษะกระบวนการต่าง ๆ เช่น การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม การบริหารจัดการ ฯลฯ

๖. ฝึกการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ตลอดชีวิต
 ๗. สร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน กับครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
 ๘. เข้าใจบทเรียนและส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ในทุก ๆ ด้าน
- ส่วนหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นั้น ควรคำนึงและให้ความสำคัญในหัวข้อต่อไปนี้
๑. สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร จุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ ลักษณะ

เนื้อหาวิชา

๒. เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
๓. จัดเรียงเนื้อหาตามลำดับขั้นตอน

^{๕๑} ชัยยุทธ์ บุญยสวัสดิ์, อ่างใน พระคำเถา มณีวงศ์, “การพัฒนางานวิชาการด้านการเรียนการสอนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสมบูรณ์ธาตุหลวง สังกัดแผนกศึกษาประจำนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘, หน้า ๑๔.

^{๕๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, อ่างใน พระคำเถา มณีวงศ์, “การพัฒนางานวิชาการด้านการเรียนการสอนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสมบูรณ์ธาตุหลวง สังกัดแผนกศึกษาประจำนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, หน้า ๑๔.

๔. ใช้สื่อ ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเหมาะสม
๕. ผู้เรียนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมและการประเมินผล
๖. ส่งเสริมกระบวนการคิดและทักษะต่าง ๆ
๗. ใช้เทคนิควิธีการเรียนที่หลากหลาย
๘. มีการวัดและประเมินผลหลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรม
๙. ผู้เรียนมีความสุข มีเจตคติที่ดีและอยากเรียนรู้มากขึ้น^{๕๓}

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะครูคือผู้ที่ทำหน้าที่ออกแบบกิจกรรม ครูต้องเป็นผู้เตรียมสถานการณ์ วัสดุอุปกรณ์ เป็นที่ปรึกษา คอยชี้แนะ โดยมีผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง ได้วางแผน ลงมือทำ และแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง และนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

นลินี บำเรอราช และวิมล จตุรานนท์ ได้ศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบการประเมินผล การฝึกสอนของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พบว่าการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้น จะมุ่งเน้นที่กิจกรรมในชั้นเรียน โดยเฉพาะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน และการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้นพิจารณาได้จากตัวแปรที่สำคัญ ๓ ชนิดคือ

๑. ตัวแปรด้านบริบท หมายถึง คุณลักษณะต่าง ๆ ของบริบทในกิจกรรมการเรียนรู้ บทเรียนผลของความสำเร็จในกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นตัวแปรนี้จะครอบคลุมคุณลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คุณลักษณะของครู เช่น อายุ ประสบการณ์ คุณลักษณะของผู้เรียน เช่น อายุ ความสามารถ คุณลักษณะของชั้นเรียน เช่น ขนาด สภาพสังคม คุณลักษณะของวิชา เช่น เนื้อหา ระดับความยากง่าย คุณลักษณะของมหาวิทยาลัย เช่น ความน่าเชื่อถือ สิ่งอำนวยความสะดวก คุณลักษณะของชุมชน เช่น ความมั่งคั่ง ความหนาแน่นและคุณลักษณะของโอกาส เช่น เวลา ความรู้ที่มีมาก่อน

๒. ตัวแปรด้านกระบวนการ หมายถึง คุณลักษณะของพฤติกรรมการสอนของครูและพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน คุณลักษณะของงานและกิจกรรมในชั้นเรียน ซึ่งอาจส่งผลถึงความสำเร็จของกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นตัวแปรนี้จะรวมถึงความกระตือรือร้นของครู ความชัดเจนในการสอน การใช้คำถาม การใช้คำชมและการวิจารณ์ การสื่อสารแบบไม่มีถ้อยคำ กลยุทธ์การจัดการวิธีการอบรม บรรยายกาของชั้นเรียน ความเหมาะสมของภาระงาน ชนิดของการให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียน การรวมเนื้อหา ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทเรียน ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับครู กลยุทธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน สิ่งเหล่านี้อาจไม่จำเป็นต้องมีครบตามรายละเอียด

๓. ตัวแปรด้านผลผลิต หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นในภายหลังที่เกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ ความรู้ ทักษะต่าง ๆ ความสนใจในวิชา การสนใจทางด้านสติปัญญา ความมั่นใจในการเรียนและการนับถือ

^{๕๓} วราภรณ์ ศรีวิโรจน์, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๑๐๒๒๒๓๐ หลักการจัดการเรียนรู้ (Learning and Classroom Management) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, (เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๒-๔.

ตนเอง การพัฒนาความเป็นอิสระของผู้เรียนและการพัฒนาทางสังคม ผลที่ปรากฏในภายหลังนี้สามารถทดสอบได้ด้วยการทดสอบทั่วไปจากสภาพภายนอกและทดสอบโดยเฉพาะเจาะจง ซึ่งการทดสอบนี้จะขึ้นอยู่กับรูปแบบของการประเมิน เช่น ความเชื่อของครูในการประเมินเรื่องใดเรื่องหนึ่ง^{๕๔}

ปราณี อ่อนศรี และสายสมร เฉลยกิตติ ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข โดยมีแนวทางดังนี้

๑. จัดการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจเกิดความรักในสิ่งที่กำลังเรียนรู้
๒. จัดการเรียนรู้ที่สนุก ประทับใจผู้เรียน มีเรื่องอารมณ์ด้านบวกเข้ามาเกี่ยวข้อง
๓. จัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด การลงมือกระทำกิจกรรม
๔. จัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเชื่อมโยงเรื่องราวและแนวคิดของสิ่งที่เรียนรู้ในห้องเรียนกับ

ความเป็นจริงของชีวิต

๕. นำการเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย ดนตรี ศิลปะ เข้ามาผสมผสานการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสุข

จะส่งผลให้สมองหลังสารเคมีที่เกี่ยวข้องกับความสุข เช่น โดปามีน นอร์เอพิเนเฟริน แอลเอ็นดอร์ฟิน และสารเคมีที่เกี่ยวข้องกับสติปัญญาและการเรียนรู้ เช่น อะซีทิลโคลีน และเซโรโทนิน ซึ่งมีผลต่ออารมณ์ คือเกิดความสุขในการเรียนรู้ มีผลต่อสติปัญญา คือสมองตื่นตัวที่จะเรียนรู้ และมีผลต่อพฤติกรรม ดังนี้

๑. เกิดความอยากรู้ กระตือรือร้น สนใจไขว่คว้า อยากที่จะรู้
๒. สนุกที่จะได้เรียนรู้
๓. เกิดพลังที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ
๔. จำได้ในสิ่งที่เรียนรู้^{๕๕}

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมขึ้น ซึ่งกิจกรรมนั้นจะต้องมีความท้าทายเหมาะสมกับเพศและวัย ต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขและมีความสุขที่ได้เรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้จึงจะเกิดขึ้นต่อผู้เรียนเอง

๒.๑.๕ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ในปัจจุบันสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วต่อเนื่อง ทำให้ผู้คนในสังคมหลากหลายอาชีพต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพื่อให้อาจก้าวทันสิ่งใหม่ ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะในฐานะของครู ผู้ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการให้ความรู้และเป็นคลังสมองในการถ่ายทอดวิทยาการและทักษะต่าง ๆ ให้แก่เยาวชนในประเทศ ฉะนั้น พระสอนศีลธรรมที่ทำหน้าที่เสมือนครูในโรงเรียนจะต้องพัฒนาทักษะของ

^{๕๔} นลินี บำเรอราช และวิมลรัตน์ จตุรานนท์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบผลการประเมินผลการฝึกสอนของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา”, *วิทยานิพนธ์ สาขาการศึกษา*, (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๕๕} ปราณี อ่อนศรี และสายสมร เฉลยกิตติ, “การจัดการเรียนรู้ทางการพยาบาลเพื่อสร้างสุขุขบพาทของผู้สอนและผู้เรียน”, *วารสารพยาบาลทหารบก* ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๖, หน้า ๑๐.

ตนเองในหลาย ๆ ด้านอยู่เสมอเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ทันสมัย รู้จักแหล่งความรู้เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียนมากที่สุด มีนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะด้านการพัฒนาตนเองและทักษะที่ครูต้องมีในศตวรรษที่ ๒๑ ไว้ดังนี้

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ กล่าวถึงบทบาทครูไทยในยุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ว่า ครูต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งในปัจจุบันเริ่มมีการพูดถึงทักษะของเด็กในศตวรรษที่ ๒๑ แต่ยังไม่มีความครอบคลุม แนวทางการพัฒนาทักษะครูให้พร้อมต่อการเรียนการสอนในยุคสมัยใหม่ ครูไทยจำนวนมากจึงเหมือนถูกปล่อยลอยอย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทั้งนี้แนวทางในการพัฒนาทักษะครูไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ประกอบด้วยทักษะ ๗ ด้าน ได้แก่

๑. ทักษะในการตั้งคำถาม เพื่อช่วยให้ศิษย์กำหนดรู้เป้าหมายและคิดได้ด้วยตนเอง
๒. ทักษะที่สอนให้เด็กหาความรู้ได้ด้วยตัวเองและด้วยการลงมือปฏิบัติ
๓. ทักษะในการคัดเลือกความรู้ ตามสภาพแวดล้อมจริง
๔. ทักษะในการแสวงหาความรู้ ตามสภาพแวดล้อมจริง
๕. ทักษะให้ศิษย์คิดเป็น หรือตกผลึกทางความคิด
๖. ทักษะในการประยุกต์ใช้
๗. ทักษะในการประเมินผล

ซึ่งครูยุคใหม่จำเป็นต้องมีทักษะทั้ง ๗ ด้านในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เด็ก แทนที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เหมือนก่อน^{๕๖}

วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงสิ่งที่ครูไทยต้องพัฒนาเพื่อให้ทันยุคศตวรรษที่ ๒๑ ไว้ว่า ครูเพื่อศิษย์ต้องไม่ใช่แค่มีใจ เอาใจใส่ศิษย์เท่านั้น ยังต้องมีทักษะในการ “จุดไฟ” ในใจศิษย์ ให้รักการเรียนรู้ ให้สนุกกับการเรียนรู้ หรือให้การเรียนรู้สนุกและกระตุ้นให้อยากเรียนรู้ตลอดชีวิต

ครูต้องยึดหลัก “สอนน้อย เรียนมาก” คือ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก ครูต้องตอบไปว่า ศิษย์ได้เรียนอะไร และเพื่อให้ศิษย์ได้เรียนสิ่งเหล่านั้น ครูต้องทำอะไร ไม่ทำอะไร ในสภาพเช่นนี้ ครูยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น และท้าทายครูทุกคนอย่างที่สุดที่จะไม่ทำหน้าที่ครูผิดทาง คือ ทำให้ศิษย์เรียนไม่สนุก หรือเรียนแบบขาดทักษะสำคัญ

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ต้อง “ก้าวข้ามสาระวิชา” ไปสู่การเรียนรู้ “ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑” (๒๑Century Skills) ที่ครูสอนไม่ได้ นักเรียนต้องเรียนเอง หรือพูดใหม่ ว่าครูต้องไม่สอน แต่ต้องออกแบบการเรียนรู้ และอำนวยความสะดวก (facilitate) ในการเรียนรู้ให้นักเรียนเรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือทำ แล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของตนเอง การเรียนรู้แบบนี้เรียกว่า PBL (Project-Based Learning) ครูเพื่อศิษย์ต้องเรียนรู้ทักษะในการออกแบบการเรียนรู้แบบ PBL ให้เหมาะแก่วัยหรือพัฒนาการของศิษย์

^{๕๖} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ครูไทยยุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๕๑๗๔๙๖๑๖> กรกฎาคม ๒๕๖๓.

สาระวิชาที่มีความสำคัญ แต่ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ ๒๑ ปัจจุบันการเรียนรู้สาระวิชา (content หรือ subject matter) ควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของศิษย์ โดยครูช่วยแนะนำ และช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้^{๕๗}

อ่องจิต เมธยะประสาท กล่าวว่า ครูในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ต้องมีลักษณะ E-Teacher ดังนี้

๑. Experience มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้แบบใหม่
๒. Extended มีทักษะการแสวงหาความรู้
๓. Expended มีความสามารถในการถ่ายทอดหรือขยายความรู้ของตนสู่ผู้เรียนผ่านสื่อเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๔. Exploration มีความสามารถในการเสาะหาและคัดเลือกเนื้อหาความรู้หรือเนื้อหาที่ทันสมัย เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนผ่านทางสื่อเทคโนโลยี
๕. Evaluation เป็นนักประเมินที่ดี มีความบริสุทธิ์และยุติธรรม และสามารถใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีในการประเมินผล
๖. End-User เป็นผู้ที่ใช้เทคโนโลยีอย่างคุ้มค่า และใช้อย่างหลากหลาย
๗. Enabler สามารถใช้เทคโนโลยีสร้างบทเรียน
๘. Engagement ต้องร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันผ่านสื่อเทคโนโลยีจนพัฒนาเป็นเครือข่ายความร่วมมือ เช่น เกิดชุมชนครูบน web

๙. Efficient and Effective สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทั้งในฐานะที่เป็นผู้ผลิตความรู้ ผู้กระจายความรู้ และผู้ใช้ความรู้^{๕๘}

Scribner ได้เสนอสิ่งที่ครูที่ดีต้องพัฒนา ดังนี้

๑. ความรู้ในเนื้อหา
๒. ทักษะความเป็นครู โดยเฉพาะทักษะด้านการสอนเพื่อเกิดผลต่อเด็กโดยตรง
๓. การจัดการห้องเรียนที่ท้าทาย
๔. การศึกษาช่องว่างในความรู้ของนักเรียน^{๕๙}

Ortrun ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาครูที่ดีในการจัดการศึกษาระดับสูง เรียกว่า CRASP ประกอบด้วย

๑. เจตคติที่สำคัญ (Critical attitude)
๒. การวิจัยเพื่อการสอน (Research into teaching)
๓. การตรวจสอบ (Accountability)

^{๕๗} วิจารณ์ พานิช, *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ ๒๑*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๕๘} อ่องจิต เมธยะประสาท, *คุณลักษณะของครูและนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.slideplayer.mcu.ac.th/?p=๑๖๒> [๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

^{๕๙} Scribner, Jay Paredes, Professional Development Untangling the Influence of Work Context on Teacher Learning, *Educational Administration Quarterly* April, ๑๙๙๙. p ๒๔๖.

๔. การประเมินตนเอง (Self-evaluation)

๕. การเป็นครูอาชีพ (Professionalism)^{๖๐}

Beerens กล่าวถึงการจูงใจของครูอย่างแท้จริง คือการให้ครูได้พัฒนาตนเอง พัฒนาทีมงาน พัฒนางานได้อย่างอิสระ เนื่องจากสิ่งที่น่าสนใจของครูมีสามลักษณะ คือ การมีแนวปฏิบัติในแนวทางที่น่าถกเถียง การปฏิบัติตามแนวค่านิยมของสังคม และการมีจรรยาบรรณในการเอาใจใส่การทำงาน นอกจากนี้ การพัฒนาครู เปรียบเสมือนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่มีหลัก ๔ ประการคือ

๑. ในกระบวนการพัฒนา ควรให้อิสระแต่ละคนในการดำเนินการเอง

๒. ครูมีภูมิหลัง และมีความเชี่ยวชาญอยู่ในตัว จะสามารถประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ง่าย

๓. การที่จะถึงเป้าหมายการเรียนรู้หรือไม่นั้นควรให้แต่ละคนพิจารณาประเมินเอง

๔. ครูจะยินยอมผู้ที่มีความสามารถมากในการให้ความรู้ โดยต้องเชื่อมโยงกับแนวทางวิถีชีวิตของครูอาชีพเหล่านั้นด้วย^{๖๑}

ธีรศักดิ์ คงเจริญ ได้ประมวลสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการ ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้สรุปว่า คุณลักษณะครูด้านการพัฒนาว่า^{๖๒}

๑. การพัฒนาตนเองให้องค์งามตามหลักวิชา

๑.๑ ค้นคว้าหาความรู้เสมอ

๑.๑.๑ ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

๑.๑.๒ สนใจเข้ารับการอบรมสัมมนา

๑.๒ พัฒนาองค์ความรู้เสมอ

๑.๒.๑ ปรับปรุงเนื้อหาที่สอนให้ทันสมัย

๑.๒.๒ ปรับปรุงเนื้อหาที่สอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

๑.๓ การวิจัยพัฒนา

๑.๓.๑ วิจัยพัฒนาผู้สอน

๑.๓.๒ วิจัยพัฒนานักเรียน

๒. การพัฒนาเพื่อนร่วมงานให้มีมาตรฐานทัดเทียมกัน

๒.๑ นิเทศส่งเสริมพัฒนาเพื่อนร่วมงาน

๒.๑.๑ แนะนำเพื่อนร่วมงานในการปฏิบัติตน

๒.๑.๒ แนะนำเพื่อนร่วมงานในการปฏิบัติงานทั่วไป

^{๖๐} Ortrun Zuber-Skerritt, Professional Development in Higher Education A Theoretical Framework for Action Research, (London: Kogan Page, ๑๙๙๒), p ๒๑.

^{๖๑} Beerens, Daniel R, Evaluating Teachers for Professional Growth Creating a Culture of Motivation and Learning, (Thousand Oaks: Corwin Press, ๒๐๐๐), p ๒๓-๓๐.

^{๖๒} ธีรศักดิ์ คงเจริญ, “การประเมินคุณลักษณะครูอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตการศึกษา ๗”, **ปริญญาานิพนธ์การศึกษาศุภบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

๒.๑.๓ แนะนำเรื่องการเรียนการสอน

๒.๑.๔ แนะนำเรื่องการพัฒนานักเรียน

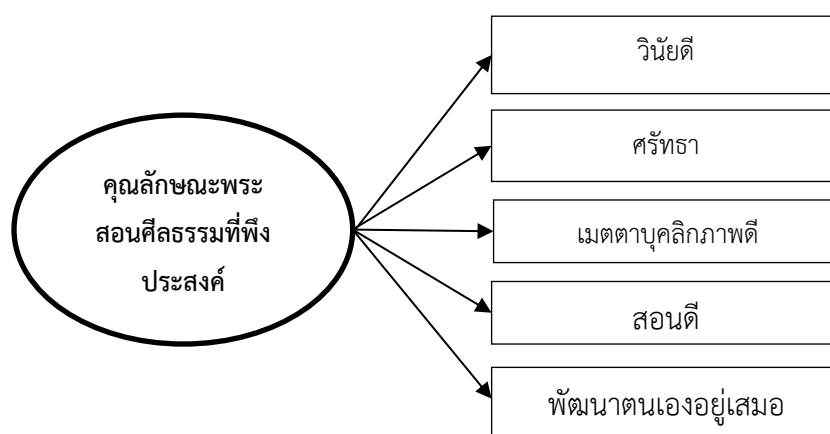
๒.๑.๕ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อนร่วมงาน

๒.๑.๖ ร่วมส่งเสริมพัฒนาเพื่อนร่วมงาน

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูที่ดีในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ หมายถึง การที่ครูจะต้องศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะด้านวิชาการ กระบวนการเรียนการสอน รู้จักแสวงหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากการศึกษาด้วยตนเอง การอบรมสัมมนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาวิจัยในด้านหลักสูตรและด้านผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาห้องเรียน การจัดการกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้สถานที่ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการพัฒนาและสร้างเพื่อนร่วมงานไปพร้อม ๆ กัน

สรุปได้ว่า คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณสมบัติหรือลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งภายในและภายนอกที่สังคมต้องการ แบบอย่างที่ดีภายในหมายถึงพระสอนศีลธรรมมีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดีต่อหน้าที่หรือความรับผิดชอบ มีวินัย มีจิตใจที่เข้มแข็งเบิกบาน สมบูรณ์ด้วยสติพร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เป็นต้น ส่วนแบบอย่างที่ดีภายนอกหมายถึงพระสอนศีลธรรมมีบุคลิกภาพที่ดี การนุ่งห่มเรียบร้อยกิริยาท่าทางและการพูดคุยนัยเหมาะสมมีการประพฤติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา เป็นต้น

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ได้ตามโมเดลดัง ภาพที่ ๒.๑

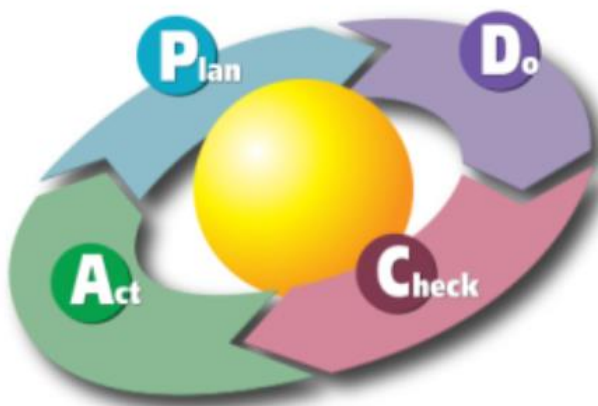
ภาพที่ ๒.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้วงจรเดมมิง (PDCA) หรือวงจรบริหารสี่ขั้นตอน ๔ ขั้นตอน หลายท่านคงเคยได้ยินคำกล่าวที่ว่า “วางแผนดี มีชัยไปกว่าครึ่ง” เพราะถ้าหากกิจการงานใด ๆ ที่ขาดการวางแผนแต่แรก ไม่มีการตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เมื่อดำเนินการไปได้สักระยะ

หนึ่งก็จะประสบปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างคาดไม่ถึง ถ้าหากเรามัวแต่รอแก้ปัญหาวันเสียแล้ว เป้าหมายใหญ่ที่เราจะดำเนินไปให้ถึงนั้นคงอยู่อีกยาวไกลหรืออาจไม่ถึงฝั่งฝันก็เป็นได้ ดังนั้น การบริหารจัดการองค์กรหรือธุรกิจใด ๆ จะขาดการวางแผนโครง วางแผนการแก้ปัญหาหรือกระบวนการต่าง ๆ ไปไม่ได้เลย

PDCA (plan-do-check-act) คือ วงจรการบริหาร ๔ ขั้นตอน เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการธุรกิจเพื่อการควบคุมอย่างเป็นระบบและให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของกระบวนการและผลผลิตที่ได้ เป็นที่รู้จักกันดีในชื่อวงจรการบริหารของเดมมิง และยังมีอีกหลากหลายชื่อที่ใช้เรียกกัน เช่น Deming circle/ cycle/ wheel, the Shewhart cycle, the control circle/ cycle หรือ plan-do-study-act (PDSA) เหตุที่มีอีกชื่อหนึ่งว่า วงจรชีวฮาร์ท (Shewhart cycle) เพราะมีที่มาจากคนที่เดมมิง (Dr. William Edward Deming) ซึ่งเป็นนักสถิติ และในขณะนั้นได้ทำงานอยู่ที่ญี่ปุ่นในปี ๑๙๕๐ ได้พัฒนามาจากแนวคิดของวอร์เทอร์ ชิวฮาร์ท ผู้บุกเบิกด้านสถิติและคุณภาพในช่วงปี ๑๙๒๐ ในทางกลับกัน ชิวฮาร์ท ได้รับมันโดยตรงจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ใน ขณะที่เขาตระหนักว่ากระบวนการที่เป็นวงจรของสมมติฐานการทดลองผลลัพธ์และการวิจารณ์ผลลัพธ์เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการลดความผันแปรและของเสียในผลผลิตจากการผลิต การที่เดมมิงได้พัฒนาแบบจำลอง PDCA นี้ขึ้นมา เพื่อปรับปรุงพัฒนากระบวนการจัดการองค์กรและผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตที่ได้ ซึ่งวงจร PDCA ของเขาและแนวทางด้านคุณภาพทางสถิติของเขากลายเป็นหนึ่งในเสาหลักของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในระบบการผลิตรถยนต์โตโยต้าของญี่ปุ่น จนสามารถประสบความสำเร็จในตลาดได้ทั่วโลก

ภาพที่ ๒.๒ PDCA Cycle^{๖๓}

ขั้นตอนการบริหารแบบวงจร PDCA มีดังต่อไปนี้

(P) Plan – การวางแผน หมายถึง กำหนดวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ เริ่มตั้งแต่กำหนดหัวข้อปัญหาในการทำงาน ตั้งวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน

^{๖๓} PDCA, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/PDCA> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

ให้ชัดเจน กำหนดขอบเขตการดำเนินงาน กำหนดโครงสร้างทีมงานและมอบหมายความรับผิดชอบ มีการกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย สํารวจสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรในด้านต่าง ๆ เช่น วางแผน กำหนด ผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น จากนั้นจึงวางแผนการดำเนินงาน มีนโยบายส่งเสริมและผลักดันงานให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวิเคราะห์สาเหตุและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา

(D) Do – การทดสอบ หมายถึง ดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนก่อนหน้าหรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการทำงานนั้น ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติตามแผนงานนี้ ทักษะต่าง ๆ จะถูกหยิบยืมมาใช้ในระยะเวลาการลงมือปฏิบัติ เช่น การบริหารเวลาให้ได้ตามแผนที่วางไว้ กำหนดการประชุมเพื่อตรวจสอบความคืบหน้า การมอบหมายงานเพื่อแบ่งเบาภาระ เป็นต้น รวมถึงในระหว่างการปฏิบัติงานเราควรเก็บข้อมูลที่สําคัญ หรือข้อผิดพลาดต่าง ๆ ของงานเอาไว้เพื่อประโยชน์ในการทำงานขั้นตอนต่อไป

(C) Check – การตรวจสอบ หมายถึง หลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อดูความเหมือนและความแตกต่าง กระบวนการทดสอบยังได้รับการประเมินเพื่อดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จากการทดสอบเดิมที่สร้างขึ้นในระหว่างขั้นตอนการวางแผนหรือไม่ หากข้อมูลถูกวางไว้ในรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟก็จะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น หากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ หรือได้ผลดีที่สุด

(A) Action – การปรับปรุงแก้ไข หมายถึง กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่มีปัญหา โดยขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) มาวิเคราะห์และตรวจสอบสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหาเหล่านี้อาจรวมถึงปัญหาความไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดโอกาสในการปรับปรุงความมีประสิทธิภาพและปัญหาอื่น ๆ ที่ส่งผลให้ผลลัพธ์ออกมาต่ำกว่าที่ควรจะเป็นอย่างเห็นได้ชัด สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาดังกล่าวจะได้รับการตรวจสอบค้นหาและกำจัดโดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการ มีการประเมินความเสี่ยงอีกครั้ง เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการในขณะนี้ จะได้ข้อแนะนำและปรับเปลี่ยนกระบวนการเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า การวางแผนสำหรับรอบถัดไปสามารถดำเนินการได้โดยมีมาตรฐานที่ดีกว่า และการทำงานในขั้นตอนถัดไปไม่ควรสร้างปัญหาที่ระบุซ้ำแล้วซ้ำอีก ถ้าเป็นเช่นนั้นการดำเนินการก็ไม่ใช่ผล

ทุกครั้งที่การดำเนินงานตามวงจร PDCA หมุนครบรอบ ก็จะเป็นแรงส่งสำหรับการดำเนินงานในรอบต่อไป และก่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือผลิตผลที่ได้อย่างต่อเนื่อง มาตรฐานของการดำเนินงานก็จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งแนวคิดนี้นิยมนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายกับการดำเนินงานขององค์กรต่าง ๆ ทั่วโลก

อย่างไรก็ตาม การทำกิจกรรมการเพิ่มผลิตภาพ หรือกิจกรรมปรับปรุงงานเพื่อยกระดับคุณภาพงานภายในองค์กรนั้น ไม่ว่าจะใช้เครื่องมือระดับพื้นฐาน หรือระดับสูงก็ตาม ปัญหาส่วนใหญ่

คือการขาดการมีส่วนร่วมของคนในองค์กร หรือเป็นการทำที่ยังไม่ลงถึงระดับปฏิบัติการ และในหลายองค์กรมักพบว่า การดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางหนึ่งที่จะขจัดปัญหาที่กล่าวมานี้ให้หมดไปได้ คือ การวางระบบบริหารกิจกรรมอย่างเหมาะสม ซึ่งแน่นอนที่สุดว่าควรที่จะมีการดำเนินงานตามแนวทางของ PDCA ให้ครบวงจร เพราะจะทำให้การดำเนินงาน ตอบโจทย์ขององค์กรได้ตรงจุด ส่งผลให้การดำเนินงานสอดคล้องกับธรรมชาติของคนในองค์กร จากการวางแผนอย่างเหมาะสมด้วยการใช้ข้อมูลของสถานการณ์จริง และที่สำคัญการดำเนินการได้รับการเฝ้าติดตามอย่างเป็นระยะ ซึ่งก็จะทำให้สามารถปรับแผน ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ รวมถึงมีการสรุปบทเรียนที่ได้หลังจากจบโครงการ ทำให้สามารถเรียนรู้รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับองค์กร และนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานรอบใหม่ ซึ่งจะทำให้กิจกรรมการเพิ่มผลผลิตภาพได้รับการพัฒนาและยกระดับได้อย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนการบริหารกิจกรรมการเพิ่มผลผลิตภาพที่ดำเนินการสอดคล้องกับแนวทางของ PDCA นั้น จะเป็นไปอย่างมีระบบและครบถ้วน ซึ่งก็จะทำให้กิจกรรมการเพิ่มผลผลิตภาพมีความเหมาะสมกับองค์กร จากการที่มีการสำรวจสถานการณ์ขององค์กรในประเด็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิตหรือด้านบุคลากร เพื่อมาใช้เป็นข้อมูลป้อนเข้าสำหรับการวางแผนและกำหนดแนวทางการดำเนินงาน มีการตรวจสอบประเมินผลเป็นระยะทำให้สามารถปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ อีกทั้งยังมีการวิเคราะห์สภาพขององค์กรทั้งภายในและภายนอกเพื่อทำให้รู้ถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคที่เรามีหรือที่เกิดขึ้น เรียกว่า SWOT Analysis เพื่อนำไปวิเคราะห์และหาวิธีพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบัน ตรงจุดนี้เองที่จะทำให้สามารถยกระดับการปรับปรุงและพัฒนาได้จริง จึงมีโอกาสด้านการพัฒนาต่อยอดจะเป็นไปอย่างเหมาะสมและถูกทิศทางตามการบริหารจัดการแบบ PDCA^{๖๔}

กระบวนการพัฒนา PDCA หมายถึง วงจรบริหารสี่ขั้นตอนที่ประกอบไปด้วย การวางแผน Plan ปฏิบัติ Do ตรวจสอบ Check และ การดำเนินการ Action วงจรการบริหารงานคุณภาพใช้ในการควบคุมและพัฒนากระบวนการดำเนินกิจกรรม PDCA ทั้งสี่ขั้นตอนเป็นกระบวนการที่สามารถทำซ้ำได้ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปและพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

๑. การวางแผน Plan หมายถึงการตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ เช่น วางแผนกำหนดผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น

๒. การปฏิบัติตามแผน Do หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนการวางแผนหรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่อง โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการกิจกรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

๓. การตรวจสอบ Check หมายถึง ขั้นตอนการตรวจสอบ เป็นขั้นตอนหลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบ

^{๖๔} PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.ftpi.or.th/๒๐๑๕/๒๐๒๕> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

ข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่างๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นหากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ หรือได้ผลดีที่สุด

๔. การดำเนินการ Action หมายถึง การดำเนินการเพื่อปรับปรุงแก้ไขโดยขั้นตอนนี้เป็น การนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบมาวิเคราะห์และตรวจสอบหาสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาปรับปรุงกระบวนการขั้นตอนให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

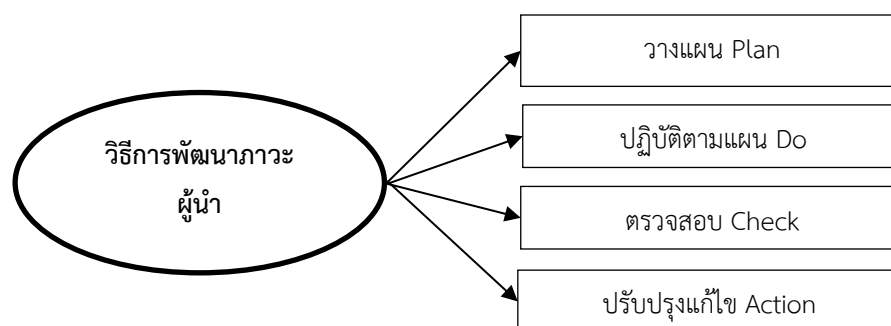
ประโยชน์ของ PDCA มีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ว่าใครก็สามารถทำความเข้าใจกระบวนการนี้ได้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ทำให้ตัดสินใจได้ง่ายขึ้น เนื่องจากมีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ลดความเสี่ยงในการจัดการ มีการแนะนำให้ทำในโครงการเล็ก ๆ ก่อน หากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ง่ายกว่าโครงการขนาดใหญ่ นอกจากนี้ ในโครงการขนาดเล็กสามารถแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าทำให้ลดความเสี่ยงในแง่ของการจัดการได้ดีกว่านั่นเอง ให้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีกว่า เนื่องจากวงจร PDCA เริ่มต้นจากปัญหา และเป้าหมายของมัน คือการแก้ไขเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย อีกทั้ง ยังเกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถทำซ้ำได้ในระยะยาว จึงทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในองค์กร

ข้อเสียของ PDCA แม้ว่า PDCA จะเป็นวงจรที่น่าองค์กรไปสู่ความสำเร็จ และเป็นกุญแจสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรให้ดำเนินไปสู่องค์กรที่มีประสิทธิภาพ แต่ทว่าก็มีข้อเสียสำหรับการนำ PDCA มาใช้อยู่บ้าง เช่น ไม่เหมาะกับการแก้ไขปัญหาที่เร่งด่วน แม้ว่า PDCA จะเป็นวงจรที่เรียบง่ายแต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย เพราะเป็นวงจรที่มีการปรับปรุงกระบวนการเป็นขั้นตอนเล็ก ๆ อาจเกิดความล่าช้า จึงไม่เหมาะกับโครงการเร่งด่วน ขณะเดียวกันต้องอาศัยความรับผิดชอบในระยะยาว เพราะอาจไม่ได้ทำเพียงครั้งเดียวแล้วเสร็จสิ้นหากแต่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ดังนั้น การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาวจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในองค์กร เริ่มตั้งแต่ผู้บริหารไปจนถึงระดับผู้ปฏิบัติการ หากปราศจากความรับผิดชอบวงจรนี้อาจทำงานไม่มีประสิทธิภาพ^{๒๕}

สรุปได้ว่า วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้วงจรเดมมิง (PDCA) เป็นการวางแผนและพัฒนาภาวะผู้นำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน สามารถตรวจสอบและพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับในองค์กรต่าง ๆ ทั่วโลก

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยสรุปกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำได้ตามโมเดล ดังภาพที่ ๒.๓

^{๒๕} PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://vcharkarn.com/article/pdca-วงจรแห่งความสำเร็จ/> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

ภาพที่ ๒.๓ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๒.๓.๑ ที่มาและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ในทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการตื่นตัวเรื่องจิตวิญญาณของชีวิตในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยองค์การอนามัยโลกได้ประชุมสมัชชาเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๘ และได้เสนอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสุขภาพที่ว่า สุขภาพ คือ สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ^{๖๖} สังคมกำลังมีทุกซ่มมาก บกพร่องมาก รุนแรง ในระดับอย่างมาก สังคมที่เป็นอยู่ ขาดแคลนในเรื่องของจิตมาก ต้องการการพัฒนาอย่างยิ่ง คนจำนวนมากไม่เข้าใจสาระสำคัญของความสำคัญของการมีชีวิต กำลังหลงทาง เป็นวัฒนธรรมของความโลภ เป็นทาสของการบริโภค เป็นทาสของการตลาดอย่างแท้จริง พฤติกรรมแบบนี้หรือวิถีชีวิตแบบนี้จะนำไปสู่ ความโลภ โกรธ หลง ความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง สังคมต้องการสุขภาวะทางจิตวิญญาณของคน อันเป็นฐานรากที่จะทำให้สังคมเกิดสุขภาวะในที่สุด^{๖๗}

รัตติกรณ์ จงวิศาล^{๖๘} ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องจิตวิญญาณว่า มีนักวิชาการได้นำความรู้เรื่องจิตวิญญาณไปศึกษาและใช้กับบุคคลในองค์กร โดยใช้ศัพท์ต่าง ๆ เช่น จิตวิญญาณในการทำงาน หรือจิตวิญญาณที่ทำงาน ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Spiritual หรือ Spirituality หรือ Spiritual health หรือ Spiritual well-being นักวิชาการ เช่น Marques Hhiman และ King ผู้เขียนหนังสือ “Spirituality in the workplace” ได้มีข้อเสนอเกี่ยวกับจิตวิญญาณในที่ทำงานว่า เพื่อให้มีความสอดคล้องและเกิดความเข้าใจร่วมกัน มีข้อสันนิษฐานที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ ดังนี้

๑) ข้อสันนิษฐานแรก คือ จิตวิญญาณมีอยู่ในการทำงาน หลักฐานจำนวนมากยืนยันว่ามีนักวิชาการ นักเขียน ผู้นำและสมาชิกในกลุ่มทำงานในหลากหลายระดับ มีการยอมรับและวิพากษ์วิจารณ์

^{๖๖} พินนภา แสงสาคร และคณะ, การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทของสังคมไทย, *Journal of Behavioral Science*, ๑๘(๑), ๒๕๕๕, หน้า ๘๔.

^{๖๗} ขอบเขตของสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/6002/> [๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

^{๖๘} รัตติกรณ์ จงวิศาล, ภาวะผู้นำ: ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๖).

เกี่ยวกับกระแสนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และหลักฐานเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการปรากฏของจิตวิญญาณในการทำงานเพราะสิ่งนี้เป็นความจริงที่มีอยู่

๒) ข้อเสนอฐานที่สอง คือ มีปัจจัย ๒ ปัจจัยที่รวมอยู่ในแนวคิดของจิตวิญญาณในที่ทำงาน ได้แก่

๒.๑) จิตวิญญาณเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ตลอดการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยจิตวิญญาณหมายถึงสิ่งที่แตกต่างกัน (different thing) สำหรับคนที่แตกต่างกัน (different people)

๒.๒) มีการให้คำนิยามคำว่า “สถานที่ทำงาน” ว่าเป็นสถานที่ที่รวมกันของพนักงาน โดยความหลากหลายของที่ทำงานนั้นได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้จึงสามารถยอมรับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานที่ทำงานที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป

๓) ข้อเสนอฐานที่สาม คือ ทุกคนมีจิตวิญญาณ ดังนั้น ทุกคนที่ทำงานก็มีจิตวิญญาณด้วย ซึ่งจิตวิญญาณจัดเป็นปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม และปรากฏอยู่ในที่ทำงานทุกที่ สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้และเป็นประสบการณ์ให้กับทุกคนและทุกรูปแบบของสถานที่ทำงาน

Fry^{๖๙} กล่าวถึงภาวะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณรวมถึงผู้นำที่สอนหลักการที่ถูกต้อง การประยุกต์เทคนิคที่ช่วยกำกับดูแล ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจึงเป็นทฤษฎีสาเหตุตามรูปแบบการจูงใจภายใน ประกอบด้วย ทัศนคติ ความหวัง ความเชื่อ และความรักซึ่งเห็นแก่ผู้อื่น ทฤษฎีในการทำงานและการอยู่รอดทางจิตวิญญาณ ดังนั้นภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเปรียบเสมือนแม่แบบสำหรับการพัฒนาองค์การแห่งการเปลี่ยนแปลงให้สามารถพัฒนาในเชิงบวก อีกทั้งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ไม่เพียงแต่สามารถอยู่ร่วมกันแต่เป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพ ซึ่งเน้นเรื่องคุณธรรมความเข้มแข็ง และข้อผูกพันเชิงลึกของคนในองค์การ ทฤษฎีของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่มีการพัฒนามาจากรูปแบบทฤษฎีแรงจูงใจภายในที่ประกอบด้วย ทัศนคติ ความหวัง ความเชื่อและความรักซึ่งเห็นแก่ผู้อื่น ทฤษฎีของจิตวิญญาณในการทำงาน จิตวิญญาณและความอยู่รอดที่เกี่ยวกับการสื่อความหมายและ สมาชิกภาพ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นความต้องการพื้นฐานของผู้นำและผู้ตามเพื่อความอยู่รอดทางด้านจิตวิญญาณทำให้องค์การมีประสิทธิภาพ

Ziyaii, Nargesian & Esfahani^{๗๐} ชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณนั้นจะต้องสร้างความน่าเชื่อถือและศรัทธาให้กับลูกจ้างโดยการสร้างแรงจูงใจ การกระตุ้นจิตสำนึกให้กับลูกจ้างในการพัฒนาศักยภาพ และเพิ่มความรับผิดชอบในการทำงาน สอดคล้องกับแนวคิดของ Ashmos & Duchon^{๗๑} ที่มีทัศนะว่าการมีจิตวิญญาณในที่ทำงานควรที่จะให้ความสำคัญในเรื่องการสื่อความหมาย การแจ้งวัตถุประสงค์ในการทำงาน ตลอดจนการติดต่อประสานงานกับคนอื่น ๆ ในขณะที่ Draft^{๗๒}

^{๖๙} Fry, L.W., *Toward a theory of ethical and spiritual leadership*, (๒๐๐๓).

^{๗๐} Ziyaii, M.S., Nargesian, A., & Esfahani, S.A., *The role of spirituality on empowerment in the Tehran university*, (J public Muang, ๒๐๐๘).

^{๗๑} Ashmos, D.P., Duchon. *Spirituality at work*, *Journal of Management Inquiry*, ๒๐๐๐.

^{๗๒} Draft, R. L., *Management*, (Australia: Thomson South-Western, ๒๐๐๕).

มองเห็นว่าการแสดงออกถึงความรักที่จะสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตามโดยการสร้างวิสัยทัศน์ (vision) ความเชื่อ (belief) ว่าสิ่งที่ทำจะต้องดีที่สุด เมื่อทุกคนมองเห็นว่าทุกอย่างมีความจำเป็นก็จะทำให้เกิดความท้าทายในที่สุด

Conger & Kanungo^{๗๓} ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเป็นภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณคือการสร้างวิสัยทัศน์ซึ่งมีความสอดคล้องในการเพิ่มกลยุทธ์ อำนาจที่ทีมงานและระดับบุคคล เพื่อส่งเสริมความมุ่งมั่นขององค์กร ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้นำยุคใหม่ควรที่จะตระหนักถึงจิตใจหรือจิตวิญญาณของตนเองและผู้อื่นสอดคล้องกับแนวความคิดของ Ziyai, Nargesian & Esfahani ที่ชี้ให้เห็นถึงการเคารพในวิสัยทัศน์ การสร้างวิสัยทัศน์ โดยการคำนึงถึงบริบทที่แสดงถึงหนทางที่เป็นทั้งความเชื่อ (believe) จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวัง (hopeful) ขององค์กรในอนาคต ในหน่วยงานหรือองค์กรที่มีผู้นำทางจิตวิญญาณการเอื้ออำนาจให้กับลูกจ้าง (empowerment) เอาใจใส่ในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human resources) ให้ความสำคัญในเรื่องบทบาทของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในด้านงานการจัดสรรทรัพยากรวัฒนธรรมองค์การและเทคโนโลยีซึ่งมีส่วนช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมาย เช่นเดียวกับ Fairholm^{๗๔} เชื่อว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ จะพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมร่วมกับการพิจารณาความดีที่ควรแสดงออกมาทางกิริยาและการกระทำ ดังนั้นผู้นำยุคใหม่ควรให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณของบุคลากรทั้งด้านการงานและชีวิตส่วนตัวที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ เห็นใจ และสนับสนุนให้บุคลากรสามารถประสบความสำเร็จทั้งด้านการงานและเรื่องส่วนตัว ซึ่งจะทำให้บุคลากรมีความสุขและผลที่ตามมาคือ ประสิทธิภาพการบริหารงานที่ดีเลิศ เช่นเดียวกับ พัทธนี สมกำลัง^{๗๕} ที่ว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจึงเป็นสุดยอดแห่งคุณลักษณะส่วนบุคคลที่พึงประสงค์และควรพัฒนาให้เกิดขึ้นกับบุคคลในทุกอาชีพ โดยเฉพาะวิชาชีพที่มีปรัชญาและอุดมการณ์เพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณคือรูปแบบความเป็นผู้นำอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาศักยภาพของบุคคลจากภายในสู่ภายนอก โดยการพัฒนาความเป็นผู้ที่เติบโตในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธาต่อคุณธรรม ความถูกต้องดีงามเป็นพื้นฐานและด้วยความเข้มแข็งแห่งศรัทธานั้นได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนชีวิตให้กระทำการสิ่งที่ถูกต้องและเป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ส่วนรวมและแบบอย่างชีวิตนี้ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับทีมงานในการอุทิศตนเพื่อเป้าหมายและคุณค่าที่แท้จริงแห่งงานโดยปราศจากการบังคับ

๒.๓.๒ ความหมายของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ มีนักวิชาการ นักการศึกษา และผู้ที่ทำงานด้านการอบรมจิต ได้ให้ความหมายต่าง ๆ ดังนี้

ประเวศ วะสี^{๗๖} ได้อธิบายนิยามของคำว่าจิตวิญญาณ หมายถึง มีจิตสูง กล่าวคือ มีความดี ลดละความเห็นแก่ตัว มีปัญญา มีการเข้าถึงสิ่งที่สูง จิตหรือจิตวิญญาณเป็นคำกลาง ๆ สัตว์มีจิตหรือ

^{๗๓} Conger, J.A. & Kanungo, R.N., *Charismatic leadership in organizations*, (Thousand Oaks, ๑๙๘๘).

^{๗๔} Fairholm, G.W., *Capturing the heart of a leader*, (Westport, CT: Praeger Publishers, ๑๙๙๗).

^{๗๕} พัทธนี สมกำลัง, แนวคิดความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ, วารสารสภาการพยาบาล, ๒๕๔๔.

^{๗๖} ประเวศ วะสี, สุขภาวะทางจิตวิญญาณ, นิตยสารหมอชาวบ้าน, หน้า ๑๔.

วิญญาณแต่ไม่มีจิตวิญญาณหรือจิตสูง จึงกล่าวได้ว่า สัตว์มีกาย จิต สังคม ในขณะที่มนุษย์มีกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ ดังนั้นจิตวิญญาณจะให้ความหมายทางพุทธ หมายถึง ปัญญาที่ได้หรือทางสากลหรือทางศาสนาอื่นจะตรงกับคำว่า spiritual ก็ได้

พระมหาประทีป^{๗๗} ได้นิยามเรื่องจิตวิญญาณว่าเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่ นอกเหนือจากร่างกายและจิตใจ ได้ให้ความหมายของกายว่าเป็นธรรมชาติ รู้สึกไม่ได้ ประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟเป็นของกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว เหมือนกันทุกชีวิต

จุฬารณ โสตะ^{๗๘} ได้นิยามคำว่าจิตวิญญาณ (spirituality) ว่ามีความหมายเกินกว่าการมี สภาวะทางอารมณ์และจิตใจที่ดี และมีความสุข คำนี้บ่งถึงการรู้จักตนเองว่าเราเป็นใคร ความเป็นอยู่ของ เราเป็นอย่างไร เรามีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร นั้นหมายถึงสำนักทั้งหมดในตัวตนของเรานอกจากนี้จิต วิญญาณยังหมายถึงแก่นแท้หรือสาระ (essence) ความเป็นจิตวิญญาณ หนึ่งในคำจำกัดความของคำว่า " ความเป็นจิตวิญญาณ" คือ การมองกลับเข้าไปภายในเพื่อค้นพบเอกลักษณ์ที่แท้จริงของเราที่ถึงแม้จะฟัง ง่าย แต่ก็หนักแน่นและลึกซึ้ง คำว่า "มองเข้าไปภายใน" คือ การค้นพบว่าเราคือใคร คุณค่าของเราคืออะไร และอะไรคือสิ่งที่มีความหมายและเป้าหมายชีวิตแก่เรา ส่วน "เอกลักษณ์ที่แท้จริงของเรา" คือแก่นแท้ของ ตัวเราที่บางคนอาจพูดว่าประสบการณ์ของความสงบที่แสดงออกมาในรูปความกรุณา นอกจากนี้ความเป็น จิตวิญญาณยังหมายถึงการเดินทางเพื่อค้นพบตนเอง ซึ่งมีได้เป็นเพียงการกลับเข้าไปสู่ภายในเท่านั้น เพราะท้ายที่สุดเราจำเป็นต้องออกมาสู่การตระหนักรู้ของการเชื่อมโยงกับมนุษย์ทุกคน และการรับรู้ถึง บางสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวเอง

Zohar^{๗๙} กล่าวว่าจิตวิญญาณ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึงจุดมุ่งหมายหรือ ความสำคัญของชีวิต หรือคุณค่าที่ลึกซึ้งขึ้น ทำตามวัตถุประสงค์ของตน และปลูกฝังความสำคัญหรือ จุดมุ่งหมาย คุณค่า และจุดประสงค์เหล่านี้ในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น และสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น ความฉลาด ทางจิตวิญญาณเป็นความฉลาดสุดท้ายของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ บุคคลอย่าง Churchill, Gandhi, Nelson Mandela, Martin Luther King Jr. และ Mother Teresa เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของผู้นำที่มีความฉลาด ทางจิตวิญญาณ ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่นได้ รวมทั้งให้ความรู้สึกบางอย่างที่มีค่าควรแก่ ความพยายามแก่พวกเขา

Dhiman and King^{๘๐} ได้ให้ความหมายจิตวิญญาณ หมายถึง ความปรารถนาที่จะไปถึง จุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต และเพื่อที่จะดำรงชีวิตตามนั้น และนักฟิสิกส์ใน Harvard Medical School ให้ ความหมายเกี่ยวกับจิตวิญญาณว่า อะไรก็ตามที่ให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิต สำหรับนักสังคมสงเคราะห์คน

^{๗๗} พระมหาประทีป, ปฏิจ্ঞสมุปบาทจากพระโอบุส, (กรุงเทพมหานคร: สหมิตร, ๒๕๔๔)

^{๗๘} จุฬารณ โสตะ, การนำมิติทางจิตวิญญาณมาพัฒนาการเรียนการสอนในการทำวิทยานิพนธ์, วารสารผลึกแห่งปัญญามหาวิทยาลัยขอนแก่น, , ๒๕๕๔.

^{๗๙} Zohar, *Spiritually Intelligent Leadership*, (Danah, ๒๐๐๕), p. ๓๘.

^{๘๐} Dhiman, S., KING, R., *Spirituality in the workplace*, (California: Personheed Press, ๒๐๐๗).

หนึ่งได้ให้ความหมายจิตวิญญาณว่า เป็นการแสวงหาความหมายของชีวิต จุดประสงค์ และคุณค่าของบุคคล

Anderson^{๘๑} ได้ให้ความหมายจิตวิญญาณ หมายถึง การบริหารบุคคลนั้นสิ่งสำคัญคือผู้นำต้องมีจิตวิญญาณในการทำงานที่แท้จริงก่อน โดยจิตวิญญาณจะเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญของผู้นำซึ่งต้องเกิดจากแรงผลักดันที่เกิดจากจิตวิญญาณภายในที่แท้จริงนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นตัวช่วยในการปรับสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้นและพัฒนาบุคคลที่อยู่ในองค์กรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งหากศึกษาเฉพาะด้านผู้นำโดยไม่ศึกษาเข้าไปถึงจิตวิญญาณความเป็นผู้นำแล้วนั้นถือว่าเป็นการศึกษาด้านผู้นำที่ยังไม่สมบูรณ์

กูริกันต์ วัจนประภาศักดิ์^{๘๒} ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณว่าหมายถึงความสามารถในการจูงใจ โดยการสร้างวิสัยทัศน์ ความน่าเชื่อถือ ศรัทธา การให้ความสำคัญกับผลการปฏิบัติงานโดยการพัฒนาศักยภาพขององค์กรในเชิงบวก เพื่อให้กลุ่มหรือองค์การบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

Fry^{๘๓} กล่าวถึงภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Leadership) ว่า เป็นภาวะที่ถูกจัดกลุ่มอยู่ในแนวคิดเชิงผสมผสานซึ่งมุ่งเน้นเป็นผู้นำทางจริยธรรม มีการปกป้อง การมอบอำนาจแก่ผู้ตาม ใส่ใจ และตอบสนองความต้องการของใต้บังคับบัญชา ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง มีความซื่อตรง เปิดเผย นอกจากนี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณถูกนิยามในมุมมองของความรู้สึก โดยรวมที่บุคคลมีต่อหัวหน้างานในทางบวก ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจึงเป็นการศึกษาถึงความรู้สึกความคิดเห็นของบุคคลเพื่อนำประ โยชน์ไปใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพของหัวหน้างานให้เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชาและป้องกันพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ที่เกิดจากการทำงานได้

Fairholm^{๘๔} ได้ให้ความหมายของ “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ” ไว้ว่า หมายถึง การกระทำหรือความสามารถของผู้นำ ที่มีอิทธิพลต่อจิตใจผู้อื่น ผู้นำ ต้องเชื่อม โยงตนเองเข้ากับผู้อื่น เข้าใจ จิตใจมากกว่าที่จะควบคุมการกระทำ

Fernando^{๘๕} ให้ความหมายของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของผู้นำที่เข้าถึงจิตใจและความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา และบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้นำ โดยเน้นที่ความรู้สึกที่มีต่อกันเป็นสำคัญ

^{๘๑} Anderson, D., *Beyond Change Management*, (San Francisco: Wiley, ๒๐๐๑).

^{๘๒} กูริกันต์ วัจนประภาศักดิ์, ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ วัฒนธรรมองค์กร และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชา บริษัทอุตสาหกรรมกระดาษแห่งหนึ่ง ในจังหวัดกาญจนบุรี, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖)

^{๘๓} Fly, L.W., *Toward a theory of ethical and spiritual leadership*, ๒๐๐๓.

^{๘๔} Fairholm, *Spiritual Leadership, Leadership & Organization Development Journal*, ๑๘๘๖.

^{๘๕} Fernando, S., *Spiritual Leadership in the Entrepreneurial Business*, (New York: Edward Elgar Publishing, ๒๐๐๗).

สรุปความหมายของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง ความสามารถของผู้นำในการชักจูง โน้มน้าวใจของผู้อื่น โดยการสร้างวิสัยทัศน์ ความน่าเชื่อถือ ศรัทธา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเน้นไปที่ความรู้สึก คุณค่าของจิตใจของกัน และกัน

๒.๓.๓ องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

ในงานวิจัยโมเดลสมการโครงสร้างนี้ จุดมุ่งหมายสำคัญในการศึกษารรณกรรม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดองค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และสังเคราะห์ตัวแปรที่สำคัญที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ เพื่อจะนำไปสู่การศึกษาในลำดับถัดไป

Fairholm^{๘๖} ได้ทำการศึกษาคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งสามารถสรุปได้ ๘ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ชุมชน (community) กล่าวคือ ผู้นำจะมีความเกี่ยวข้องกับองค์การในด้านชุมชน ๒) ความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือ (trust) ๓) การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (continuous improvement) ๔) ผู้ให้บริการ (servant) ๕) จิตวิญญาณ (spirituality) ๖) ให้บริการหรือดูแล (stewardship) ๗) การมีวิสัยทัศน์ (visioning) ควรส่งเสริมให้เกิดความปรารถนาในคนงานที่จะสนับสนุนและทำงานต่ออย่างยั่งยืนในวิสัยทัศน์นั้น และ ๘) มาตรฐานทางจริยธรรมที่สูงขึ้น (a higher moral standard) มีความรับผิดชอบในการกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมเริ่มต้นสำหรับกลุ่ม และสำหรับช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามเห็นผลของการกระทำ ดังนั้นควรต้องมีมาตรฐานทางจริยธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

Fry^{๘๗} ได้แบ่งภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็น ๓ คุณลักษณะ ได้แก่ ๑) สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ ๒) มีความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว และ ๓) มีความหวัง/ ความเชื่อ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของ Fry

สามารถกำหนดวิสัยทัศน์	มีความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว	มีความหวัง/ ความศรัทธา
- การสื่อสารไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Broad appeal to key stakeholders) - การกำหนดจุดมุ่งหมายและวิธีการดำเนินการ (Defines the destination and journey) - สะท้อนให้เห็นอุดมคติ (Reflects high ideals)	- การให้อภัย (Forgiveness) - ความเมตตา (Kindness) - ความซื่อสัตย์ (Integrity) - ความเอาใจใส่และเห็นใจผู้อื่น (Empathy, Compassion) - ความสุจริต (Honesty) - ความอดทน (Patience) - ความกล้าหาญ (Courage)	- ความอดทน (Endurance) - ความขยันหมั่นเพียร (Perseverance) - ทำในสิ่งที่จำเป็น (Do what it takes) - ตั้งมั่นในเป้าหมาย (Stretch goals)

^{๘๖} Fairholm, *Capturing the heart of a leader*, (Westport, CT: Praeger Publishers, ๑๙๘๗).

^{๘๗} Fry, *Toward a theory of spiritual leadership*, (In W. Louis, ๒๐๐๓), pp ๖๙๓-๗๒๗.

- สร้างความหวังและความศรัทธา (Encourages hope/faith) - กำหนดมาตรฐานให้สูง (Establishes a standard of excellence)	- ความเชื่อใจและภักดี (Trust/Loyalty) - ความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility)	- คาดหวังในผลลัพธ์ (Expectation of reward/Victory)
---	--	--

สมชาย เทพแสง และอรจิรา เทพแสง^{๘๘} กล่าวว่า ผู้นำแห่งจิตวิญญาณเป็นผู้นำที่บุคลากรส่วนใหญ่ให้ความไว้วางใจ เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาและจะเกี่ยวข้องกับผู้นำทางศาสนาทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคริสต์ อิสลาม พุทธ เป็นต้น จึงถือว่าเป็นผู้นำชั้นสูง จึงขอนำเสนอคุณลักษณะและพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑. ผู้นำต้องตั้งอยู่ในหลักศีลธรรม จรรยา และสามารถเป็นแบบอย่างของประชาชน และบุคลากรต่าง ๆ ในองค์กรได้
๒. ใช้หลักแห่งความเป็นจริง (Leading by Fact) โดยยึดถือหลักแห่งเหตุผลมากกว่าความรู้สึก
๓. ใช้หลักประชาธิปไตยในการบริหารและการจัดการ
๔. ใช้หลักแห่งความสามัคคี
๕. เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธา
๖. การรักษาสุขภาพจิต และสุขภาพกาย
๗. การพัฒนาตนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง
๘. ใช้หลักแห่งความมุ่งมั่นเพื่อให้งานประสบผลสำเร็จ
๙. การจัดการสภาพแวดล้อมให้อำนวยต่อการปฏิบัติงาน

นุชนาถ มีสมพ็ชน์^{๘๙} ได้กล่าวถึงหลักการของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณนั้นจะเป็นรูปแบบของผู้นำที่ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในองค์กร กระตุ้นให้เกิดความศรัทธาในงานและวิชาชีพ รู้ลึกถึงคุณค่าของงานที่ปฏิบัติและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์การร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ อีกทั้งผู้นำจะต้องมีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่ตัว คอยช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความรักและจริงใจเพื่อช่วยให้บุคคลกลายเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ ซึ่งย่อมส่งผลต่อความอยู่รอดขององค์การต่อไปในระยะยาว ทั้งยังเป็นการส่งเสริมด้านความผูกพันที่ดีต่อองค์การ

^{๘๘} สมชาย เทพแสง และอรจิรา เทพแสง, ผู้นำยุคใหม่หัวใจของการปฏิรูป, (นนทบุรี: บริษัท อัลฟ่า มีเลิร์นเนียม จำกัด, ๒๕๕๙).

^{๘๙} นุชนาถ มีสมพ็ชน์, ตัวแบบการประยุกต์หลักการภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้สอบบัญชีกลุ่มบริษัทสอบบัญชีในประเทศไทย, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๖๑).

Magnusen^{๙๐} ได้ทำการศึกษาถึงส่วนประกอบสำคัญของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นสิ่งที่สะท้อนบุคคลที่ชัดเจน องค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณประกอบด้วย ๑) ศรัทธา (faith) ๒) จริยธรรม (ethics) ๓) ความหวัง (hope) ๔) ความไว้วางใจ (trust) และ ๕. ความซื่อตรง (honesty)

Solomon and Hunter^{๙๑} กล่าวถึงลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณประกอบด้วย ๑) รู้สึกชื่นชม (feel appreciate) ๒) ให้ความปลอดภัย (provide a safety) ๓) การดูแลสภาพแวดล้อม (caring environment) และ ๔) การสร้างความไว้วางใจ (building trust) ช่วยให้คนที่จะใช้โอกาสในการเปลี่ยนแปลงภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งจะสร้างความสามารถให้องค์การเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จในการสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของการศึกษาในภาครัฐ

Borger^{๙๒} ได้อธิบายว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นกรอบการทำงาน หรือบริบทที่ผู้นำใช้อาจหมายถึงการปฏิบัติตนของผู้นำ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นลักษณะผู้นำที่ใช้การสะท้อนเรื่องราว มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ๑) การเล่าเรื่อง (story telling) ๒) ความตระหนักในคุณค่าของแต่ละบุคคล ๓) ตระหนักในตนเอง (self-awareness) ๔) วิสัยทัศน์ (vision) และ ๕) ความรู้สึกของการบริการให้กับผู้อื่น (sense of service to others)

William Hunsaker^{๙๓} ได้ทำการศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณระหว่างความสัมพันธ์ของสมมติฐานทั้งมวล ทฤษฎีถูกสร้างขึ้นจากรูปแบบมีแรงจูงใจภายในที่มีความเกี่ยวข้องในคุณค่าของผู้นำ ได้แก่ ๑) เจตคติ (attitudes) ๒) พฤติกรรมการปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (behaviors of vision performance) ๓) ความหวัง (hope) ๔) ศรัทธา (faith) และ ๕) ความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น (altruistic love) ที่จะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้ตามในการอยู่รอดทางจิตวิญญาณผ่านการเรียกร้องและสมาชิกภาพ (calling and membership) ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงผลิตภาพที่ดีขึ้น

Fleming^{๙๔} ได้ทำการวิจัยทฤษฎีฐานรากเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิญญาณและภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ในยุคปัจจุบันคนอเมริกันสมัยใหม่มีความรู้สึกด้านความเป็นอยู่ไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องความหมายในชีวิต โดยเฉพาะในการปฏิบัติงานเพราะการทำงานเป็นศูนย์กลางของชีวิต เมื่อปราศจากความรู้สึกรับรู้ถึงความสำคัญในการทำงาน ส่งผลให้ขาดประสิทธิภาพ ดังนั้นภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจึง

^{๙๐} Magnusen, “Spiritual leadership in educational administration”, Ph.D. dissertation, (Saint Louis: University United States, ๒๐๐๑).

^{๙๑} Solomon and Hunter, A Psychological view of spiritual leadership: Finding meaning through Howard Garder’s notion of existential intelligence, (School Administrator, ๒๐๐๒).

^{๙๒} Borger, Spiritual leadership among community college leaders: The next evolution of transformational leadership, (Arizona State University, ๒๐๐๗).

^{๙๓} William Hunsaker r, Spiritual leadership in a South Korea Cultural Context School of Global Leadership & Entrepreneurship, (CA: Regent University, ๒๐๐๘).

^{๙๔} Fleming, Soulful leadership: Leadership characteristics of spiritual leaders contributing to increased meaning in life and work, (New York: University of Phoenix, ๒๐๐๗).

สามารถช่วยเพิ่มความหมายในการทำงานเพิ่มคุณค่าของการมีชีวิต ผลจากการศึกษาพบองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณดังนี้ ๑) ศรัทธา (faith) ๒) ความหวัง (hope) ๓) การเอื้ออำนาจ (empowerment) ๔) ความไว้วางใจ (trust) และ ๕) ความหมายในชีวิต (meaning of life)

Boorom^{๙๕} ได้ศึกษาลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ โดยทำการเก็บข้อมูลจากผู้บริหารที่สุมแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน ๑๕๐ คน และผู้ตอบแบบสอบถามจากการสุมแบบทั่วไปอีก ๓๕๐ คน ผลจากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณประกอบด้วย ๑) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (performance vision) ๒) ความหวัง (hope) ๓) ศรัทธา (faith) ๔) ส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมั่น (foster conviction) ๕) ความไว้วางใจ (tust) ๖) การกระทำเพื่อผลงาน (action for performance of the work) ๗) สมาชิกภาพ (membership) ๘) รู้สึกชื่นชม (feel appreciated) และ ๙) การเรียกร้อง (calling) สร้างความแตกต่างที่มีชีวิตมีความหมายสำหรับผู้นำและผู้ตาม

Chegini & Nezhad^{๙๖} ทำการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณกับการเพิ่มจิตวิญญาณในการทำงาน การสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่จำเป็นในการสร้างความเข้มแข็งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการไปสู่เป้าหมายในองค์กร การศึกษานี้ได้เก็บแบบสอบถามจำนวน ๓๖๓ คน ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณประกอบด้วย ๑) วิสัยทัศน์ (vision) ๒) ความศรัทธา (faith) ๓) ความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น (love to altruism) ๔) งานที่มีความสำคัญ (significant work) ๕) สมาชิกภาพ (membership) ๖) ความผูกพันต่อองค์กร (organizational commitment) และ ๗) ผลผลิตภาพ (productivity)

Juhaizi & Tahir^{๙๗} ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกรอบแนวคิดของทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณกับความพึงพอใจในการทำงาน ซึ่งกรอบแนวคิดดังกล่าวมาจากการทบทวนวรรณกรรม ผลจากการศึกษาพบว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ประกอบด้วย ๑) วิสัยทัศน์ (vision) ๒) ความหวัง (hope) ๓) ศรัทธา (faih) ๔) ความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น (altruistic love) ๕) ความหมายการเรียกร้อง (meaning/ calling) และ ๖) สมาชิกภาพ (membership) องค์ประกอบเหล่านี้เป็นส่วนช่วยให้ผู้นำเปลี่ยนพฤติกรรมสามารถสร้างแรงจูงใจภายในหรือสามารถฝึกทักษะให้ลูกจ้างปฏิบัติงานเพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพที่ดี

^{๙๕} Boorom, “Spiritual leadership: A study of the relationship between spiritual leadership theory and transformational leadership”, **Ph.D. dissertation**, (United States: Arizona State University, ๒๐๐๙).

^{๙๖} Chegini, M.G. & Nezhad, Z.F, The effect of spiritual leadership and other elements on Employees’ empowerment of Iran’s bank: Case study of guilan province, **Aferican journal of Business management**, ๒๐๑๑.

^{๙๗} Juhaizi Mohd Yusof & Izah Mohd Tahir, Spiritual Leadership and Job Satisfaction: A Proposed Conceptual Framework information, **Management and Business Review**, ๒๐๑๑.

Chen & Yang^{๙๘} ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ (leadership) กับพฤติกรรมในองค์การ แต่ผลการวิจัยที่ศึกษาเรื่องผลกระทบที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณมีจำนวนน้อย ทั้งที่ความเป็นจริงภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจะเพิ่มคุณค่าของชีวิตการทำงานที่มีความสำคัญ การทำให้บุคลากรในองค์การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ ผลจากการศึกษาพบว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณประกอบด้วย ๑) วิสัยทัศน์ (vision) ๒) ความหวัง (hope) ๓) ศรัทธา (faith) และ ๔) ความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น (altruistic love)

องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจากนักวิจัย นักวิชาการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้นำมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดองค์ประกอบที่ชัดเจนและนำไปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ ๒.๔ สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

ที่	องค์ประกอบของ ภาวะผู้นำเชิงจิต วิญญาณ	แนวคิด ทฤษฎีของนักวิจัย นักวิชาการต่าง ๆ													ความถี่
		Fairholm	Fry	สมชาย เทพแสง และอรจิรา นุชนาถ มีสมพิชน์	Magnusen	Solomon and Hunter	Borger	Willium Hunsaker	Fleming	Boorum	Chegini & Nezhad	Juhaizi & Tahir	Chen & Yang		
๑	ศรัทธา		✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	๑๐
๒	วิสัยทัศน์	✓						✓	✓		✓	✓	✓	✓	๗
๓	ความหวัง		✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓	✓	๘
๔	ความไว้วางใจ	✓				✓	✓			✓	✓				๕
๕	ความรักความเมตตา ต่อผู้อื่น		✓						✓			✓	✓	✓	๕
๖	จิตวิญญาณให้บริการ	✓						✓							๒
๗	ความกล้าหาญ		✓												๑
๘	ความอดทน		✓												๑
๙	การพัฒนาตนเอง	✓		✓											๒
๑๐	ความซื่อตรง		✓		✓	✓									๓
๑๑	เป็นแบบอย่างที่ดี			✓	✓										๒

^{๙๘} Chen, C. & Yang, C., The impact of spiritual leadership on organization citizenship behavior: A Multi - sample analysis, *Journal of business ethics*, ๒๐๑๒.

๑๒	มีคุณธรรม จริยธรรม	✓		✓		✓								๓
๑๓	ชื่นชมและเห็นคุณค่า ของตนเองและผู้อื่น			✓		✓	✓		✓					๔
๑๔	สมาธิภาพ							✓		✓	✓	✓		๔
๑๕	ผลิตภาพ									✓	✓			๒
๑๖	ทัศนคติ เจตคติ							✓						๑
๑๗	ความผูกพันต่อองค์กร			✓							✓		✓	๓

จากตารางที่ ๒.๔ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่ได้จากการสังเคราะห์มีจำนวนองค์ประกอบที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์พิจารณาองค์ประกอบที่มีความถี่สูงตั้งแต่ ๕ ขึ้นไป จึงได้องค์ประกอบจำนวน ๔ องค์ประกอบ ดังนี้ ๑) ศรัทธา ๒) ความหวัง ๓) วิสัยทัศน์ และ ๔) ความเมตตา

๒.๓.๔ นิยามองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๑) ศรัทธา

ฟิสิกส์ เกียรติชัย^{๙๙} ได้ให้ความหมายของศรัทธาว่าเป็นสิ่งที่เพิ่มความมั่นใจให้กับความหวังทั้งสองอย่างเมื่อรวมกัน จะเป็นความเชื่อมั่นต่อบางสิ่งบางอย่างอย่างมั่นคงแม้จะไม่มีหลักฐานก็ตาม ความศรัทธาเป็นพื้นฐานของความเชื่อว่าเป็นเป้าหมายขององค์กร เช่น วิสัยทัศน์และพันธกิจนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้ ความหวังและความศรัทธามักใช้คู่กันในการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

Fry^{๑๐๐} ได้ให้ความหมายของศรัทธาเป็นเครื่องยืนยันความคาดหวัง ความหวัง (Hope) ศรัทธา (Faith) ที่มีความแตกต่างและหลากหลายในองค์การจะช่วยทำให้วิสัยทัศน์มีความยั่งยืน ในขณะเดียวกันศรัทธาเป็นมากกว่าความปรารถนาในเรื่องผลลัพธ์ขององค์การบนฐานของคุณค่า (Value) เจตคติ (Attitude) และพฤติกรรมที่สร้างความเชื่อมั่นมั่นใจและมีความจริงใจ

Bolda and Ali^{๑๐๑} ได้ให้ความหมายคำว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคลากรในองค์การ มีความกระตือรือร้นในการร่วมเติมเต็มวิสัยทัศน์ในองค์การด้วยความยินดีและอุทิศตนในการทำงานอย่างเต็มสามารถ

^{๙๙} ฟิสิกส์ เกียรติชัย, การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในศูนย์การประเมิน, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗).

^{๑๐๐} Fry, Toward a theory of spiritual leadership, *The Leadership Quarterly*, (December ๒๐๐๓), ๒๐๐๓.

^{๑๐๑} Bolda, M.A., & Ali, H., Workplace spirituality: A Spiritual audit of banking executives in Pakistan, *African journal of business management*, ๕๕ (๔), ๒๐๑๐.

Chen and Yang^{๑๐๒} ได้ให้ความหมายศรัทธาเป็นเครื่องยืนยันความคาดหวังในเป้าหมาย ความเชื่อ (belief) จากร่วมสร้างวิสัยทัศน์ การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อกำหนดที่เป็นพันธกิจในองค์กร

MacArther^{๑๐๓} ได้ให้ความหมายของศรัทธาคือการที่บุคคลมีความศรัทธาย่อมที่จะทำงานให้เกิดความสำเร็จ ศรัทธาจึงเป็นพลังสนับสนุนในการทำงาน ถ้าเปรียบการวิ่งของบุคคลที่เปี่ยมด้วยศรัทธาย่อมที่จะเข้าเส้นชัยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากประกอบด้วยความอดทน (endurance) ความเพียร (perseverance) บนพื้นฐานของความเต็มใจที่จะทำเต็มศักยภาพที่พึงมี

Robert^{๑๐๔} ได้อธิบายความหมายของความศรัทธาว่า เป็นความผูกพันระหว่างบุคคลที่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องโดยมีจุดประสงค์ร่วมกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีองค์ประกอบของความหวังความศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่น ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความจงรักภักดีต่อกัน มีความอดทน มีการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความมั่นใจในการกระทำของบุคคล

Kreitner & Kinicki^{๑๐๕} ได้อธิบายเกี่ยวกับหวังความศรัทธาว่า ความศรัทธาเป็นหัวใจในการทำงานร่วมกัน เป็นการกำหนดบุคคลให้มีความอดทน ทำงานอย่างเต็มที่ ความศรัทธาต้องเริ่มจากสิ่งที่ถูกต้อง การเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นคนเปิดเผย มีความชัดเจน เป็นการสร้างความศรัทธา และกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในเบื้องต้น ความศรัทธาไม่ได้เกิดจากการพูด ความศรัทธาไม่ใช่ค่าที่เปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นผลที่เกิดจากการร่วมกันทำ ความจงรักภักดีต่อองค์กรและมีการสร้างแรงจูงใจสู่ความสำเร็จ มีความหวังให้องค์กรประสบความสำเร็จ

บัณฑิต แท่นพิทักษ์^{๑๐๖} ได้ให้ความหมายว่า ความศรัทธาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล ระหว่างบุคคลกับองค์กร ที่เกิดจากความเชื่อมั่น ไว้วางใจ และมีความมั่นใจในการคิดและการกระทำของบุคคลหรือองค์กรนั้น ๆ ซึ่งในระบบโรงเรียน ครูจะต้องมีความศรัทธาในผู้บริหาร ต่อเพื่อนครูด้วยกันและต่อโรงเรียน จึงจะสามารถร่วมกันทำงานได้อย่างมีคุณภาพ

อุบล นิวัติชัย^{๑๐๗} ได้อธิบายว่า ความหวังความศรัทธา เป็นแนวคิดที่มีความเป็นนามธรรมสูง อธิบายให้เห็นชัดเจนได้ยากเนื่องจากเป็นเรื่องของอารมณ์ ความนึกคิด ความเชื่อ และความศรัทธาส่วน

^{๑๐๒} Chen and Yang, The impact of spiritual leadership on organization citizenship behavior: A Multi-sample analysis, *Journal of business ethics*, ๑๐๕ (๑), ๒๐๑๒.

^{๑๐๓} MacArther, *In the footsteps of faith*, ๑๙๙๘.

^{๑๐๔} Robert, *Ecology of coral assemblages on continental islands in the southern section of the Great Barrier Reef*, (Australia: James Cook University, ๑๙๙๘).

^{๑๐๕} Kreitner, R., & Kinicki, A., *Organizational behavior*, (Irwin: Homewood, ๑๙๙๒).

^{๑๐๖} บัณฑิต แท่นพิทักษ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ อำนาจ ความศรัทธา และความพึงพอใจในงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา”, *ปริญญานิพนธ์การศึกษาคุญญบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐).

^{๑๐๗} อุบล นิวัติชัย, *เอกสารชุดการสอนชุดวิชา กรณีเลือกสรรมารดาทารกและพยาบาลจิตเวช หน่วยที่ ๘-๑๕*, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐).

บุคคล นอกจากนี้แล้วความหวังยังเป็นแนวคิดที่ซับซ้อนเนื่องจากมีลักษณะที่เป็นพลวัตร องค์ประกอบ ความหวังความศรัทธา ประกอบด้วย ความเชื่อมั่น ความอดทนอดกลั้น ความจงรักภักดี และการสร้างแรงจูงใจ

ไชยณพล อัครศุภเศรษฐ์^{๑๐๘} ได้ให้ความหมายความว่า ศรัทธาหมายถึงการที่บุคคลมีความยินดี และเชื่อถืออย่างยั้งในสิ่งหนึ่งสิ่งใดยึดถือแน่วคิด เป็นวิถีชีวิตและเป็นรูปแบบของพฤติกรรม เช่นศรัทธาในคำสอนของศาสนาศรัทธาในสิทธิทางการเมือง ศรัทธาในผู้นำศรัทธาในความเจริญก้าวหน้า เมื่อศรัทธามั่นในมิติทรรศน์ได้แล้ว บุคคลก็จะมีความคิดในแนวนั้นดำเนินชีวิตตามกัน การกระทำใด ๆ ก็เพื่อสิ่งนั้น

สรุปได้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์อย่างจริงจัง ศรัทธาเป็นสิ่งที่จะช่วยให้บุคลากรในองค์กร มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมเต็มเต็มวิสัยทัศน์ในองค์กรด้วยความยินดีและอุทิศตนในการทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ถึงเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) ความหวัง

Dufault & Martocchio^{๑๐๙} ได้อธิบายแนวคิดความหวังไว้ว่า ความหวังเปรียบเสมือนแรงขับและแรงผลักดันที่มีความเป็นพลวัตรและมีหลายมิติ โดยแสดงออกในลักษณะของความรู้สึกเชื่อมั่นในความคาดหวังถึงการบรรลุเป้าหมายที่สำคัญต่อชีวิตในอนาคตแม้จะมีความไม่มั่นใจอยู่ร่วมด้วยก็ตาม องค์ประกอบความหวังประกอบด้วย ความเชื่อมั่น ความอดทน ความจงรักภักดี และการสร้างแรงจูงใจ

สุภาวดี เนติเมธี^{๑๑๐} กล่าวว่า ความหวังเป็นพลังภายในที่สำคัญ เป็นเหมือนแรงผลักดัน เป็นความคิดแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต และเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล ในการความหวังจึงหมายถึงสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการกระทำใด ๆ ที่เป็นพฤติกรรมที่บุคคลสามารถปรับตัวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต

สตกมล แก้วมา^{๑๑๑} ได้ให้ความหมายว่า ความหวัง หมายถึง ความรู้สึกในด้านจิตใจ ที่เป็นพลังผลักดันให้บุคคลสามารถผ่านพ้นสถานการณ์ปัจจุบัน ด้วยความอดทน และสนับสนุนให้บุคคล

^{๑๐๘} ไชยณพล อัครศุภเศรษฐ์, **พลังสร้างสรรค์แห่งความเป็นผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒).

^{๑๐๙} Dufault, T. and Martocchio, L., Hope: Its spheres and dimension, **Nursing Clinics of North America**, ๒๐, ๑๙๘๕.

^{๑๑๐} สุภาวดี เนติเมธี, “ความหวัง พฤติกรรมการดูแลทางการพยาบาล การสนับสนุนทางสังคมกับความผาสุกทางจิตวิญญาณของมารดาหลังคลอดที่ติดเชื้อเอชไอวี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗).

^{๑๑๑} สตกมล แก้วมา, การเปรียบเทียบความหวัง ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ระหว่างผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่เปิดเผยสภาวะการติดเชื้อเอชไอวีกับไม่เปิดเผย, **รายงานการวิจัย**, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

คาดหวังผลบวกที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของความหวัง แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) ความรู้สึกภายในที่เกิดขึ้นชั่วคราวและในอนาคต ๒) ความรู้สึกภายในที่พร้อมและคาดหวังในทางบวก และ ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและบุคคลอื่น

Nowotny^{๑๑๒} กล่าวถึงนิยามของความหวังว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตามเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดมีแรงจูงใจในการกระทำใด ๆ ที่ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่ยุ่ยาก ความเครียด รวมทั้งการปรับตัวต่อความเศร้าโศก การพลัดพราก ความเบื่อหน่าย ความหวังจึงเป็นเสมือนแรงขับเคลื่อนชีวิตที่มีความเป็นพลวัตรสามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

MacArther^{๑๑๓} กล่าวถึงนิยามของความหวังเปรียบเสมือนการเติมเต็มให้กับแรงปรารถนาและเมื่อเกิดความศรัทธาก็จะบังเกิดความหวัง เป็นการสนับสนุนความเชื่อโดยไม่ต้องการพิสูจน์ เป็นพื้นฐานในเรื่องเจตคติพฤติกรรมและความคาดหวังที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมาย ความหวังจะมีส่วนช่วยให้วิสัยทัศน์มีความยั่งยืนและช่วยให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

Draft^{๑๑๔} ให้นิยามความหมายของความหวัง (hope) คือสิ่งที่ทำให้เราเชื่อมั่นว่าอนาคตที่เราวาดไว้ สามารถเกิดขึ้นได้ และทำให้การเดินทางไปสู่วิสัยทัศน์รวมถึงเป้าหมายของตนเองไปพร้อม ๆ กับการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายดังกล่าวเช่นกัน นอกจากนั้นการสร้างความสำเร็จของผู้ตามด้วยการทำในสิ่งที่ดียที่สุดย่อมช่วยให้วิสัยทัศน์บรรลุเป้าหมาย ความหวังสามารถก่อให้เกิดอารมณ์ในเชิงบวก ความคิดในเชิงบวก ความสามารถในการแก้ปัญหาที่เป็นเลิศ และช่วยลดความหดหู่ได้ นักสังคมศาสตร์ได้ให้นิยามของความหวังไว้ใกล้เคียงกว่าปรัชญาทางธรรมชาติและคุณสมบัติของมนุษย์เป็นอย่างมาก

Faith^{๑๑๕} ได้กล่าวถึงนิยามความหวัง คือ ความปรารถนาหรือความคาดหวังให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ Faith ได้ทำการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำสตรีในประเทศเคนยา ผลการศึกษา พบว่าผู้นำสตรีของประเทศเคนยาส่วนใหญ่ขาดความหวัง เพราะสภาพสังคมปราศจากความยุติธรรม จึงทำให้ผู้นำสตรีมองว่าความหวังเป็นเรื่องที่ไม่มีทางเป็นไปได้

พิสิพ์ เกียรติชัย^{๑๑๖} ได้ให้ความหมายของความหวัง ว่าเป็นความคาดหวังในการที่จะบรรลุเป้าหมาย ส่วนความศรัทธาเป็นสิ่งที่เพิ่มความมั่นใจให้กับความหวัง ทั้งสองอย่างเมื่อรวมกัน จะเป็น

^{๑๑๒} Nowotny, Assessment of hope in patient with cancer: development of an instrument, *Oncology Nursing Forum*, ๑๖, ๑๔๘๘.

^{๑๑๓} MacArther, *In the footsteps of faith*, ๑๔๘๘.

^{๑๑๔} Draft, R. L., *Management*, (Australia: Thomson South – Western, ๒๐๐๕).

^{๑๑๕} Faith, W.N., Lessons in spiritual leadership from Kenya woman, *Journal of educational administration*, ๔๘ (๖), ๒๐๑๐.

^{๑๑๖} พิสิพ์ เกียรติชัย, “การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในศูนย์การประเมิน”, *การค้นคว้าอิสระ*, (คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๗.

ความเชื่อมั่นต่อบางสิ่งบางอย่างอย่างมั่นคงแม้จะ ไม่มีหลักฐานก็ตาม ความหวังเป็นพื้นฐานของความเชื่อว่าเป็นเป้าหมายขององค์กร เช่น วิสัยทัศน์และพันธกิจนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้ ซึ่งเป็นแรงผลักดันภายในให้กับพนักงานในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีผลการทำงานที่ดีที่สุด

ดังนั้น ความหวัง หมายถึง ความปรารถนาหรือความคาดหวัง เป็นความรู้สึในด้านจิตใจที่เป็นพลังผลักดันให้บุคคลมีพลังกาย พลังใจที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือผลสำเร็จได้ มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิต สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น

๓) วิสัยทัศน์

ฟิสิฟ เกียรติชัย^{๑๑๗} ได้ให้ความหมายของวิสัยทัศน์เป็นการทำให้องค์การและพนักงานเชื่อและพยายามที่จะกระทำเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้การจูงใจภายในเพื่อเพิ่มความพยายาม เช่น การทำให้เห็นวิสัยทัศน์ของการบริการผู้มีส่วนได้เสียหลัก ชี้ให้เห็นความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสีย

นุชนาถ มีสมพิษฐ์^{๑๑๘} ได้ให้ความหมายของวิสัยทัศน์เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในองค์การ กระตุ้นให้เกิดความศรัทธาในงานและวิชาชีพรู้สึกถึงคุณค่าของงานที่ปฏิบัติและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์การร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

Wilmore^{๑๑๙} ได้กล่าวถึงผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ และความรับผิดชอบต่อวิสัยทัศน์ กล่าวคือผู้นำนอกจากจะสร้างวิสัยทัศน์แล้วต้องสามารถบอกกล่าวหรือเผยแพร่วิสัยทัศน์เพื่อให้คนอื่นเข้าใจและปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ และจะต้องมีความรับผิดชอบต่อวิสัยทัศน์

สมัชชา จันทรแสง^{๑๒๐} กล่าวถึง พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกถึงการสร้างวิสัยทัศน์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สภาพการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์การ สามารถกำหนดทิศทางและเป้าหมายเพื่อสร้างอนาคตของโรงเรียน สามารถเผยแพร่วิสัยทัศน์ โดยการโน้มน้าว จูงใจ ให้บุคลากรยึดมั่นต่อวิสัยทัศน์ และสามารถปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ ซึ่งสามารถวัดได้

^{๑๑๗} ฟิสิฟ เกียรติชัย, “การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในศูนย์การประเมิน”, **การค้นคว้าอิสระ**, (คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๗.

^{๑๑๘} นุชนาถ มีสมพิษฐ์, “ตัวแบบการประยุกต์หลักการภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้สอบบัญชีกลุ่มบริษัทสอบบัญชีในประเทศไทย”, **ดุขภูนิพนธ์**, (ปฐมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์), ๒๕๖๑.

^{๑๑๙} Wilmore, **Principal leadership: Applying the new educational leadership constituent council (ELCC) standards**, (California: Conwin Press), ๒๐๐๒.

^{๑๒๐} สมัชชา จันทรแสง, “การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี), ๒๕๕๘.

จากองค์ประกอบที่เป็นตัวแปรสังเกตได้ ๓ ตัวแปร คือ ๑) การสร้างวิสัยทัศน์ ๒) การเผยแพร่วิสัยทัศน์ และ ๓) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์

Fry^{๑๒๑} ได้ให้ความหมายของวิสัยทัศน์ (Vision) ว่าการสร้างวิสัยทัศน์ของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเพื่อที่จะสร้างวิสัยทัศน์นำสู่การกำหนดกลยุทธ์ (Strategie) โดยผู้นำมีความสามารถจูงใจผู้ตาม (Follower) สัมผัสและรับรู้ได้ในคุณค่าของคนอื่นจะต้องมีความสามารถในการสื่อสารให้ผู้ตามเห็นความสำคัญของวิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ โดยเห็นความสำคัญของความพึงพอใจของผู้ตามที่มีความต้องการด้านจิตวิญญาณความเป็นอยู่ (Spiritual Survival) สมาชิกภาพ (Membership) สามารถเรียกร้อง (Calling) จากการรับฟังแนวคิดประสบการณ์จากสมาชิกภาพจะทำให้กำหนดจุดหมายปลายทางไปในทิศทางเดียวกัน การกระตุ้นให้เห็นถึงความหวัง (Hope) และศรัทธา (Faith) สู่การกำหนดมาตรฐานความเป็นเลิศ (Standard of Excellence) ในองค์กร

Esataneek^{๑๒๒} กล่าวถึงความหมายของวิสัยทัศน์ของผู้ที่มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจะให้ความสำคัญในการสื่อสารกับผู้ตามเพราะจะช่วยให้เข้าใจถึงการทำงานเป็นผลดีในด้านบวกเพื่อกำหนดเป้าหมายของการทำงาน การคำนึงถึงความพึงพอใจและความต้องการของผู้ตามเป็นหลัก

Phillips^{๑๒๓} กล่าวถึงวิสัยทัศน์ว่า คือ สิ่งที่สามารถกำหนดกรอบการทำงานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติและให้นโยบายต้องอาศัยการแสดงความคิดเห็นที่กว้างขวางและชัดเจน แต่ในเวลาเดียวกันนำไปสู่สิ่งที่ไกลออกไปได้

John^{๑๒๔} กล่าวว่าวิสัยทัศน์ หมายถึง ภาพอนาคตที่นำมาทำให้กระจ่างว่าทำไมบุคคลต้องสร้างขึ้นในอนาคต ซึ่งสิ่งที่สร้างขึ้นนั้นสามารถกระตุ้นให้บุคคลมุ่งมั่นและดำเนินการไปสู่ในทิศทางการเปลี่ยนแปลงและทิศทางที่ถูกต้อง ซึ่งสามารถช่วยให้เกิดการประสานการปฏิบัติในความแตกต่างระหว่างบุคคล แม้ว่าจะมีบุคคลจำนวนมากก็สามารถดำเนินการไปด้วยดีและรวดเร็ว ดังนั้นผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์และนำวิสัยทัศน์มาผลักดันให้เกิดผลสู่การปฏิบัตินำองค์การไปสู่เป้าหมายที่ต้องการตามวิสัยทัศน์ วิสัยทัศน์จึงเป็นการชี้แนวทางการพัฒนาองค์การและ ในทำนองเดียวกันก็จะสะท้อนถึงผู้นำด้วยจากวิสัยทัศน์นี้เองเพราะวิสัยทัศน์จะเป็นทิศทางนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์การ

^{๑๒๑} Fry, Toward a theory of spiritual leadership, *The Leadership Quarterly*, (December ๒๐๐๓), ๒๐๐๓.

^{๑๒๒} Esataneek, S., Redefining spirituality: A new discourse, *College student journal*, ๔๐ (๒), ๒๐๐๖.

^{๑๒๓} Phillips-Fein, K., Optometry school's chief making his vision a reality, *Cran's Chicago Business*, ๒๐, ๑๙๙๗.

^{๑๒๔} John, P.K., Leading by vision and strategy, *Executive Excellence*, ๑๔ (๑๐), ๑๙๙๗.

Dubrin^{๑๒๕} กล่าวถึงนิยามของวิสัยทัศน์ว่าเป็นการมองภาพในอนาคต และกำหนดจุดหมายปลายทางร่วมกัน ดังนั้นการสร้างวิสัยทัศน์จะต้องมีการสื่อสารวิสัยทัศน์ให้คนอื่น ๆ รับทราบและนำไปสู่การปฏิบัติด้วยวิธีการต่าง ๆ

Fisher^{๑๒๖} กล่าวถึงนิยามความหมายของวิสัยทัศน์ว่า วิสัยทัศน์ที่ดีนั้นควรจะมีการบอกกล่าวหรือเผยแพร่วิสัยทัศน์เพื่อให้คนอื่นเข้าใจและยอมรับในวิสัยทัศน์นั้นที่อธิบายได้ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ ซึ่งเป็นการสื่อสารให้คนอื่นทราบ ทั้งผู้ปกครอง สมาชิกในชุมชน และคนอื่น ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง

Russell and Stone^{๑๒๗} ได้กล่าวถึงความหมายของวิสัยทัศน์ที่สร้างขึ้นจะบรรลุผลสำเร็จได้นั้น เกิดจากการที่สมาชิกในองค์การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ เพราะวิสัยทัศน์จะเสนอภาพในอนาคตขององค์การที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกว่าเดิมนั้นจะ ไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ แก่องค์การจนกว่าจะได้นำวิสัยทัศน์นั้นลงสู่การปฏิบัติ

Ziat, Nargessian & Esfahani^{๑๒๘} ได้นิยามความหมายของคำว่าวิสัยทัศน์จะต้องสร้างวิสัยทัศน์ (vision) ที่เป็นอนาคตส่งผลให้ลูกจ้างในองค์การเห็นหนทางและมีความเชื่อในวิสัยทัศน์ร่วมกัน จนกลายเป็นการสร้างความคิดหวัง ทั้งนี้อยู่ภายใต้การคอยกระตุ้นสร้างแรงจูงใจของผู้นำ

สรุปได้ว่า วิสัยทัศน์ หมายถึง เป็นการมองภาพในอนาคต และกำหนดจุดหมายปลายทางร่วมกัน เป็นการทำให้องค์การและทีมงานเชื่อและพยายามที่จะกระทำเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้การจูงใจภายในเพื่อเพิ่มความพยายามโดยมีผู้นำเป็นหลัก ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์

๔) ความเมตตา

ความรักความเมตตา เป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรามักจะได้ยินหลายครั้งที่มีการเทศนาธรรม เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ควรมีให้แกกันและกัน เป็นความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ ทำให้โลกนี้สงบสุขและน่าอยู่ ซึ่งมีนักปราชญ์ และนักวิชาการได้ให้นิยามไว้ดังนี้

^{๑๒๕} Dubrin, Leadership: Research finding, practice and skills, (Boston: Houghton Muffling company), ๑๙๙๘.

^{๑๒๖} Fisher, Workplace bullying: Aggressive behavior and its effect on job satisfaction and productivity, (New York: University of Phoenix), ๒๐๐๘.

^{๑๒๗} Russell ,R.F. & Stone, G.A., A review of servant leadership attributes: Developing a practical model, Leadership & Organization development journal , ๒๘ (๓), ๒๐๐๒.

^{๑๒๘} Ziat, M.S., Nargessian, A., & Esfahani, S., The role of spiritual leadership on human resource empowerment in the university of Tehran, Journal of public administration, ๑ (๑), ๒๐๐๙.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๒๙} ได้ให้นิยามไว้ว่า ความเมตตา คือ ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้สุข เป็นข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระราชวรมุนี^{๑๓๐} ได้ให้ความหมายว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ สัตว์ทั่วหน้า

Yukl^{๑๓๑} ได้อธิบายถึงผู้นำที่มีความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว ความรักความปรารถนาดีที่มีต่อผู้อื่นเป็นค่านิยมทางจิตวิญญาณ จะทำให้ทั้งผู้นำและผู้ตามมีประสบการณ์ของความรู้สึกเป็นสมาชิกขององค์การ รู้สึกถึงการได้รับการยอมรับ เข้าใจซึ่งกันและกัน รู้สึกรู้ว่าการทำงานของตนนั้นมีความหมาย และรู้สึกว่าคุณเองสามารถทำให้เกิดความแตกต่างในงานได้ ผู้นำและผู้ตามที่ยึดถือค่านิยมเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนก็จะแสดงออกต่อกันด้วยการใส่ใจกัน การดูแลกัน การให้อภัยกัน ความมีเมตตาต่อกัน ความนอบน้อม และการชื่นชมซึ่งกันและกัน

พระสมุหสาयณ จันทวณฺโณ^{๑๓๒} กล่าวถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ความมีเมตตา ความรักใคร่ เมตตาซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักรักกัน รู้จักว่าตรงไหนเป็นความดีและนึกถึงว่าประเทศไทยของเราเต็มไปด้วยความดี ประเทศไทยของเราจะมีความมั่นคง และพวกเราในที่สุดก็มีความสุข ความสบาย มีเกียรติสามารถมีชีวิตที่ รุ่งเรือง ตลอดไป ดังนั้น เมตตา ความรัก ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขเป็นความรู้สึกที่จะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เช่น การบริจาค สละสิ่งของเป็นทานแก่ผู้ยากไร้ที่ตกทุกข์ได้ยากลำบาก เมตตาจะคอยส่งเสริมให้บุคคลมีจาคะได้

ศักดิ์ชัย ภูเจริญ^{๑๓๓} ได้อธิบายถึงการเป็นผู้นำที่ต้องให้ความรัก ความปรารถนาดี มีจิตใจกว้างขวาง ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เกี่ยวข้องที่มีทุกข์มีปัญห เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะช่วยเหลือผู้อื่น หรือร่วมกันแก้ปัญหา เสมือนเป็นที่พึ่งของกันและกัน ได้แก่ การให้อภัย ความเมตตา ความนอบน้อม และความกล้าหาญ

^{๑๒๙} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๓๐} พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๒๘.

^{๑๓๑} Yukl, *Leadership in Organization*, (New York: Prentice-Hall), ๒๐๐๒.

^{๑๓๒} พระสมุหสาयณ จันทวณฺโณ, “การศึกษาวิเคราะห์จาณะในพระพุทธานุชาตนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๓๓} ศักดิ์ชัย ภูเจริญ, “การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิจัยคณะครุศาสตร์*, (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๕๔.

พัชรี สมกำลัง^{๑๓๔} ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ได้แก่ ความเมตตา มีจิตแห่งความรักใคร่ ความห่วงใย ความสงสาร ความปรารถนาดี ความเป็นมิตรความอนุเคราะห์โดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขหรือให้พ้นจากทุกข์โดยไม่คาดหวังว่าจะได้อะไรตอบแทน ให้อภัยและยอมรับ

ภุริกันต์ วัจน์ประกาศิต^{๑๓๕} กล่าวถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นว่า หมายถึงการที่ผู้นำและองค์การมีการสร้างและดูแลความสัมพันธ์ ทำให้หัวหน้าและผู้ใต้บังคับบัญชา เกิดความรู้สึกสมบูรณ์ มีความสามัคคี และมีความสุขของตนเองและผู้อื่น โดยผลของความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น หัวหน้างานและองค์การจะได้ความปิติยินดี ความสุข ความสงบ ช่วยลดความเครียดให้กับพนักงานได้

วิภาพร ตันทสวัสดิ์^{๑๓๖} ได้อธิบายถึงความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นว่า เป็นการสร้างความรู้สึกถึงความสุขสมบูรณ์ ความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างบุคคล การมีความสุขอย่างมาก จากการดูแลซึ่งกันและกัน มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน และมีการชื่นชมซึ่งกันและกัน โดยมีองค์ประกอบหรือคุณลักษณะ ได้แก่ ๑) ความเมตตา ๒) ความเห็นอกเห็นใจ ๓) การรู้สึกขอบคุณด้วยใจจริง ๔) เข้าใจซึ่งกันและกัน ๕) การให้อภัย ๖) ความอ่อนน้อมถ่อมตน และ ๗) ความกล้าหาญ

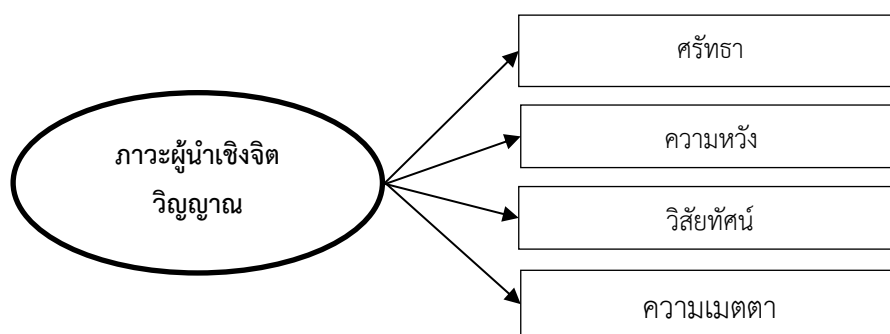
สรุปว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ อยากให้เขามีความสุขความเจริญ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผู้ที่มีเมตตาจะมีจิตใจกว้างขวาง มีความสงบ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่น และความเมตตาจะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์

สรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณจำนวน ๔ องค์ประกอบ ดังนี้ ๑) ศรัทธา ๒) ความหวัง ๓) วิสัยทัศน์ และ ๔) ความเมตตา แสดงเป็นโมเดล ดังภาพที่ ๒.๔

^{๑๓๔} พัชรี สมกำลัง, แนวคิดความเป็นภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ: การประยุกต์ใช้ในวิชาชีพการพยาบาล, วารสารสภาการพยาบาล, ๑ (๒), ๒๕๕๕.

^{๑๓๕} ภุริกันต์ วัจน์ประกาศิต, “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบวัฒนธรรมองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชาในอุตสาหกรรมกระดาษแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๕๗.

^{๑๓๖} วิภาพร ตันทสวัสดิ์, “อิทธิพลเชิงสาเหตุและผลพหุระดับของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณต่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ความยึดมั่นผูกพันในงานและกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครู โรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร”, ปริญญานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๕๙.

ภาพที่ ๒.๔ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๒.๔ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๒.๔.๑ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการทั้งหมดที่จะสร้างเสริมภาพในชีวิตของทุกคนเพื่อให้ทุกคนมีความอิสระอย่างแท้จริง การพัฒนามนุษย์มีแหล่งใหญ่อยู่ที่มโนกรรม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติที่ปรากฏในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเห็น ความเชื่อ เจตจำนงหรือทัศนคติ เป็นต้นส่งผลให้เกิดกายกรรม และวจีกรรมตามมาอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อคิดอย่างใดก็จะทำและพูดเช่นนั้น หรือเมื่อทำและพูดอย่างใดก็จะสะท้อนถึงความคิดว่าเป็นอย่างไร ความเข้าใจในมโนกรรมว่ามีความสำคัญและส่งผลอย่างไร ทั้งต่อตนเองและต่อโลก ย่อมจะทำให้เราสามารถเลือกที่จะประกอบมโนกรรมที่ถูกต้อง และส่งผลดีทั้งต่อตนเองและต่อโลก นั่นคือ การทำให้เกิดการพัฒนาตนและโลกไปในทิศทางที่ถูกต้องพร้อมกันไป^{๑๓๗}

เมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างอารยธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกโดยมีมโนกรรมอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ที่อาศัยมโนกรรมที่ถูกต้อง จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างอารยธรรม สร้างสังคมที่มีความสงบสุขต่อไปและด้วยเหตุที่มโนกรรมเป็นตัวชี้วัดถึงทิศทางแห่งการพัฒนามนุษย์ ความหมายของคำนี้จึงสามารถเป็นตัวบอกนัยของมโนกรรมได้ทางหนึ่ง ดังนั้น จึงมีความหมายคำว่า “การพัฒนามนุษย์” ตามนัยโดยทั่วไปและนัยทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

คำว่า “พัฒนา” ในภาษาสันสกฤตมาจาก “วรณ” แปลว่า ความเจริญ มาจากบาลีว่า “วฑฺฒน” หรือ “วฒฺน” แปลว่า ความเจริญ ความงดงาม เพิ่มขึ้น ฟุ้งเฟ้อ ทำให้ยืนยาวขึ้น และนำมาใช้ในภาษาไทย ก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงอกงาม การขยายขยาย^{๑๓๘}

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษากับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

^{๑๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘๐.

คำว่า “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” ในภาษาบาลี แปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่นรกหญ้า ผนบนศีระรก ก็เรียกว่า พัฒนา คือ เป็นความเจริญด้วยเหมือนกัน ถ้าบุคคลมีความประพฤดีหรือ การกระทำที่ไม่มีประโยชน์อะไรในโลกนี้ก็เรียกว่า คนทำโลกให้รก รวมความคำว่า “พัฒนา” แปลว่า ทำให้รก หรือสร้างความรก ถ้าจะให้รกไปด้วยคนดีหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ดีแล้วจำเป็นต้องส่งเสริม ปลุกสร้าง ทศนคติโดยต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย ถ้าจะให้รกไปด้วยปัญหายุ่งยาก รกไปด้วย ความโกลาหลวุ่นวาย ก็ต้องพัฒนาวัตถุ การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจำเป็นต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๒ ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจให้ควบคู่กับทศนคติโดยเฉพาะทศนคติเป็นการพัฒนา ทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษ เพราะการพัฒนาถูกต้องดีแล้ว ก็จะสามารถควบคุมการพัฒนา ทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้และการพัฒนาจิตที่ถูกต้องก็คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีสมาธิ ตั้งมั่น มั่นคง สะอาดสว่าง จากกิเลสเครื่องเศร้า หมองทั้งหลายจนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน สามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๑๓๙}

นักปราชญ์ผู้รู้ศัพทศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำว่า “มนุษย์” เมื่อประมวลแล้วคงได้ ความหมายเป็น ๓ ประการ^{๑๔๐} คือ

- ๑) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นเหล่ากอเชื้อสายหรือลูกหลานของมนุษย์
- ๒) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นผู้รู้เหตุและมีใช้เหตุ ซึ่งได้แก่ผู้รู้จักดี รู้จักชั่ว รู้จัก เหตุ รู้จักผล รู้จักบาป บุญ คุณและโทษนั่นเอง ผู้รู้จักประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์
- ๓) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า ผู้มีใจสูง สูงโดยหนาขึ้น มากขึ้น พอกพูนขึ้น ก่อขึ้น สัมผัสขึ้น คือ ปฏิบัติฝึกหัดอบรมสั่งสมขึ้นนั่นเอง ใจที่ประกอบด้วยมนุษยธรรม คุณธรรม มีศีลธรรมหรือ ใจที่คิดเป็นบุญ เป็นกุศล

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บังคับการให้บุคคลมีพฤติกรรม ต่างๆ ได้ในการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบถือว่าการทำให้ บุคคลได้พัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมตามที่สังคมต้องการ ผู้ที่ได้รับการอบรมทางจิตให้ถูกวิธีจะ สามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวที่ได้ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อบุคคลมี จิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้ร่างกาย พฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไป แต่ในสิ่งที่ดีงาม การพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนานั้น บุคคลทุกคนจำเป็นที่จะต้องลงมือฝึก ปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะสามารถพัฒนาจิตได้ เพราะการพัฒนาจิตในลักษณะนี้ เป็นการฝึกจิตให้หลุด จากกิเลสและเกิดความอดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่

^{๑๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๙๒.

^{๑๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๖๒.

ถ้าเราไม่เรียนรู้ ไม่ฝึกเราที่เป็นมนุษย์นั้น ก็จะดำเนินชีวิตให้ไม่ดีเลย ทั้งนี้เพราะมนุษย์อยู่ด้วย สัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอ^{๑๔๑}

การพัฒนาบุคคล ต้องมีการปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องทำความเข้าใจเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ อันประกอบด้วย ๑) ความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พอแก่ความต้องการ คือการเรียนหนังสือ ๒) มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือการเรียนอาชีพ ๓) มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือ การเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำ ได้ด้วยการสอน การอบรมจริยธรรม^{๑๔๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่ามนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสระภาพ ความดี ความงามของชีวิตซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล^{๑๔๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อยๆทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิคือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษานั่นเอง^{๑๔๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นจุดหมายหลักของพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญอย่างยิ่ง พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเรื่องพุทธธรรม พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่าพุทธธรรมมีสถานภาพเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติไม่ได้เกิดจากความคิดหรือจินตนาการของมนุษย์เท่านั้นนอกจากนั้นแล้วพุทธธรรมยังเป็นทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบเรียบร้อยแล้วและสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงพุทธธรรมจึงมีสถานภาพที่ก้าวไปไกลกว่า “ปรัชญา” หรือแนวความคิดเนื่องจากเป็นความรู้ที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วเป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ^{๑๔๕}

^{๑๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๑๔๒} พุทธทาสภิกขุ (เจ้าม อินทปญฺโญ), *เป้าหมายของการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

^{๑๔๓} ฌาน ตรรกวิจารณ์, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^{๑๔๔} ฌาน ตรรกวิจารณ์, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, หน้า ๙๖.

^{๑๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๗.

พุทธทาสภิกขุ (เจื้อม อินทปณฺโณ) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูก ต้องไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม คือ สร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้าไป นับตั้งแต่สัญญาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมก็ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมาในทิศทางที่ถูกต้อง คือ ละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว ก็เลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพนี้ คือ เป้าหมายของการศึกษา^{๑๔๖}

นฤมล มารคแมน ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนานั้น แท้จริงแล้วก็เพื่อการพัฒนาตนเองให้พ้นไปจากภาวะการถูกความทุกข์บีบคั้นนั่นเอง ดำรงชีวิตได้อย่างอิสรภาพ อยู่เหนือเหตุปัจจัยที่จะกระทำให้ตนเป็นทุกข์ โดยภาพรวมแล้วนั้นพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตนเป็นอย่างมาก จะพัฒนาได้นั้นก็ต้องเริ่มที่ใจเป็นสำคัญ เพราะใจนั้นเป็นผู้บงการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ ในการพัฒนาตนตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบ ถือว่าเป็นการทำให้บุคคลได้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามที่สังคมต้องการ ผู้ที่ได้รับการอบรมทางใจให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาใจได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้วก็จะมีผลทำให้สภาพทางร่างกาย พฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในสิ่งที่ดีงาม การพัฒนาตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น บุคคลทุกคนจำเป็นที่จะต้องลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะสามารถพัฒนาตนได้ เพราะการพัฒนาตนในลักษณะนี้เป็นการฝึกตนเองหรือฝึกจิตให้หลุดจากกิเลสและเกิดความอดกลั้นต่อสิ่งยั่วยั่วทั้งหลาย ซึ่งก็จะเป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนาตน^{๑๔๗}

วศิน อินทสระ ได้ให้ความหมาย การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า หมายถึง การฝึกและการพัฒนาตน การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการฝึกและพัฒนาตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญขึ้น หรือการคลี่คลายไปในทางที่ดี ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับคนในลักษณะของความรู้สึกพอใจในสภาพที่ตนเองมีอยู่ เป็นอยู่ ได้รับอยู่ เป็นการมองภาพรวมทั้งหมดในโลกแห่งความเป็นจริง โดยจะแสดงออกได้ตามความรับรู้ เป้าหมาย การให้คุณค่า รวมทั้งการรับรู้ด้วยตนเองต่อความสุขและความพึงพอใจในชีวิต คุณภาพชีวิตจึงมีสภาพที่ไม่หยุดนิ่ง โดยจะเปลี่ยนแปลงไปตามการณ์เวลา ตามการให้คุณค่าความรู้สึกภายในเกี่ยวกับความปรารถนาของมนุษย์เป็นพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม^{๑๔๘}

สรุปได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์กรโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน

^{๑๔๖} พุทธทาสภิกขุ (เจื้อม อินทปณฺโณ), การศึกษาสมบูรณ์แบบ คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ธันวาคม ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๑๔๗} นฤมล มารคแมน, หลักพุทธจิตวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๑๔๘} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิม

๒.๔.๒ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

พระพุทธศาสนาได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมากเนื่องจากว่าหลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้ารวมอยู่ในหลักสิกขานี้ ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจะได้อธิบายหลักไตรสิกขาตามลำดับดังนี้

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา หมายถึง การอบรมทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๔๙} หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติเพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจาจิตใจ และสติปัญญาให้สูงขึ้นจนสามารถบรรลุพระนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายหลักในพระพุทธศาสนา^{๑๕๐}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความสำคัญของไตรสิกขาว่าเป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายควรทำ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทาน อธิศีลสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทาน อธิจิตตสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทาน อธิปัญญาสิกขา”^{๑๕๑} พระองค์ยังทรงยกย่องผู้ที่ปฏิบัติตามไตรสิกขาว่าเป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ เป็นนักปราชญ์ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญา พังพินิจ มีสติ คัมภรอกอินทรีย์ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความประพฤติบริสุทธิ์ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก”^{๑๕๒} แต่สำหรับภิกษุผู้ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธองค์ทรงเปรียบว่าเหมือนดังลาที่เดินตามหลังฝูงโค คือ แม้ลาจะเดินตามฝูงโคแต่ก็ไม่มีอะไรที่เหมือนกับโค เหมือนกับภิกษุที่ไม่มีไตรสิกขาแม้จะอยู่ในหมู่ภิกษุแต่ก็ไม่เหมือนภิกษุ^{๑๕๓}

พระสารีบุตรเถระได้กล่าวถึงหลักไตรสิกขาไว้ว่า “เมื่อนึกถึง ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อทราบ ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อเห็น ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อพิจารณา ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่ออธิษฐานจิต ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อน้อมใจเชื่อด้วยศรัทธา ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อประกอบความเพียร ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อตั้งสติ ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อตั้งใจมั่น ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อรู้ชัดด้วยปัญญา ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อรู้ชัดธรรมที่ควรรู้ชัด ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อละธรรมที่ควรละ ชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อเจริญธรรมที่ควรเจริญชื่อว่าพึงศึกษา เมื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ชื่อว่าพึงศึกษา คือ ประพฤติเอื้อเพื่อประพฤติก่อเพื่อโดยชอบ สมาทานประพฤติก่อ”^{๑๕๔}

^{๑๔๙} ดุราลัยเถียรใน อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๙๐-๙๑/๓๑๘-๓๒๐.

^{๑๕๐} บุญมี แท่นแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓-๗๗.

^{๑๕๑} ดุราลัยเถียรใน อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๒-๘๔/๓๐๘-๓๑๐.

^{๑๕๒} ดุราลัยเถียรใน อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๑๕๓} ดุราลัยเถียรใน อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๐๙.

^{๑๕๔} ดุราลัยเถียรใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๗๐/๒๖๗.

ไตรสิกขาจึงเป็นระบบการปฏิบัติในพุทธศาสนาเป็นระบบการศึกษาที่สมบูรณ์ และเป็นระบบการศึกษาอบรมทั้งหมดจะต้องมีองค์ประกอบพร้อมทั้งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าขาดเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งจะกลายเป็นระบบการศึกษาที่ทำลายการศึกษาเสียเอง กล่าวคือ ในการปฏิบัติสิกขา ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญาครบ ถ้าไม่ครบก็ไม่สำเร็จ ไม่บรรลุจุดหมายของพระพุทธศาสนา ศีลเป็นตัวหนุน ช่วยให้ใจพร้อมที่จะเจริญสมาธิ สมาธิก็มาช่วยให้รักษาศีลได้หนักแน่นจริงจังมากขึ้น สมาธิเป็นฐานให้แก่ปัญญา ทำให้มีความคิดจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ กำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดก็คิดสิ่งนั้นได้ชัด มองเห็นจะแจ้งขึ้น ช่วยให้ปัญญาแก่กล้า ปัญญาดีขึ้นก็ช่วยให้ทำจิตใจได้ดีขึ้น รู้จักว่าควรจะทำปฏิบัติต่อจิตใจในด้านสมาธิอย่างไรจึงจะได้ผลดี และย้อนมาช่วยให้การรักษาศีล พัฒนาไปถูกต้องไม่มกมาย เป็นต้น สิกขาทั้ง ๓ นี้ ก็บูรณาการกันอยู่ตลอดเวลาแล้วจึงจะเกิดผลที่สมบูรณ์^{๑๕๕} เพราะไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย, กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอ ตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่ลุ่มจมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความรู้ความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๑๕๖} ดังนั้น ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนภพได้แล้ว ภพเนตติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้อย่าง^{๑๕๗}

ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ ๑) ไตร หรือ ตริ เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ตติ แปลว่า สาม ๒) คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศีกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์^{๑๕๘} หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพา อวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจ

^{๑๕๕} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๕๖} พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคณาจารย์), วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔, ๙-๑๒.

^{๑๕๗} อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑-๒.

^{๑๕๘} ดูรายละเอียดใน อภ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

ครอบงำ ของมัน พร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๑๕๙} สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาคือฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และ ปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน (Sikkhà: The Threefold Learning; The Threefold Training) มี ๓ คือ ๑) อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทาง ความประพฤติอย่างสูง (Adhisāla-sikkhà: Training in Higher Morality) ๒) อธิจิตตสิกขา (สิกขา คือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง (Adhicitta-sikkhà: Training in Higher Mentality) ๓) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (Adhipaññā-sikkhà: Training in Higher Wisdom) เรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา (Morality Concentration and Wisdom)^{๑๖๐} และมีนักวิชาการได้ กล่าวถึงไตรสิกขาว่า หมายถึง การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน เป็นรากฐานของการ พัฒนาทั้งหลายอันจะนำสังคมไปสู่อารยธรรมที่ถูกต้อง^{๑๖๑} คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็น ระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้นคือ ทางด้านปัญญาทางด้าน ศีล ทางด้านจิต ทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้าน ศีลเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ ทางด้านจิตเป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์ เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิ สมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๑๖๒}

ข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอยู่ในสิกขาทั้งหมด และการดำเนินชีวิตให้ดีของมนุษย์ ทั้งหมด ก็เรียกว่า สิกขา ทั้งสิ้น ความพิเศษและความประเสริฐของมนุษย์ ก็คือ มนุษย์เป็นสัตว์แห่ง การเรียนรู้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องศึกษา หรือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก คือต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่ศึกษา มนุษย์จะมีชีวิตที่ดีไม่ได้ ชีวิตมนุษย์จึงเป็นชีวิตที่อยู่ได้ด้วยการศึกษาและจะอยู่ดียิ่งขึ้นไป ด้วยการศึกษายิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษากล่าวคือ ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษา ฉะนั้น มนุษย์จะต้องเอาการศึกษาคือการเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนานี้ เป็นหลักของการดำเนินชีวิต ไม่ใช่เรียนรู้ฝึกหัดแค่เท่าที่จำเป็นพอดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ต้องศึกษาพัฒนา

^{๑๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), หัวใจพระพุทธศาสนา, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^{๑๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗.

^{๑๖๑} ระวี ภาวิไล, หัวใจของศาสนาพุทธ บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หัวใจของ ศาสนา, (ธรรมสถาน : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๑๗-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘.

^{๑๖๒} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “มัชฌิมาปฎิปปา : สายกลางสองมิติ” ในคอลัมน์ ธรรมะใต้ธรรมาสัน, หนังสือพิมพ์ข่าวสด ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙, หน้า ๒๙.

ตนยิ่งขึ้นไปตลอดเวลาตลอดชีวิต เพื่อความมีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข เป็นอิสระ และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขในสังคมและโลก โดยเมื่อดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตนั้นก็เปี่ยมมรรคในการดำเนินชีวิตที่เป็นมรรคนั้น ก็มีการฝึกฝนพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา และการฝึกฝนพัฒนานั้นก็คือการศึกษาหรือสิกขา เพราะฉะนั้นจึงเรียกได้ว่า เป็นชีวิตแห่งการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่าเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) กล่าวคือ “การศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต และเพื่อชีวิต”^{๑๖๓}

หลักการการศึกษา ๓ ประการ หรือไตรสิกขานั้น จัดวางรูปแบบขึ้นโดยมุ่งให้เกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญหา หรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง ๘ แห่งมรรคนั้น เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุด และเป็นกระบวนการวิธีการการศึกษาในการที่เราจะทำตัวให้พ้นจากอำนาจของตัณหา มานะ ทิฐิ (อยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ)^{๑๖๔} หลักไตรสิกขานั้น ประกอบด้วย

๑. อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี

๒. อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่าง ๆ เป็นอิสระด้วยปัญญาอย่างแท้จริง^{๑๖๕}

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงหลักไตรสิกขาไว้โดยละเอียดว่า ไตรสิกขาเป็นการศึกษาที่เป็นการพัฒนาคนแบบระบบขององค์รวมที่บูรณาการทั้ง ๓ ด้านแห่งชีวิต ในระบบความสัมพันธ์ที่ส่งผลเสริมซึ่งกันและกันนั้น เป็นแกนกลางของการพัฒนาทั้งชีวิตของบุคคลและอารยธรรมของสังคม โดยมีเนื้อหาสาระละเอียดดังนี้

๑. ด้านพฤติกรรม (ศีล) ส่วนสำคัญที่ควรเน้น ประกอบด้วย

ก. พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือโลกแห่งวัตถุ (กายภาวนา) โดยเฉพาะ

^{๑๖๓} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๕-๖.

^{๑๖๔} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๓๑,

^{๑๖๕} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๘.

๑) การใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหาย แต่ให้ได้ผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน กล่าวคือ การให้ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น (หลักอินทรีย์สังวร)

๒) การเสพบริโศกปัจจัย ๔ และใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต และส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ไม่หลงถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียม ตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต กล่าวคือ การกินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี (หลักโภชนาการมัตตัณญตา ขยายไปถึงปัจจัยสันนิสิตสี่)

ข. พฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต (ศีลภาวนา) ประกอบด้วย

๑) การอยู่ร่วมสังคม โดยไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อน หรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยให้ดำรงตนอยู่ในขอบเขตแห่งศีล ๕

๒) รักษากติกาสังคม กฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คือวินัย แม่บทแห่งชุมชน หรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่า จรรยาบรรณต่าง ๆ

๓) ทาน คือการให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้ความสุขและส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

๔) การประพฤติก่อกุศลแก่ชีวิตอื่น ๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างรักษาเขตอุทยาน นิเวศสถาน การปลูกสวน ปลูกป่า (อารามโรปะ วนโรปะ) และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

ค. พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ (ศีลภาวนาด้านสัมมาอาชีวะ) โดยมีศิลปวิทยา วิชาชีพ ที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผล และเป็นสัมมาชีพ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ประกอบด้วย

๑) ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายต่อสังคม

๒) เป็นเครื่องแก้ปัญหาวิตหรือสังคม เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล

๓) เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี

๒. ด้านจิตใจ (สมาธิ) คือ การมีสภาพจิตที่ดีทุกอย่าง มีสมาธิเป็นฐานที่ตั้ง ประกอบด้วย

๑) คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่าง ๆ เช่น เมตตากรุณา กตัญญู กตเวทิตา คารวะ หิริโอตตปปะ เป็นต้น ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้งอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒) สมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิต เช่น ฉันทะ (ความไม่รู่ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร (วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน (ขันติ) ความ

ระลึก นึกทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) ความตั้งมั่น แน่วแน่ ใส สงบ อยู่ตัวของจิต (สมาธิ) รวมทั้งความไม่ประมาท เป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้านั่นคงในพฤติกรรมที่ติงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญา

๓) สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เร่าร้อน เป็นต้น เป็นจิตที่สดชื่น เอิบอิ่ม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ติงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน

๓. ด้านปัญญา (ปัญญา) มีการพัฒนาหลายด้านหลายระดับ ประกอบด้วย

๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สดับตรับฟัง หรือเล่าเรียน และรับถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียง ด้วยความชอบชัง หรืออคติทั้งหลาย

๓) การคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชัง เป็นต้น ครอบงำบัญชา

๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวเหตุปัจจัย เป็นต้น

๕) การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ และฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

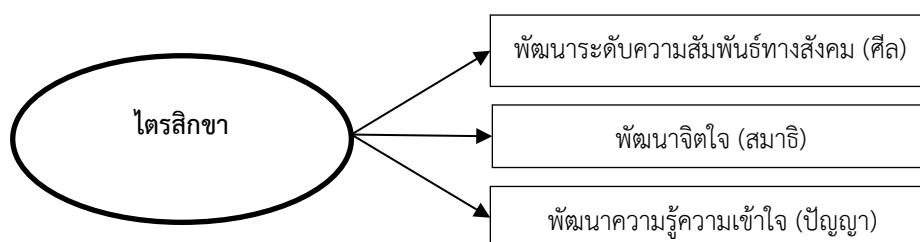
๖) ความสามารถแสวงหา เลือกคัดจัดประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ ๆ เพื่อใช้แก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๗) ความรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่าง ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่งโปร่งผ่องใส ไร้พรมแดน ซึ่งทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง^{๑๖๖}

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ ตั้งแต่การพัฒนาภายในคือจิตวิญญาณให้บริสุทธิ์ สามารถนำชนทั้งหลายให้เข้าถึงแก่นแท้ของชีวิตที่แท้จริงได้ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติและกระบวนการพัฒนา ดังนี้ ศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สมาธิเป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยสรุปหลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณได้ตามโมเดล ดังภาพที่ ๒.๕

^{๑๖๖} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

ภาพที่ ๒.๕ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๒.๕ การบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับมอบภารกิจโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์ คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรม โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรม อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงามอย่างเป็นระบบ โดยจัดแผนการดำเนินการให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการ คือ^{๑๖๗}

๑. แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการเป็นการเฉพาะและกระจายภารกิจให้หน่วยงานของมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคได้ร่วมมือช่วยกันบริหารโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๒. แบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบและกำหนดผู้รับผิดชอบ
๓. ตั้งสำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ. วังน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา
๔. ตั้งศูนย์ปฏิบัติการโครงการพระสอนศีลธรรม ณ มจร. ในส่วนภูมิภาค อีก ๑๘ หน่วย
๕. จัดประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอยู่เป็นนิจ
๖. ประชุมปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศทุก ๆ ปี
๗. การจัดทำคู่มือหนังสือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๔ และจัดทำเว็บไซต์เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารประชาสัมพันธ์โครงการ

^{๑๖๗} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, เอกสารยุทธศาสตร์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

๘. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยาการแก่นำสำหรับสอนสาระการเรียนรู้
พระพุทธศาสนา

๙. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพให้กับพระสอนศีลธรรมครบถ้วนทุกรูป

๑๐. การทำวิจัยเพื่อติดตามประสิทธิภาพของพระสอนศีลธรรม

๑๑. การนิเทศ และติดตามประเมินผล

๑๒. จัดประชุมสัมมนาทบทวนการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑๓. การรับสมัคร/คัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

๑๔. การจัดถวายค่าตอบแทนเป็นรายเดือนโดยผ่านบัญชีธนาคารสนับสนุนการดำเนินงาน

๑๕. จัดสัมมนาพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกับ สพฐ. เพื่อพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนวิถี
พุทธชั้นนำและมอบโล่รางวัลพร้อมทุนพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

๑๖. จัดโครงการอบรมพระนักเทศน์เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว จำนวน ๕ รุ่น รวม ๖๗๘ รูป

๑๗. จัดมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา
เพื่อฉลองพระชันษา ๑๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อหา
ผู้ชนะเข้ารับทุนการศึกษา เกียรติบัตรโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราช
กุมารี

การบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ทิศทางการพัฒนาโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย มุ่งพัฒนากระบวนการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพ และประสิทธิผล นำระบบ
เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือบริหารจัดการและดำเนินการ บริหารทรัพยากรให้เกิด
ประโยชน์อย่างสูงสุด ประกอบการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ที่มีผลต่อโครงการ
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อให้ทราบสถานะที่แท้จริง เป้าหมาย และ
ยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ที่สอดคล้องและมีความเป็นไปได้ที่จะบรรลุตามที่ต้องการ ซึ่งในส่วนของ
การบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า สิ่งที่โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
ต้องดำเนินการเร่งด่วน ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมให้มีคุณภาพปฏิบัติหน้าที่
เสริมสร้างศีลธรรมแก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การพัฒนาองค์ความรู้และ
ศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่จำเป็นในแต่ละตำแหน่งงาน รวมทั้งการส่งเสริมเรื่องขวัญ
และกำลังใจให้แก่บุคลากร และการปรับปรุงกระบวนการบริหารภายในให้เป็นระบบรองรับการขยาย
พัฒนา ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการปลูกฝังศีลธรรมในสังคมให้ยั่งยืน

เพื่อให้การบริหารจัดการ และดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ระยะ ๕
ปี (ปีงบประมาณ ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ดำเนินไปอย่างมีทิศทางบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและ
ประสิทธิผล จึงได้กำหนดแผนแม่บทสำนักงานพระสอนศีลธรรม ไว้ ๔ ประเด็นยุทธศาสตร์^{๑๖๘}

^{๑๖๘} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, แผนแม่บทสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), ๒๕๕๙, หน้า ๑๔.

๑. ส่งเสริมภาคีเครือข่าย
๒. ขยายองค์ความรู้ให้พร้อมใช้งาน
๓. พัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรม
๔. เสริมสร้างการบริหารงานแบบมีอาชีพ

โครงสร้างการบริหารสำนักงานพระสอนศีลธรรม

สำนักงานพระสอนศีลธรรม สำนักงานอธิการบดีเป็นหน่วยงานที่มหาวิทยาลัยตั้งขึ้นใหม่ ตามประกาศของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่องการแบ่งส่วนงาน พ.ศ.๒๕๕๖ ตาม ราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ มีวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการรับผิดชอบงาน “โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” โดยมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสรรหาพระสอนศีลธรรม, ส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, งานติดตามและประเมินผล การจัดการเรียนการสอน, งานบริหารงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย โดยมีกลุ่มงานภายในสังกัด ๓ กลุ่มงาน ดังนี้^{๑๖๙}

๑. กลุ่มงานบริหาร ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดงบประมาณ การติดตามการใช้จ่าย งบประมาณ และการเบิกจ่ายค่าตอบแทน งานบัญชี งานธุรการ งานประชุมคณะกรรมการ งานสารบรรณ งานพัสดุ งานประสานงาน งานประชาสัมพันธ์ รวมทั้งจัดทำระบบสารสนเทศ ดูแลเว็บไซต์ โครงการ จัดทำสถิติฐานข้อมูลพระสอนศีลธรรม และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

๒. กลุ่มงานแผนงานและประเมินผล ปฏิบัติงานจัดทำแผนงานโครงการพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน และติดตาม ประเมินผล ให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาวิทยาลัย งานประกันคุณภาพ การศึกษา งานวิเคราะห์แผนงานและโครงการ งานประสานงานกับศูนย์อำนวยการส่วนภูมิภาคทุก หน่วยงาน งานจัดทำระบบสารสนเทศด้านการประเมินผลติดตาม และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ ได้รับมอบหมาย

๓. กลุ่มงานพัฒนาพระสอนศีลธรรม ปฏิบัติงานจัดทำแผนการพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้ เป็นไปตามเป้าหมาย รวมทั้งติดตามประเมินผล ศึกษาวิเคราะห์วิจัยเพื่อพัฒนาพระสอนศีลธรรม งาน พัฒนาหลักสูตรอบรมพระสอนศีลธรรม งานจัดอบรมพระสอนศีลธรรม งานนิเทศติดตามประเมินผล การสอนของพระสอนศีลธรรม งานกิจกรรมพิเศษ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

หน้าที่ของพระสอนศีลธรรมที่สังคมคาดหวัง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ประเทศไทยมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม มาเนิ่นนานนับถือตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ต้องยอมรับความเป็นจริงว่าการ ปลูกฝังคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพสูงสุดคือการปลูกฝังโดยพระศาสนาและบรรดาพระสาวกของพระ ศาสดา สังคมทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพราะการที่สังคม

^{๑๖๙} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, เอกสารยุทธศาสตร์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สามารถดำรงอยู่มาได้ทุกวันนี้ เพราะคนส่วนใหญ่ยังมีคุณธรรม จริยธรรม สังคมจึงยังดำรงความเป็นสังคม-ชุมชนอยู่ได้ ทำอย่างไรให้สังคมของเรามีภูมิคุ้มกัน มีภูมิต้านทานต่อความเลวร้ายที่กำลังกัดกร่อนสังคมอยู่ การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในหมู่เยาวชนกำลังเป็นพันธกิจของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นภารกิจของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ต้องปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่เด็กนักเรียน นักศึกษาให้ได้แบบอย่างการสอนพระพุทธศาสนา คือ สอนให้รู้ (ปริยัติ) ทำให้ดู (ปฏิบัติ) อยู่ให้เห็น (ปฏิเวธ) เป็นสิ่งสำคัญที่รัฐบาลคาดหวังจากพระสอนศีลธรรม ที่จะทำหน้าที่สั่งสอน อบรม ให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา มีเบญจศีลเบญจธรรมเป็นอย่างน้อย จุดเด่นของพระสอนศีลธรรมที่ต่างจากครูฆราวาสสอนวิชาพระพุทธศาสนา ก็คือ การวางบทบาทของตนเองว่าสามารถสอนแบบวิชาการได้ บรรยายได้ วัดผลได้ สอนให้เด็กสามารถกาฝึกกาถูก ทำข้อสอบได้ เท่านั้นคือจบ ที่จริงแบบนี้ไม่ใช่บทบาทหลัก บทบาทที่จริง พระเป็นแบบอย่างที่ดีได้ เพราะถือศีล ๒๒๗ ผู้ปกครองและเด็กยอมรับอยู่แล้ว พอเข้าไปสอนให้เด็กสวดมนต์ไหว้พระ จินตศักดิ์สิทธิ์และน่าเชื่อถือกว่าครูธรรมดา สอนให้ ลด ละ เลิก อบายมุขทางไกลยาเสพติด ก็พูดได้ดังกล่าวครูทั่วไปถ้าครูยังสูบบุหรี่ก็สอนให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ไม่ได้ ครูยังดื่มเหล้าก็สอนให้นักเรียนเลิกดื่มเหล้าไม่ได้ บางโรงเรียนครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาแต่กลับเป็นขี้เหล้าเมายาเสียเอง ฉะนั้นการนิมนต์พระไปสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนเพื่อทำให้เป็นแบบอย่างในการสอนให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ให้เห็น^{๑๗๐}

สอนให้รู้ หากจะสอนให้เขารู้ ย่ายสอนอย่างเดียวยังต้องทำหน้าที่สอนให้รู้ เรื่องพระพุทธศาสนาบทบาทพระสอนศีลธรรม พระจะต้องมีความรู้ในเชิงปริยัติ เนื้อหาวิชาจะสอนจะต้องแน่น อย่าให้เด็กหัวเราะเยาะว่า พระไม่รู้เรื่อง ไม่ทันสมัย และจะต้องรู้เรื่องทั่วๆ ไปเพื่อจะเปรียบเทียบ เช่น เรื่องกฎแห่งกรรมต้องมีความรู้ความเข้าใจเพียงพอที่จะสอนให้รู้และนำไปปฏิบัติได้

ทำให้ดู ทำแบบอย่าง เหมือนท่านอัสสชิไปบิณฑบาตแล้วอุปติสสะเห็นว่าสำรวม สงบเรียบร้อย ก็เกิดเลื่อมใส ตั้งใจฟังเทศน์อย่างดี ไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่มีอาการสงบ สำรวม บางทีพูดมากตลกไปก็ฮามาก ก็ไม่สนใจ

อยู่ให้เห็น เป็นทัสสนานุตรริยะ ให้เด็กเห็นผ้าเหลืองเกิดอายนัยชั่วกลัวบาป ให้พระได้เข้าไปในโรงเรียน เหมือนกับอยู่ติดกัน ให้เขาเข้าใจเรื่องพระอย่างถูกต้อง ในที่สุดเขาจะมีความรู้สึกเย็นใจคลายกังวล สงบ ทุกข์ขึ้นมา เครียดขึ้นมา ไปพบพระแล้วสบายใจ ต้องทำให้เด็กรู้สึกสบายใจการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เป็นภารกิจของพระสอนศีลธรรมและเป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ที่ต้องเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบไม่ปล่อยให้เป็นที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะการเอาจริงจังของสังคมในการให้ความสำคัญและเห็นความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จะเป็นตัวช่วยผลักดันให้สังคมตระหนักและหันมาสนับสนุนส่งเสริมความเจริญงอกงามของเยาวชน และทำให้เยาวชนมีความกล้าหาญทางคุณธรรมและจริยธรรม

บทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม

^{๑๗๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เอกสารประกอบการอบรมพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, สำนักงานพระสอนศีลธรรม, ๒๕๕๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่การเป็นพระสอนศีลธรรมดังนี้^{๑๗๑}

๑. สอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยทำการสอนตามมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๒. เป็นผู้นำนักเรียนเข้าสู่การฝึกสมาธิ บริหารจิต เจริญปัญญา และทำพิธีทางพระพุทธศาสนา

๓. เป็นผู้สอนหรือทบทวนธรรมศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา เข้าสอบธรรมศึกษาประจำปี

๔. ให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธโดยการสอนวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิตให้นักเรียนชาวพุทธ คือ มีศีล สมาธิ ปัญญา

สรุปได้ว่า ภารกิจของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนคือต้องปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ นักเรียน นักศึกษาให้ได้แบบอย่างการสอนพระพุทธศาสนา คือ สอนให้รู้ (ปริยัติ) ทำให้ดู (ปฏิบัติ) อยู่ให้เห็น (ปฏิเวธ) ทำหน้าที่สั่งสอน อบรม ให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา ให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธโดยการสอนวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิตให้นักเรียนชาวพุทธ คือ มีศีล สมาธิ ปัญญา

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยภายในประเทศ

ภูริกานต์ วัจน์ประกาศิต^{๑๗๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้ององค์ประกอบ วัฒนธรรมองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชา บริษัทอุตสาหกรรมกระดาษแห่งหนึ่ง ในจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัย พบว่า ๑) พนักงานระดับบังคับบัญชามีระดับการรับรู้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณบุคลิกภาพห้ององค์ประกอบในด้านบุคลิกภาพแบบแสดงตัว แบบเปิดรับประสบการณ์ แบบอ่อนน้อม แบบมีสติ วัฒนธรรมองค์การ โดยรวมและผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูง ระดับของบุคลิกภาพแบบหัวน้าวอยู่ในระดับต่ำ ๒) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้ององค์ประกอบในด้านบุคลิกภาพแบบแสดงตัว แบบเปิดรับประสบการณ์ แบบอ่อนน้อม แบบมีสติ และวัฒนธรรมองค์การมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และบุคลิกภาพแบบหัวน้าวมีความสัมพันธ์ทางลบกับผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๓) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

^{๑๗๑} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, คู่มือพระสอนศีลธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, (นนทบุรี: หจก.เจนปรีตติ้ง, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๑๗๒} ภูริกานต์ วัจน์ประกาศิต, “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้ององค์ประกอบ วัฒนธรรมองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชา บริษัทอุตสาหกรรมกระดาษแห่งหนึ่ง ในจังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (ภาควิชาจิตวิทยา: มหาวิทยาลัยเกษรศาสตร์), ๒๕๕๖.

บุคลิกภาพแบบหวั่นไหว และวัฒนธรรมองค์การสามารถร่วมกันพยากรณ์ผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชาได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ดวงทิพย์ ขุนโนนเขวา^{๑๗๓} ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ ๑) ศึกษาความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อคัดสรรกำหนดไว้ในโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเกณฑ์ที่กำหนด ๒) เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรสายวิชาการ บุคลากรสายสนับสนุนและผู้นำนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๔๘๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลเป็นสถิติพรรณนาและสถิติอ้างอิงโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ๑) ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๕ องค์ประกอบหลัก ๑๘ องค์ประกอบย่อย และ ๗๑ ตัวบ่งชี้ ได้แก่องค์ประกอบหลักด้านวิสัยทัศน์ แบ่งเป็น ๓ องค์ประกอบย่อย ๑๒ ตัวบ่งชี้ ด้านความหวังความศรัทธา แบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อย ๑๗ ตัวบ่งชี้ ด้านความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น แบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อย ๑๗ ตัวบ่งชี้ ด้านจิตวิญญาณ แบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อย ๑๖ ตัวบ่งชี้ ด้านความตระหนักในตัวเอง ๙ ตัวบ่งชี้ และมีค่าเฉลี่ยและค่าสัมประสิทธิ์การกระจายเพื่อคัดสรรไว้ในโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เหมาะสมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ๒) โมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าโดยมีค่าไควสแควร์ (X) เท่ากับ ๑๐๘.๐๘๓ ค่าองศาอิสระ (Df) เท่ากับ ๘๗ ค่านัยสำคัญทางสถิติ (P-Value) เท่ากับ ๐.๐๖๒๕ ค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ ๐.๐๒๒ ค่าดัชนีรากที่สองกำลังสองเฉลี่ย (SRMR) เท่ากับ ๐.๐๒๖ ค่าดัชนีวัดความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) เท่ากับ ๐.๙๙๗ ค่าดัชนีตรวจสอบความกลมกลืน (TLI) เท่ากับ ๐.๙๙๕ สรุปได้ว่าโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ นั่นคือตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างดี โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้ง ๕ องค์ประกอบหลักมีค่าเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกค่าเป็นไปตามสมมติฐาน

^{๑๗๓} ดวงทิพย์ ขุนโนนเขวา, “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การวิจัยแบบผสมผสานวิธี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๖๑.

กมลวรรณ ทิพย์เนตร^{๑๗๔} ได้ทำวิจัยเรื่อง โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับการแสดงออกภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เปรียบเทียบจำแนกตามเพศ อายุ และ ขนาดของโรงเรียน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นจากทฤษฎีและผลงานวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเพื่อศึกษานาคอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยที่นำมาศึกษาต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา จำนวน ๗๓๐ คน โดยใช้แบบมาตรวัดประเมินที่มีค่าความเชื่อมั่น ๐.๙๗ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมลิสเรลหาค่าสถิติพรรณนาและสถิติอ้างอิง ผลการวิจัย พบว่า ๑) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีระดับการแสดงออกภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในระดับมาก โดยผู้บริหารที่มีเพศต่างกันมีระดับการแสดงออกภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้บริหารที่มีอายุและปฏิบัติราชการในโรงเรียนที่แตกต่างกัน มีระดับการแสดงออกภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณไม่แตกต่างกัน ๒) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีระดับการแสดงออกในปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ คือ ความผูกพันต่อองค์กร ความพึงพอใจในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และผลิตภาพมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษาเปรียบเทียบจำแนกตามเพศ อายุ และขนาดของโรงเรียนไม่แตกต่างกันทั้งสามกรณี ๓) โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และพบว่า ๔) ปัจจัยความผูกพันต่อองค์กรมีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเท่ากับ ๐.๖๒ รองลงมา คือ ปัจจัยความพึงพอใจในการทำงาน ๐.๕๔ และ ปัจจัยผลิตภาพ ๐.๒๗ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑, ๐.๐๑, ๐.๐๑ โดยปัจจัยเชิงสาเหตุทั้งสามตัวร่วมกันอธิบายภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ร้อยละ ๖๐

ณัฐนิชา หงส์ชัย^{๑๗๕} ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ๒) นำเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานครประชากร คือ โรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๘๘ โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้บริหาร โรงเรียนและครูประจำชั้น ทั้งหมด

^{๑๗๔} กมลวรรณ ทิพย์เนตร, “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๖.

^{๑๗๕} ณัฐนิชา หงส์ชัย, “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙.

๒๖๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร และแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และการจัดลำดับความสำคัญการจำแนก ผลการวิจัยพบว่า ๑. ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร สภาพปัจจุบันของคุณลักษณะด้านสมารถกำหนดวิสัยทัศน์ ด้านมีความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว และด้านมีความหวัง/ ศรัทธา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง ๓ คุณลักษณะ ส่วนสภาพพึงประสงค์ด้านสมารถกำหนดวิสัยทัศน์ ด้านมีความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว และด้านมีความหวัง/ ศรัทธา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง ๓ คุณลักษณะ ๒. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานครวิธีพัฒนาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การเชื่อในคุณค่าของตนเองและผู้อื่น และการศรัทธาในเป้าหมายขององค์กร ได้แนวทางที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ จำนวน ๑๐ แนวทาง

นียอ บาสา^{๓๗} ได้ทำวิจัยเรื่อง อิทธิพลของคุณลักษณะศึกษานิเทศก์ บรรยากาศองค์กรผ่านภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของคุณลักษณะศึกษานิเทศก์ บรรยากาศองค์กรและภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของศึกษานิเทศก์ที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเพื่อพัฒนาและตรวจสอบโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของอิทธิพลดังกล่าว เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๘ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ จำนวน ๗๖๐ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์สหสัมพันธ์ วิเคราะห์เส้นทาง และวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ๑) คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ บรรยากาศองค์กรส่งผลทางตรงและทางอ้อมผ่านภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณต่อผลการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณส่งผลทางตรงต่อผลการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒) รูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 3121.72$, $df = 307$, $P\text{-value} = 0.000$, $RMSEA = 0.008$) คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ บรรยากาศองค์กร และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ ได้ร้อยละ ๘๗ ($R^2 = .87$)

^{๓๗} นียอ บาสา, “อิทธิพลของคุณลักษณะศึกษานิเทศก์ บรรยากาศองค์กรผ่านภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๕๙.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ^{๑๗๗} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรม สรุปลผลการวิจัยพบว่า กระบวนการส่งเสริมความดี มีคุณธรรมให้กับคนรอบครัว และชุมชน ได้แก่ ๑. ระดับบุคคล การพัฒนาตนเองตามแนวไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญา ตัวเราเป็นตัวอย่างที่ดี พ่อแม่ทำตนเป็นต้นแบบที่ดี ให้การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง สร้างครอบครัวให้อบอุ่นเข้มแข็ง เอื้อเฟื้อต่อกัน การอบรมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดี พัฒนาเมื่อเติบโตใหญ่ ปลุกฝังให้เด็กรู้จักเข้าวัด ฟังธรรม ทำบุญเพื่อให้เด็กซึมซับความดีงาม ครูเป็นแบบอย่างและสอนคุณธรรม จริยธรรม ผู้นำและ อบต. ร่วมมือส่งเสริมและพัฒนาคนดี ครอบครัวดี ผู้นำระดับสูงส่งเสริมคุณธรรม เช่นการยกย่อง เชิดชูเกียรติคนดีมีคุณธรรม การส่งเสริมให้คนดี มีคุณธรรมเป็นต้นแบบของชุมชน สังคม ๒. ระดับครอบครัว พ่อแม่เป็นแบบอย่างดี ทำให้ครอบครัวอบอุ่น เข้าใจกัน เข้าใจถึงความแตกต่าง รู้จักปรับตัวเข้าหากัน มีความอดทนในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี ส่งเสริมลูกทั้งด้านการศึกษาและการเป็นคนดี มีกิจกรรมที่สมาชิกทั้งครอบครัวทำร่วมกัน เข้าร่วมประเพณีท้องถิ่น สังคมมีการประกาศยกย่องครอบครัวที่ปฏิบัติตนได้เหมาะสม เช่น แม่ดีเด่น พ่อดีเด่น ลูกกตัญญู ๓. ระดับชุมชน ผู้นำชุมชนทุกระดับเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความร่วมมือในการสร้างคนดี สังคมดี จากบ้าน วัด โรงเรียน และองค์การบริหารส่วนตำบล ยกย่องคนดีให้เป็นแบบอย่างของชุมชนสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน โดยการสร้างบุคลากร และสร้างองค์กรต่าง ๆ ให้มีศักยภาพสร้างครอบครัวที่ดีและสร้างอาชีพที่มั่นคงในชุมชน ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาใช้ ดูแลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน รัฐบาลและส่วนราชการร่วมมือและหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง สื่อสารมวลชนเพิ่มบทบาทในการส่งเสริม เชิดชู ยกย่องการทำความดีให้เพิ่มมากขึ้น ปรับรูปแบบและสาระการนำเสนอข่าวสารข้อมูลให้เป็นข้อมูลด้านดีหรือด้านบวกให้มากขึ้น ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายส่งเสริมการสร้างคนดี/ ชุมชนดี/ สังคมให้เพิ่มมากขึ้น

เนตรชนก วิภาตะศิลปิน^{๑๗๘} ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม โดยมีการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก

^{๑๗๗} จุมพล พูลภัทรชีวิน, ผศ.ดร. และคณะ, “การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรม”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๙), บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.

^{๑๗๘} เนตรชนก วิภาตะศิลปิน, “รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

ทั้งหมด ๔๕ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ๒) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปผลการสัมภาษณ์ และ ๓) การสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๕ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปผลการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาได้แก่ ๑) แนวคิด คือ เรียน เล่น เป็น เปลี่ยน ๒) เป้าหมาย คือ เปลี่ยนตนเปลี่ยนคนทั้งโลก ๓) หลักสูตร คือ หลักการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ตลอด ๔ สัปดาห์ ประกอบด้วย หัวข้อที่ ๑ เรื่องเรียน เรียนทางธรรม นำทางโลก หัวข้อที่ ๒ เล่นเพลิน เจริญปัญญา หัวข้อที่ ๓ เรื่องเป็น เป็นให้ดีที่สุด ณ จุดที่เป็น และหัวข้อที่ ๔ เปลี่ยนตน เป็นคนใหม่ ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมแผนบริหารโครงการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน ขั้นตอนที่ ๒ การจัดเตรียมหลักสูตรการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ขั้นตอนที่ ๓ การดูแล ติดตามผลและพัฒนาเยาวชน ขั้นตอนที่ ๔ การปรับปรุง และพัฒนาแผนบริหารโครงการ และขั้นตอนที่ ๕ การประเมินผลโครงการ และเผยแพร่ผลแผนบริหารโครงการ ๒. รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การเตรียมแผนบริหารโครงการ ๒) การดำเนินงานด้านองค์ประกอบหลัก ๓) การพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ๔) การดูแล ติดตาม และพัฒนาเยาวชน ๕) การปรับปรุงและพัฒนาแผนบริหารโครงการ และ ๖) การประเมินผลและเผยแพร่ผลแผนบริหารโครงการ ๓. รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรมเป็นการถ่ายทอดชีวิตการบรรพชา ภาควิชาของเหล่าสามเณร ตลอดระยะเวลา ๔ สัปดาห์ ที่จะต้องฝึกฝนตนตามหลักเสขียวิถี และศึกษาเล่าเรียนหลักพุทธธรรมผ่านพุทธประวัติ และกิจกรรมการเรียนรู้แบบต่างๆ จากคณะวิทยากร โดยการใช้หลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรมและพัฒนาเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการพัฒนา ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาตนในด้านศีล ๒) การพัฒนาตนในด้านสมาธิ ๓) การพัฒนาตนในด้านปัญญา งานวิจัยนี้ มีประเด็นสำคัญที่นำมาพิจารณาและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา คือ การนำเสนอรูปแบบที่เป็นการสัมภาษณ์สภาพการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา และรูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

วิสูตร ชลนิธ^{๑๗๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนบ้านสะพานสี่ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ เพื่อศึกษา ๑. การดำเนินการกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสะพานสี่ ๒. ผลการใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสะพานสี่ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการแบบผสมผสาน ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณนั้นกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครู ๑๒ คน ผู้ปกครอง ๑๗๕ คน และนักเรียน ๑๗๕ คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาและพุทธศาสนา ๘ คน ผู้อำนวยการโรงเรียน ๕ คน ครูผู้สอนวิชา

^{๑๗๙} วิสูตร ชลนิธ, “กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสะพานสี่ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง”, **ดุษฎีนิพนธ์ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์จังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๕๕๘)

สังคม ๔ คน และพระภิกษุ ๒ รูป ผู้ปกครองนักเรียน ๕ คน และผู้แทนนักเรียน ๕ คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่การจัดกลุ่มสนทนา และการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัยดังนี้ ๑. กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสะพานสี่เป็นกลยุทธ์ มี ๔ ขั้นตอน คือ (๑) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (๒) การวางแผนกลยุทธ์ (๓) การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ และ (๔) การประเมินผลโดยใช้หลักทวิตะ ๔ กลยุทธ์ดังกล่าวกำหนดโดยการสังเคราะห์ความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จากกลุ่มสนทนาและการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ๒. ผลการใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสะพานสี่ ข้อมูลจากการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพชี้แสดงว่า นักเรียนของโรงเรียนบ้านสะพานสี่มีการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งก่อนที่ทางโรงเรียนบ้านสะพานสี่จะมีการดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าว คุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง

ศุภกร จันทราวุฒิก^{๓๘๐} ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา และภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา สำหรับเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร ๓) เพื่อทดลองรูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา สำหรับเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร ก่อนนำไปเสนอใช้ โดยได้ดำเนินการวิจัย ตามแบบแผนสำรวจบุกเบิก (The Exploratory Sequential Design) เป็น ๒ ระยะต่อเนื่องกัน คือ ระยะที่ ๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ และระยะที่ ๒ การวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ได้ศึกษาองค์ความรู้จากรูปแบบการฝึกอบรมฯ ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ จิตวิทยาการฝึกอบรม ประยุกต์กับ หลักไตรสิกขา และศึกษากำหนดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม จากการสังเคราะห์แนวคิดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของ ปีเตอร์ จินอร์ธ เฮาส์ (Peter G. Northouse) และ แกรี่ ยูคัล (Gary Yukl) เข้าในหลักการ ๓ คือ ครองตน ครองคน ครองงาน สรุปเป็น ๖ ประการ คือ การแสดงออกถึงความยุติธรรม การยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต การเคารพให้เกียรติผู้อื่น การให้บริการคนอื่น การใช้อำนาจและอิทธิพลของผู้ในการเสริมสร้างความร่วมมือในกลุ่ม ๒) พัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ ท่าน และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน เป็นรูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนและ ๗ กระบวนการ อธิบายได้ตามรูปภาพโมเดลพระธาตุเจดีย์ ๓) ทดลองรูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร ด้วยการทดลองแบบกึ่งทดลอง พบว่า คะแนนเฉลี่ยภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

^{๓๘๐} ศุภกร จันทราวุฒิก, “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร”, **ปริญญาณิพนธ์ ปรัชญาคุณภิธานิต**, สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์. (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๒).

ของกลุ่มทดลอง ภายหลังได้รับอบรมตามรูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา สูงขึ้นกว่าก่อนเข้ารับอบรมฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ^{๑๘๑} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในระดับประถมศึกษา” สรุปผลการวิจัยพบว่า ๑. ผู้บริหารและครูมีการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดแนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาอยู่ในระดับสูง ได้แก่ กัลยาณมิตร สิ่งแวดล้อม บรรยากาศ หลักสูตรและสาระคำสอน การสร้างแรงจูงใจและบุคลิกภาพ ๒. คุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ของผู้บริหารและครู ได้แก่ การเป็นคนดีมีการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ เป็นคนเก่งมีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต และเป็นคนมีความสุข มีสุขภาพดี ทั้งกายและใจ ๓. สภาพการเรียนรู้การสอนของโรงเรียนตามความเห็นของนักเรียน พบว่า ปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ มีระดับความเห็นอยู่ในระดับมาก งานวิจัยนี้ มีประเด็นสำคัญที่นำมาพิจารณาและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา คือ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารและครู

๒.๖.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

Kaya^{๑๘๒} ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณกับพฤติกรรมความเป็นพลเมืองในองค์กรของผู้บริหารโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและขอบเขตพฤติกรรมความเป็นพลเมืองภายในองค์กร ศึกษาโดยการสำรวจทัศนคติครูโรงเรียนประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสามารถทำนายพฤติกรรมความเป็นพลเมืองในองค์กรได้ และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมีส่วนสำคัญทำให้เกิดพฤติกรรมความเป็นพลเมืองภายในองค์กร

Mwambazambi and Banza^{๑๘๓} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในคริสตจักรแอฟริกัน โดยศึกษาองค์ประกอบ ๔ ประการของจิตวิญญาณมนุษย์ ที่มีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ๑) จิตวิญญาณ ๒) สติปัญญา ๓) ศีลธรรม และ ๔) สังคมและการเมือง ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งท้าทายของผู้นำ โดยองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ สามารถเปลี่ยนแปลงคนและความสำเร็จในชีวิตได้ สำหรับคริสตจักรและชุมชนขนาดใหญ่ ความท้าทายที่แท้จริง คือการพัฒนาความเป็นผู้นำ

Thompson^{๑๘๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในสถานศึกษา รัฐเคนทักกี ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณส่งผลต่อ

^{๑๘๑} สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, ผศ.ดร. และคณะ, “แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในระดับประถมศึกษา”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๑๘๒} Kaya, “The Relationship between Spiritual Leadership and Organizational Citizenship Behaviors:”, A research on School Principals’ Behaviors. (In K: Ahmet Eds, ๒๐๑๕)

^{๑๘๓} Mwambazambi and Banza, “Four-dimensional conversion for spiritual leadership development: A missiological approach for African churches”, HTS Theological Studies, ๗๐ (๓), ๒๐๑๔.

^{๑๘๔} Thompson, Hidden Strength: Encouraging spiritual Leadership Attributes Among School Leaders, Kentucky Journal of Excellence in College Teaching and Learning, ๒๐๑๒.

ความสำเร็จของโรงเรียน โดยรัฐเคนทักกีมีการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นความก้าวหน้า ซึ่งรัฐต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้คนในชุมชนอย่างทั่วถึง ผู้บริหารที่มีคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ และเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้น ๆ จะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานโดยมุ่งเน้นให้โรงเรียนประสบความสำเร็จ มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นในแต่ละปี จนทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกากลายเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาที่ดีที่สุด

Jone & Morris^{๑๘๕} ได้ทำการวิจัยพฤติกรรมและความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กพบว่า พฤติกรรมและความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก การสอนความรู้ทางศีลธรรมที่โรงเรียน ไม่สามารถชักจูงเด็กให้แสดงคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรมได้ ทั้งนี้เพราะสังคมครอบครัวต้องการและความรู้สึกของเด็กเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากกว่าศีลธรรมของโรงเรียน ฉะนั้น โรงเรียนจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการสอนคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

Jaran Olsen & Dagfinn Aarhus Braseth^{๑๘๖} ได้ศึกษา ศีล สมาธิ และปัญญา: การสำรวจหลักพื้นฐานทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับการลดความเครียดมีการเจริญสติเป็นพื้นฐาน (Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR)) มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจหลักพื้นฐานทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับ MBSR และศึกษาขอบเขตรวมถึงส่วนประกอบที่ได้ถูกรวมเข้าด้วยกันในโปรแกรม MBSR เช่น หลักอริยสัจ ๔ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา กระบวนการเปลี่ยนจากทัศนะทางพุทธศาสนา ลักษณะสากล การหยั่งรู้ การเข้าสมาธิ วิธีเซ็นและการสอนเกี่ยวกับ MBSR เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่า ในคำสอนทางพุทธศาสนาเหล่านี้การเข้าสมาธิที่ประกอบด้วยการเจริญสติเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเค้าโครงที่ใหญ่กว่า ถูกเรียกว่า “ไตรสิกขา” ในเค้าโครงนี้ การฝึกสมาธิมีการเจริญสติเป็นพื้นฐานมาพร้อมกับวิธีการ ๒ อย่าง คือ การอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมทางศีลธรรม และการพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) เกี่ยวกับบทบาทของประสบการณ์อันเป็นสากล ซึ่งในที่สุดนำไปสู่การเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับตนเองและโลกบรรดาหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถูกมองอย่างเช่นสิ่งที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน และเป็นสิ่งพิเศษสำหรับการบำบัดรักษาในท้ายที่สุดความท้าทายรวมลงในการใช้องค์ประกอบซึ่งนำมาจากคำสอนทางพุทธศาสนาในการจัดเป็นวิธีจิตบำบัดต่อชาวโลก

^{๑๘๕} Jone & Morris, *Relation of Temperament to the Choice of Values*, (Journal of Abnormal Social Psychology, ๑๙๕๖), pp. ๗๘๑-๗๘๓.

^{๑๘๖} Jaran Olsen & Dagfinn Aarhus Braseth, *Morality Meditation and Wisdom: An Exploration of the Buddhist Foundation of Mindfulness-Based Stress Reduction*. (The University of Bergen, ๒๐๑๕).

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

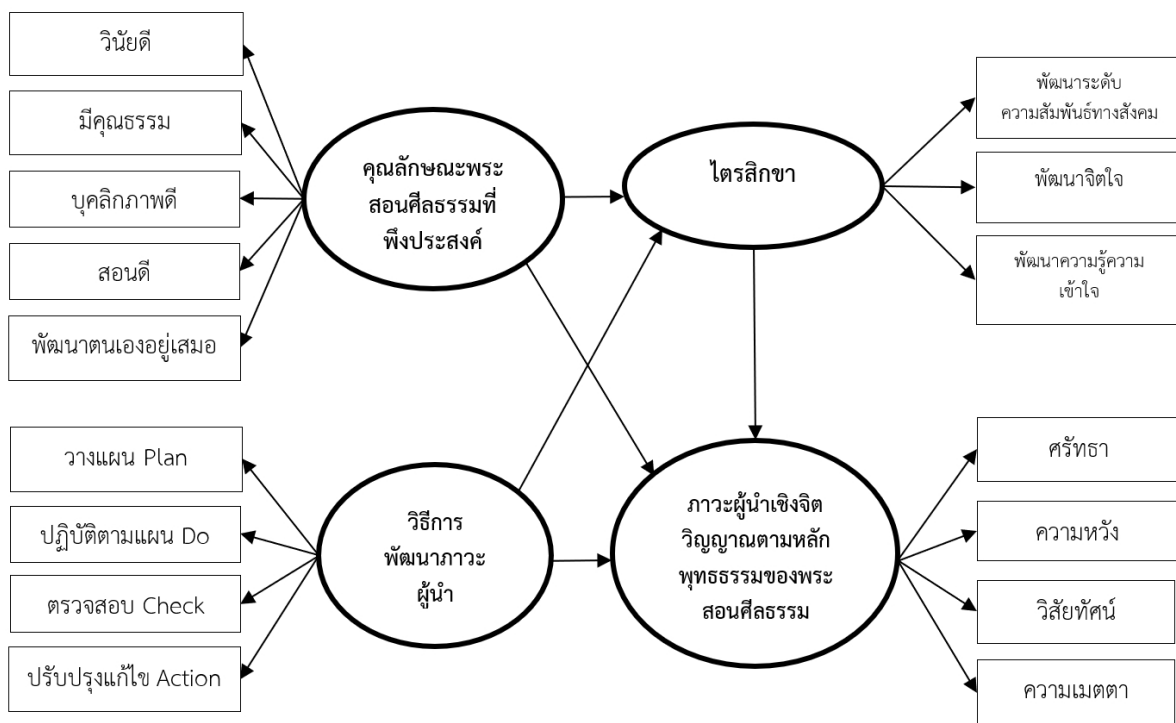
ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” แล้วสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

๒.๗.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณสมบัติหรือลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งภายในและภายนอกที่สังคมต้องการ แบบอย่างที่ดีภายในหมายถึง พระสอนศีลธรรมมีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดีต่อหน้าที่หรือความรับผิดชอบ มีวินัย มีจิตใจที่เข้มแข็งเบิกบาน สมบูรณ์ด้วยสติพร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เป็นต้น ส่วนแบบอย่างที่ดีภายนอกหมายถึงพระสอนศีลธรรมมีบุคลิกภาพที่ดี การนุ่งห่มเรียบร้อยกิริยาท่าทางและการพูดคุยกะจจาเหมาะสมมีการประพฤติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา เป็นต้น มีอยู่ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑. วินัยดี ๒. มีคุณธรรม ๓. บุคลิกภาพดี ๔. สอนดี ๕. พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

๒.๗.๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้วงจรเดมมิง (PDCA) เป็นการวางแผนและพัฒนาภาวะผู้นำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน สามารถตรวจสอบและพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับในองค์กรต่าง ๆ ทั่วโลก มีอยู่ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑. วางแผน Plan ๒. ปฏิบัติตามแผน Do ๓. ตรวจสอบ Check ๔. ปรับปรุงแก้ไข Action

๒.๗.๓ ไตรสิกขา หมายถึง หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ ตั้งแต่การพัฒนาภายในคือจิตวิญญาณให้บริสุทธิ์ สามารถนำชนทั้งหลายให้เข้าถึงแก่นแท้ของชีวิตที่แท้จริงได้ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา มีอยู่ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑. พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (ศีล) ๒. พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) ๓. พัฒนาความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา)

๒.๗.๔ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม หมายถึง พระสอนศีลธรรมมีความรู้และคุณธรรมภายใน เป็นผู้ฉลาดทางจิตวิญญาณ สามารถชักนำ สร้างแรงจูงใจ สร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาให้กับผู้อื่นได้ เพื่อให้มองเห็นคุณค่าและจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ดีถูกต้องและดีงาม มีอยู่ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑. ศรัทธา ๒. ความหวัง ๓. วิสัยทัศน์ ๔. ความเมตตา

ภาพที่ ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” เป็นวิธีวิจัยผสมวิธีแบบพหุระยะ (A Multiphase Mixed Methods Design) ^{๑๘๗} แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

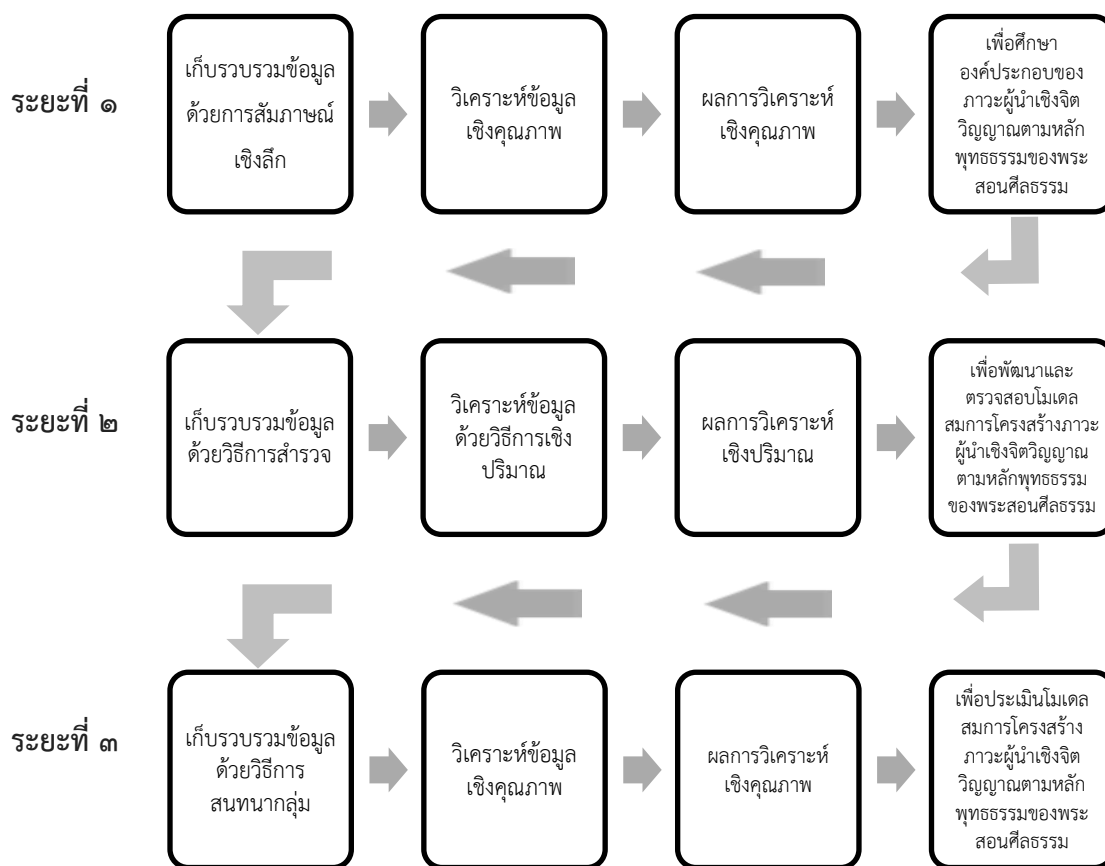
ระยะที่ ๒ การสำรวจความคิดเห็น (Survey) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ระยะที่ ๓ การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากการออกแบบการวิจัยทั้ง ๓ ระยะ สามารถสรุปได้ดังภาพที่ ๓.๑ และ ๓.๒

ภาพที่ ๓.๑ การวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (A Multiphase Mixed Methods Design)

^{๑๘๗} Leedy, P.D. and Ormrod, J.E. (2015). Practical research planning and design. 11th. Edition Essex Pearson Education Limited, uaz Haines, C. (2011). Value added by mixed methods research: A Multiphase mixed methods design. **The Degree of Doctoral of Philosophy** (Psychological Studies in Education). University of Nebraska-Lincoln

ภาพที่ ๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

จากขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ในภาพที่ ๓.๒ ผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียดในการออกแบบการวิจัย ออกแบบการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Design) การออกแบบการพัฒนาเครื่องมือวิจัย (Measurement Design) และการออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis Design) จำแนกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๓.๒ ระยะที่ ๑ การออกแบบวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

ในระยะที่ ๑ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

กลุ่มที่ ๑ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน ๔ รูป/คน

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน ๕ รูป/คน

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมในการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎี โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ๑. คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒. หลักพุทธธรรม คือ หลักไตรสิกขา ๓. องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ๔. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม แล้วนำมาพัฒนาเป็นประเด็นคำถามในการวิจัยให้ชัดเจน และตรงตามคำตอบที่ต้องการเกี่ยวกับตัวแปร เพื่อพัฒนาแนวคิดที่ได้ไปประกอบการเป็นกรอบแนวคิดและพัฒนาเป็นเครื่องมือวิจัยต่อไป

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยที่ปรึกษาควบคุมคุณภาพนิพนธ์ทั้ง ๒ ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องและแนะนำเพื่อแก้ไขก่อนส่งผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นขอหนังสือจากหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อตรวจหาค่าความเที่ยงเชิงเนื้อหา (CVI) หลังจากนั้นผู้วิจัยแก้ไขตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. ขอหนังสือจากหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต เพื่อเชิญผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

๒. นำหนังสือจากหลักสูตร ส่งไปยังผู้ให้ข้อมูลวิจัย จำนวน ๔ รูป/ ท่าน พร้อมทั้งแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ในวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

๓. สัมภาษณ์ตามกำหนดการและสถานที่ที่นัดหมายไว้ เป็นทั้งการสัมภาษณ์โดยมีการบันทึกภาพ เสียง และจดบันทึกข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษาอย่างครบถ้วน เมื่อดำเนินการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว จึงถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐาน

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดวิธีการจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้ง ๓ กระบวนการนี้ได้ทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) การลดทอนข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อ ที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละตัวแปรที่ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแปรที่สนใจศึกษาและเป็นข้อมูลที่เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นของตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

๒) การตรวจสอบข้อมูล เป็นกระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยพิจารณาจากการสนทนาพูดคุยโดยมีหลักฐานประกอบระหว่างการสนทนา ความพอเพียงของข้อมูล กำหนดได้โดยประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยในระยะที่ ๑ นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) โดยผลการวิเคราะห์ที่ได้จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๑ ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการวิจัยในระยะที่ ๑ คือ ได้องค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๓.๓ ระยะที่ ๒ การวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสำรวจความคิดเห็น (Survey)

วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ในระยะนี้จะนำข้อมูลจากผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ มาศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรที่มีผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๓.๓.๑ การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประกอบด้วย พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม จำนวน ๓,๗๑๔ รูป^{๑๘๘}

กลุ่มตัวอย่าง ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Hair และคณะ^{๑๘๙} คือขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๑๐ คน ต่อ ๑ พารามิเตอร์ที่ต้องการประมาณค่า หรือจำนวนเส้นทาง (Path) ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโมเดลกรอบแนวคิด ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวนพารามิเตอร์ทั้งหมด ๓๙ พารามิเตอร์ หรือมีจำนวนเส้นทางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในโมเดลกรอบแนวคิดทั้งหมด ๓๙ เส้นทาง ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมมีขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ๓๙๐ คน และการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณนี้ได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

การกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการส่งแบบสำรวจออนไลน์ไปยังพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม โดยข้อความถามถูกสร้างขึ้นจากระบบ google form

๓.๓.๒ ปัจจัยและตัวแปรที่นำเข้ามาวิเคราะห์ในโมเดล เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีโดยนำวิธีการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนารอบแนวคิดในเชิงทฤษฎีก่อนนำมาพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑. ตัวแปรภายนอกแฝง (exogenous latent variable) ได้แก่ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

๑.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่สังคมต้องการ สามารถนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปแทรกการสอนในสถานศึกษาและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ บุคลิกภาพ ทั้งด้านความรู้ความสามารถ ด้านการจัดการเรียนรู้และมีการพัฒนาดน มิจิตสำนึกต่อหน้าที่และบทบาททางสังคมและประเทศชาติได้ โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๕ ตัวแปร ดังนี้

^{๑๘๘} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, ข้อมูลเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.mbpra.mcu.ac.th/> [๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

^{๑๘๙} Hair, J.F. Jr. , Anderson, R.E., Tatham, R.L., & Black, W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, (5th Edition), Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

๑.๑.๑ วินัยดี ความสามารถของแต่ละบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อตนเองและผู้อื่นได้ โดยไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและศีลธรรม ตั้งใจมั่นในพฤติกรรมที่แสดงออก และเป็นสิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม

๑.๑.๒ มีคุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ ได้รับการอบรมฝึกฝนมาตลอด ทำให้จิตใจเข้มแข็ง เกิดจิตสำนึกที่ดี มีความกตัญญูเป็นแกนกลาง จึงทำให้คนมีคุณธรรม มีความกตัญญู ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ จนเกิดจิตสำนึกที่ดี รู้สึกรับผิดชอบชั่วดี เกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว เมื่อจิตเกิดคุณธรรมขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจดี และคิดแต่สิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม

๑.๑.๓ บุคลิกภาพดี หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน ทั้งส่วนภายในและส่วนภายนอกที่มองเห็นด้วยสายตา อาจจะเป็นรูปร่าง หน้าตา กิริยา มารยาท การแต่งกาย การพูดจา การยืนหรือการเดิน เรียกว่าบุคลิกภาพ ส่วนในภายใน ไม่สามารถมองเห็นด้วยสายตา แต่ใช้หลักการอนุมานได้ เช่น มีสติปัญญา ความสามารถเฉพาะ ความถนัด ปรัชญาชีวิต ค่านิยม หรือลักษณะทางอารมณ์ของแต่ละท่าน ย่อมจะแตกต่างกันตามพฤติกรรมที่แสดงออก

๑.๑.๔ สอนดี หมายถึง การส่งเสริมผู้เรียนได้ปฏิบัติภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ด้วยการกระทำ จะทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่มีความหมาย สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ได้ มีเทคนิควิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ ตลอดถึงให้คำแนะนำและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การสร้างแรงจูงใจในระหว่างเรียนอย่างเช่น การให้รางวัล การชมเชย คะแนนแข่งขัน จะช่วยให้เกิดความสนใจ ตั้งใจ ขยันหมั่นเพียรในการเรียนและทำกิจกรรมร่วมกัน

๑.๑.๕ พัฒนาค้นเองอยู่เสมอ หมายถึง การศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะด้านวิชาการ กระบวนการเรียนการสอน รู้จักแสวงหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากการศึกษาด้วยตนเอง การอบรมสัมมนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาวิจัยในด้านหลักสูตรและด้านผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาห้องเรียนรู้ การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ สถานที่ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการพัฒนาและสร้างเพื่อนร่วมงานไปพร้อม ๆ กัน

๑.๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้วงจรการบริหารของเดมมิง ๔ ขั้นตอน ได้แก่ PDCA โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ดังนี้

๑.๒.๑ การวางแผน Plan หมายถึง การตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ เช่น วางแผนกำหนดผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น

๑.๒.๒ การปฏิบัติตามแผน Do หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนการวางแผนหรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่อง โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับกิจกรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

๑.๒.๓ การตรวจสอบ Check หมายถึง ขั้นตอนการตรวจสอบ เป็นขั้นตอนหลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นหากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ หรือได้ผลดีที่สุด

๑.๒.๔ การปรับปรุงแก้ไข Action หมายถึง การดำเนินการเพื่อปรับปรุงแก้ไข โดยขั้นตอนนี้เป็น การนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบมาวิเคราะห์และตรวจสอบหาสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาปรับปรุงกระบวนการขั้นตอนให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

๒. ตัวแปรภายในแฝง (endogenous latent variable) ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ และไตรสิกขา

๒.๑ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง พระสอนศีลธรรมมีความรู้และคุณธรรมภายใน เป็นผู้ฉลาดทางจิตวิญญาณ สามารถชักนำ สร้างแรงจูงใจ สร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาให้กับผู้อื่นได้ เพื่อให้มองเห็นคุณค่าและจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ดังนี้

๒.๑.๑ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์อย่างจริงจัง ศรัทธาเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคลากรในองค์กร มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมเต็มเต็มวิสัยทัศน์ในองค์กรด้วยความยินดีและอุทิศตนในการทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ถึงเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๒ ความหวัง หมายถึง ความปรารถนาหรือความคาดหวัง เป็นความรู้สึกในด้านจิตใจ ที่เป็นพลังผลักดันให้บุคคลมีพลังกาย พลังใจที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือผลสำเร็จได้ มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิต สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น

๒.๑.๓ วิสัยทัศน์ หมายถึง เป็นการมองภาพในอนาคต และกำหนดจุดหมายปลายทางร่วมกัน เป็นการทำให้องค์กรและทีมงานเชื่อและพยายามที่จะกระทำเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้การจูงใจภายในเพื่อเพิ่มความพยายามโดยมีผู้นำเป็นหลัก

๒.๑.๔ ความเมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงจัง อยากให้เขามีความสุขความเจริญ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผู้ที่มีเมตตาจะมีจิตใจกว้างขวาง มีความสงบ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่น และความเมตตาจะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์

๒.๒ ไตรสิกขา หมายถึง เป็นหลักพุทธธรรมในการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (ศีล) พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา)

๒.๒.๑ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การฝึกอบรมในด้าน ความประพฤติ ระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีพะ รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ในขณะ ทำหน้าที่ คือ ศีล

๒.๒.๒ พัฒนาจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้าง เสริมคุณภาพของจิต ให้ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ควรแก่การงาน ด้วยความตั้งใจ ไม่วอกแวกฟุ้งซ่าน คือ สมาธิ

๒.๒.๓ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ หมายถึง การศึกษาอบรม ทางปัญญาให้เกิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงโดยไม่อิงความรู้สึกตนเอง ไตร่ตรองหาข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุงแก้ไข คือ ปัญญา

๓.๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็น แบบสอบถาม ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) ที่มี ๔ ขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยได้สร้าง ขึ้นเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลัก พุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยสร้างจาก Google form หรือ ลิงก์ แบบสอบถามนี้ แบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ จำนวน ๒๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ จำนวน ๑๖ ข้อ

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นเกี่ยวกับไตรสิกขา จำนวน ๑๒ ข้อ

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ จำนวน ๑๖ ข้อ

โดยที่แบบสอบถามตอนที่ ๑ เป็นแบบสำรวจรายการ (checklist) เพื่อสำรวจข้อมูล พื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ ๒-๕ เป็นแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) ๕ ระดับ เพื่อสำรวจระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการกำหนดระดับการให้คะแนนของแบบสอบถามที่เป็นแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) ๕ ระดับ ได้กำหนดระดับการให้คะแนน ดังนี้

- ๑ แทน มีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับน้อยที่สุด
- ๒ แทน มีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับน้อย
- ๓ แทน มีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับปานกลาง
- ๔ แทน มีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมาก
- ๕ แทน มีความคิดเห็นตามข้อความนั้น ในระดับมากที่สุด

หลังจากที่ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์แล้ว ทำการหาคะแนนเฉลี่ยของข้อคำถาม โดยแบ่งช่วง ของคะแนนดังนี้

- ๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบมีคะแนนความคิดเห็น ในระดับน้อยที่สุด
- ๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบมีคะแนนความคิดเห็น ในระดับน้อย
- ๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบมีคะแนนความคิดเห็น ในระดับปานกลาง
- ๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบมีคะแนนความคิดเห็น ในระดับมาก
- ๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึง ผู้ตอบมีคะแนนความคิดเห็น ในระดับมากที่สุด

๓.๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ ๒ แหล่งข้อมูลในการนำมาใช้กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ แหล่งที่ ๑ ได้รับจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกรอบแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาใช้กำหนดกรอบแนวคิดในการวัดตัวแปรแบบร่าง แหล่งที่ ๒ ได้รับการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาภาคสนาม จากนั้นกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ โครงสร้างของตัวแปรที่ต้องการวัด และสอบถามความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

ขั้นที่ ๒ การสร้างตารางกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการวัดและจำนวนข้อคำถาม (table of specification)

ผู้วิจัยนำนิยามเชิงปฏิบัติการที่กำหนดขึ้นมาสร้างตารางกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการวัด แล้วนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของข้อคำถาม ความเหมาะสมของปริมาณคำถาม ความชัดเจนของภาษา และรูปแบบของแบบสอบถาม แล้วจึงนำไปปรับปรุงแก้ไขแสดงรายละเอียดได้ดัง ตารางที่ ๓.๑ แต่ในตารางนี้ไม่รวมข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๓.๑ โครงสร้างและน้ำหนักข้อคำถามของแบบสอบถาม

ตอนที่	ตัวแปร	น้ำหนัก (%)	จำนวนข้อคำถามที่สร้าง
๒	คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์	๓๐	๒๐
๓	วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ	๒๐	๑๖
๔	ไตรสิกขา	๑๕	๑๒
๕	ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ	๓๕	๑๖
รวม		๑๐๐.๐๐	๖๔

ขั้นที่ ๓ การจัดทำร่างแบบสอบถาม

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามตารางกำหนดสิ่งที่ต้องการวัด และพิจารณาว่าข้อคำถามแต่ละข้อเป็นตัวแทนสิ่งที่ต้องการวัดหรือไม่ จากนั้นดัดแปลงแก้ไขได้เป็นแบบสอบถามฉบับร่าง

ขั้นที่ ๔ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity)

ในการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ได้นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจำนวน ๕ ท่าน เป็นผู้พิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็นแล้วนำมาแก้ไขให้เหมาะสมเพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในด้านความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ความครอบคลุมของคำถาม และความเป็นปรนัย (objectivity) พิจารณาความชัดเจนของภาษาและข้อคำถาม รวมทั้งตรวจสอบว่าข้อคำถามแต่ละข้อเป็นตัวแทนสิ่งที่ต้องการวัดหรือไม่ โดยในการส่งแบบสอบถามเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณานั้น ได้แนบเอกสารไปพร้อมแบบฟอร์มการรายงานผลการตรวจสอบ ได้แก่ ความเป็นมาของการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีวิจัย โดยสรุปนิยามเชิงปฏิบัติการ

ตารางวิเคราะห์เนื้อหาและประเด็นที่ต้องการวัดและกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมีการกำหนดการให้คะแนนของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

- +๑ แทน ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในการวิจัย
 - แทน ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในการวิจัยหรือไม่
- ๑ แทน ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในการวิจัย

จากนั้นนำข้อคำถามทั้งหมดไปหาคุณภาพของข้อคำถามโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างคำถามรายข้อกับจุดประสงค์ที่ต้องการวัดตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือค่า (IOC: Index of Item Objective Congruence) โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไป ผลการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๓.๒ ผลการพิจารณาคุณภาพของแบบสอบถามเกี่ยวกับความสอดคล้องระหว่างคำถามรายข้อกับจุดประสงค์

ตอนที่	ข้อคำถามด้าน	ผลการพิจารณาค่า IOC ช่วงพิสัย
๒	คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์	๐.๘๐ – ๑.๐๐
๓	วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ	๐.๘๐ – ๑.๐๐
๔	ไตรสิกขา	๐.๘๐ – ๑.๐๐
๕	ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ	๐.๘๐ – ๑.๐๐

ขั้นที่ ๕ การทดลองใช้แบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕ รูป เพื่อประเมินแบบสอบถามด้านความชัดเจนของข้อความ ภาษาที่ใช้ ความครอบคลุมของแบบสอบถาม และความเหมาะสมของแบบสอบถามเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ตอบ และจากนั้นทดลองใช้แบบสอบถามกับพระสอนศีลธรรม ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ รูป เพื่อช่วยในการพิจารณาว่าการวัดนั้นได้ผลแน่นอนสม่ำเสมอคงเส้นคงวา (consistency) โดยการตรวจสอบความเที่ยงแบบวัดความสอดคล้องภายใน (internal consistency reliability) ตามสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient: α) ด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๔๙

สำหรับในการประเมินความเที่ยงของเครื่องมือครั้งนี้ พิจารณาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่มากกว่า ๐.๕ จึงจะถือว่าใช้ได้ โดยเกณฑ์การประเมินความเที่ยงสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคใช้หลักแห่งความชัดเจน (rules of thumb) ที่ George and Mallery เสนอดังนี้

สัมประสิทธิ์แอลฟา (α)	ระดับความเที่ยง
> .๙	ดีมาก
> .๘	ดี

.๘๐ < KMO < .๘๙	ดี
.๗๐ < KMO < .๗๙	ปานกลาง
.๖๐ < KMO < .๖๙	น้อย
.๕๐ < KMO < .๕๙	น้อยมาก
KMO < .๕๐	ไม่เหมาะสมและไม่สามารถยอมรับได้

ในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างและการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความตรงของโมเดลแบบมีตัวแปรส่งผ่านด้วยโปรแกรม LISREL จำเป็นต้องมีการเตรียมเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของแต่ละองค์ประกอบ และในการแปลความหมายของค่าสหสัมพันธ์สหสัมพันธ์สำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้การแปลความหมายของขนาดความสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้

ขนาดความสัมพันธ์	ความหมาย
๐.๐ – ๐.๓	มีความสัมพันธ์กันต่ำมาก
๐.๓ – ๐.๕	มีความสัมพันธ์กันต่ำ
๐.๕ – ๐.๗	มีความสัมพันธ์กันปานกลาง
๐.๗ – ๐.๙	มีความสัมพันธ์กันสูง
๐.๙ – ๑.๐	มีความสัมพันธ์กันสูงมาก

เมื่อได้เมทริกซ์สหสัมพันธ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละองค์ประกอบ จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นการตรวจสอบองค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ด้วยโปรแกรมลิสเรล^{๑๙๒} โดยใช้แบบสอบถามที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๘๐ คน แสดงผลการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

๑. ความตรงเชิงโครงสร้างของคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรที่บ่งชี้คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) มีค่าสหสัมพันธ์สหสัมพันธ์ตั้งแต่ .๕๙๔ ถึง .๘๒๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดปานกลางถึงขนาดสูง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงที่สุดคือ วินยัติ (CHAR1) กับพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (CHAR5) และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ บุคลิกภาพดี (CHAR3) กับพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (CHAR5) เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๒๕๐.๗๔๒ ($p = .๐๐๐$) แสดงว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไกเซอร์ – ไมเยอร์ – ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๘๓๑ แสดงว่า ตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๔

^{๑๙๒}Jöreskog, K. G. & Sörbom, D. (๒๐๐๔). LISREL ๘.๗ [Computer Software]. Lincolnwood, IL: Scientific Software International, Inc.

ตารางที่ ๓.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่าง
ตัวแปรในคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

ตัวแปร	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
CHAR1	๑.๐๐๐				
CHAR2	.๗๗๙**	๑.๐๐๐			
CHAR3	.๖๙๗**	.๘๑๕**	๑.๐๐๐		
CHAR4	.๗๘๓**	.๗๖๖**	.๗๔๖**	๑.๐๐๐	
CHAR5	.๘๒๐**	.๖๓๓**	.๕๙๕**	.๖๕๑**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๑๒๑	๔.๑๕๔	๔.๑๑๓	๔.๑๒๙	๔.๑๐๐
SD	๐.๖๗๘	๐.๖๖๒	๐.๖๗๑	๐.๖๕๙	๐.๖๗๔

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = ๐.๘๓๑
Bartlett's Test of Sphericity = ๒๕๐.๗๔๒, df = ๖, p = .๐๐๐

หมายเหตุ: **p < .๐๑; n = ๘๐; ระดับการให้คะแนน ๕ ระดับ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันตามโมเดลการวัดองค์ประกอบคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี พิจารณาได้จากค่าไค - สแควร์ (χ^2 = ๓.๗๖, df = ๓, p = ๐.๒๙) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๙๑ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๐๐๙ แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

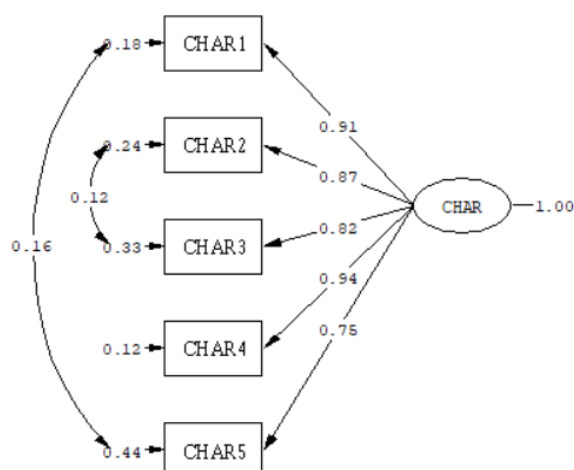
ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๗๖ ถึง .๙๔ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด คือ ศุสอนดี (CHAR4) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๙๔ และมีความแปรผันร่วมกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ร้อยละ ๘๘ รองลงมาคือ วินยัติ (CHAR1) มีคุณธรรม (CHAR2) และบุคลิกภาพดี (CHAR3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๙๑ .๘๗ และ .๘๒ ตามลำดับ มีความแปรผันร่วมกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ร้อยละ ๘๒ ร้อยละ ๗๖ และร้อยละ ๖๗ ตามลำดับ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ (CHAR5) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๗๖ และมีความแปรผันร่วมกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ร้อยละ ๕๖ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญของคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๕ และภาพที่ ๓.๓

ตารางที่ ๓.๕ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดคุณลักษณะพระสอนศีลธรรม
ที่พึงประสงค์ (CHAR)

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สปส.คะแนน องค์ประกอบ
	beta	b(SE)			
CHAR1	.๙๑	๑.๐๒๓(๐.๑๐๐)	๑๐.๒๕๕**	๐.๘๒๐	๐.๒๘๖
CHAR2	.๘๗	๓.๐๙๑(๐.๓๒๒)	๙.๕๙๗**	๐.๗๕๗	๐.๐๔๙
CHAR3	.๘๒	๐.๗๙๙(๐.๐๙๑)	๘.๗๔๕**	๐.๖๗๔	๐.๐๙๒
CHAR4	.๙๔	๒.๐๔๕(๐.๑๘๙)	๑๐.๘๔๐**	๐.๘๗๗	๐.๒๑๓
CHAR5	.๗๖	๒.๖๖๔(๐.๓๕๐)	๗.๖๑๕**	๐.๕๖๒	-๐.๐๐๕

$\chi^2 = ๓.๗๖$, df = ๓, p = ๐.๒๘๘, GFI = ๐.๙๘๑, AGFI = ๐.๙๐๖, RMR = ๐.๐๐๙

หมายเหตุ: ** p < .๐๑

Chi-Square=3.76, df=3, P-value=0.28809, RMSEA=0.057

ภาพที่ ๓.๓ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดคุณลักษณะพระสอนศีลธรรม
ที่พึงประสงค์ (CHAR)

๒. ความตรงเชิงโครงสร้างของวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรที่บ่งชี้วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) มีค่าสหสัมพันธ์สหสัมพันธ์ตั้งแต่ .๔๔๑ ถึง .๘๒๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดต่ำถึงขนาดสูง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงที่สุดคือ วางแผน Plan (PDCA1) กับปฏิบัติตามแผน Do (PDCA2) และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ วางแผน Plan (PDCA1) กับปรับปรุงแก้ไข Action (PDCA4) เมื่อพิจารณาว่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๑๙๑.๐๘๒

($p = .000$) แสดงว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไกเซอร์ – ไมเยอร์ – ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๗๖๔ แสดงว่า ตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๖

ตารางที่ ๓.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปรในวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

ตัวแปร	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA1	๑.๐๐๐			
PDCA2	.๘๒๕**	๑.๐๐๐		
PDCA3	.๗๔๔**	.๗๒๑**	๑.๐๐๐	
PDCA4	.๔๔๑**	.๔๓๒**	.๖๐๔**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๑๒๙	๔.๑๐๘	๔.๑๓๘	๔.๒๑๗
SD	๐.๖๕๗	๐.๖๖๖	๐.๖๔๒	๐.๖๒๖

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = ๐.๗๖๔
Bartlett's Test of Sphericity = ๑๙๑.๐๘๒, df = ๖, $p = .000$

หมายเหตุ: ** $p < .01$; $n = ๘๐$; ระดับการให้คะแนน ๕ ระดับ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันตามโมเดลการวัดองค์ประกอบวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี พิจารณาได้จากค่าไค – สแควร์ ($\chi^2 = ๑.๕๐$, df = ๑, $p = ๐.๒๒$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๙ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๙๑ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๐๑๔ แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๕๓ ถึง .๙๔ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด คือ วางแผน Plan (PDCA1) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๘๙ และมีความแปรผันร่วมกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ร้อยละ ๘๐ รองลงมาคือ ปฏิบัติตามแผน Do (PDCA2) และตรวจสอบ Check (PDCA3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๙๐ และ .๘๔ ตามลำดับ มีความแปรผันร่วมกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ร้อยละ ๘๑ และ ร้อยละ ๗๐ ตามลำดับ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ ปรับปรุงแก้ไข Action (PDCA4) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๕๓ และมีความแปรผันร่วมกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

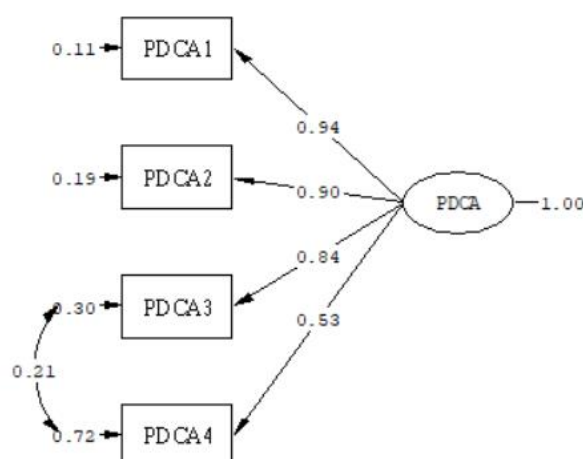
ร้อยละ ๒๘ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญของวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๗ และภาพที่ ๓.๔

ตารางที่ ๓.๗ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA)

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สปส.คะแนนองค์ประกอบ
	beta	b(SE)			
PDCA1	.๙๔	๓.๓๕๓(๐.๓๐๘)	๑๐.๘๗๘**	๐.๘๙๑	๐.๑๕๔
PDCA2	.๙๐	๓.๑๙๖(๐.๓๑๘)	๑๐.๐๕๘**	๐.๘๐๙	๐.๐๘๔
PDCA3	.๘๔	๑.๕๐๒(๐.๑๖๖)	๙.๐๔๒**	๐.๗๐๔	๐.๑๐๓
PDCA4	.๕๓	๐.๗๕๑(๐.๑๕๓)	๔.๙๒๐**	๐.๒๘๒	-๐.๐๐๕

$\chi^2 = ๑.๕๐$, $df = ๑$, $p = ๐.๒๒๐$, $GFI = ๐.๙๙๑$, $AGFI = ๐.๙๐๖$, $RMR = ๐.๐๑๔$

หมายเหตุ: ** $p < .๐๑$

Chi-Square=1.50, df=1, P-value=0.22018, RMSEA=0.080

ภาพที่ ๓.๔ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA)

๓. ความตรงเชิงโครงสร้างของไตรสิกขา

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรที่บ่งชี้ไตรสิกขา (TRISIK) มีค่าสหสัมพันธ์สหสัมพันธ์ตั้งแต่ .๖๙๘ ถึง .๗๔๙ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดปานกลางถึงขนาดสูง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงที่สุดคือ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) กับพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (TRISIK3) และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1)กับพัฒนาจิตใจ (TRISIK2) เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of

Sphericity มีค่าเท่ากับ ๑๒๖.๗๙๑ ($p = .๐๐๐$) แสดงว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร แตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไคเซอร์ – ไมเยอร์ – ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๗๔๒ แสดงว่า ตัวแปร สังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๘

ตารางที่ ๓.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่าง ตัวแปรในไตรสิกขา

ตัวแปร	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3
TRISIK1	๑.๐๐๐		
TRISIK2	.๖๙๘**	๑.๐๐๐	
TRISIK3	.๗๔๙**	.๗๐๐**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๑๖๓	๔.๒๒๕	๔.๑๑๗
SD	๐.๖๗๙	๐.๖๒๕	๐.๖๙๒
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = ๐.๗๔๒			
Bartlett's Test of Sphericity = ๑๒๖.๗๙๑, df = ๓, $p = .๐๐๐$			

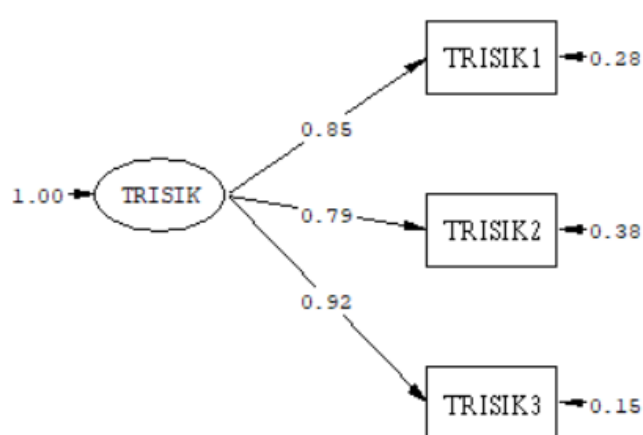
ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันตามโมเดลการวัดองค์ประกอบไตรสิกขา (TRISIK) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี พิจารณาได้จากค่าไค – สแควร์ ($\chi^2 = ๕.๐๘$, df = ๒, $p = ๐.๐๘$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๖ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๘๘ และค่า ดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๑๐๑ แสดงว่า โมเดลมีความ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๗๙ ถึง .๙๒ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด คือ พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ (TRISIK3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๙๒ และมีความแปรผันร่วมกับไตรสิกขา ร้อยละ ๘๕ รองลงมาคือ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๘๕ มีความแปรผันร่วมกับไตรสิกขา ร้อยละ ๗๒ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ พัฒนจิตใจ (TRISIK2) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๗๙ และมีความแปรผันร่วมกับไตรสิกขา ร้อยละ ๖๒ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญของไตรสิกขา ดังแสดงในตารางที่ ๓.๙ และภาพที่ ๓.๕

ตารางที่ ๓.๙ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดไตรสิกขา (TRISIK)

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สปส.คะแนน องค์ประกอบ
	beta	b(SE)			
TRISIK1	.๘๕	๐.๕๑๐	-	๐.๗๒๕	๐.๔๗๗
TRISIK2	.๗๙	๐.๙๕๐	-	๐.๖๑๗	๐.๑๕๗
TRISIK3	.๙๒	๐.๖๙๐	-	๐.๘๔๘	๐.๗๔๗

$\chi^2 = ๕.๐๘$, df = ๒, p = ๐.๐๗๙, GFI = ๐.๙๕๙, AGFI = ๐.๘๗๗, RMR = ๐.๑๐๑

Chi-Square=5.08, df=2, P-value=0.07895, RMSEA=0.140

ภาพที่ ๓.๕ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดไตรสิกขา (TRISIK)

๔. ความตรงเชิงโครงสร้างของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรที่บ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (SPIRIT) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตั้งแต่ .๕๙๙ ถึง .๗๗๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดปานกลางถึงขนาดสูง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงที่สุดคือ วิสัยทัศน์ (SPIRIT3) กับความเมตตา (SPIRIT4) และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ ศรัทธา (SPIRIT1) กับวิสัยทัศน์ (SPIRIT3) เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๑๘๓.๗๒๖ (p = .๐๐๐) แสดงว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไกเซอร์ - ไมเยอร์ - ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin

Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๘๑๕ แสดงว่า ตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๑๐

ตารางที่ ๓.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปรในภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตัวแปร	SPIRIT1	SPIRIT2	SPIRIT3	SPIRIT4
SPIRIT1	๑.๐๐๐			
SPIRIT2	.๖๗๕**	๑.๐๐๐		
SPIRIT3	.๕๙๙**	.๖๘๐**	๑.๐๐๐	
SPIRIT4	.๖๔๒**	.๖๗๙**	.๗๗๖**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๑๖๗	๔.๑๙๖	๔.๑๐๔	๔.๑๖๓
SD	๐.๖๐๕	๐.๖๔๒	๐.๗๑๓	๐.๗๑๙

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0.815

Bartlett's Test of Sphericity = 183.726, df = 6, p = .000

หมายเหตุ: **p < .๐๑; n = ๘๐; ระดับการให้คะแนน ๕ ระดับ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันตามโมเดลการวัดองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (SPIRIT) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี พิจารณาได้จากค่าไค - สแควร์ ($\chi^2 = ๑.๑๗$, df = ๑, p = ๐.๒๘) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๙ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๙๓ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๐๐๙ แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

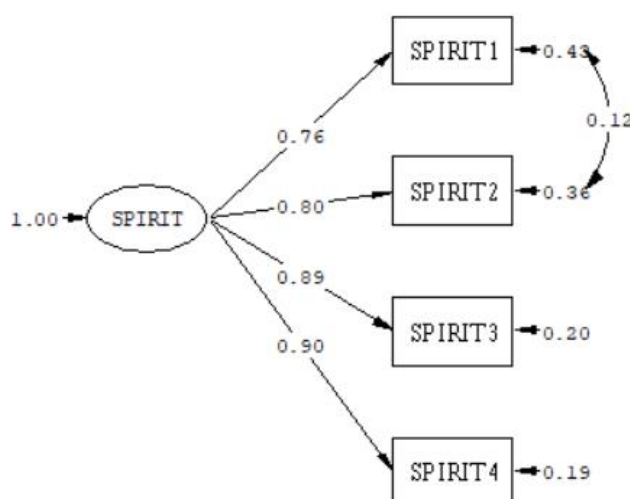
ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๗๖ ถึง .๙๐ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด คือ ความเมตตา (SPIRIT4) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๙๐ และมีความแปรผันร่วมกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ร้อยละ ๘๑ รองลงมาคือ วิสัยทัศน์ (SPIRIT3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๘๙ มีความแปรผันร่วมกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ร้อยละ ๘๐ ความหวัง (SPIRIT2) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๘๐ มีความแปรผันร่วมกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ร้อยละ ๘๔ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ ศรัทธา (SPIRIT1) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ .๗๖ และมีความแปรผันร่วมกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ร้อยละ ๕๗ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ดังแสดงในตารางที่ ๓.๑๑ และภาพที่ ๓.๖

ตารางที่ ๓.๑๑ ผลการวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (SPIRIT)

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สปส.คะแนนองค์ประกอบ
	beta	b(SE)			
SPIRIT1	.๗๖	๑๐.๑๓๖	-	๐.๕๗๔	๐.๐๐๘
SPIRIT2	.๘๐	๒.๘๔๐(๐.๓๒๔)	๘.๗๗๔**	๐.๖๓๙	๐.๐๔๓
SPIRIT3	.๘๙	๐.๙๑๖(๐.๑๑๒)	๘.๑๖๒**	๐.๘๐๐	๐.๓๗๒
SPIRIT4	.๙๐	๑.๒๐๗(๐.๑๔๗)	๘.๒๐๐**	๐.๘๑๒	๐.๓๐๕

$\chi^2 = ๑.๑๗$, $df = ๑$, $p = ๐.๒๗๘$, $GFI = ๐.๙๙๓$, $AGFI = ๐.๙๒๖$, $RMR = ๐.๐๐๙$

หมายเหตุ: ** $p < .๐๑$

Chi-Square=1.17, df=1, P-value=0.27855, RMSEA=0.047

ภาพที่ ๓.๖ ผลการวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (SPIRIT)

๓.๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมโดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ผู้วิจัยขอหนังสือเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยจากหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒) ติดต่อประสานงานกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาตรวจสอบความครบถ้วน ความถูกต้องและความเหมาะสมของข้อมูลและนำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อไป

๓.๓.๖ การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

๑) วิเคราะห์ความเที่ยงตรง (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน

๒) วิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค

๓) วิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้าง โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) โดยโปรแกรมลิสเรล

๓.๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น

๑) วิเคราะห์ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ความถี่และร้อยละ

๒) วิเคราะห์ตัวแปรสังเกตได้โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ค่าความเบ้ (Skewness) ค่าความโด่ง (Kurtosis) เพื่อดูลักษณะการแจกแจงของตัวแปร

๓) การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS

๓.๓.๘ การวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัย ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) เพื่อตอบคำถามวิจัยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model: SEM)

โดยสรุประยะที่ ๒ การสำรวจความคิดเห็น เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรม ผลลัพธ์ที่รับจากการวิจัยในระยะที่ ๒ คือ ได้โมเดล (ร่าง) สมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรม ซึ่งตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒

๓.๔ ระยะที่ ๓ การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

วัตถุประสงค์เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๓.๔.๑ องค์ประกอบที่ได้จากการการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีองค์ประกอบดังนี้

๑. คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์
๒. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ
๓. ไตรสิกขา
๔. ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

เพื่อมาพัฒนาเป็นโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมฉบับร่างแล้ว ได้ออกแบบการศึกษาเพื่อนำเสนอโมเดลสมการโครงสร้างภาวะ

ผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยใช้การสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๒ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษา โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๔ รูป/ คน โดยกำหนดรหัสกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ให้เป็น A๑ – A๔ เพื่อใช้ในการสรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๓.๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย แนวคำถามหรือประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม แบ่งเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ องค์กรประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตอนที่ ๒ ประเด็นที่ใช้ในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๓.๔.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ขอหนังสือจากทางหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต เพื่อเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนา

๒. นำหนังสือขอความร่วมมือจากหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๔ รูป/ ท่าน พร้อมส่งคู่มือการสนทนากลุ่ม และแนวคำถามหัวข้อสนทนากลุ่ม

๓. ดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยแนะนำตนเอง และชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย

๔. สนทนาสรุปผลการวิเคราะห์ตามหัวข้อ และสรุปปิดการสนทนากลุ่มตามแผนกำหนดการที่วางไว้ โดยมีการบันทึกภาพ บันทึกเสียง และจดบันทึกตลอดการดำเนินการสนทนากลุ่ม

๓.๔.๕ การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยืนยันโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ดังนั้น กระบวนการในการจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในระยะที่ ๓ มี ๒ ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนย่อยที่ ๑ มีรายละเอียด ดังนี้

๑. การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ

๒. จัดการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

๓. ประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเขียนผลการศึกษาแยกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและหัวข้อของแนวคำถามในเชิงอธิบาย

๔. นำผลสรุปการตรวจสอบ มาปรึกษาปรับปรุงแก้ไขโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ขั้นตอนย่อยที่ ๒ มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ยืนยันโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๒. ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมพระสอนศีลธรรม จำนวน ๕ ท่าน ประเมินด้วยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อเรื่อง (Content Validity Index: CVI)^{๑๔๓} ของแบบประเมินโมเดลฯ ที่พัฒนาขึ้น

๓. ประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยสูตรคำนวณร้อยละ = (จำนวนบุคลากรที่แสดงตามรายการประเมิน/ จำนวนบุคลากรทั้งหมด) x ๑๐๐

๔. นำผลสรุปการตรวจสอบ มาปรึกษาปรับปรุงแก้ไขโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

๕. นำเสนอโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ในระยะที่ ๓ การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการวิจัยในระยะที่ ๓ คือ ได้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ซึ่งตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓

^{๑๔๓} ทิพย์สิริ กาญจนวาสี และคณะ, *วิธีวิทยาการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทันใจ, 2561), หน้า

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเป็น ๓ ระยะ ประกอบด้วย ๑) ผลการศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) ผลการพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๓) ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม แสดงรายละเอียดผลการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการศึกษาองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

การพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ โดยแทนข้อมูลผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยรหัส A๑ – A๙ จากประเด็นคำถามใน ๔ ประเด็น ดังนี้ ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓) ไตรสิกขา และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

๔.๑.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ ซึ่งประกอบด้วย ๑) วินัยดี ๒) มีคุณธรรม ๓) บุคลิกภาพดี ๔) สอนดี และ ๕) พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

๑. วินัยดี จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“ในฐานะที่เป็นผู้อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรม ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ความคาดหวังของทุกคนหรือของโรงเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมนั้น ถ้าหากพูดถึงคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมนั้นต้องมีทั้งคุณลักษณะภายในและคุณลักษณะภายนอก พระสอนศีลธรรมจะต้องเป็นผู้มีวินัยในตนเองเป็นอย่างแรก มีความรับผิดชอบ

มีเหตุมีผล สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือกติกาที่มีอยู่ในสังคมได้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม เพื่อจะได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนได้อย่างมีความน่าเชื่อถือ”^{๑๙๔}

“ผู้ที่มีวินัยในตนเองต่อนั้นจะมีความรับผิดชอบ มีความอดทน ไม่วิตกกังวล มีความตั้งใจจริง ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา และมีความเป็นผู้นำคนอื่นได้”^{๑๙๕}

“พระสอนศีลธรรมสามารถบังคับควบคุมตนเองได้ทั้งกาย วาจา ใจ ให้พระพฤติกรรมให้เหมาะสมกับกาลเทศะต่าง ๆ เป็นไปตามเงื่อนไข กฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อตกลงที่องค์กรหรือหน่วยงานได้กำหนดไว้ด้วยความเต็มใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทำหน้าที่ในการสอนนักเรียนในโรงเรียน ไม่ควรที่จะมีอารมณ์หรือหลุดพฤติกรรมที่ไม่งามออกมา”^{๑๙๖}

“พระสอนศีลธรรมสามารถบังคับควบคุมตนเองได้ทั้งกาย วาจา ใจ ให้พระพฤติกรรมให้เหมาะสมกับกาลเทศะต่าง ๆ เป็นไปตามเงื่อนไข กฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อตกลงที่องค์กรหรือหน่วยงานได้กำหนดไว้ด้วยความเต็มใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทำหน้าที่ในการสอนนักเรียนในโรงเรียน ไม่ควรที่จะมีอารมณ์หรือหลุดพฤติกรรมที่ไม่งามออกมา”^{๑๙๗}

“พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นที่น่าพึงพอใจและงดงามตามลักษณะของผู้แทนในการเผยแผ่ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า”^{๑๙๘}

“การที่พระสอนศีลธรรมสามารถบังคับหรือควบคุมตัวเองได้ดี ไม่แสดงกริยาอาการที่ไม่ดีออกสู่สายตาของผู้พบเห็นทั่วไป เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่ครูและนักเรียน”^{๑๙๙}

“การสร้างพฤติกรรมที่ดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดขึ้นเป็นนิสัยที่ดี โดยเห็นคุณค่าของการกระทำในสิ่งที่อยู่ในกรอบระเบียบหรือกติกาของสังคม โดยใช้ปัญญาพิจารณามองเห็นประโยชน์จากการกระทำหรือไม่ทำสิ่งนั้น”^{๒๐๐}

“การสร้างพฤติกรรมที่ดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดขึ้นเป็นนิสัยที่ดี โดยเห็นคุณค่าของการกระทำในสิ่งที่อยู่ในกรอบระเบียบหรือกติกาของสังคม โดยใช้ปัญญาพิจารณามองเห็นประโยชน์จากการกระทำหรือไม่ทำสิ่งนั้น”^{๒๐๑}

“ความระลึกและตระหนักถึงคุณและโทษของผลแห่งการกระทำใด ๆ มีความละเอียดต่อการทำผิดกฎระเบียบหรือข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่หน่วยงานหรือสังคมกำหนดไว้”^{๒๐๒}

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า วินัยดี คือการที่พระสอนศีลธรรมจะต้องเป็นผู้มีวินัยในตนเองเป็นอย่างแรก มีความรับผิดชอบ มีเหตุมีผล สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือกติกาที่มีอยู่ในสังคมได้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม เพื่อจะได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนได้อย่างมีความน่าเชื่อถือ สามารถบังคับควบคุมตนเองได้ทั้งกาย วาจา ใจ ให้พระพฤติกรรมให้เหมาะสมกับกาลเทศะต่าง ๆ ดี โดยเห็นคุณค่าของการกระทำในสิ่งที่อยู่ในกรอบระเบียบหรือกติกาของสังคม โดยใช้ปัญญาพิจารณามองเห็นประโยชน์จากการกระทำหรือไม่ทำสิ่งนั้นเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่ครูและนักเรียน และมีความละเอียดต่อการทำผิดกฎระเบียบหรือข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่หน่วยงานหรือสังคมกำหนดไว้ สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

วินัยดี

- สามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม
- มีเหตุมีผล
- มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม
- มีความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา
- ไม่ละเมิดหรือทำผิดข้อบัญญัติ
- ตระหนักถึงโทษแห่งความผิด

ภาพที่ ๔.๑ วินัยดี

๒. มีคุณธรรม จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“พระสอนศีลธรรมต้องมีคุณธรรมภายในใจ ตระหนักถึงความจริงเป็นพระจริง ๆ จากภายในรวมไปถึงคุณธรรมความดีที่สถิตอยู่ในใจเป็นสิ่งที่ต้องมี การมีจิตใจร่าเริงในธรรมและมีเมตตา ซึ่งในส่วนนี้จะสามารถสร้างศรัทธาต่อผู้ที่พบเห็นได้โดยไม่ต้องเข้ามาคลุกคลีหรือสนทนาปราศรัยด้วย”^{๒๐๓}

“คุณงามความดี หรือความประพฤติที่ดีการทำให้เกิดคุณงามความดี อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความกตัญญู ความเสียสละ หรือความเห็นอกเห็นใจกัน สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งสิ่งที่เป็นมงคลและเป็นประโยชน์เพียงฝ่ายเดียวแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ”^{๒๐๔}

“การที่มีหิริโอตตปปะ คือความละเอียดใจและเกรงกลัวต่อผลของการกระทำบาป มีความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะทำความดีในทุกรูปแบบ ทั้งด้านกายสุจริต วจีสุจริตและมโนสุจริต เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น”^{๒๐๕}

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

“หลักการประพฤติและดำรงตนให้อยู่ในครรลองคลองธรรม มีความงดงามทั้งภายนอกและภายใน เป็นผู้ยังศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่สาธุชน ครูบาอาจารย์และเหล่านักเรียนทั้งหลาย”^{๒๐๖}

“คุณธรรมหรือสิ่งที่มีคุณค่ามีความงดงาม ที่ใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาคน และพัฒนางานให้เจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองทั้งในปัจจุบันและอนาคตภายภาคหน้า”^{๒๐๗}

“คุณธรรมที่ได้เห็นได้ยินกันบ่อยครั้ง เป็นเครื่องกำหนดความเจริญและความเสื่อมของสังคม สังคมที่เจริญจะมีคนที่ทรงคุณธรรมอยู่มาก เช่นเดียวกับสังคมที่เสื่อมย่อมขาดบุคคลที่มีคุณธรรมเช่นกัน ดังนั้นการที่จะนำพานักเรียนและประเทศชาติไปสู่ความเจริญ พระสอนศีลธรรม ครูบาอาจารย์ทั้งหลายควรทุ่มเทความรู้ความสามารถที่มีในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีให้แก่เด็กตั้งแต่ยังเล็ก เพราะต้นกล้าเล็ก ๆ ที่เราปลูกในวันนี้ จะเติบโตใหญ่เป็นต้นไม้ที่มั่นคงแผ่กิ่งก้านและให้ร่มเงาในวันข้างหน้า”^{๒๐๘}

“ความเมตตา ความเสียสละ ความอดทน และความซื่อสัตย์สุจริต จะนำพาชีวิตของผู้ประพฤติธรรมนี้ให้สูงส่งและมีคุณค่า เป็นที่พึงปรารถนาของบุคคลทั้งหลาย”^{๒๐๙}

“พระสอนศีลธรรมควรมีคุณธรรมประจำใจ เป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิตในสังคมนี้ ซึ่งเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง มีวิวัฒนาการและเทคโนโลยีที่รวดเร็วมาก ความเจริญด้านวัตถุเริ่มมาครอบงำความเจริญทางด้านจิตใจ ซึ่งเราจะเห็นข่าวร้ายวันที่เป็นผลจากการที่คนเราไม่สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีและกระทำผิดต่าง ๆ ตามกระแสของสังคมได้ง่าย”^{๒๑๐}

“การอบรมคุณธรรมต้องใช้เวลา การที่จะสั่งสอนคุณธรรมได้ ผู้สอนเองจะต้องแสดงออกถึงการมีคุณธรรมด้วย เหมือนอย่างคำกล่าวที่ว่า ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน”^{๒๑๑}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า มีคุณธรรม คือพระสอนศีลธรรมต้องมีคุณธรรมภายในใจ ตระหนักรู้ถึงความเป็นพระจริง ๆ จากภายใน รวมไปถึงคุณธรรมความดีที่สถิตอยู่ในใจ การมีจิตใจสำนึกในธรรมและมีเมตตา มีคุณงามความดีหรือความประพฤติที่ดีอุปนิสัยอันดีงาม มีความกตัญญู ความเสียสละ หรือความเห็นอกเห็นใจกัน การที่มีหิริโอตตปปะ คือความละอายแก่ใจและเกรงกลัวต่อผลของการกระทำบาป มีความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะกระทำความดีในทุกรูปแบบ ทั้งด้านกายสุจริต วาจสุจริตและมโนสุจริต เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

มีคุณธรรม

- มีจิตใจร่าเริงในธรรมและมีเมตตา
- มีความใฝ่ดี รักบุญกลัวบาป
- มีอุปสั้ยและความประพฤติดีงาม
- ความเมตตา ความเสียสละ ความอดทน
- เป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต
- ปลุกฝังและอบรมคุณธรรมให้แก่เยาวชน

ภาพที่ ๔.๒ มีคุณธรรม

๓. บุคลิกภาพดี จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“บุคลิกภาพคือคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่อยู่ทั้งภายนอกและภายใน ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคล บุคลิกภายนอก เช่น กริยาท่าทาง ลีลาการพูด รูปร่างหน้าตา การนุ่งห่ม ส่วนบุคลิกภาพภายใน เช่น ทัศนคติ แนวความคิด หรือค่านิยม”^{๒๑๒}

“การนุ่งห่มเรียบร้อยเป็นปริณิณทล จีวรต้องสะอาดสะอ้านเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของผู้พบเห็น รวมไปถึงบุคลิกภาพ ลีลาท่าทาง การเดินการเหิน ต้องไม่กระโดดกระเดก หรือทำกริยาท่าทางรวมถึงพฤติกรรมที่ไม่งาม อันจะเกิดความเสื่อมเสียต่อคณะสงฆ์ใหญ่ได้”^{๒๑๓}

“การมีใบหน้าทีร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีบุคลิกที่น่าเลื่อมใสศรัทธา จะทำให้เป็นบุคคลที่น่าเข้าใกล้ น่าคบหา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นกันเอง ไม่ถือตนมีมานะหรือทิฐิ”^{๒๑๔}

“การแสดงออกทางสีหน้าท่าทางและอารมณ์ต่าง ๆ ควรจะเป็นผู้ที่เย็นกายเย็นใจ เป็นผู้สงบเสงี่ยม สง่างาม ใครอยู่ด้วยหรือเข้าใกล้ก็สุขกายสบายใจ”^{๒๑๕}

“เป็นผู้มีสติปัญญา มีไหวพริบปฏิภาณดี รวมถึงทัศนคติที่กว้างไกล”^{๒๑๖}

“บุคลิกภาพสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก้ไขหรือพัฒนาได้ ดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงามเหมาะสมกับโอกาส สถานที่และสถานการณ์ คือเป็นผู้รู้กาลเทศะ”^{๒๑๗}

“คำพูดที่อ่อนหวาน สุภาพและจริงใจ สามารถสร้างเสน่ห์และความน่าเชื่อถือของบุคคลได้ ทำให้สามารถสั่งสอนหรืออบรมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปด้วยความราบรื่น”^{๒๑๘}

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

“ความฉลาดทางด้านอารมณ์ที่แสดงออกมาภายนอก ย่อมแสดงออกถึงความสุขภายในของบุคคล จิตใจที่ร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ที่ดีสงบเยือกเย็น ย่อมนำพาให้เกิดความสบายใจ”^{๒๑๙}

“เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในอารมณ์ ไม่หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ตระหนักรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด”^{๒๒๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า บุคลิกภาพดี คือคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่อยู่ทั้งภายนอกและภายใน ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคล บุคลิกภายนอก เช่น กริยาท่าทาง สีลาการพูด รูปร่างหน้าตา การนุ่งห่ม ส่วนบุคลิกภาพภายใน เช่น ทศณคติ แนวความคิด หรือค่านิยม การนุ่งห่มเรียบร้อยเป็นปริมณฑล การมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีบุคลิกที่น่าเลื่อมใสน่าศรัทธา เป็นผู้มีสติปัญญา มีไหวพริบปฏิภาณดี เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในอารมณ์ ไม่หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ตระหนักรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

บุคลิกภาพดี

- กริยามารยาทที่งดงาม
- นุ่งห่มสะอาดเรียบร้อยเป็นปริมณฑล
- มีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส
- มีแนวคิดและทศณคติที่ดี
- ความฉลาดทางด้านอารมณ์

ภาพที่ ๔.๓ บุคลิกภาพดี

๔. สอนดี จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้และประสบการณ์ที่พบเจอมาให้แก่ผู้เรียนเห็นภาพได้ชัดเจนเป็นลำดับ มีเทคนิคและวิธีการที่ไม่น่าเบื่อในการจัดกิจกรรมหรือการเรียนการสอน”^{๒๒๑}

“สามารถสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างรวดเร็วให้เข้ากับสถานการณ์โลกในยุคปัจจุบัน ให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ให้เด็กกล้าคิด กล้าทำ และค้นพบศักยภาพในตัวเอง”^{๒๒๒}

“การเรียนการสอนในยุคปัจจุบันนี้ ครูก็ดี พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็ดี จะไม่ใช่แค่เป็นผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่ให้มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้กิจกรรม เพื่อให้

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

เด็กได้คิด ได้วิเคราะห์วางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ฝึกการแก้ปัญหา โดยอาจนำหลักการเรียนรู้แบบ Active Learning เข้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น”^{๒๒๓}

“การสอนที่ดีไม่ใช่จำเพาะเจาะจงอยู่ในตำราเรียนเท่านั้น แต่ควรให้เด็กมองโลกเป็น มองให้กว้าง ให้ลึก และให้ไกล กล้าคิดและกล้าทำ เพราะเขาจะต้องเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า จะต้องมีความทักษะในการดำรงชีวิตให้รอดปลอดภัยมีภูมิคุ้มกันและเติบโตใหญ่เป็นอนาคตที่ดีของชาติ”^{๒๒๔}

“การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ดีนั้น ควรทำให้ผู้ฟังหรือผู้ศึกษาได้เรียนรู้ไปตลอดชีวิต คือมีทักษะใฝ่เรียนรู้ในการชวนขวนขวายหาคำตอบ วิเคราะห์ปัญหา แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เพราะในชีวิตจริงมีปัญหาหรือบททดสอบต่าง ๆ ที่มากมาย ไม่ได้มีอยู่เฉพาะในตำราเรียน ฉะนั้นการเรียนรู้วิชาการที่เหมาะสมนั้น ควรจะต้องมีพฤติกรรมหรือความประพฤติที่ดีขึ้นด้วย”^{๒๒๕}

“การเรียนการสอนในโลกปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้เพียงด้านเดียว แต่ควรจัดการเรียนรู้แบบสองทาง คือทั้งครูและนักเรียนสามารถเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันได้ มีปฏิสัมพันธ์ทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่แค่การสอนหน้าห้องและให้นักเรียนรับฟังเพียงอย่างเดียว ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เริ่มจะหมดสมัยและล้าหลัง ทำให้นักเรียนเบื่อในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาไปเลยก็มี ดังนั้น พระสอนศีลธรรมต้องมีการจัดกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายหรือน่าสนใจ เพื่อจะดึงดูดให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นพร้อมที่จะเรียนรู้และแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ”^{๒๒๖}

“การสอนที่ดีนั้น ครูผู้สอนจะต้องเป็นต้นแบบที่ดีให้เด็กเห็นและทำตามด้วย การจัดการเรียนการสอนก็ต้องวางแผนให้ดี มีการจัดทำแผนการสอน การใช้สื่อหรือผลิตสื่อการเรียนรู้ การประเมินและวัดผลเพื่อเปรียบเทียบและพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถของเด็กให้มากขึ้น”^{๒๒๗}

“กิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะต้องให้เด็กรู้สึกว่าเขาได้รับประโยชน์หรือมีส่วนร่วมด้วย จะทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น กระตุ้นให้อยากเข้าร่วมและทำตาม จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะกระบวนการต่าง ๆ เช่น การบริหารจัดการ การสื่อสาร การแก้ปัญหา หรือความคิดสร้างสรรค์ โดยให้เด็กมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน”^{๒๒๘}

“ผู้สอนที่ดีควรเป็นที่ปรึกษาอย่างเป็นมิตร คือลักษณะคล้ายกับพ่อแม่หรือคนในครอบครัว เป็นที่พึ่งให้แกเด็กได้ พร้อมรับฟังปัญหาและใส่ใจอย่างจริงใจ ทั้งนี้ควรคำนึงถึงช่วงชั้นหรือวัยของเด็กที่ทำการสอนด้วย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ”^{๒๒๙}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า สอนดี คือมีความสามารถใน

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

การถ่ายทอดวิชาความรู้และประสบการณ์ที่พบเจอมาให้แก่ผู้เรียนเห็นภาพได้ชัดเจนเป็นลำดับ มีเทคนิคและวิธีการที่ไม่น่าเบื่อในการจัดกิจกรรมหรือการเรียนการสอน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ผู้เรียนได้มีการจัดกระบวนการเตรียมการสอนอย่างเป็นแบบแผน การใช้หลักสูตร Active Learning เข้ามาร่วมด้วยเพื่อให้เด็กมีทักษะในการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องให้ได้เกิดความรู้และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ไม่เฉพาะในห้องเรียน สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

สอนดี

- มีเทคนิควิธีในการถ่ายทอดองค์ความรู้
- ใช้สื่อที่หลากหลายและทันสมัย
- เป็นต้นแบบที่ดีในการนำทางชีวิต
- จัดการเรียนรู้ Active Learning
- ฝึกให้เกิดทักษะการแก้ปัญหา กล้าคิดกล้าทำ

ภาพที่ ๔.๔ สอนดี

๕. พัฒนาศิลปะตนเองอยู่เสมอ จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“พระสอนศีลธรรมที่ทำหน้าที่เสมือนครูในโรงเรียนจะต้องพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถของตนเองในหลาย ๆ ด้านอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ทันสมัย ไม่จืดจางตามเด็กไม่ทัน เพราะการเรียนการสอนที่ล้าหลังจะไม่ดึงดูดความสนใจ ให้รู้จักแหล่งข้อมูลความรู้เพื่อนำมาใช้ในการปรับใช้กับการเรียนการสอน หรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียนมากที่สุด”^{๒๓๐}

“เดี๋ยวนี้ยุคเทคโนโลยีแล้ว ถ้าครูมัวแต่สอนกระดาษดำ เขียนให้เด็กอ่านตามแบบนี้แล้วให้ท่องจำเพียงอย่างเดียว สักพักก็เบื่อก็หลับ ไม่หันมาสนใจสิ่งที่ครูกำลังบอกกำลังสอน เพราะอย่าลืมว่าทุกวันนี้เด็กเขาสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้เพียงปลายนิ้วแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ๆ เขาก็สามารถเข้าไปหาในเว็บไซต์หรืออินเทอร์เน็ตได้ คราวนี้ก็ไม่จืดจาง ครูก็จะสอนเด็กยากขึ้น เพราะเด็กไม่ฟังไม่สนใจ เพราะความรู้ครูที่มีอยู่มันตามไม่ทันเด็กสมัยนี้ ครูจึงต้องปรับตัว เปลี่ยนตัวเองให้ทันกระแสเหตุการณ์ บ้านเมือง เปิดรับข่าวสารในหลากหลายด้าน ฝึกตั้งประเด็นให้เด็กคิด วิเคราะห์และแก้ปัญหาเป็น”^{๒๓๑}

“ครูที่ทำหน้าที่สั่งสอนอบรมวิชาการและศีลธรรมในโรงเรียน จะต้องหมั่นเข้าอบรมและเพิ่มพูนทักษะของตนเองอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นทักษะในการสืบค้นข้อมูล ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ ทักษะการจัดกระบวนการเรียนรู้ ทักษะการคิดและแก้ปัญหา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะติดตัวของเราไปเพื่อใช้ในการถ่ายทอดให้แก่เด็กอย่างเป็นรูปธรรม”^{๒๓๒}

^{๒๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

“ครูผู้สอนต้องพัฒนาทักษะตนเองทั้งในด้าน Soft Skills & Hard Skills ควบคู่กันไปด้วย ถึงจะสามารถเอาเด็กให้อยู่หมัดได้ ทั้งทักษะด้านคอมพิวเตอร์ การคิดวิเคราะห์คำนวณ ภาวะความเป็นผู้นำ การทำงานเป็นทีม สิ่งเหล่านี้ต้องอยู่ในจิตวิญญาณความเป็นครู”^{๒๓๓}

“การพัฒนาตนเองไม่ใช่อยู่เฉยๆเฉยๆเฉยๆต่อหน้านักเรียนหรือครูผู้ปกครอง ต้องทำกันจนตลอดชีวิต หมายถึงต้องทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ในทุกสถานที่และทุกเวลา เป็นแม่พิมพ์เป็นต้นแบบที่สามารถเอาเป็นเยี่ยงอย่างได้”^{๒๓๔}

“การจะเป็นครูผู้สอนแบบมืออาชีพมีฝีมือสมัครเล่นนั้น ต้องทุ่มเททั้งร่างกายแรงใจ ความคิดสติปัญญา เพื่อให้เกิดมรรคเกิดผล จะทำแบบขอไปทีหรือแบบเหวี่ยง ๆ แหยะ ๆ แบบเด็กเล่นขายของไม่ได้ เพราะเด็กเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าในการจะสร้างสรรค์โลกนี้ให้น่าอยู่ต่อไปในวันข้างหน้า ถ้าหากเราดูเบา ไม่ตระหนักในการทำหน้าที่แล้ว สังคมจะสงบสุขได้อย่างไร”^{๒๓๕}

“ลงทุนในตนเองให้มากขึ้น เป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและตลอดชีวิต จะเป็นสมบัติที่ติดตัวเราไปตลอด ไม่มีใครสามารถขโมยเอาไปได้ เป็นคุณลักษณะเป็นอริยาบถและเป็นคุณธรรมที่ดีงาม”^{๒๓๖}

“พัฒนาตนเองแล้วต้องพัฒนาทีมงานไปด้วย สร้างสรรค์งานได้อย่างอิสระ มีกรอบที่ชัดเจนในการปฏิบัติงาน มีแนวปฏิบัติที่ง่าย易懂 คุณมีคุณค่าในตนเอง รู้จักยอมรับและปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น”^{๒๓๗}

“หมั่นค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ เข้าอบรมสัมมนาไม่ขาดเพื่อให้ทันต่อเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง เปิดโลกทัศน์ให้กว้างไกล”^{๒๓๘}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า พัฒนาตนเองอยู่เสมอ คือ พระสอนศีลธรรมที่ทำหน้าที่เสมือนครูในโรงเรียนจะต้องพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถของตนเองในหลาย ๆ ด้านอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ครูผู้สอนต้องพัฒนาทักษะตนเองทั้งในด้าน Soft Skills & Hard Skills ควบคู่กันไปด้วย ทั้งทักษะด้านคอมพิวเตอร์ การคิดวิเคราะห์คำนวณ ภาวะความเป็นผู้นำ การทำงานเป็นทีม สิ่งเหล่านี้ต้องอยู่ในจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

^{๒๓๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๓๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๓๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๓๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

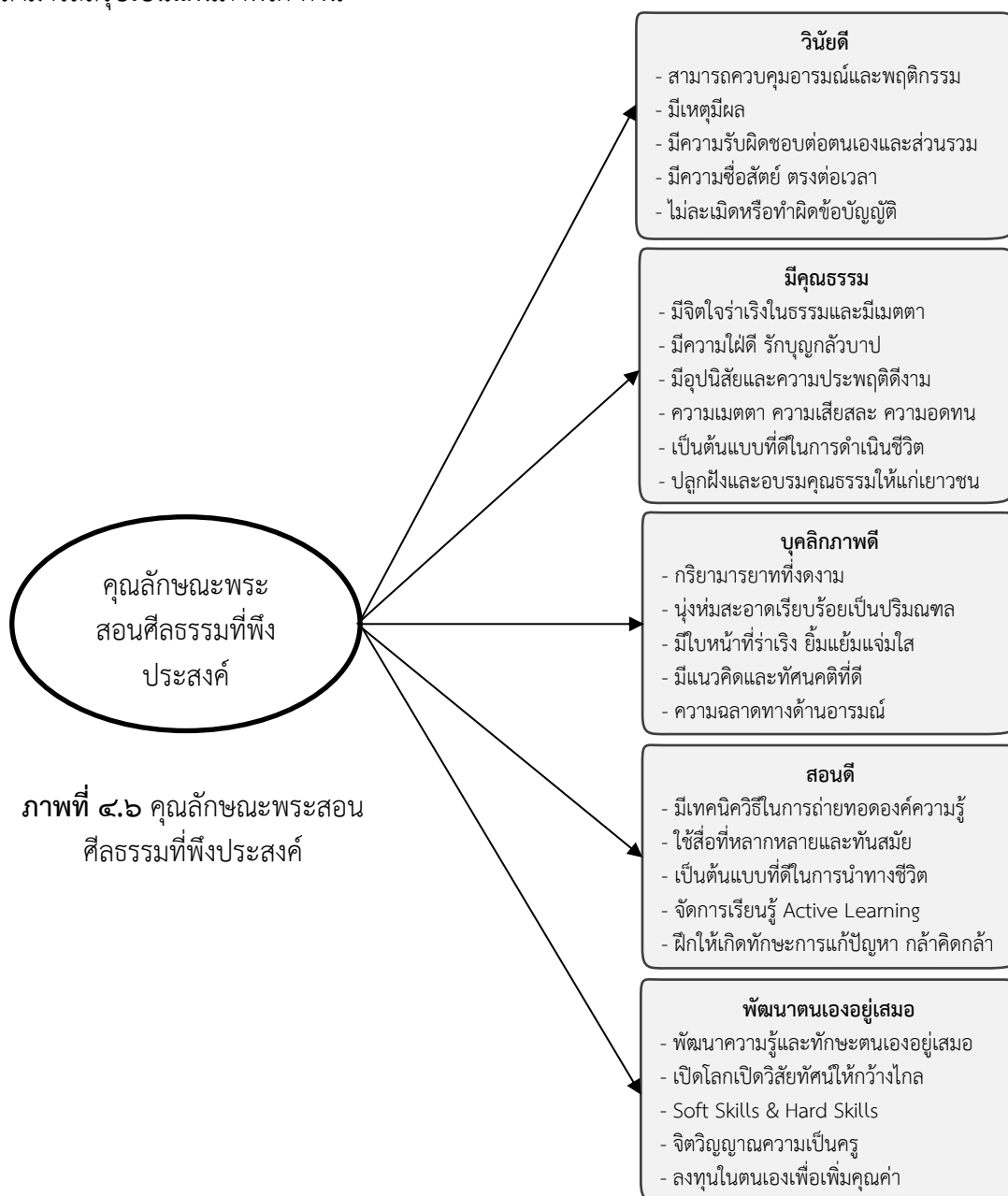
^{๒๓๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

- พัฒนาความรู้และทักษะตนเองอยู่เสมอ
- เปิดโลกเปิดวิสัยทัศน์ให้กว้างไกล
- Soft Skills & Hard Skills
- จิตวิญญาณความเป็นครู
- ลงทุนในตนเองเพื่อเพิ่มคุณค่า

ภาพที่ ๔.๕ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

โดยสรุป ผลการสังเคราะห์ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ พบว่ามีองค์ประกอบ คือ ๑) วินัยดี ๒) มีคุณธรรม ๓) บุคลิกภาพดี ๔) สอนดี และ ๕) พัฒนาตนเองอยู่เสมอ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๖ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

๔.๑.๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ ซึ่งประกอบด้วย ๑) วางแผน Plan ๒) ปฏิบัติตามแผน Do ๓) ตรวจสอบ Check และ ๔) ปรับปรุงแก้ไข Action

๑. วางแผน Plan จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้หลักการบริหารวงจรของเดมมิง เริ่มต้นด้วยการวางแผนอย่างเป็นระบบตั้งแต่แรก มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมอย่างชัดเจน มีขอบเขตระยะเวลาที่เหมาะสม จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้” ^{๒๓๙}

“การนำเอาแนวคิดทฤษฎีของการบริหารมาปรับใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรม สามารถบูรณาการร่วมกันได้ หากต้องใช้โยนิโสมนสิการให้เหมาะสมให้ถูกที่ถูกเวลา ให้เป็นไปด้วยกันได้อย่างแนบเนียน ซึ่งต้องผสมกลมกลืนกันอย่างกลมกล่อมเป็นเนื้อเดียวกัน” ^{๒๔๐}

“การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน เพื่อวางแผนพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถของผู้เข้าอบรมให้มีประสิทธิภาพ” ^{๒๔๑}

“กำหนดโครงสร้างคณะทำงาน มอบหมายความรับผิดชอบ มีกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน กำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย รวมไปถึงคุณสมบัติผู้เข้าอบรม ระยะเวลา ข้อจำกัดของโครงการหรือกิจกรรม” ^{๒๔๒}

“การวางแผนโครงการหรือกิจกรรมที่มีผู้เชี่ยวชาญในการดูแลและตรวจสอบ จะทำให้สามารถดำเนินการตามแผนงานได้อย่างเป็นระบบ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้” ^{๒๔๓}

“การวางแผนเป็นกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร ทำโดยใคร ทำเพื่ออะไรที่ไหนเมื่อไร และอย่างไร ภายในทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด” ^{๒๔๔}

“การวางแผนเป็นกระบวนการคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมาย เป็นสิ่งแรกที่ต้องทำเพื่อให้เกิดผลที่ต้องการ การวางแผนที่ดีจะช่วยลดขั้นตอนและระยะเวลาในการไปสู่เป้าหมาย” ^{๒๔๕}

“การวางแผนคือการทำนายว่าแนวโน้มในอนาคตควรมีการจัดอบรมโครงการในลักษณะเช่นไรในสถานการณ์ต่าง ๆ อาศัยการกำหนดว่าจะรับมือกับสถานการณ์เหล่านั้นอย่างไร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด” ^{๒๔๖}

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

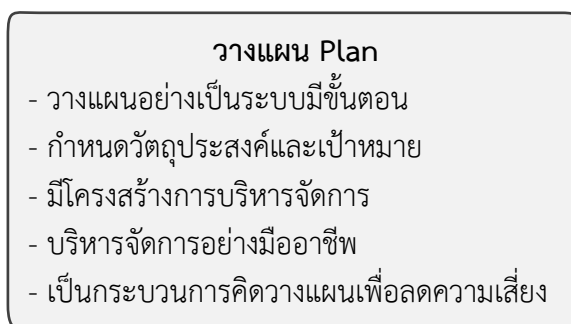
^{๒๔๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

“การวางแผนในองค์กรต่าง ๆ อาจเป็นกระบวนการของการจัดการ ซึ่งกำหนดเป้าหมายเพื่อชี้ทางในอนาคตและกำหนดภาระหน้าที่และทรัพยากรที่ต้องใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น” ^{๒๔๗}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า วางแผน Plan เป็นวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้หลักการบริหารวงจรของเดมมิง เริ่มต้นด้วยการวางแผนอย่างเป็นระบบตั้งแต่แรก มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมอย่างชัดเจน มีขอบเขตระยะเวลาที่เหมาะสม จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ มีการกำหนดโครงสร้างคณะทำงาน มอบหมายความรับผิดชอบ มีกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน กำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย รวมไปถึงคุณสมบัติผู้เข้าอบรม ระยะเวลา ข้อจำกัดของโครงการหรือกิจกรรม สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๗ วางแผน Plan

๒. ปฏิบัติตามแผน Do จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“การดำเนินการตามวัตถุประสงค์โดยมีการกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ที่ชัดเจนเป็นลำดับไปให้ระบบดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุดในการพัฒนาและจัดโครงการอบรม” ^{๒๔๘}

“กิจกรรมและโครงการมีการดำเนินปฏิบัติตามแผนที่วางไว้อย่างถูกต้องเหมาะสม” ^{๒๔๙}

“คณะทีมงานผู้ให้การอบรมและผู้เข้าอบรมได้ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ตรงตามวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานที่ได้ถูกกำหนดไว้ รวมถึงอยู่ในขอบเขตของระยะเวลา” ^{๒๕๐}

“มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อพัฒนาและต่อยอดในภายภาคหน้าให้เกิดความต่อเนื่องและมั่นคง” ^{๒๕๑}

^{๒๔๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๔๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๕๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

“ผู้ควบคุมจะคอยตรวจสอบว่าได้ดำเนินกิจกรรมหรือโครงการตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย” ๒๕๒

“ไม่นอกกลุ่มนอกทางตามที่ได้วางแผนการไว้ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายและลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด” ๒๕๓

“การปฏิบัติตามแผนไม่ใช่การลองผิดลองถูก เป็นการดำเนินข้อปฏิบัติที่ได้วางแผนการเอาไว้แล้ว หากมีส่วนใดที่เกิดปัญหา ก็สามารถแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนเพื่อให้รอดพ้นจากสถานการณ์นั้นได้” ๒๕๔

“การปฏิบัติตามแผน เป็นการดำเนินการทุกอย่างตามนโยบายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ช่วยคิดช่วยทำ ช่วยปรับปรุง เพื่อให้เกิดผลที่ดีที่สุด” ๒๕๕

“การที่คนในองค์กรร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมไปตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเป็นเป้าหมายองค์รวมเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายไปข้างหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ” ๒๕๖

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า ปฏิบัติตามแผน Do เป็นการดำเนินการตามวัตถุประสงค์โดยมีการกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ที่ชัดเจน ให้ระบบดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ปฏิบัติตามแผน Do

- ดำเนินการตามวัตถุประสงค์
- ปฏิบัติตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้
- ร่วมมือกันทุกฝ่าย
- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- ไม่นอกกลุ่มนอกทาง

ภาพที่ ๔.๘ ปฏิบัติตามแผน Do

๒๕๒ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

๒๕๓ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

๒๕๔ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

๒๕๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

๒๕๖ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

๓. ตรวจสอบ Check จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“มีการบันทึกข้อมูลตั้งแต่เริ่มโครงการหรือกิจกรรม ระหว่างโครงการ และจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อประเมินและวัดผลอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาในอนาคตต่อไป”^{๒๕๗}

“วัดและตรวจสอบคุณสมบัติของทีมงานและผู้เข้าอบรมอยู่เป็นระยะ รวมถึงการตรวจสอบว่าได้ดำเนินโครงการไปตามที่ได้วางแผนหรือไม่ ซึ่งจะรวบรวมผลลัพธ์ออกมาเป็นข้อมูลตัวเลขตัวหนังสือหรือแผนภาพ รูปภาพก็ดี ทั้งนี้เพื่อการตัดสินใจในการพัฒนาในครั้งถัดไป”^{๒๕๘}

“หลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลง มีการประเมินทุกส่วนและทุกฝ่าย ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวัง ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากเดิมมากน้อยเพียงใด”^{๒๕๙}

“ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บและบันทึกด้วยรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟจะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น”^{๒๖๐}

“การตรวจสอบเป็นกระบวนการยืนยันว่าโครงการหรือกิจกรรมได้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยครบถ้วนตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์และกำหนดเป้าหมายไว้หรือไม่ ซึ่งจะต้องมีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ มีเกณฑ์วัดและประเมิน สามารถลงรายละเอียดได้ชัดเจน”^{๒๖๑}

“การพิจารณาและตรวจสอบกระบวนการดำเนินงานต้องรู้เท่าทันสภาพปัญหาที่มีที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งจะรับมือและแก้ปัญหา”^{๒๖๒}

“การตรวจสอบเป็นวิธีการที่จะทำให้รู้ว่าได้ปฏิบัติตามครบถ้วน ถูกต้อง และสอดคล้องกันหรือไม่ ซึ่งหากการดำเนินการใด ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่สามารถตรวจสอบหรือพิจารณาข้อบกพร่องได้ ก็ไม่อาจทำให้บรรลุเป้าหมายของการวางแผนแต่แรกเริ่มเช่นกัน”^{๒๖๓}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า ตรวจสอบ Check ต้องมีการบันทึกข้อมูลตั้งแต่เริ่มโครงการหรือกิจกรรม ระหว่างโครงการ และจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อประเมินและวัดผลอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาในอนาคตต่อไป ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บและบันทึกด้วยรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟจะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๕๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

ตรวจสอบ Check

- มีการบันทึกข้อมูลทุกระยะตั้งแต่ต้น
- ตรวจสอบวินิจัยได้
- มีเกณฑ์วัดประเมินที่ชัดเจน
- เห็นอนาคตภาพ
- รู้เท่าทันสภาพปัญหา

ภาพที่ ๔.๙ ตรวจสอบ Check

๔. ปรับปรุงแก้ไข Action จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนของโครงการหรือกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น เป็นการเอาผลลัพธ์ที่ได้จากการตรวจสอบด้วยวิธีการที่เป็นระบบ จากนั้นนำมาวิเคราะห์สาเหตุปัญหา ประเมินตรวจสอบความถูกต้องเพื่อหาข้อผิดพลาดหรือประเด็นที่หลุดไปหรือไม่สมบูรณ์ เพื่อที่จะอุดรอยรั่วให้ดียิ่งขึ้น จากนั้นจะดำเนินการพัฒนางานวางแผนใหม่และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นอีก หรือให้เกิดความเสี่ยงขึ้นน้อยที่สุดในรอบหน้า”^{๒๖๔}

“เป็นการลดความเสี่ยงขององค์กรที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนาและต่อยอดโครงการ ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงเรื่องการบริหาร การเงินงบประมาณ ด้านบุคลากรหรือทรัพยากรในด้านอื่น”^{๒๖๕}

“เก็บข้อผิดพลาดมาเป็นบทเรียน ใฝ่หาความรู้ วิทยาการและสิ่งใหม่ ๆ ไม่หยุดอยู่กับที่ ไม่ประมาทในการที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างมีสติเพื่อรองรับสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น”^{๒๖๖}

“วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่แท้จริงให้เจอ โดยปราศจากอคติทั้ง ๔ ไม่ว่าจะเป็น นันทาคติ โทษาคติ โมหาคติหรือภยาคติ จะได้แก้ปัญหาได้ถูกจุด และจะเกิดการพัฒนาบางอย่างแท้จริง”^{๒๖๗}

“หากการเดินทางโดยไม่หันมองกลับไปข้างหลังเพื่อสำรวจเส้นทางที่ก้าวเดินมาว่าเป็นอย่างไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง พบเจอปัญหาอุปสรรคหรือไม่ ขาดการวางแผนอย่างเป็นระบบ ย่อมทำให้การเดินทางหรือขับเคลื่อนไปข้างหน้าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะบทเรียนและประสบการณ์ที่ดีย่อมมีค่ามากกว่าในหนังสือหรือตำรา”^{๒๖๘}

^{๒๖๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๖๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

“การปรับเปลี่ยนแผนดำเนินการอาจดูเหมือนทำให้ล่าช้า แต่เมื่อได้วางแผนใหม่ สรรวจข้อบกพร่อง ปรับปรุงกระบวนการให้ดีขึ้น กลับจะทำให้แผนการทำงานนั้นรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น”^{๒๖๙}

“ทรัพยากรที่ใช้ดำเนินการลดน้อยลง ความพึงพอใจและทักษะความรู้ของผู้เข้าอบรมมากขึ้น แสดงถึงการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ”^{๒๗๐}

“ปรับเปลี่ยนวิธีการไปบ้าง ไม่หละหลวมหรือตึงจนเกินไป แต่วัตถุประสงค์และเป้าหมายยังคงเดิม เป็นหัวใจขององค์กรที่ขับเคลื่อนโดยใช้แนวคิดการบริหารงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์”^{๒๗๑}

“ย่อตัวสักหน่อยเพื่อให้กระโดดได้สูงขึ้นไปอีก ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์การดำเนินงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์แวดล้อมที่เป็นอยู่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”^{๒๗๒}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า ปรับปรุงแก้ไข Action กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนของโครงการหรือกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น เป็นการเอาผลลัพธ์ที่ได้จากการตรวจสอบด้วยวิธีการที่เป็นระบบ จากนั้นนำมาวิเคราะห์สาเหตุปัญหา ประเมินตรวจสอบความถูกต้องเพื่อหาข้อผิดพลาดหรือประเด็นที่หลุดไปหรือไม่สมบูรณ์ เพื่อที่จะอุดรอยรั่วให้ดียิ่งขึ้น จากนั้นจะดำเนินการพัฒนาวางแผนใหม่และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นอีก หรือให้เกิดความเสี่ยงขึ้นน้อยที่สุดในรอบหน้า ซึ่งการปรับเปลี่ยนวิธีการไปบ้าง ไม่หละหลวมหรือตึงจนเกินไป แต่วัตถุประสงค์และเป้าหมายยังคงเดิม เป็นหัวใจขององค์กรที่ขับเคลื่อนโดยใช้แนวคิดการบริหารงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ปรับปรุงแก้ไข Action

- วิเคราะห์สาเหตุปัญหา ปรับแผนใหม่
- ปรับปรุงแก้ไข พัฒนาต่อยอด
- ใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้มีประสิทธิภาพ
- ลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น
- ปราศจากอคติ ๔

ภาพที่ ๔.๑๐ ปรับปรุงแก้ไข Action

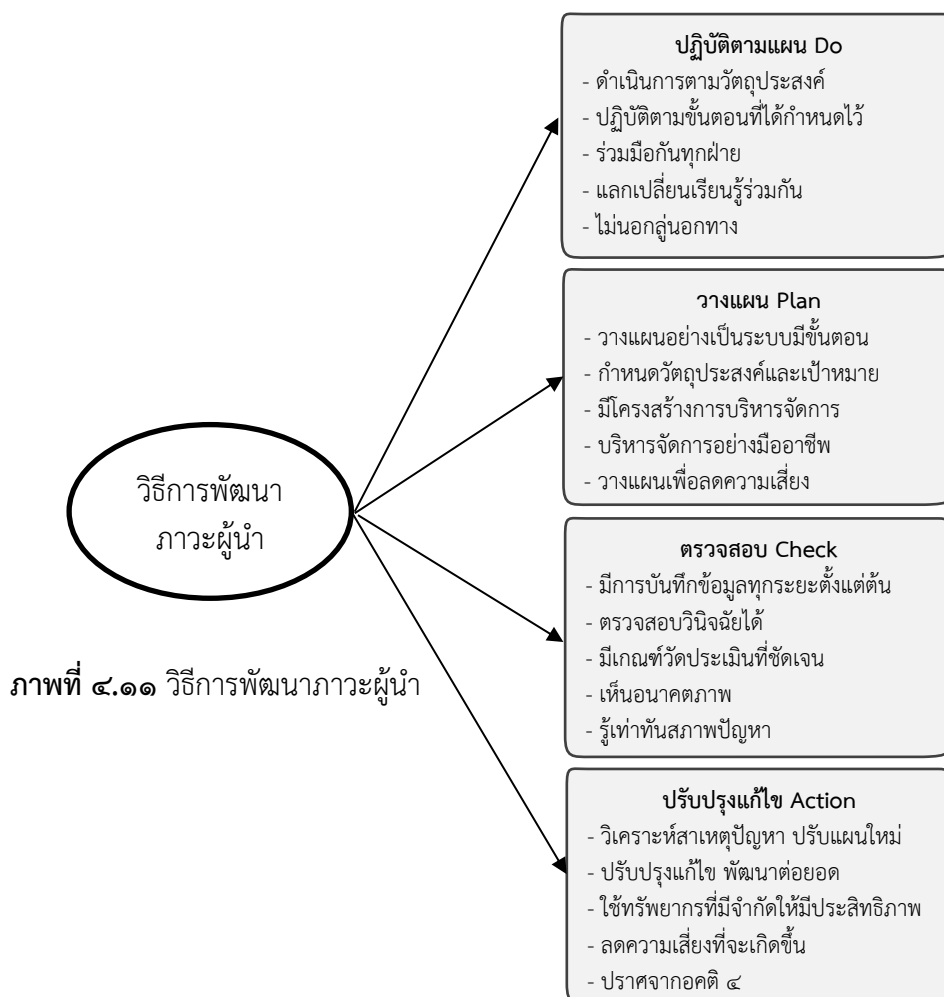
^{๒๖๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

โดยสรุป ผลการสังเคราะห์ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ พบว่ามียอดประกอบ คือ ๑) วางแผน Plan ๒) ปฏิบัติตามแผน Do ๓) ตรวจสอบ Check และ ๔) ปรับปรุงแก้ไข Action สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๑ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

๔.๑.๓ ไตรสิกขา

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ ไตรสิกขา ประกอบด้วย ๑) พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม ๒) พัฒนาจิตใจ และ ๓) พัฒนาความรู้ความเข้าใจ จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“หลักธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสามารถช่วยให้พัฒนาศักยภาพ ความรู้ความสามารถและจิตวิญญาณที่อยู่ภายใน ส่งผลต่อทั้งความเชื่อ ทศนคติ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการตัดสินใจ การวางแผนการทำงาน เริ่มตั้งแต่มนโอกรรม วชิกรรม และกายกรรม ที่เป็นต้นกำเนิดของการวางแผนงานทั้งหลาย ถ้าเริ่มต้นดี เริ่มต้นด้วยกานนำหลักธรรมมาประพุดิปฏิบัติตามเช่นหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ก็จะส่งผลให้มีแต่สิ่งที่ดีองงามเจริญขึ้น ซึ่งเปรียบดังรากแก้วพันธุ์ดีที่จะค่อย ๆ เติบโตเป็นไม้ใหญ่ แดกกิ่งก้านสาขาออกไป ให้ดอกออกผล เป็นที่พึงพิงอาศัยของหมู่สัตว์น้อยใหญ่ได้”^{๒๗๓}

“การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ให้เกิดคุณค่าในตัวเอง ให้ได้รับความสุขสงบสุข ไตรสิกขาจึงเป็นระบบการปฏิบัติในพุทธศาสนาเป็นระบบการศึกษาที่สมบูรณ์ และเป็นระบบการศึกษาอบรมทั้งหมดจะต้องมีองค์ประกอบพร้อมทั้งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยศีลเป็นตัวหนุน ช่วยให้ใจพร้อมที่จะเจริญสมาธิ สมาธิก็มาช่วยให้รักษาศีลได้หนักแน่นจริงจึงมากขึ้น สมาธิเป็นฐานให้แก่ปัญญา ทำให้มีความคิดจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ มองเห็นจะแจ้งขึ้น ช่วยให้ปัญญาแก่กล้า ปัญญาดีขึ้นก็ช่วยให้ทำจิตใจได้ดีขึ้น”^{๒๗๔}

“ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลาง มิใช่การบำเรอตนจนสุดโต่ง และไม่ใช้การทรมานตนจนเกินไป ประกอบด้วย ๑) ศีล คือทำให้บุคคลถึงพร้อมด้วยความประพุดิ มีวินัย อยู่ในสังคมได้อย่างดีไม่เกิดปัญหา เรียกว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม ๒) สมาธิ เป็นการฝึกอบให้คนบุคคลเจริญด้วยสติสมาธิ ทำให้มีความบริบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีคุณภาพจิตที่ดี เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี และ ๓) ปัญญา เป็นการอบรมสัมมาทิฐิของบุคคลให้เจริญองงาม สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตผ่องใสเบิกบาน หลุดพ้นจากสิ่งครอบงำทั้งหลาย”^{๒๗๕}

“โลกจะสงบสุขได้ด้วยเกิดจากสันติสุขภายในใจซึ่งเกิดจากสิกขาทั้ง ๓ ได้แก่ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา เมื่อใจผ่องใสไม่เศร้าหมอง จิตเป็นปกติธรรมมีแสงสว่างและความบริสุทธิ์บริบูรณ์ในจิตดวงนั้น จะมุ่งมาดปรารถนาแต่ในทางที่ดีเป็นกุศล จะพบเจอแต่สิ่งที่เป็นมงคลและความเจริญเพียงฝ่ายเดียว”^{๒๗๖}

^{๒๗๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

“ธรรมชาติของมนุษย์คือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนอบรมและสามารถฝึกได้ การที่มนุษย์จะมีชีวิตที่ดีงาม มีระบบการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ต้องมีศึกษาและการปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้”^{๒๗๗}

“การพัฒนาอบรมบ่มคุณธรรมเป็นจุดหมายหลักของพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีในความรู้แต่ในเฉพาะพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบจากการปฏิบัติอย่างยิ่งยวด ไม่ได้เกิดจากความคิดหรือจินตนาการของมนุษย์เท่านั้น”^{๒๗๘}

“หลักการพัฒนาชีวิตให้ประสบผลสำเร็จ เป็นการเพิ่มคุณค่าในตัวเอง ผ่านกิจกรรมที่ฝึกการใช้อิทธิยสังวรอย่างมีสติ กล่าวคือ กิณ อยู่ ดู ฟังเป็น”^{๒๗๙}

“โครงการที่นำหลักไตรสิกขามาบูรณาการเพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมในการฝึกฝนอบรมพัฒนาผู้เข้าร่วมให้มีทักษะความรู้คุณธรรม สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างยั่งยืน เป็นต้นแบบในการเอาอย่างและเป็นลักษณะของกิจกรรมที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ”^{๒๘๐}

“พื้นดินเป็นรากฐานของสิ่งทั้งมวล รากเหง้าของความดีก็เริ่มต้นด้วยศีล ซึ่งเป็นขอปฏิบัติแรกในไตรสิกขา หากละเมิดหรือไม่ประพฤติตามกฎระเบียบกติกามีในองค์กรหรือสังคม ก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นไปได้ เพราะศีลเป็นเบื้องต้นเป็นที่ตั้งแห่งคุณความดีทั้งปวง”^{๒๘๑}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า ไตรสิกขา เป็นหลักธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสามารถช่วยให้พัฒนาศักยภาพ ความรู้ความสามารถและจิตวิญญาณที่อยู่ภายใน ส่งผลต่อทั้งความเชื่อ ทศนคติ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการตัดสินใจ การวางแผนการทำงาน เริ่มตั้งแต่มนกรรม วชิกรรม และกายกรรม สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ไตรสิกขา

- ศีล สมาธิและปัญญา	- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- พัฒนาความสัมพันธ์ทางด้านสังคม	- มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว
- พัฒนาความรู้ความเข้าใจ	- กระบวนการในการพัฒนาคน
- ฝึกจิตใจให้มั่นคง สงบและเป็นสุข	- เป็นแก่นสารของชีวิต
- ความรู้แจ้งโลกและชีวิตอย่างแท้จริง	- เพิ่มคุณค่าให้ตัวเอง

ภาพที่ ๔.๑๒ ไตรสิกขา

^{๒๗๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๗๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

๔.๑.๔ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณประกอบด้วย ๑) ศรัทธา ๒) ความหวัง ๓) วิสัยทัศน์ และ ๔) ความเมตตา จากการสัมภาษณ์ ผลปรากฏดังต่อไปนี้

“ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นคุณสมบัติคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ควรมี เพราะด้วยลักษณะการทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำแสงสว่างให้แก่เยาวชนในโรงเรียน ต้องมีศรัทธาที่ตั้งมั่น ยึดหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง สามารถเป็นผู้นำจิตวิญญาณและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีได้ ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล คิดวางแผนและจัดการงานได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ต้องมีความเอื้ออาทร มีความเสียสละและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร”^{๒๘๒}

“ความเชื่อมั่น ความมั่นใจ ความศรัทธาที่ต้องมีอย่างแรงกล้าในการที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้ กล้าคิด กล้าทำและกล้าทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้อื่นได้ มีพลังขับเคลื่อนทั้งชีวิตให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริง สามารถที่จะประสานงานและพาทีมงานบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายได้”^{๒๘๓}

“การที่บุคคลมีภาวะความเป็นผู้นำจากจิตวิญญาณหรือจากสิ่งที่อยู่ภายในที่เป็นนามธรรม และสามารถสื่อออกมาภายในให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในการทำหน้าที่นำพาองค์กรหรือทีมงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกันได้ ทั้งนี้ต้องสร้างความเชื่อมั่น สร้างพลัง สร้างระบบเปียบแผนให้แก่องค์กร โดยมีการควบคุมดูแล ประสานงาน ประสานใจ ให้เกิดพลังร่วมที่จะขับเคลื่อนภารกิจ ทั้งนี้ผู้นำจะต้องมีความยุติธรรม ไม่เอนเอียงไปยังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คอยแก้ปัญหาและอยู่เคียงข้างทีมงานอย่างใส่ใจ”^{๒๘๔}

“ความรักความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจเป็นคุณสมบัติของผู้นำเชิงจิตวิญญาณ เป็นความสงบ่มเย็นอยู่ในภายในใจที่ส่งกระแสไปยังบุคคลรอบข้าง ผสานความสัมพันธ์ที่ดีงามพร้อมที่จะรับฟังและช่วยเหลือแก้ปัญหาาร่วมกัน อนุเคราะห์ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ให้อภัยและยอมรับ โดยผลของความเมตตานี้จะช่วยทำให้ทีมงานมีความปิติยินดี ความสุข ความสงบ เกื้อกูลและสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้น”^{๒๘๕}

“การกำหนดจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการ โดยการสร้างความหวังและความศรัทธาให้แก่หน่วยงานหรือบุคคล เป็นผู้ที่ให้อภัยใจกว้าง มีเมตตา มีความอดทนและกล้าหาญ นอบน้อมและ

^{๒๘๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๑, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๒, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๓, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๔, ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

เสียสละ มีความวิริยะ ในการที่จะนำพาผู้อื่นให้บรรลุเป้าหมาย เห็นคุณค่าและรักในการพัฒนาตนเอง”^{๒๘๖}

“ผู้นำทางจิตวิญญาณจะต้องตั้งอยู่ในหลักศีลธรรมจรรยา สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้พบเห็น เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา มีบุคลิกภาพที่งดงามทั้งภายนอกและภายใน สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร ไม่เห็นแก่ตัว มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น”^{๒๘๗}

“เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลของผู้นำที่สามารถให้ความหวังกำลังใจแก่ผู้อื่นได้ ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการกระทำใด ๆ ที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ เป็นการสนับสนุนให้บุคคลคาดถึงผลที่ดีในอนาคตที่จะตามมาได้ ทำให้ผ่านพ้นปัญหาหรืออุปสรรค”^{๒๘๘}

“ผู้นำเชิงจิตวิญญาณจะให้ความสำคัญกับผู้ตามในการช่วยให้เข้าใจถึงการทำงานและการเพิ่มคุณค่าในตนเอง โดยคำนึงถึงความแตกต่างและความสามารถของเฉพาะแต่ละบุคคล ประสานความเข้าใจของทุกฝ่าย เพื่อให้เห็นภาพในอนาคตร่วมกัน เชื่อมมั่นว่าจะทำให้องค์กรและทีมงานไปถึงเป้าหมายอย่างประสบผลสำเร็จ”^{๒๘๙}

“ความสามารถของผู้นำในการชักจูง โน้มน้าวใจของผู้อื่น โดยการสร้างวิสัยทัศน์ ความน่าเชื่อถือ ศรัทธา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเน้นไปที่ความรู้สึกรู้สึกคุณค่าของจิตใจของกันและกัน”^{๒๙๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม และนักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นคุณสมบัติคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ควรมี เพราะด้วยลักษณะการทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำแสงสว่างให้แก่เยาวชนในโรงเรียน ต้องมีศรัทธาที่ตั้งมั่น ยึดหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง สามารถเป็นผู้นำจิตวิญญาณและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีได้ ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล คิดวางแผนและจัดการงานได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ต้องมีความเอื้ออาทร มีความเสียสละและมีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้พบเห็น เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา มีบุคลิกภาพที่งดงามทั้งภายนอกและภายใน สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร ไม่เห็นแก่ตัว มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

^{๒๘๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๕, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๖, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๘๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๗, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

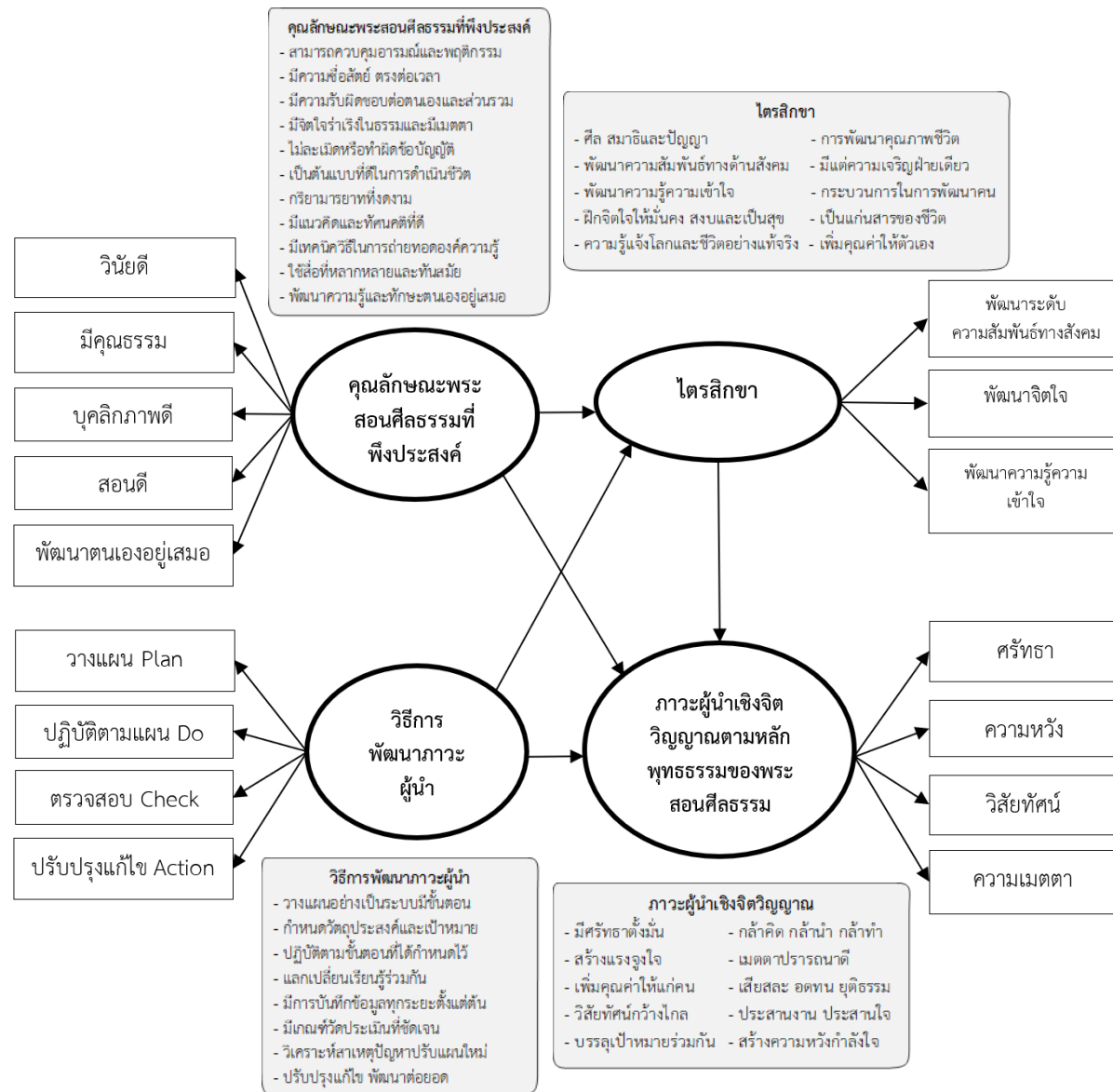
^{๒๘๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๘, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๖.

^{๒๙๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A๙, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๖.

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

- มีศรัทธาตั้งมั่น	- กล้าคิด กล้านำ กล้าทำ
- สร้างแรงจูงใจ	- เมตตาปรารถนาดี
- เพิ่มคุณค่าให้แก่คน	- เสียสละ อดทน ยุติธรรม
- วิสัยทัศน์กว้างไกล	- ประสานงาน ประสานใจ
- บรรลุเป้าหมายร่วมกัน	- สร้างความหวังกำลังใจ

ภาพที่ ๔.๑๓ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

ภาพที่ ๔.๑๔ องค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๔.๒ ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้ เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนั้น เพื่อให้การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้แทนตัวแปรต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนค่าสถิติ

$\bar{X}$	หมายถึง	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean)
S.D.	หมายถึง	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Coefficient of Variation)
Max	หมายถึง	ค่าสูงสุด (Maximum)
Min	หมายถึง	ค่าต่ำสุด (Minimum)
Sk	หมายถึง	ค่าความเบ้ (Skewness)
Ku	หมายถึง	ค่าความโด่ง (Kurtosis)
χ^2	หมายถึง	ดัชนีตรวจสอบความกลมกลืนประเภทค่าสถิติไค - สแควร์
df	หมายถึง	องศาอิสระ (Degree of freedom)
p	หมายถึง	ระดับนัยสำคัญ (Significant)
TE	หมายถึง	ขนาดอิทธิพลรวม (Total effect)
IE	หมายถึง	ขนาดอิทธิพลทางอ้อม (Indirect effect)
DE	หมายถึง	ขนาดอิทธิพลทางตรง (Direct effect)
R	หมายถึง	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ
R^2	หมายถึง	สัมประสิทธิ์การทำนาย (Coefficient of determination)
GFI	หมายถึง	ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of fit index)
AGFI	หมายถึง	ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted goodness of fit index)
RMR	หมายถึง	ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (Root mean squared residual)

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรแฝง

CHAR	หมายถึง	คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์
PDCA	หมายถึง	วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ
TRISIK	หมายถึง	ไตรสิกขา
SPIRIT	หมายถึง	ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรสังเกตได้

CHAR1	หมายถึง	วินัยดี
CHAR2	หมายถึง	มีคุณธรรม
CHAR3	หมายถึง	บุคลิกภาพดี

CHAR4	หมายถึง สอนดี
CHAR5	หมายถึง พัฒนาตนเองอยู่เสมอ
PDCA1	หมายถึง วางแผน Plan
PDCA2	หมายถึง ปฏิบัติตามแผน Do
PDCA3	หมายถึง ตรวจสอบ Check
PDCA4	หมายถึง ปรับปรุงแก้ไข Action
TRISIK1	หมายถึง พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม
TRISIK2	หมายถึง พัฒนาจิตใจ
TRISIK3	หมายถึง พัฒนาความรู้ความเข้าใจ
SPIRIT1	หมายถึง ศรัทธา
SPIRIT2	หมายถึง ความหวัง
SPIRIT3	หมายถึง วิสัยทัศน์
SPIRIT4	หมายถึง ความเมตตา

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน ๓๙๐ ฉบับ ได้รับกลับมา ๓๙๐ ฉบับ คิดเป็น ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ได้แก่ ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ ๒ การสำรวจความคิดเห็น (Survey) โดยใช้แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม สรุปผลการศึกษา ดังนี้

๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าจำนวน และค่าร้อยละ นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
๑. อายุ		
๒๐ - ๓๐ ปี	๑๕๑	๓๘.๗๒
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๓๙	๓๕.๖๔
๔๑ - ๕๐ ปี	๕๖	๑๔.๓๖
๕๑ - ๖๐ ปี	๓๕	๘.๙๗
๖๐ ปีขึ้นไป	๙	๒.๓๑
รวม	๓๙๐	๑๐๐.๐๐

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
๒. พรรษากาล		
๑ - ๕ พรรษา	๑๖๗	๔๒.๘๒
๖ - ๑๐ พรรษา	๘๙	๒๒.๘๒
๑๑ - ๑๕ พรรษา	๕๓	๑๓.๕๙
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๔๕	๑๑.๕๔
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓๖	๙.๒๓
รวม	๓๙๐	๑๐๐.๐๐
๓. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๕๙	๑๕.๑๓
มัธยมศึกษา	๙๓	๒๓.๘๔
อนุปริญญา	๓๕	๘.๙๗
ปริญญาตรี	๑๒๘	๓๒.๘๒
สูงกว่าปริญญาตรี	๗๕	๑๙.๒๔
รวม	๓๙๐	๑๐๐.๐๐
๔. ช่วงชั้นที่สอน		
ประถมศึกษา	๒๓๗	๖๐.๗๗
มัธยมศึกษาตอนต้น	๑๒๓	๓๑.๕๔
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๓๐	๗.๖๙
รวม	๓๙๐	๑๐๐.๐๐

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่อายุ ๒๐ - ๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๗๒ รองลงมาอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี, ๔๑ - ๕๐ ปี, ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖๔, ๑๔.๓๖, ๘.๙๗ และ ๒.๓๑ ตามลำดับ มีพรรษากาลส่วนใหญ่ ๑ - ๕ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๒ และพรรษากาลส่วนน้อยที่สุด ๒๑ พรรษาขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๙.๒๓ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๒ รองลงมาจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา สูงกว่าปริญญาตรี ประถมศึกษา และอนุปริญญา ตามลำดับ ส่วนใหญ่จะสอนนักเรียนระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๗๗ รองลงมาเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๕๔ และ ๗.๖๙ ตามลำดับ

๔.๒.๓ ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

การสำรวจความคิดเห็น (Survey) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่ใช้ในรูปแบบ มีตัวบ่งชี้ทั้งหมด ๑๖ ตัวแปร ที่ใช้วัดตัวแปรแฝง ๔ ตัวแปร คือ ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) ๓) ไตรสิกขา (TRISIK) และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะการกระจายและการแจกแจงของตัวแปรสังเกตได้แต่ละตัว ค่าสถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คะแนนต่ำสุด (Min) คะแนนสูงสุด (Max) สัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ค่าความเบ้ (Sk) และค่าความโด่ง (Ku) โดยแยกวิเคราะห์ผลแต่ละตัวแปร ดังตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตัวแปร	Mean	ระดับ	S.D.	Min	Max	C.V.	Sk	Ku
CHAR1	๔.๒๕	มาก	๐.๖๗	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๕.๘๓	-๐.๕๘	-๐.๑๕
CHAR2	๔.๒๗	มาก	๐.๖๗	๒.๓๓	๕.๐๐	๑๕.๖๑	-๐.๕๕	-๐.๔๔
CHAR3	๔.๑๗	มาก	๐.๖๓	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๕.๑๖	-๐.๖๒	๐.๓๗
CHAR4	๔.๑๘	มาก	๐.๖๐	๓.๐๐	๕.๐๐	๑๔.๔๓	-๐.๓๐	-๐.๗๐
CHAR5	๔.๑๓	มาก	๐.๖๕	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๕.๘๐	-๐.๔๔	-๐.๓๑
CHAR_AVE	๔.๒๐	มาก	๐.๕๒	๒.๖๐	๕.๐๐	๑๒.๓๐	-๐.๕๔	-๐.๒๑
PDCA1	๔.๑๔	มาก	๐.๖๖	๒.๓๓	๕.๐๐	๑๕.๙๙	-๐.๒๗	-๐.๗๑
PDCA2	๔.๑๔	มาก	๐.๖๖	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๕.๙๒	-๐.๖๐	๐.๐๕
PDCA3	๔.๑๗	มาก	๐.๖๐	๒.๓๓	๕.๐๐	๑๔.๔๗	-๐.๒๔	-๐.๖๑
PDCA4	๔.๒๓	มาก	๐.๖๐	๒.๖๗	๕.๐๐	๑๔.๒๐	-๐.๒๘	-๐.๕๘
PDCA_AVE	๔.๑๗	มาก	๐.๕๔	๒.๘๓	๕.๐๐	๑๒.๙๖	-๐.๒๑	-๐.๕๗
TRISIK1	๔.๒๒	มาก	๐.๖๑	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๔.๕๕	-๐.๕๔	๐.๐๑
TRISIK2	๔.๒๙	มาก	๐.๖๑	๒.๓๓	๕.๐๐	๑๔.๑๘	-๐.๕๐	-๐.๓๙
TRISIK3	๔.๒๑	มาก	๐.๖๖	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๕.๕๗	-๐.๔๔	-๐.๖๐
TRISIK_AVE	๔.๒๔	มาก	๐.๕๗	๒.๔๔	๕.๐๐	๑๓.๔๒	-๐.๔๘	-๐.๔๒
SPIRIT1	๔.๒๐	มาก	๐.๕๗	๓.๐๐	๕.๐๐	๑๓.๔๕	-๐.๒๙	-๐.๔๑
SPIRIT2	๔.๒๓	มาก	๐.๖๑	๒.๓๓	๕.๐๐	๑๔.๓๓	-๐.๓๕	-๐.๒๘

SPIRIT3	๔.๒๐	มาก	๐.๖๖	๒.๓๓	๕.๐๐	๑๕.๖๙	-๐.๔๕	-๐.๖๘
SPIRIT4	๔.๑๘	มาก	๐.๖๔	๒.๐๐	๕.๐๐	๑๕.๓๓	-๐.๕๕	๐.๒๐
SPIRIT_AVE	๔.๒๐	มาก	๐.๕๓	๒.๖๗	๕.๐๐	๑๒.๕๙	-๐.๕๓	-๐.๑๔

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) พบว่า โดยภาพรวมคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีคุณธรรม (CHAR2) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๔.๒๗$) รองลงมาคือ วินัยดี (CHAR1) ($\bar{X} = ๔.๔๐$), สอนดี (CHAR4) ($\bar{X} = ๔.๓๘$) บุคลิกภาพดี (CHAR3) และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (CHAR5) ($\bar{X} = ๔.๔๐$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมาก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๔.๔๓ - ๑๕.๘๓ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ (Sk) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) แสดงว่า ข้อมูลของตัวแปรทุกตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (Ku) พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีโค้งการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะสูงโด่งต่ำกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งน้อยกว่า ๐) แสดงว่าตัวแปรทุกตัวมีการกระจายของข้อมูลมาก

เมื่อพิจารณาวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) พบว่า โดยภาพรวมวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปรับปรุงแก้ไข (PDCA4) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๔.๒๓$) รองลงมาคือ ตรวจสอบ (PDCA3) ($\bar{X} = ๔.๑๗$) และวางแผน (PDCA1), ปฏิบัติตามแผน (PDCA2) ($\bar{X} = ๔.๑๔$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมาก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๔.๒๐ - ๑๕.๙๙ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ (Sk) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) แสดงว่า ข้อมูลของตัวแปรทุกตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (Ku) พบว่า ตัวแปรทุกตัวยกเว้น ปฏิบัติตามแผน (PDCA2) มีโค้งการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะสูงโด่งต่ำกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งน้อยกว่า ๐) แสดงว่าตัวแปร ๓ ตัว (วางแผน, ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข) มีการกระจายของข้อมูลมาก

เมื่อพิจารณาไตรสิกขา (TRISIK) พบว่า โดยภาพรวมไตรสิกขาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พัฒนาจิตใจ (TRISIK2) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๔.๒๙$) รองลงมาคือ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) ($\bar{X} = ๔.๒๒$) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (TRISIK3) ($\bar{X} = ๔.๒๑$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมาก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๔.๑๘ - ๑๕.๕๗ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ (Sk) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) แสดงว่า ข้อมูลของตัวแปรทุกตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (Ku) พบว่า ตัวแปรทุกตัวยกเว้น พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) มีโค้งการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะสูงโด่งต่ำกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งน้อยกว่า ๐) แสดงว่าตัวแปร ๒ ตัว (พัฒนาจิตใจ และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ) มีการกระจายของข้อมูลมาก

และเมื่อพิจารณาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) พบว่า โดยภาพรวมภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความหวัง (SPIRIT2) มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X} = 4.23$) รองลงมาคือ ศรัทธา (SPIRIT1), วิสัยทัศน์ (SPIRIT3) ($\bar{X} = 4.20$) และความเมตตา (SPIRIT4) ($\bar{X} = 4.18$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมาก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๓.๔๕ - ๑๕.๖๙ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ (Sk) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) แสดงว่า ข้อมูลของตัวแปรทุกตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (Ku) พบว่า ตัวแปรทุกตัวยกเว้น ความเมตตา (SPIRIT4) มีค่าการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะสูงโด่งต่ำกว่าค่าคงปกติ (ค่าความโด่งน้อยกว่า ๐) แสดงว่าตัวแปร ๓ ตัว (ศรัทธา, ความหวัง และวิสัยทัศน์) มีการกระจายของข้อมูลมาก

๔.๒.๔ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้เพื่อใช้สร้างเมทริกซ์สหสัมพันธ์ในการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีรายละเอียดผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าสถิติ Bartlett's Test of Sphericity ซึ่งเป็นสถิติทดสอบสมมติฐานว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์เป็นเมทริกซ์เอกลักษณ์ (identity matrix) หรือไม่ มีค่าสถิติทดสอบเท่ากับ ๕๑๐๐.๒๖๕ ($p = .000$) แสดงว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และค่าดัชนีไกเซอร์ - ไมเยอร์ - ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy : KMO) มีค่าเท่ากับ .๘๘๘ โดยมีค่าเข้าใกล้ ๑ แสดงว่า ตัวแปรในข้อมูลชุดนี้มีความสัมพันธ์กันเหมาะสมที่จะนำไปวิเคราะห์โมเดลสมการต่อไป

เมื่อพิจารณาสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้จำนวน ๑๖ ตัวแปร พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) มีจำนวน ๑๒๐ คู่ มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๑๗๖ ถึง ๐.๗๗๗ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ทุกตัวมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) และเป็นความสัมพันธ์ทางบวก แสดงว่า ความสัมพันธ์ของตัวแปรทุกตัวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ วางแผน (PDCA1) และปฏิบัติตามแผน (PDCA2) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ .๗๗๗ แสดงว่า เมื่อพระสอนศีลธรรมมาการวางแผนที่ดีมากขึ้น ทำให้การปฏิบัติตามแผนเพิ่มมากขึ้นด้วย รองลงมาคือ วิสัยทัศน์ (SPIRIT3) และความเมตตา (SPIRIT4) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ .๗๗๖ แสดงว่า เมื่อพระสอนศีลธรรมมีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในด้านวิสัยทัศน์ที่มากขึ้นส่งผลให้เกิดความเมตตามากขึ้นด้วย

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ระหว่างกลุ่มตัวแปรด้านเดียวกัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ด้านคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๓๑๔ ถึง ๐.๗๓๐ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ มีคุณธรรม (CHAR2) และบุคลิกภาพที่ดี (CHAR3) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๓๐ แสดงว่าเมื่อพระสอนศีลธรรมมีคุณธรรม บุคลิกภาพก็จะดีมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุด คือ สอนดี (CHAR3) และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (CHAR5) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๓๑๔

ด้านวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๕๔๑ ถึง ๐.๗๗๗ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ วางแผน (PDCA1) และปฏิบัติตามแผน (PDCA2) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๗๗ แสดงว่าเมื่อพระสอนศีลธรรมมีการวางแผนการปฏิบัติงานที่ดี ก็ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามแผนที่มากขึ้นเช่นกัน ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุด คือ ปฏิบัติตาม (PDCA2) และปรับปรุงแก้ไข (PDCA4) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๕๔๑

ด้านไตรสิกขา (TRISIK) พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๗๒๑ ถึง ๐.๗๕๑ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ พัฒนาจิตใจ (TRISIK2) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (TRISIK3) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๕๑ แสดงว่าเมื่อมีการพัฒนาจิตใจที่มากขึ้น การพัฒนาความรู้ความเข้าใจก็จะมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุด คือ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) และพัฒนาจิตใจ (TRISIK2) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๒๑

และด้านภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๕๑๕ ถึง ๐.๗๗๖ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ วิสัยทัศน์ (SPIRIT3) และความเมตตา (SPIRIT4) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๗๖ แสดงว่าเมื่อพระสอนศีลธรรมมีวิสัยทัศน์มากขึ้น ก็จะมีเมตตาเพิ่มมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุด คือ ศรัทธา (SPIRIT1) และวิสัยทัศน์ (SPIRIT3) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๕๑๕ แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ได้ดังตารางที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตัวแปร	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2	SPIRIT3	SPIRIT4
CHAR1	๑.๐๐๐															
CHAR2	.๖๙๕**	๑.๐๐๐														
CHAR3	.๕๖๖**	.๗๓๐**	๑.๐๐๐													
CHAR4	.๖๑๔**	.๗๐๗**	.๗๑๑**	๑.๐๐๐												
CHAR5	.๔๐๑**	.๓๖๙**	.๓๑๔**	.๔๐๙**	๑.๐๐๐											
PDCA1	.๓๑๑**	.๔๗๑**	.๓๖๗**	.๔๑๔**	.๘๑๔**	๑.๐๐๐										
PDCA2	.๒๖๖**	.๔๑๖**	.๔๖๒**	.๔๑๑**	.๗๓๔**	.๗๗๗**	๑.๐๐๐									
PDCA3	.๒๗๔**	.๓๖๐**	.๓๔๓**	.๕๒๕**	.๖๘๔**	.๖๗๕**	.๖๔๙**	๑.๐๐๐								
PDCA4	.๑๗๗**	.๒๑๑**	.๒๑๒**	.๓๗๘**	.๕๓๘**	.๕๔๗**	.๕๔๑**	.๖๕๙**	๑.๐๐๐							
TRISIK1	.๔๓๐**	.๒๗๕**	.๒๘๒**	.๓๕๘**	.๕๗๐**	.๕๓๗**	.๕๖๕**	.๕๕๔**	.๔๗๓**	๑.๐๐๐						
TRISIK2	.๔๐๒**	.๒๗๖**	.๒๖๑**	.๒๘๑**	.๔๔๓**	.๔๔๕**	.๔๖๕**	.๔๗๑**	.๓๙๓**	.๗๒๑**	๑.๐๐๐					
TRISIK3	.๔๑๑**	.๓๐๐**	.๒๓๐**	.๒๖๙**	.๔๙๕**	.๕๔๓**	.๔๖๓**	.๔๘๗**	.๔๘๔**	.๗๔๖**	.๗๕๑**	๑.๐๐๐				
SPIRIT1	.๔๐๓**	.๑๙๗**	.๑๗๖**	.๒๔๑**	.๔๓๙**	.๓๙๕**	.๓๖๖**	.๔๓๗**	.๔๘๑**	.๖๘๕**	.๖๔๑**	.๖๕๙**	๑.๐๐๐			
SPIRIT2	.๒๐๑**	.๒๙๒**	.๒๓๐**	.๓๔๕**	.๕๕๒**	.๕๒๓**	.๕๑๘**	.๕๗๑**	.๕๙๗**	.๕๒๑**	.๔๘๑**	.๔๘๒**	.๕๕๕**	๑.๐๐๐		
SPIRIT3	.๓๒๒**	.๓๗๓**	.๔๔๓**	.๔๖๖**	.๖๓๒**	.๖๑๘**	.๖๑๐**	.๖๔๒**	.๔๙๐**	.๕๕๖**	.๔๘๔**	.๕๑๖**	.๕๑๕**	.๖๕๒**	๑.๐๐๐	
SPIRIT4	.๒๓๕**	.๒๙๕**	.๓๔๘**	.๔๒๒**	.๕๙๐**	.๕๙๐**	.๖๑๑**	.๖๒๓**	.๕๗๕**	.๖๐๗**	.๔๘๖**	.๕๖๖**	.๕๓๕**	.๗๑๗**	.๗๗๖**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๒๕๔	๔.๒๖๘	๔.๑๖๙	๔.๑๗๖	๔.๑๓๐	๔.๑๓๗	๔.๑๔๒	๔.๑๗๔	๔.๒๓๒	๔.๒๑๕	๔.๒๘๖	๔.๒๑๐	๔.๒๐๓	๔.๒๓๓	๔.๒๐๓	๔.๑๗๖
S.D.	๐.๖๗๓	๐.๖๖๖	๐.๖๓๒	๐.๖๐๓	๐.๖๕๓	๐.๖๖๒	๐.๖๕๙	๐.๖๐๔	๐.๖๐๑	๐.๖๑๓	๐.๖๐๗	๐.๖๕๖	๐.๕๖๕	๐.๖๐๗	๐.๖๖๐	๐.๖๔๐

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = ๐.๘๙๘; Bartlett's Test of Sphericity = ๕๑๐๐.๒๖๕, df = ๑๒๐, p = .๐๐๐

หมายเหตุ: **p < .๐๑; n = ๓๙๐

๔.๒.๕ ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของโมเดลนี้มีตัวแปรแฝง ๔ ตัว ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) ๓) ไตรสิกขา (TRISIK) และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) โดยตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ๑๖ ตัวแปร

การทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ผลการวิเคราะห์โมเดลในครั้งแรก พบว่า โมเดลไม่สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาค่า โดยพิจารณาจากค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๑๓๕๐.๖๒ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๙๘ และความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ .๐๐๐ ค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ ๐.๑๘๑

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงปรับโมเดลโดยยอมให้ความคลาดเคลื่อนสัมพันธ์กันได้ ซึ่งเป็นการผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นจากข้อตกลงเบื้องต้นในสถิติวิเคราะห์ดั้งเดิมที่กำหนดว่า เหมอมความคลาดเคลื่อนต้องไม่สัมพันธ์กัน เป็นข้อตกลงเบื้องต้นในสถิติวิเคราะห์ด้วย SEM ซึ่งกำหนดให้มีการนำเหมอมความคลาดเคลื่อนมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และเหมอมความคลาดเคลื่อนมีความสัมพันธ์กันตามสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ผลการปรับโมเดล จะได้ค่าขนาดอิทธิพลและค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในโมเดลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น (Joreskog and Sorbom, 2004) ผู้วิจัยพิจารณาปรับโมเดลจากดัชนีดัดแปลงโมเดล (modification indices) และได้ปรับโมเดลจำนวน ๖๕ เส้นทาง โดยได้ปรับ ๑) เส้นทาง Theta-Delta (TD) ๒) เส้นทาง Theta-Epsilon (TE) และ ๓) เส้นทาง Theta-Delta-Epsilon (TH) และผลจากการปรับโมเดล ทำให้ได้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีรายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ ค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๔๕.๒๓ องศาอิสระเท่ากับ ๓๕ ความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ ๐.๑๑๕๔ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่าโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๘๖ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๔ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๑ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๙๖ ซึ่งเข้าใกล้ศูนย์ และค่าเฉลี่ยเหลือในรูปคะแนนมาตรฐานระหว่างตัวแปรสูงสุด (Largest Standardized Residuals) เท่ากับ ๒.๓๙๙ ซึ่งสนับสนุนว่าโมเดลการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ตัวแปรสังเกตได้มีค่าความเที่ยงอยู่ระหว่าง ๐.๓๗๐ ถึง ๐.๙๓๗ โดยตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงสูงสุด คือ สอนดี (CHAR4) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๙๓๗ รองลงมาคือ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ

๐.๘๙๓ และตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงต่ำสุด คือ ศรีทธา (SPIRIT1) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๓๗๐ ในภาพรวมค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ส่วนมากมีค่าค่อนข้างสูง

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างตัวแปรภายในแฝง พบว่า ไตรสิกขา (TRISIK) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๕๒๔ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) สามารถอธิบายความแปรปรวนของไตรสิกขา (TRISIK) ได้ร้อยละ ๕๒.๔๐ ในส่วนของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๘๐๓ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR), วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) และไตรสิกขา (TRISIK) สามารถอธิบายความแปรปรวนของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ได้ร้อยละ ๘๐.๓๐

เมื่อพิจารณาเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าอยู่ในช่วง ๐.๔๔๖ ถึง ๐.๘๘๓ โดยตัวแปรทุกคู่มีความสัมพันธ์แบบมีทิศทางเดียวกัน (ค่าความสัมพันธ์เป็นบวก) ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มากที่สุด คือ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๘๘๓ มีความสัมพันธ์ในระดับสูง แสดงว่า เมื่อวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเพิ่มมากขึ้น ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณก็เพิ่มมากขึ้นด้วย และตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รองลงมา คือ ไตรสิกขา (TRISIK) และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๗๔๑ แสดงว่า เมื่อไตรสิกขาเพิ่มมากขึ้น ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณก็มากขึ้นด้วย

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดล พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) กับ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) (ขนาดความสัมพันธ์ = .๐๓๒) แยกเป็นอิทธิพลทางตรง .๐๒๔ และอิทธิพลทางอ้อม .๐๐๘ เป็นอิทธิพลรวม .๐๓๒ โดยอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) กับ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) (ขนาดความสัมพันธ์ = .๘๖๕) แยกเป็นอิทธิพลทางตรง .๗๑๔ และอิทธิพลทางอ้อม .๑๕๐ เป็นอิทธิพลรวม .๘๖๕ โดยอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) กับ ไตรสิกขา (TRISIK) (ขนาดความสัมพันธ์ = .๒๑๔) แยกเป็นอิทธิพลทางตรง .๒๑๔ และไม่มีอิทธิพลทางอ้อม เป็นอิทธิพลรวม .๒๑๔ โดยอิทธิพลทางตรง และอิทธิพลรวมส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

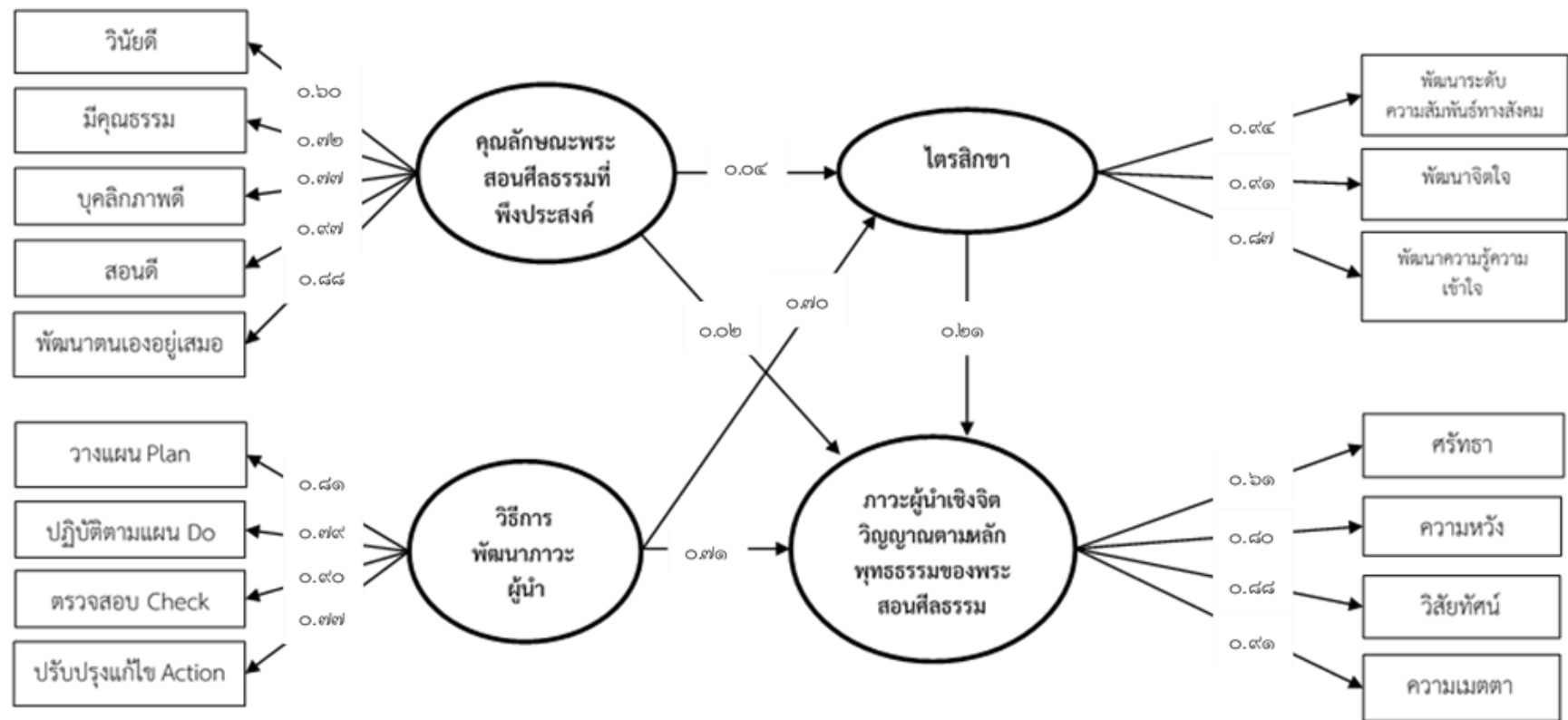
เป็นที่น่าสังเกตว่า ไตรสิกขา (TRISIK) มีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมต่อคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) ขนาด .๐๓๖ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนั้น ไตรสิกขา (TRISIK) มีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมต่อ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) ขนาด .๗๐๒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รายละเอียดผลการวิเคราะห์แสดงในตารางที่ ๔.๔

ตารางที่ ๔.๔ ค่าสถิติการวิเคราะห์แยกค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์อิทธิพลของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตัวแปรผล	TRISIK			SPIRIT		
ตัวแปรเหตุ	TE	IE	DE	TE	IE	DE
CHAR	๐.๐๓๖ (๐.๐๒๑)	-	๐.๐๓๖ (๐.๐๒๑)	๐.๐๓๒ (๐.๐๒๐)	๐.๐๐๘ (๐.๐๐๕)	๐.๐๒๔ (๐.๐๑๘)
PDCA	๐.๗๐๒** (๐.๐๕๑)	-	๐.๗๐๒ (๐.๐๕๑)	๐.๘๖๕** (๐.๐๗๙)	๐.๑๕๐ (๐.๐๔๑)	๐.๗๑๔** (๐.๐๗๗)
TRISIK	-	-	-	๐.๒๑๔** (๐.๐๕๘)	-	๐.๒๑๔ (๐.๐๕๘)
ค่าสถิติ	ไค-สแควร์=๔๕.๒๓, df=๓๕, p=.๑๑๕๔, GFI=.๙๘๖, AGFI=.๙๔๔, RMR=.๐๑๙๖					
ตัวแปร	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2	SPIRIT3
ความเที่ยง	๐.๘๙๓	๐.๖๖๒	๐.๗๕๘	๐.๓๗๐	๐.๖๓๙	๐.๗๗๕
ตัวแปร	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
ความเที่ยง	๐.๘๓๓	๐.๔๖๔	๐.๕๑๙	๐.๕๙๕	๐.๙๓๗	๐.๘๔๘
ตัวแปร	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4		
ความเที่ยง	๐.๖๔๘	๐.๖๒๙	๐.๘๐๗	๐.๕๘๙		
สมการโครงสร้างของตัวแปร	TRISIK			SPIRIT		
R SQUARE	๐.๕๒๔			๐.๘๐๓		
เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง						
ตัวแปรแฝง	TRISIK	SPIRIT	CHAR	PDCA		
TRISIK	๑.๐๐๐					
SPIRIT	๐.๗๔๑	๑.๐๐๐				
CHAR	๐.๔๔๖	๐.๕๓๖	๑.๐๐๐			
PDCA	๐.๗๒๓	๐.๘๘๓	๐.๕๘๓	๑.๐๐๐		

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บคือค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน, **p < .01

TE = ผลรวมอิทธิพล, IE = อิทธิพลทางอ้อม, DE = อิทธิพลทางตรง

Chi-square = ๔๕.๒๓, df = ๓๕, P-value = ๐.๑๑๕๔๔, RMSEA = ๐.๐๒๗

ภาพที่ ๔.๑๕ โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๔.๓ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๔.๓.๑ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ผลการตรวจสอบโมเดลโดยผู้ทรงคุณวุฒิจากการจัดประชุมสนทนากลุ่ม ผลการตรวจสอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษานักวิชาการด้านพุทธบริหารการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรมและการอบรมพระสอนศีลธรรม จำนวน ๑๐ รูป/ คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) สรุปผลการสนทนากลุ่ม ดังตารางที่ ๔.๕

ตารางที่ ๔.๕ สรุปผลการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ตรวจสอบองค์ประกอบและพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

รายการ	ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ผลการตรวจสอบ
ภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย	กระชับและชัดเจนดี	มีความเหมาะสม
A Multiphase Mixed Methods Design	วิจัยแบบผสมวิธีพุทธระยะ	มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้
ภาพองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	ควรปรับสำนวนให้สั้นกระชับ และเข้าใจง่ายในบางองค์ประกอบ	มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้
ภาพผลการตรวจสอบโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ	โมเดลที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์	มีความเหมาะสม
องค์ประกอบที่ ๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย ๑) วินัยดี ๒) มีคุณธรรม ๓) บุคลิกภาพดี ๔) สอนดี และ ๕) พัฒนาตนเองอยู่เสมอ	ควรสรุปให้สั้น กระชับ ชัดเจน และสมบูรณ์ขึ้น	มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้
องค์ประกอบที่ ๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ๑) วางแผน Plan ๒) ปฏิบัติตามแผน	ควรปรับสำนวนภาษาในบางองค์ประกอบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น	มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้

รายการ	ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ผลการตรวจสอบ
Do ๓) ตรวจสอบ Check และ ๔) ปรับปรุงแก้ไข Action		
องค์ประกอบที่ ๓ ไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ๑) พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม ๒) พัฒนาจิตใจ และ ๓) พัฒนาความรู้ความเข้าใจ	ควรปรับใช้ภาษาให้มีความกระชับเพื่อให้เข้าใจง่ายในหลักธรรมมากขึ้น	มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้
องค์ประกอบที่ ๔ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วย ๑) ศรัทธา ๒) ความหวัง ๓) วิสัยทัศน์ และ ๔) ความเมตตา	มีการจำแนกองค์ประกอบที่น่าสนใจและตรงตามได้ง่าย	มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้

๔.๓.๒ ผลจากการแปลผลข้อมูลจากโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุเพื่อนำมาประกอบในการพิจารณา เพื่อสร้างโมเดลที่นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

เนื่องจากโมเดลความสัมพันธ์เชิงเหตุของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่มีความกลมกลืนและสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถแปลผลได้ตามลำดับดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ของตัวแปรทุกตัวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของตัวแปร จึงยืนยันได้ว่าสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมได้จริง

๒. เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม พบว่าคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) สามารถส่งผลต่อภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ (SPIRIT) ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในส่วนของ ไตรสิกขา (TRISIK) ส่งผลต่อ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) ในรูปแบบอิทธิพลทางตรงเท่านั้น

๔.๓.๓ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากผู้เชี่ยวชาญการอบรมพระสอนศีลธรรม

โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมที่พัฒนาขึ้น ได้มีการตรวจสอบด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้อง ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์โดยการใช้แบบประเมินด้วยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อเรื่อง

(Content Validity Index: CVI)^{๒๙๑} ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose Sampling) โดยประเมิน ๓ ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบของโมเดล แนวทางการนำไปใช้ และการวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดล โดยใช้เกณฑ์การตัดสินระดับการประเมิน ๔ ระดับ คือ มีความสอดคล้องมาก ค่อนข้างสอดคล้อง สอดคล้องบางส่วน และไม่สอดคล้อง โดยมีผู้เชี่ยวชาญการอบรมพระสอนศีลธรรม เป็นผู้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา เพื่อยืนยันโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยผู้วิจัยสรุปเป็น MONK Model ดังนี้

(๑) องค์ประกอบของโมเดล MONK Model ซึ่งประกอบด้วย Motivation, Outward Mindset, Needs Analysis และ Knowledge ดังนี้

M = Motivation หมายถึง การสร้างแรงจูงใจให้พระสอนศีลธรรม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณทั้ง ๔ ข้อ ได้แก่ ศรัทธา ความหวัง วิสัยทัศน์ และความเมตตา

O = Outward Mindset หมายถึง กรอบความคิดแบบมองออกข้างนอก มองเห็นความต้องการและปัญหาของผู้อื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน

N = Needs Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ความต้องการของพระสอนศีลธรรม สำนักงานพระสอนศีลธรรม สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยการขับเคลื่อนทั้งระบบด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA

K = Knowledge หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความรู้คู่คุณธรรม มีไตรสิกขาเป็นแกนหลักเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ทั้ง ๕ ข้อ ได้แก่ วินัยดี มีคุณธรรม บุคลิกภาพดี สอนดี และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

(๒) แนวทางการนำไปใช้ การพัฒนาและขับเคลื่อนภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมทั้งระบบด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA โดยบูรณาการร่วมกับหลักไตรสิกขา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมหรือบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) Plan การวางแผน เริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการและบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของทุกฝ่าย เริ่มตั้งแต่กำหนดหัวข้อปัญหาในการอบรมและพัฒนา ตั้งวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดขอบเขตการดำเนินงาน กำหนดโครงสร้างทีมงานและมอบหมายความรับผิดชอบ มีการกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย สรรวจสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรในด้านต่าง ๆ เช่น วางแผนกำหนดการ ผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น จากนั้นจึงวางแผนการดำเนินงาน มีนโยบายส่งเสริมและผลักดันงานให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวิเคราะห์สาเหตุและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา

^{๒๙๑} ทิพย์สิริ กาญจนวาสี และคณะ, วิธีวิทยาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทันใจ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๖.

๒) Do การปฏิบัติตามแผน โดยดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนก่อนหน้า หรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการทำงานนั้น ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติตามแผนงานนี้ ทักษะต่าง ๆ จะถูกหยิบยืมมาใช้ในระยะเวลาการลงมือปฏิบัติ เช่น การบริหารเวลาให้ได้ตามแผนที่วางไว้ กำหนดการประชุมเพื่อตรวจสอบความคืบหน้า การมอบหมายงานเพื่อแบ่งเบาภาระ เป็นต้น รวมถึงในระหว่างการปฏิบัติงานเราควรเก็บข้อมูลที่สำคัญ หรือข้อผิดพลาดต่าง ๆ ของงานเอาไว้เพื่อประโยชน์ในการทำงานขั้นตอนต่อไป

๓) Check การตรวจสอบ หลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อดูความเหมือนและความแตกต่าง กระบวนการทดสอบยังได้รับการประเมินเพื่อดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จากการทดสอบเดิมที่สร้างขึ้นในระหว่างขั้นตอนการวางแผนหรือไม่ หากข้อมูลถูกวางไว้ในรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟก็จะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น หากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ หรือได้ผลดีที่สุด

๔) Action การปรับปรุงแก้ไข กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่มีปัญหา โดยขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) มาวิเคราะห์และตรวจสอบสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาดังกล่าวจะได้รับการตรวจสอบค้นหาและกำจัดโดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการ มีการประเมินความเสี่ยงอีกครั้ง เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการในระบายนี้อาจได้ข้อแนะนำและปรับเปลี่ยนกระบวนการเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า การวางแผนสำหรับรอบถัดไปสามารถดำเนินการได้โดยมีมาตรฐานที่ดีกว่า และการทำงานในขั้นตอนนี้ไม่ควรสร้างปัญหาที่ระบุซ้ำแล้วซ้ำอีก ทุกครั้งที่การดำเนินงานตามวงจร PDCA หมุนครบรอบ ก็จะเป็นแรงส่งสำหรับการดำเนินงานในรอบต่อไป และก่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

(๓) การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดล มีเกณฑ์การวัดและประเมินผล ดังนี้

๑. ร้อยละของบุคลากรที่มีความเข้าใจองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๒. ร้อยละของบุคลากรที่เรียนรู้แนวทางการนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ไปใช้ในการอบรมพัฒนาพระสอนศีลธรรม

๓. ร้อยละของบุคลากรที่มีส่วนร่วมในการประยุกต์ใช้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๔. ร้อยละของบุคลากรที่สามารถสะท้อนคิดเกี่ยวกับผลของการนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ไปใช้ประโยชน์

๕. ร้อยละของบุคลากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตารางที่ ๔.๖ ตารางแสดงการวัดและประเมินผล

ข้อ	รายการประเมิน	จำนวน	ร้อยละ	แปลผล
๑	เข้าใจองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม			
๒	มีการเรียนรู้แนวทางการนำไปใช้			
๓	การมีส่วนร่วมในการนำไปปฏิบัติ			
๔	มีการสะท้อนคิดในการใช้ประโยชน์			
๕	ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม			
รวม				
สูตรคำนวณร้อยละ = (จำนวนบุคลากรที่แสดงตามรายการประเมิน/จำนวนบุคลากรทั้งหมด) x ๑๐๐				
เกณฑ์การกำหนดระดับ				
	ร้อยละ ๘๐ – ๑๐๐	หมายถึง	ดีเยี่ยม	
	ร้อยละ ๖๐ – ๗๙	หมายถึง	ดี	
	ร้อยละ ๔๐ – ๕๙	หมายถึง	ผ่าน	
	ต่ำกว่า ร้อยละ ๔๐	หมายถึง	ไม่ผ่าน	
สรุปผลการประเมิน				
	☐ ดีเยี่ยม	☐ ดี	☐ ผ่าน	☐ ไม่ผ่าน

คำชี้แจง: ขอให้ท่านพิจารณาข้อคำถามสำหรับการประเมินแต่ละข้อว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่พัฒนาขึ้น โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าสอดคล้องให้เขียน ✓ ที่ช่อง ๑ = ไม่สอดคล้อง, ๒ = สอดคล้องบางส่วน, ๓ = ค่อนข้างสอดคล้อง, ๔ = มีความสอดคล้อง และกรุณาให้คำแนะนำ

ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากการใช้แบบประเมินด้วยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อเรื่อง (Content Validity Index: CVI)^{๒๙๒} ของแบบประเมินรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้น สรุปได้ดังตารางที่ ๔.๗ ดังนี้

^{๒๙๒} ทิพย์สิริ กาญจนวาสี และคณะ, **วิธีวิทยาการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทันใจ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๖.

ตารางที่ ๔.๗ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรม

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ เห็นสอดคล้อง	I-CVI (รายข้อ)
	๑	๒	๓	๔	๕		
๑	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๒	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๓	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๔	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๕	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๖	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๗	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๘	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๙	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๐	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๑	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๒	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรายการประเมินในรูปแบบฯ (I-CVI) (คำนวณได้จากการหาค่าเฉลี่ยของ I-CVI)							๑.๐๐
ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรูปแบบฯ ทั้งฉบับ (S-CVI)							๑.๐๐

หมายเหตุ ✓ แทน ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญให้คะแนน ๓ หรือ ๔

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรายการประเมินแต่ละข้อของ
โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีค่าเท่ากับ
๑.๐๐ และค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรูปแบบฯ ทั้งฉบับ มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ ด้วยเหมือนกัน
หมายความว่า โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอน
ศีลธรรมที่สร้างขึ้น มีความเหมาะสม มีความถูกต้อง มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และสามารถ
นำไปใช้ประโยชน์ได้

๔.๓.๔ โมเดลนวัตกรรมสร้างสรรค์จากโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลัก
พุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

จากผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรม
ของพระสอนศีลธรรม แสดงให้เห็นว่ารูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม
ความถูกต้อง และความเป็นไปได้ในการนำข้อค้นพบของการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (Research
Utilization) โดยสามารถพัฒนาให้ได้โมเดลการเรียนรู้ ๑๐ ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ศึกษาข้อมูลตามองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรม ของพระสอนศีลธรรม (Data and Attitude) ประกอบด้วย ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓) ไตรสิกขา และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

ขั้นที่ ๒ วิเคราะห์เพื่อสรุปเป็นสารสนเทศ (Information) ได้องค์ประกอบที่มีความจำเป็นในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย วินัยดี มีคุณธรรม บุคลิกภาพดี สอนดี และพัฒนานตนเองอยู่เสมอ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ประกอบด้วย วางแผน Plan ปฏิบัติตาม Do ตรวจสอบ Check และปรับปรุงแก้ไข Action ๓) ไตรสิกขา ประกอบด้วย พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (ศีล) พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา) และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ประกอบด้วย ศรัทธา ความหวัง วิสัยทัศน์ และความเมตตา

ขั้นที่ ๓ วิพากษ์สารสนเทศ (Critical Thinking) โดยการบูรณาการภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ขั้นที่ ๔ พัฒนาสู่ความรู้มาตรฐาน (Standard Knowledge) ด้วยการนำไปประยุกต์ใช้กับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม

ขั้นที่ ๕ คิดเชิงออกแบบสร้างสรรค์นวัตกรรม (Design Thinking) ด้วยการนำองค์ความรู้มาต่อยอดร่วมกับเทคโนโลยีใช้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้ได้ผลิตภัณฑ์ กระบวนการ หรือรูปแบบใหม่ ๆ ที่ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาสิ่งที่มีอยู่เดิมเป็นนวัตกรรมที่เกิดจากการมีศักยภาพ และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และนำไปใช้จริงในการพัฒนาพระสอนศีลธรรม

ขั้นที่ ๖ พัฒนาโมเดล (Develop to Model) เป็นองค์ความรู้การวิจัย คือ MONK Model ได้แก่ M = Motivation O = Outward Mindset N = Needs Analysis และ K = Knowledge

ขั้นที่ ๗ สร้างโมเดลต้นแบบ (Create Prototype) ด้วยการนำองค์ความรู้ไปปรับใช้กับพระสอนศีลธรรม ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓) ไตรสิกขา และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ประเมินและติดตามผลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องจนกลายเป็นโมเดลต้นแบบ

ขั้นที่ ๘ สร้างสรรค์ชุดนวัตกรรมความรู้ใหม่ (New Knowledge Innovation) ด้วยการพัฒนาคู่มือ Monk Model ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีองค์ประกอบของคู่มือ คือ องค์ประกอบที่ ๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ องค์ประกอบที่ ๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ องค์ประกอบที่ ๓ ไตรสิกขา และองค์ประกอบที่ ๔ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

ขั้นที่ ๙ ส่งเสริมและนำสู่การปฏิบัติ (Promotion and Implement) โดยกำหนดในคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม และจัดโครงการหรือกิจกรรมตามแนวทางของคู่มือ Monk Model ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

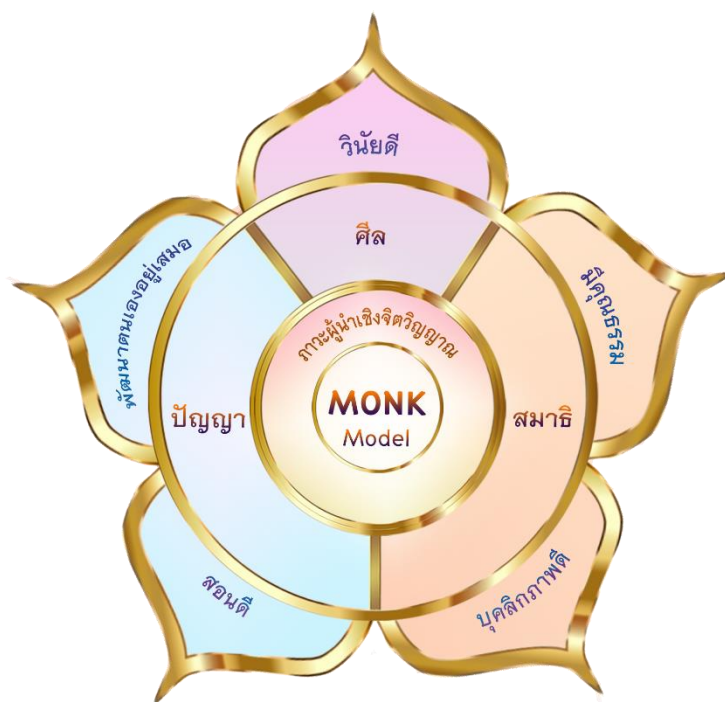
ขั้นที่ ๑๐ ได้โมเดลการเรียนรู้ (Learning Model) เรียกว่า Monk Model ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากการนำเสนอโมเดลนวัตกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนภาพบันได ๑๐ ขั้น ของโมเดลนวัตกรรมสร้างสรรค์จากโมเดลสมการโครงสร้าง ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๔.๑๖ บันได ๑๐ ขั้นของโมเดลนวัตกรรมสร้างสรรค์
ที่มา: พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทธิยศ อากาศโร) (๒๕๖๗)

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยสรุปดังภาพที่ ๔.๑๗

ภาพที่ ๔.๑๗ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
ที่มา: พระมหากัมพล อตฺถปาโล (ชานาญ), ๒๕๖๖

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ผู้วิจัยสรุปได้เป็น **MONK Model** ซึ่งประกอบด้วย Motivation, Outward Mindset, Needs Analysis และ Knowledge โดยมีรายละเอียด ดังนี้

M = Motivation หมายถึง การสร้างแรงจูงใจให้พระสอนศีลธรรม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณทั้ง ๔ ข้อ ได้แก่ ศรัทธา ความหวัง วิสัยทัศน์ และความเมตตา อธิบายได้ว่าการสร้างแรงจูงใจต่อการพัฒนาภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้พระสอนศีลธรรมตระหนักในการอบรมและพัฒนาตนเองทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายของการเป็นต้นแบบที่ดีในการทำหน้าที่อบรมศีลธรรมให้แก่นักเรียนในสถานศึกษา ซึ่งการสร้างแรงจูงใจให้แก่พระสอนศีลธรรมในการพัฒนาตนเองนั้นประกอบด้วย

๑) การสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic motives) เป็นการสร้างแรงจูงใจที่มาจากภายในตัวของพระสอนศีลธรรมเอง เป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้พระสอนศีลธรรมแสดงพฤติกรรมโดยไม่หวังรางวัลหรือสิ่งกระตุ้นจากภายนอก แต่จะเกิดจากการที่พระสอนศีลธรรมได้ตระหนักว่าสิ่งที่ได้ประพฤติปฏิบัตินี้เป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มองเห็นคุณค่าและมีความสุข ความพึงพอใจในสิ่งที่ได้กระทำนั้น และนั่นเป็นรางวัลตอบแทนที่ทรงคุณค่าที่สุด

๒) การสร้างแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motives) เป็นการสร้างแรงจูงใจที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก จูงใจให้พระสอนศีลธรรมมีความต้องการที่จะปฏิบัติเพื่อให้ได้รับสิ่งตอบแทนหรือรางวัลต่าง ๆ เช่น คำเชยชมเมื่อได้ปฏิบัติตามหรือบรรลุผลสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ การได้รับสิ่งของเป็นที่ระลึก รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะในตัวเอง

O = Outward Mindset หมายถึง กรอบความคิดแบบมองออกข้างนอก มองเห็นความต้องการและปัญหาของผู้อื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน เป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้พระสอนศีลธรรมเจริญงอกงามได้อย่างราบรื่นทั้งหมด ไม่มองแต่ตัวเองหรือเห็นแต่ความต้องการของตัวเองเป็นหลัก เพราะการขับเคลื่อนงานพระศาสนาที่ดีและมีประสิทธิภาพ ต้องเกิดจากบุคลากรที่มีคุณภาพในการร่วมด้วยช่วยกันเพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนอันประเสริฐของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สู่ใจของเยาวชนทั่วประเทศ ซึ่งมี ๓ ขั้นตอนหลักในการปรับเปลี่ยนตัวเองให้เป็นคนมี Outward Mindset ดังนี้

๑) มองเห็นคนอื่นเป็นคน (See others)

เริ่มจากการมองเห็นความต้องการคนอื่นก่อน ลองพิจารณาว่ามีใครบ้างที่ได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมและการปฏิบัติตนของเรา มองหา “ความต้องการ จุดมุ่งหมาย และปัญหา” ของพวกเขา มีสิ่งไหนบ้างที่เราพอจะช่วยเหลือเขาได้ หรือมีสิ่งไหนที่เราแย้งทำกับเขาไม่ดี และควรปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้น

๒) ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของเรา (Adjust efforts)

โดยให้วิธีการปฏิบัติตนหรือการทำงานของเราช่วยเหลือคนอื่นได้มากขึ้น มองภาพรวมใหญ่เป็นหลัก เปิดใจให้กว้างยอมรับฟัง พร้อมแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่จะทำให้เกิดประโยชน์หรือผลดีต่อส่วนรวมมากขึ้น

๓) ประเมินและรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เราสร้างขึ้น (Measure impacts)

ประเมินว่าการปฏิบัติตนหรือการทำงานของเราที่ได้ปรับเปลี่ยนไป มีผลกระทบต่อคนอื่นมากน้อยแค่ไหน แล้วเราต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราสร้างขึ้น และพยายามหาวิธีในการปรับปรุงให้มันดีขึ้นอยู่เสมอ ๆ

N = Needs Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ความต้องการของพระสอนศีลธรรมสำนักงานพระสอนศีลธรรม สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยการขับเคลื่อนทั้งระบบด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA เป็นกระบวนการที่ใช้ในการระบุและวิเคราะห์ความต้องการหรือปัญหาที่ต้องการแก้ไขในเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมหรือบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

๑) Plan การวางแผน เริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการและบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของทุกฝ่าย เริ่มตั้งแต่กำหนดหัวข้อปัญหาในการอบรมและพัฒนา ตั้งวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดขอบเขตการดำเนินงาน กำหนดโครงสร้างทีมงานและมอบหมายความรับผิดชอบ มีการกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย สํารวจสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรในด้านต่าง ๆ เช่น วางแผนกำหนดการ ผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น จากนั้นจึงวางแผนการดำเนินงาน มีนโยบาย

ส่งเสริมและผลักดันงานให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวิเคราะห์สาเหตุและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา

๒) Do การปฏิบัติตามแผน โดยดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนก่อนหน้าหรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการทำงานนั้น ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติตามแผนงานนี้ ทักษะต่าง ๆ จะถูกหยิบยกมาใช้ในระยของการลงมือปฏิบัติ เช่น การบริหารเวลาให้ได้ตามแผนที่วางไว้ กำหนดการประชุมเพื่อตรวจสอบความคืบหน้า การมอบหมายงานเพื่อแบ่งเบาภาระ เป็นต้น รวมถึงในระหว่างการปฏิบัติงานเราควรเก็บข้อมูลที่สำคัญ หรือข้อผิดพลาดต่าง ๆ ของงานเอาไว้เพื่อประโยชน์ในการทำงานขั้นตอนต่อไป

๓) Check การตรวจสอบ หลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อดูความเหมือนและความแตกต่าง กระบวนการทดสอบยังได้รับการประเมินเพื่อดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จากการทดสอบเดิมที่สร้างขึ้นในระหว่างขั้นตอนการวางแผนหรือไม่ หากข้อมูลถูกวางไว้ในรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟก็จะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น หากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ หรือได้ผลดีที่สุด

๔) Action การปรับปรุงแก้ไข กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่มีปัญหา โดยขั้นตอนนี้เป็น การนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) มาวิเคราะห์และตรวจสอบสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาดังกล่าวจะได้รับการตรวจสอบค้นหาและกำจัดโดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการ มีการประเมินความเสี่ยงอีกครั้ง เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการในระยะนี้ จะได้ข้อแนะนำและปรับเปลี่ยนกระบวนการเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า การวางแผนสำหรับรอบถัดไปสามารถดำเนินการได้โดยมีมาตรฐานที่ดีกว่า และการทำงานในขั้นตอนถัดไปไม่ควรสร้างปัญหาที่ระบุซ้ำแล้วซ้ำอีก ทุกครั้งที่การดำเนินงานตามวงจร PDCA หมุนครบรอบ ก็จะเป็นแรงส่งสำหรับการดำเนินงานในรอบต่อไป และก่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

K = Knowledge หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความรู้คู่คุณธรรม มีไตรสิกขาเป็นแกนหลักเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ทั้ง ๕ ข้อ ได้แก่ วินัยดี มีคุณธรรม บุคลิกภาพดี สอนดี และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้สามารถจำแนกและจัดหมวดหมู่คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ให้เข้ากับหลักไตรสิกขาได้ดังนี้

๑) ศีล เป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ด้านวินัยดี

๒) สมาธิ เป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ด้านมีคุณธรรม และด้านบุคลิกภาพดี

๓) ปัญญา เป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ด้านสอนดี และด้านพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และเพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีการออกแบบการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (A Multiphase Mixed Methods Design) แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยเป็น ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะที่ ๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ระยะที่ ๒ การใช้แบบสอบถาม เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และระยะที่ ๓ การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยการออกแบบการวิจัยด้านการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ได้กำหนดไว้ในแต่ละระยะของการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ ๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม กลุ่มเป้าหมายคือผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้อำนวยการสถานศึกษา และพระสอนศีลธรรมต้นแบบ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน ๙ รูป/คน ใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นได้ทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) โดยผลการวิเคราะห์ที่ได้จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๑ คือ วัตถุประสงค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ระยะที่ ๒ การใช้แบบสอบถาม เพื่อพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ด้วยการตรวจสอบความตรงของโมเดลเชิงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Hair และคณะ คือ ใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๑๐ คน ต่อ ๑ พารามิเตอร์ จำนวนพารามิเตอร์ทั้งหมด ๓๙ พารามิเตอร์ หรือมีจำนวนเส้นทางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในโมเดลรอบแนวคิดทั้งหมด ๓๙ เส้นทาง ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมมีขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ๓๙๐ คน ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติบรรยาย ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัยใช้การตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL) ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ระยะที่ ๓ การสนทนากลุ่ม เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษา โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน ๙ รูป/คน โดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ แนวคำถามหรือประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ผลของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ นำมาแปลผลร่วมกับผลสรุปจากบทสัมภาษณ์ เพื่อสร้างและประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม จำนวน ๕ รูป/คน โดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบประเมินการตรวจสอบความตรงตามเนื้อเรื่อง (Content Validity Index: CVI)^{๒๙๓} ของแบบประเมินโมเดลฯ ที่พัฒนาขึ้น

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และ ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓) ไตรสิกขา และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม สามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่สังคมต้องการ สามารถนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปแทรกการสอนในสถานศึกษาและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ บุคลิกภาพ ทั้งด้านความรู้ความสามารถ ด้านการจัดการเรียนรู้และมีการพัฒนานตน มีจิตสำนึกต่อหน้าที่และบทบาททางสังคมและประเทศชาติได้ โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๕ ตัวแปร ดังนี้

๑.๑ วินยัติ คือ การที่พระสอนศีลธรรมจะต้องเป็นผู้มีวินัยในตนเองเป็นอย่างดี มีความรับผิดชอบ มีเหตุมีผล สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือกติกาที่มีอยู่ในสังคมได้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม เพื่อจะได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนได้อย่างมีความน่าเชื่อถือ สามารถบังคับควบคุมตนเองได้ทั้งกาย วาจา ใจ ให้พระพฤติกรรมให้เหมาะสมกับกาลเทศะ

^{๒๙๓} ทิพย์สิริ กาญจนวาสี และคณะ, วิธีวิทยาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทันใจ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๖.

ต่าง ๆ ดี โดยเห็นคุณค่าของการกระทำในสิ่งที่อยู่ในกรอบระเบียบหรือกติกาของสังคม โดยใช้ปัญญาพิจารณามองเห็นประโยชน์จากการกระทำหรือไม่ทำสิ่งนั้น เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่ครูและนักเรียน และมีความละเอียดต่อการทำผิดกฎระเบียบหรือข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่หน่วยงานหรือสังคมกำหนดไว้

๑.๒ มีคุณธรรม คือ พระสอนศีลธรรมต้องมีคุณธรรมภายในใจ ตระหนักถึงความเป็นพระจริง ๆ จากภายใน รวมไปถึงคุณธรรมความดีที่สถิตอยู่ในใจ การมีจิตใจร่าเริงในธรรม และมีเมตตา มีคุณงามความดีหรือความประพฤติที่ดี อุปนิสัยอันดีงาม มีความกตัญญู ความเสียสละ หรือความเห็นอกเห็นใจกัน การที่มีหิริโอตตปละ คือความละเอียดแกล้งและเกรงกลัวต่อผลของการกระทำบาป มีความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะทำความดีในทุกรูปแบบ ทั้งด้านกายสุจริต วาจาสุจริตและมโนสุจริต เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

๑.๓ บุคลิกภาพดี คือ คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่อยู่ทั้งภายนอกและภายใน ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคล บุคลิกภายนอก เช่น กริยาท่าทาง สีตาการพูด รูปร่างหน้าตา การนุ่งห่ม ส่วนบุคลิกภาพภายใน เช่น ทักษะคติ แนวความคิด หรือค่านิยม การนุ่งห่มเรียบร้อย เป็นปริณทล การมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีบุคลิกที่น่าเลื่อมใสในศรัทธา เป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีไหวพริบบริบูรณ์ดี เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในอารมณ์ ไม่หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ตระหนักถึงเท่าทันอารมณ์ของตนเอง และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด

๑.๔ สอนดี คือ มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้และประสบการณ์ที่พบเจอมาให้แก่ผู้เรียนเห็นภาพได้ชัดเจนเป็นลำดับ มีเทคนิคและวิธีการที่ไม่น่าเบื่อในการจัดกิจกรรมหรือการเรียนการสอน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ผู้เรียนได้ มีการจัดกระบวนการเตรียมการสอนอย่างเป็นแบบแผน การใช้หลักสูตร Active Learning เข้ามาร่วมด้วยเพื่อให้เด็กมีทักษะในการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องให้เด็กเกิดความใฝ่รู้และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน

๑.๕ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ คือ พระสอนศีลธรรมที่ทำหน้าที่เสมือนครูในโรงเรียนจะต้องพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถของตนเองในหลาย ๆ ด้านอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ครูผู้สอนต้องพัฒนาทักษะตนเองทั้งในด้าน Soft Skills & Hard Skills ควบคู่กันไปด้วย ทั้งทักษะด้านคอมพิวเตอร์ การคิดวิเคราะห์คำนวณ ภาวะความเป็นผู้นำ การทำงานเป็นทีม สิ่งเหล่านี้ต้องอยู่ในจิตวิญญาณความเป็นครู

๒. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยการอบรมและพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ โดยใช้วงจรการบริหารของเดมมิ่ง ๔ ขั้นตอน ได้แก่ PDCA โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ดังนี้

๒.๑ การวางแผน Plan เป็นวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้หลักการบริหารวงจรของเดมมิ่ง เริ่มต้นด้วยการวางแผนอย่างเป็นระบบตั้งแต่แรก มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมอย่างชัดเจน มีขอบเขตระยะเวลาที่เหมาะสม จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ มีการกำหนดโครงสร้างคณะทำงาน มอบหมายความรับผิดชอบ มีกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน กำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย รวมไปถึงคุณสมบัติผู้เข้าอบรม ระยะเวลาข้อจำกัดของโครงการหรือกิจกรรม

๒.๒ การปฏิบัติตามแผน Do เป็นการดำเนินการตามวัตถุประสงค์โดยมีการกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ที่ชัดเจน ให้ระบบดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน

๒.๓ การตรวจสอบ Check ต้องมีการบันทึกข้อมูลตั้งแต่เริ่มโครงการหรือกิจกรรม ระหว่างโครงการ และจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อประเมินและวัดผลอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาในอนาคตต่อไป ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บและบันทึกด้วยรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟจะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น

๒.๔ การปรับปรุงแก้ไข Action กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนของโครงการหรือกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น เป็นการเอาผลลัพธ์ที่ได้จากการตรวจสอบด้วยวิธีการที่เป็นระบบ จากนั้นนำมาวิเคราะห์สาเหตุปัญหา ประเมินตรวจสอบความถูกต้องเพื่อหาข้อผิดพลาดหรือประเด็นที่หลุดไปหรือไม่สมบูรณ์ เพื่อที่จะอุดรอยรั่วให้ดียิ่งขึ้น จากนั้นจะดำเนินการพัฒนาวางแผนใหม่และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นอีก หรือให้เกิดความเสี่ยงขึ้นน้อยที่สุดในรอบหน้า ซึ่งการปรับเปลี่ยนวิธีการไปบ้าง ไม่หละหลวมหรือตึงจนเกินไป แต่วัตถุประสงค์และเป้าหมายยังคงเดิม เป็นหัวใจขององค์กรที่ขับเคลื่อนโดยใช้แนวคิดการบริหารงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์

๓.ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง เป็นคุณสมบัติคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ควรมี เพราะด้วยลักษณะการทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำแสงสว่างให้แก่เยาวชนในโรงเรียน ต้องมีศรัทธาที่ตั้งมั่น ยึดหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง สามารถเป็นผู้นำจิตวิญญาณและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาดตนเองไปในทางที่ดีได้ ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล คิดวางแผนและจัดการงานได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ต้องมีความเอื้ออาทร มีความเสียสละและมีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้พบเห็น เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา มีบุคลิกภาพทั้งดงามทั้งภายนอกและภายใน สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร ไม่เห็นแก่ตัว มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปรดังนี้

๓.๑ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์อย่างจริงใจ ศรัทธาเป็นสิ่งที่จะทำให้บุคลากรในองค์กร มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาดตนเองและมีส่วนร่วมเต็มเต็มวิสัยทัศน์ในองค์กรด้วยความยินดีและอุทิศตนในการทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ถึงเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒ ความหวัง หมายถึง ความปรารถนาหรือความคาดหวัง เป็นความรู้สึกในด้านจิตใจ ที่เป็นพลังผลักดันให้บุคคลมีพลังกาย พลังใจที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือผลสำเร็จได้ มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิต สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น

๓.๓ วิสัยทัศน์ หมายถึง เป็นการมองภาพในอนาคต และกำหนดจุดหมายปลายทางร่วมกัน เป็นการทำให้องค์กรและทีมงานเชื่อและพยายามที่จะกระทำเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้การจูงใจภายในเพื่อเพิ่มความพยายามโดยมีผู้นำเป็นหลัก

๓.๔ ความเมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ อยากให้เขามีความสุขความเจริญ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผู้ที่มีเมตตาจะมีจิตใจกว้างขวาง มีความสงบ

ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่น และความเมตตาจะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์

๔. ไตรสิกขา หมายถึง หลักธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสามารถช่วยให้พัฒนาศักยภาพ ความรู้ความสามารถและจิตวิญญาณที่อยู่ภายใน ส่งผลต่อทั้งความเชื่อ ทศนคติ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการตัดสินใจ การวางแผนการทำงาน เริ่มตั้งแต่มนกรรม วชิกรรม และกายกรรมได้แก่ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (ศีล) พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา)

๔.๑ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ในขณะทำหน้าที่ คือ ศีล

๔.๒ พัฒนาจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพของจิต ให้ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ควรแก่การงาน ด้วยความตั้งใจ ไม่วอกแวกฟุ้งซ่าน คือ สมาธิ

๔.๓ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ หมายถึง การศึกษาอบรม ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงโดยไม่อิงความรู้สึกตนเอง ไตรตรองหาข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไข คือ ปัญญา

๕.๑.๒ ผลการตรวจสอบความตรงและพัฒนาของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของโมเดลนี้ มีตัวแปรแฝง ๔ ตัว ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) ๓) ไตรสิกขา (TRISIK) และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) โดยตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ๑๖ ตัวแปร

การทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ผลการวิเคราะห์โมเดลในครั้งแรก พบว่า โมเดลไม่สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาค่า โดยพิจารณาจากค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๑๓๕๐.๖๒ ท้องศาอิสระเท่ากับ ๙๘ และความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ .๐๐๐ ค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ ๐.๑๘๑

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงปรับโมเดลโดยยอมให้ความคลาดเคลื่อนสัมพันธ์กันได้ ซึ่งเป็นการผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นจากข้อตกลงเบื้องต้นในสถิติวิเคราะห์ดั้งเดิมที่กำหนดว่า เหมอมความคลาดเคลื่อนต้องไม่สัมพันธ์กัน เป็นข้อตกลงเบื้องต้นในสถิติวิเคราะห์ด้วย SEM ซึ่งกำหนดให้มีการนำเหมอมความคลาดเคลื่อนมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และเหมอมความคลาดเคลื่อนมีความสัมพันธ์กันตามสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ผลการปรับโมเดล จะได้ค่าขนาดอิทธิพลและค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในโมเดลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น (Joreskog and Sorbom, 2004) ผู้วิจัยพิจารณาปรับโมเดลจากดัชนีดัดแปลงโมเดล (modification indices) และได้ปรับโมเดลจำนวน ๖๕ เส้นทาง โดยได้ปรับ ๑) เส้นทาง Theta-Delta (TD) ๒) เส้นทาง Theta-Epsilon (TE) และ ๓) เส้นทาง Theta-Delta-Epsilon (TH) และผลจากการปรับโมเดล ทำให้ได้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีรายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ ค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๔๕.๒๓ องศาอิสระเท่ากับ ๓๕ ความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ ๐.๑๑๕๔ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่าโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๘๖ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๔ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๑ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๙๖ ซึ่งเข้าใกล้ศูนย์ และค่าเฉลี่ยเหลือในรูปคะแนนมาตรฐานระหว่างตัวแปรสูงสุด (Largest Standardized Residuals) เท่ากับ ๒.๓๙๙ ซึ่งสนับสนุนว่าโมเดลการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ตัวแปรสังเกตได้มีค่าความเที่ยงอยู่ระหว่าง ๐.๓๗๐ ถึง ๐.๙๓๗ โดยตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงสูงสุด คือ สอนดี (CHAR4) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๙๓๗ รองลงมาคือพัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (TRISIK1) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๘๙๓ และตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงต่ำสุด คือ ศรัทธา (SPIRIT1) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๓๗๐ ในภาพรวมค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ส่วนมากมีค่าค่อนข้างสูง

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างตัวแปรภายในแฝง พบว่า ไตรสิกขา (TRISIK) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๕๒๔ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) สามารถอธิบายความแปรปรวนของไตรสิกขา (TRISIK) ได้ร้อยละ ๕๒.๔๐ ในส่วนของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๘๐๓ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR), วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) และไตรสิกขา (TRISIK) สามารถอธิบายความแปรปรวนของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ได้ร้อยละ ๘๐.๓๐

เมื่อพิจารณาเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าอยู่ในช่วง ๐.๔๔๖ ถึง ๐.๘๘๓ โดยตัวแปรทุกคู่มีความสัมพันธ์แบบมีทิศทางเดียวกัน (ค่าความสัมพันธ์เป็นบวก) ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มากที่สุด คือ ไตรสิกขา (TRISIK) และคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๘๘๓ มีความสัมพันธ์ในระดับสูง แสดงว่าเมื่อไตรสิกขาเพิ่มมากขึ้น คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ก็เพิ่มมากขึ้นด้วย และตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รองลงมา คือ ไตรสิกขา (TRISIK) และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๗๔๑ แสดงว่า เมื่อไตรสิกขาเพิ่มมากขึ้น ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณก็มากขึ้นด้วย

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดล พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) กับ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) (ขนาดความสัมพันธ์ = .๐๓๒) แยกเป็นอิทธิพลทางตรง .๐๒๔ และอิทธิพลทางอ้อม .๐๐๘ เป็นอิทธิพลรวม .๐๓๒ โดยอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะ

ผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) กับ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) (ขนาดความสัมพันธ์ = .๘๖๕) แยกเป็นอิทธิพลทางตรง .๗๑๔ และอิทธิพลทางอ้อม .๑๕๐ เป็นอิทธิพลรวม .๘๖๕ โดยอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) กับ ไตรสิกขา (TRISIK) (ขนาดความสัมพันธ์ = .๒๑๔) แยกเป็นอิทธิพลทางตรง .๒๑๔ และไม่มีอิทธิพลทางอ้อม เป็นอิทธิพลรวม .๒๑๔ โดยอิทธิพลทางตรง และอิทธิพลรวมส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (SPIRIT) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เป็นที่น่าสังเกตว่าไตรสิกขา (TRISIK) มีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมต่อคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ (CHAR) ขนาด .๐๓๖ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ ไตรสิกขา (TRISIK) มีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมต่อ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA) ขนาด .๗๐๒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๕.๑.๓ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม พบว่า ค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา จากการใช้แบบประเมินด้วยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อเรื่อง (Content Validity Index: CVI) ทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) องค์ประกอบของโมเดล ๒) แนวทางการนำไปใช้ และ ๓) การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดล ของรายการการประเมินแต่ละข้อของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ และค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรูปแบบฯ ทั้งฉบับ มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ ด้วยเหมือนกัน หมายความว่า โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสม มีความถูกต้อง มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการอภิปรายผล ๓ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ผลการศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากประเด็นคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และพระสอนศีลธรรมต้นแบบ แบ่งออกเป็น ๔ องค์ประกอบหลัก ประกอบด้วย ๑.) ด้านคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒.) ด้านวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓.) ด้านภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ และ ๔.) ด้านไตรสิกขา พบว่า

๑. คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่สังคมต้องการ สามารถนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปแทรกการสอนในสถานศึกษาและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ บุคลิกภาพ ทั้งด้านความรู้

ความสามารถ ด้านการจัดการเรียนรู้และมีการพัฒนาตน มิจิตสำนึกต่อหน้าที่และบทบาททางสังคม และประเทศชาติได้สามารถวัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ ๕ ตัวแปร ประกอบด้วย ๑) วินัยดี ๒) มีคุณธรรม ๓) บุคลิกภาพดี ๔) สอนดี และ ๕) พัฒนاتตนเองอยู่เสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระปลัดปรีชา นนทโก**^{๒๙๔} กล่าวใน “การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดระยอง” พบว่า หน่วยงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คณะครูศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรมีนโยบายในด้านการส่งเสริมความรู้ พระสอนศีลธรรมในระดับหลักสูตรประกาศนียบัตรการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การกระจายงานออกไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ควรจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการอย่างน้อย ๑ สัปดาห์ หรือมากกว่า และแบ่งการอบรมออกเป็นประเด็นปัญหาที่ค้นพบ ได้แก่ ปัญหาด้านหลักสูตร ปัญหาทางด้านการเรียนการสอน ปัญหาทางด้านการผลิตและการใช้สื่อ และการวัดและประเมินผล และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหาสมศักดิ์ ศรีบริบูรณ์**^{๒๙๕} กล่าวใน “ศึกษาแนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า แนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครูพระสอนศีลธรรม ได้แก่ ควรให้ครูพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำหลักสูตร ควรจัดให้มีพระนิเทศออกนิเทศติดตามและประเมินผลสมรรถภาพการสอนของครูพระอย่างต่อเนื่อง ควรจัดอบรมถวายความรู้ให้ครูพระในการอบรมควรเน้นให้ครูพระได้ปฏิบัติจริงเพื่อที่ครูพระจะได้รับทั้งความรู้และได้ฝึกทักษะความชำนาญในการปฏิบัติงาน ควรให้มีการบรรจุให้ครูพระเป็นครูประจำเพื่อที่จะได้รับการบริการการพัฒนาต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นเหมือนครูประจำการทั่วไป ครูพี่เลี้ยงจะต้องแนะนำช่วยเหลือครูพระในระหว่างการจัดการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล กระทรวงศึกษาธิการควรจัดให้มีหน่วยงานกลางซึ่งมีหน้าที่ในการผลิตและให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อ โรงเรียนควรให้ครูพระเข้าไปมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล ผู้อำนวยการและบุคลากรของโรงเรียนควรให้ความสำคัญกับครูพระมากกว่านี้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของครูพระตลอดถึงเพื่อสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**จันทิมา สินธพนธบุตร**^{๒๙๖} กล่าวใน “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูอาจารย์โรงเรียนฝึกอาชีพในทรรณะของศิษย์เก่า” พบว่าโดยภาพรวมเมื่อจำแนกตามรายด้าน ครู

^{๒๙๔} พระปลัดปรีชา นนทโก, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดระยอง”, **ดุขนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขนิพนธ์บัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๒๙๕} พระมหาสมศักดิ์ ศรีบริบูรณ์, “ศึกษาแนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551).

^{๒๙๖} จันทิมา สินธพนธบุตร, “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูอาจารย์โรงเรียนฝึกอาชีพในทรรณะของศิษย์เก่า”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2548).

จะต้องมีความรู้ด้านอาชีพ ความสนใจค้นคว้า มีความรู้ความชำนาญเทคนิคและความสามารถในการประยุกต์ ด้านความสามารถในการสอน ได้แก่เอาใจใส่แนะนำในขณะที่ยังเรียนปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ด้านคุณธรรมและความประพฤติ ได้แก่ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบัง มีอารมณ์ขัน ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีจิตใจโอปอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านการให้คำปรึกษาและแนะแนวทาง ได้แก่ ให้ความเป็นกันเองกับผู้เรียน เป็นที่ปรึกษาด้วยความหวังดี จริงใจ และสามารถให้คำปรึกษาด้านวิชาชีพได้ และเมื่อนำมาเปรียบเทียบ พบว่าศิษย์เก่าที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน มีทรรคนะแตกต่างกันในด้านการให้คำปรึกษาและแนะแนวทางด้านความรู้ทางวิชาชีพ แตกต่างกัน

๒. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยการอบรมและพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ โดยใช้วงจรการบริหารของเดมมิง ๔ ขั้นตอน ได้แก่ PDCA โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร สามารถวัดจากตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ประกอบด้วย ๑) การวางแผน Plan ๒) การปฏิบัติตามแผน Do ๓) การตรวจสอบ Check และ ๔) การปรับปรุงแก้ไข Action ซึ่งผลจากการศึกษาบทบาทและความสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ**^{๒๙๗} กล่าวใน “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: กรณีศึกษาในภาคเหนือและภาคใต้” พบว่า บทบาทที่สำคัญที่สุดของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ คือ การอบรมตน การทำวิปัสสนากรรมฐาน การอบรมสั่งสอนและให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร การอบรมสั่งสอนจริยธรรมและแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดีงาม ถูกต้องให้แก่ประชาชน การสงเคราะห์ประชาชน บทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย การสอนประชาชนในการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน การพัฒนาสถานเลี้ยงเด็ก โรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง การแต่งหนังสือพุทธศาสนา การพัฒนาวัดและพระภิกษุสามเณร และการส่งเสริมวิชาชีพให้ชาวบ้าน และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ **Stewart**^{๒๙๘} ได้กล่าวถึงการศึกษาคูครูผู้เป็นแบบอย่างในประเทศออสเตรเลีย ครูส่วนใหญ่มีความคาดหวังในด้านของการกระทำความดี มีคุณธรรม เพื่อเสริมสร้างและการยกระดับของหน่วยงาน โดยวิธีการฝึกฝนให้ครูมีการอบรมตามโครงการที่กำหนดไว้ ซึ่งการฝึกฝนจะประกอบด้วย การสร้างบทความเพื่อการเสนอความคิดเห็น โดยมีการอ้างเหตุผลสิ่งที่กระทำถูกต้องและไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นการที่ครูใช้นักเรียนไปในทางที่ผิด ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาคุณธรรมของครูอย่างต่อเนื่อง

๓. ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ เป็นคุณสมบัติคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ควรมี เพราะด้วยลักษณะการทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำแสงสว่างให้แก่เยาวชนในโรงเรียน ต้องมีศรัทธาที่ตั้งมั่น ยึดหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง สามารถเป็นผู้นำจิตวิญญาณและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีได้ ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล คิดวางแผนและจัดการงานได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ต้องมีความเอื้ออาทร มีความเสียสละและมีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้พบเห็น เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา มีบุคลิกภาพที่งดงามทั้งภายนอกและภายใน สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร

^{๒๙๗} มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ, “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์กรณีศึกษาในภาคเหนือและภาคใต้”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๒๙๘} Stewart, Douglas J, “Teacher as exemplars An Australian Perspective”, ๒๐๐๘).

ไม่เห็นแก่ตัว มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ดังนี้ ๑) ศรัทธา ๒) ความหวัง ๓) วิสัยทัศน์ และ ๔) ความเมตตา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กมลวรรณ ทิพย์เนตร**^{๒๙๙} กล่าวใน “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร คือ วิสัยทัศน์ ความหวัง ศรัทธา และความไว้วางใจ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **Thompson**^{๓๐๐} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในสถานศึกษารัฐเคนทักกี ประเทศสหรัฐอเมริกา” พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณส่งผลต่อความสำเร็จของโรงเรียน โดยรัฐเคนทักกีมีการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นความก้าวหน้า ซึ่งรัฐต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้คนในชุมชนอย่างทั่วถึง ผู้บริหารที่มีคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้น ๆ จะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานโดยมุ่งเน้นให้โรงเรียนประสบความสำเร็จ มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นในแต่ละปี จนทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาที่ดีที่สุด

๔. ไตรสิกขา หมายถึง หลักธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสามารถช่วยให้พัฒนาศักยภาพ ความรู้ความสามารถและจิตวิญญาณที่อยู่ภายใน ส่งผลต่อทั้งความเชื่อ ทศนคติ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการตัดสินใจ การวางแผนการทำงาน เริ่มตั้งแต่มนogram วชิกรรม และกายกรรม โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๓ ตัวแปร ดังนี้ ๑) พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ในขณะทำหน้าที่ คือ ศีล ๒) พัฒนาจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพของจิต ให้ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ควรแก่การงาน ด้วยความตั้งใจ ไม่ย่อท้อพ่ายแพ้ คือ สมาธิ และ ๓) พัฒนาความรู้ความเข้าใจ หมายถึง การศึกษาอบรม ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงโดยไม่ต้องความรู้สึกละอาย ไตรตรองหาข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุงแก้ไข คือ ปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยในกระบวนการสร้างคนดีให้มีคุณธรรมของ **จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ**^{๓๐๑} กล่าวใน “การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรม” พบว่า กระบวนการส่งเสริมความดี มีคุณธรรมให้กับคนรอบครัว และชุมชน ได้แก่ ๑. ระดับบุคคล การพัฒนาตนเองตามแนวไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นต้นแบบของชุมชน สังคม ๒. ระดับครอบครัว พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ครอบครัว

^{๒๙๙} กมลวรรณ ทิพย์เนตร, “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๖.

^{๓๐๐} Thompson, Hidden Strength: Encouraging spiritual Leadership Attributes Among School Leaders, *Kentucky Journal of Excellence in College Teaching and Learning*, ๒๐๑๒.

^{๓๐๑} จุมพล พูลภัทรชีวิน, ผศ.ดร. และคณะ, “การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรม”, *รายงานการวิจัย*, (ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๙), บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.

อบอุ่น เข้าใจกัน เข้าใจถึงความแตกต่าง รู้จักปรับตัวเข้าหากัน ๓. ระดับชุมชน ผู้นำชุมชนทุกระดับ เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความร่วมมือในการสร้างคนดี สังคมดี จากบ้าน วัด โรงเรียน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภกร จันทราวาทิกร^{๓๐๒} กล่าวใน “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร” พบว่า องค์ความรู้จากรูปแบบการฝึกอบรมฯ ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ จิตวิทยาการฝึกอบรม ประยุกต์กับ หลักไตรสิกขา และศึกษากำหนดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม จากการสังเคราะห์แนวคิดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของ ปีเตอร์ จินอร์ท เฮาส์ (Peter G. Northouse) และ แกรี่ ยูคัล (Gary Yukl) เข้าในหลักการ ๓ คือ ครอบตน ครอบคน ครอบงาน ทดลองรูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร ด้วยการทดลองแบบกึ่งทดลอง พบว่า คะแนนเฉลี่ยภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลอง ภายหลังได้รับอบรมตามรูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา สูงขึ้นกว่าก่อนเข้ารับการอบรมฯ

๕.๒.๒ ประเด็นอภิปรายผลเกี่ยวกับความตรงของโมเดลและการพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดล เพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีความกลมกลืนและสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อยืนยันองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบด้านไตรสิกขามีอิทธิพลทางตรงต่อภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ จึงสามารถนำไตรสิกขามาใช้เป็นหลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรม สอดคล้องกับ Jaran Olsen & Dagfinn Aarhus Braseth^{๓๐๓} ได้ศึกษา ศีลสมาธิ และปัญญา หรือหลักไตรสิกขา กระบวนการเปลี่ยนจากทัศนะทางพุทธศาสนา ลักษณะสากล การหยั่งรู้ การเข้าสมาธิ วิธีเซ็นและการสอนเกี่ยวกับ MBSR เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่า ในคำสอนทางพุทธศาสนาเหล่านี้การเข้าสมาธิที่ประกอบด้วยการเจริญสติเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเค้าโครงที่ใหญ่กว่าถูกเรียกว่า “ไตรสิกขา” ในเค้าโครงนี้ การฝึกสมาธิมีการเจริญสติเป็นพื้นฐานมาพร้อมกับวิธีการ ๒ อย่าง คือ การอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมทางศีลธรรม และการพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) เกี่ยวกับบทบาทของประสบการณ์อันเป็นสากล ซึ่งในที่สุด นำไปสู่การเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับตนเองและโลก ความท้าทายรวมลงในการใช้องค์ประกอบซึ่งนำมาจากคำสอนทางพุทธศาสนาในการจัดเป็นวิธีจิตบำบัดต่อชาวโลกและสามารถพัฒนาจิตของตนเองให้ดีขึ้นได้ และยัง

^{๓๐๒} ศุภกร จันทราวาทิกร, “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร”, ปริญญาโท ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์. (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๒).

^{๓๐๓} Jaran Olsen & Dagfinn Aarhus Braseth, *Morality Meditation and Wisdom: An Exploration of the Buddhist Foundation of Mindfulness-Based Stress Reduction*. (The University of Bergen, ๒๐๑๕).

สอดคล้องกับแนวคิดของ **พระธรรมปิฎก**^{๓๐๔} กล่าวว่า ข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอยู่ในสิกขาทั้งหมด และการดำเนินชีวิตให้ดีของมนุษย์ทั้งหมด ก็เรียกว่า สิกขา ทั้งสิ้น ความพิเศษและความประเสริฐของมนุษย์ ก็คือ มนุษย์เป็นสัตว์แห่งการเรียนรู้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องศึกษา หรือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก คือต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่ศึกษา มนุษย์จะมีชีวิตที่ดีไม่ได้ ชีวิตมนุษย์จึงเป็นชีวิตที่อยู่ได้ด้วยการศึกษาและจะอยู่ดียิ่งขึ้นไปด้วยการศึกษายิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา กล่าวคือ ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษา ฉะนั้น มนุษย์จะต้องเอาการศึกษาคือการเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนานี้เป็นหลักของการดำเนินชีวิต ไม่ใช่เรียนรู้ฝึกหัดแค่เท่าที่จำเป็นพอดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ต้องศึกษาพัฒนาตนยิ่งขึ้นไปตลอดเวลาตลอดชีวิต เพื่อความมีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข เป็นอิสระ และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขในสังคมและโลก โดยเมื่อดำเนินชีวิตอย่างที่ถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตนั้นก็เปี่ยมมรรค ในการดำเนินชีวิตที่เป็นมรรคนั้น ก็มีการฝึกฝนพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา และการฝึกฝนพัฒนานั้นก็คือการศึกษาหรือสิกขา เพราะฉะนั้นจึงเรียกได้ว่าเป็นชีวิตแห่งการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่าเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) กล่าวคือ “การศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต และเพื่อชีวิต”

๕.๒.๓ ประเด็นอภิปรายผลเกี่ยวกับการนำโมเดลไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

เรื่องของโมเดลการนำไปใช้งานได้จริงในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยที่หน่วยงานที่กำกับดูแลพระสอนศีลธรรมโดยตรง ซึ่งก็คือสำนักงานพระสอนศีลธรรม โดยผู้อำนวยการสำนักงานพระสอนศีลธรรมเป็นผู้วางแผนและประชุมร่วมกับบุคลากรฝ่ายวิชาการ ฝ่ายอบรมและพัฒนา และฝ่ายบริหาร เพื่อจัดอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโครงการทั้งระยะสั้นและระยะยาว ติดตาม ประเมินผล วางแผน ปรับปรุง ในส่วนของคณะวิทยากรการอบรม จะเน้นเรื่องของกรอบการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม สร้างแรงจูงใจในการทำหน้าที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และให้ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาตนเองทั้งภายในและภายนอก การฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมให้มีทัศนคติที่ดี มีกรอบความคิดแบบมองออกข้างนอก หรือ Outward Mindset มองเห็นความต้องการและปัญหาของผู้อื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน เป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้พระสอนศีลธรรมเจริญงอกงามได้อย่างราบรื่นทั้งหมด ไม่มองแต่ตัวเองหรือเห็นแต่ความต้องการของตัวเองเป็นหลัก เพราะการขับเคลื่อนงานพระศาสนาที่ดีและมีประสิทธิภาพ ต้องเกิดจากบุคลากรที่มีคุณภาพในการร่วมด้วยช่วยกันเพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนอันประเสริฐของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สู่ใจของเยาวชนทั่วประเทศ เป็นการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนทั้งในด้าน Hard Skills และ Soft Skills และให้มีความสุขในการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการกิจกรรม Active Learning ที่ให้พระสอนศีลธรรมได้ร่วมคิด ร่วมทำ และฝึกการแก้ปัญหาหรือวางแผนการ

^{๓๐๔} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๕-๖.

ดำเนินงานผ่านกิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับ ศิริวัฒนา พูลสวัสดิ์^{๓๐๕} กล่าวว่า ความสุขอันเกิดจากการได้เรียนรู้สิ่งที่ตนต้องการรู้ เป็นความสุขจากการเข้าถึงความจริง ความงาม และความดีด้วยภูมิปัญญาของตนเอง ในเรื่องของการปลูกฝังคุณลักษณะและคุณสมบัติให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขสามารถทำได้ผ่านการฝึกทักษะและพัฒนานิสัยที่ดี ที่เกิดจากการทำซ้ำ จนรักในการพัฒนาตนเอง เพื่อยอดในการนำไปประยุกต์ใช้จริงกับสภาพแวดล้อมและพัฒนาคุณภาพชีวิต (IBL) มาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากสิ่งปัญหาใกล้ตัว ๆ จนนำไปสู่การจับกลุ่มร่วมกันคิด และออกแบบกิจกรรม นวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในด้านคุณภาพและความสุขในชีวิตให้มากขึ้น โดยมีครูผู้สอนคอยทำหน้าที่เป็นคนอำนวยความสะดวก แนะนำ และให้แรงจูงใจ ตั้งคำถามให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น และลงมือทำด้วยความแรงจูงใจภายในตนเอง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นหลักคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. จากผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรไตรสิกขามีความสัมพันธ์กันสูงมากกับตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้นาหลักไตรสิกขามาบูรณาการในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้เป็นบุคคลต้นแบบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยความรู้ ทักษะความสามารถ พร้อมด้วยคุณธรรมอันดีงาม

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้าน Hard Skills และ Soft Skills เพื่อจะได้ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อเข็นต่อที่ประชุมชน และพร้อมที่จะรับมือกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของเด็กยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป คือ กล้าคิด กล้าพูด และกล้าทำ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ไปพัฒนาเป็นคู่มือประกอบการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรด้านการศึกษาเชิงวิถีพุทธในโลกยุคใหม่

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมเรื่องการเรียนรู้และพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้แก่พระสอนศีลธรรม จะได้ทันโลกและทันธรรม ผ่านช่องทางสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ในหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

^{๓๐๕} ศิริวัฒนา พูลสวัสดิ์, “การศึกษาสภาพปัจจุบันในการสอนที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๗). หน้า ๑๕๕.

๑. ควรศึกษาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์และภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมในด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม

๒. ควรศึกษาตัวแปรส่งผ่านอื่น นอกเหนือจากหลักไตรสิกขา ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๓. จากข้อค้นพบของการวิจัยในครั้งนี้เน้นเรื่องการศึกษาและพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมเพียงอย่างเดียว สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรออกแบบการวิจัยเชิงทดลองเพื่อตรวจสอบการนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมไปใช้ทดลองจริงกับกลุ่มตัวอย่างตามบริบทสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน แล้วสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลเพื่อให้ได้โมเดลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. **พระสูตรและอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ. **การศึกษาศักยภาพของเด็กไทย ระยะที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๔๐)**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

ไชยณพล อัครศุภเศรษฐ์. **พลังสร้างสรรค์แห่งความเป็นผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

ฉาน ตรรกวิจารณ์. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

ทวีร์ สมี ธนาคม. **ครูผู้ทรงศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

ธีรศักดิ์ อัครบวร. **ความเป็นครูไทย**. กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๔.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. **วิจัยและสถิติ: คำถามชวนตอบ**. กรุงเทพมหานคร: โอเคอน พรีนติ้ง, ๒๕๕๒.

นฤมล มารคแมน. **หลักพุทธจิตวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

นุชนาถ มีสมพีชน์. **ตัวแบบการประยุกต์หลักการภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้สอบบัญชี กลุ่มบริษัทสอบบัญชีในประเทศไทย**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๖๑.

บุญมี แท่นแก้ว. **พุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๘.

_____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมกับการศึกษาของไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **หัวใจพระพุทธศาสนา. พุทธจักร**. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษากับการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๐.
- _____. (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสภา บันลือธรรม, ๒๕๖๐.
- พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคณาจารย์). **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระมหาประทีป. **ปฏิจจนมุขปาถจากพระโอษฐ์**. กรุงเทพมหานคร: สหมิตร, ๒๕๔๔.
- พระราชวรมนี. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ). **การศึกษาสมบูรณ์แบบ คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- _____. (เงื่อม อินทปญโญ). **เป้าหมายของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพนพาน, ๒๕๓๗.
- ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู**. กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๑.
- ระวี ภาวิไล. **หัวใจของศาสนาพุทธ บทความเสนอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หัวใจของศาสนา**. ธรรมสถาน: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. **ภาวะผู้นำ: ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๖.
- ราชกิจจานุเบกษา. **ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๕๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

โรม สุรเสน. **คู่มือพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

ลภัสรดา จูเมฆา และปกรณ์ ประจัญบาน. “การวิจัยและพัฒนาแบบประเมินการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนิสิตครู ในศตวรรษที่ ๒๑”. สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

วิจารณ์ พานิช. **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕.

วิจิตร อวาทกุล. **เทคนิคมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอ. พรินท์ จำกัด, ๒๕๓๖.

วิชัย วงศ์ใหญ่. **กระบวนการทัศน์ใหม่การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๑.

สมชาย เทพแสง และอรจิรา เทพแสง. **ผู้นำยุคใหม่หัวใจของการปฏิรูป**. นนทบุรี: บริษัท อัลฟ่า มี เลิร์นเนียม จำกัด, ๒๕๔๙.

สำนักงานพระสอนศีลธรรม. **คู่มือพระสอนศีลธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐**. นนทบุรี: หจก. เซนปรี้นติ้ง, ๒๕๕๐.

_____. **แผนแม่บทสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)**, ๒๕๖๐.

_____. **แผนยุทธศาสตร์พระสอนศีลธรรม ในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ระยะที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)**. กรุงเทพมหานคร: หจก. เซนปรี้นติ้ง, ๒๕๕๘.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙**. กรุงเทพมหานคร: พรินทวนกราฟฟิค, ๒๕๖๐.

อารี พันธุ์ณี. **การแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ, ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กมลวรรณ ทิพนเตร. “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖.

กัลยา สุวรรณรอด. “การวิเคราะห์องค์ประกอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗.

ชัยยุทธ์ บุญสวัสดิ์. **อ้างอิง พระคำภา มณีวงศ์. “การพัฒนางานวิชาการด้านการเรียนการสอนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสมบูรณ์ธาตุหลวง สังกัดแผนกศึกษาประจำนครหลวงเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”**. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา**, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘.

- ณัฐนิชา หงส์ชัย. “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- ดวงทิพย์ ชุนโนนเขวา. “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การวิจัยแบบผสมผสานวิธี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๖๑.
- ธีรศักดิ์ คงเจริญ. “การประเมินคุณลักษณะครูอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตการศึกษา ๗”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาศุภบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.
- นลินี บำเรอราช และวิมลรัตน์ จตุรานนท์. “การวิเคราะห์องค์ประกอบการประเมินผลการฝึกสอนของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา”. **วิทยานิพนธ์ สาขาการศึกษา**. คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.
- นียอ บาฮา. “อิทธิพลของคุณลักษณะศึกษานิเทศก์ บรรยายการองค์การผ่านภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙.
- นุชนาถ มีสมพิชน์. “ตัวแบบการประยุกต์หลักการภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้สอบบัญชี กลุ่มบริษัทสอบบัญชีในประเทศไทย”. **ดุษฎีนิพนธ์**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๖๑.
- เนตรชนก วิภาตะศิลปิน. “รูปแบบการพัฒนาเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- บัณฑิต แท่นพิทักษ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ อำนาจ ความศรัทธา และความพึงพอใจในงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาศุภบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.
- พระสมุหสายน จันทวณโณ. “การศึกษาวิเคราะห์เจาะในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พิสิพ์ เกียรติชัย. “การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณในศูนย์การประเมิน”. **การค้นคว้าอิสระ**. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.
- ภูริกันต์ วัจน์ประภาคศักดิ์. “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ วัฒนธรรมองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานระดับบังคับบัญชา บริษัทอุตสาหกรรมกระดาษแห่งหนึ่ง ในจังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. ภาควิชาจิตวิทยา: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖.

ลำพอง กลมกุล. “อิทธิพลของกระบวนการสะท้อนคิดต่อประสิทธิผลการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน: การวิจัยแบบผสมวิธี”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

วิภาพร ตัณทสวัสดิ์. “อิทธิพลเชิงสาเหตุและผลพทุระดับของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณต่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ความยึดมั่นผูกพันในงานและกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร”. **ปริญญาานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๙.

วิสูตร ชลนิธ. “กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสะพานสี่ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง”. **ดุษฎีนิพนธ์ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์จังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๕๕๘.

ศักดิ์ชัย ภูเจริญ. “การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิจัยคณะครุศาสตร์**. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๔.

ศุภกร จันทราวาทกร. “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารและหัวหน้างานองค์กร”. **ปริญญาานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๒.

สมัชชา จันทรแสง. “การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๘.

สุภาวดี เนติเมธี. “ความหวัง พฤติกรรมการดูแลทางการแพทย์ การสนับสนุนทางสังคมกับความผาสุกทางจิตวิญญาณของมารดาหลังคลอดที่ติดเชื้อเอชไอวี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗.

(๓) รายงานการวิจัย:

จันทร์ชลี มาพุทธ. “การประเมินประสิทธิภาพการเรียนการสอนของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ ตามกรอบการประกันคุณภาพของทบวงมหาวิทยาลัย”. **รายงานการวิจัย**, ชลบุรี: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๕.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ. “การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรม”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๙.

บันลือศักดิ์ จำนง. **รายงานการวิจัยการศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับศักยภาพของเด็กไทย สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๓**, ๒๕๕๔.

สตกมล แก้วมา. การเปรียบเทียบความหวัง ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ระหว่างผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่เปิดเผยสภาวะการติดเชื้อเอชไอวีกับไม่เปิดเผย.

รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ. แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในระดับประถมศึกษา. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์, ๒๕๔๖.

(๔) บทความ:

จุฬารณย์ โสตะ. “การนำมิติทางจิตวิญญาณมาพัฒนาการเรียนการสอนในการทำวิทยานิพนธ์”. วารสารผลึกแห่งปัญญามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.

จุฬารณย์ โสตะ. “คุณค่าของความฉลาดด้านอารมณ์”. วารสารศูนย์บริการวิชาการ. กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๓.

ชมพันธุ์ ฤกษ์ ญ. อยุธยา. “การพัฒนาระบบการสอน”. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๓.

ชุมพล ศรีทองพล. “ครูกับการจัดกระบวนการเรียนรู้”. วารสารข้าราชการครู เมษายน-พฤษภาคม, ๒๕๕๔.

ถวิล มาตรเยี่ยม. “คุณภาพครูกับคุณภาพการสอน”. วารสารวิชาการ เมษายน. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๒.

ปราณี อ่อนศรี และสายสมร เฉลยกิตติ. “การจัดการเรียนรู้ทางการพยาบาลเพื่อสร้างสุขุขบเทาของผู้สอนและผู้เรียน”. วารสารพยาบาลทหารบก ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๖.

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และคมเพชร ฉัตรศุกกุล. “ยุทธวิธีการสอน และการศึกษาของผู้เรียนวัยรุ่น”. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, ๒๕๕๓.

พัชร สมกำลัง. แนวคิดความเป็นภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ: การประยุกต์ใช้ในวิชาชีพการพยาบาล. วารสารสภาการพยาบาล. ๑ (๒), ๒๕๕๕.

พินณา แสงสาคร และคณะ. การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทของสังคมไทย, *Journal of Behavioral Science*, ๑๘(๑), ๒๕๕๕.

เพิ่มรุช บุปผามาตะนัง. “ครูไทยในสหัสวรรษใหม่”. วารสารข้าราชการครู. กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๕๓.

สุนน อมรวิวัฒน์. “ทำไมต้องปฏิรูปการเรียนรู้”. วารสารครุศาสตร์, ๒๕๕๒.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่นๆ:

จุฬา บุรีภักดี. เอกสารประกอบการสอนวิชา มนุษยสัมพันธ์สำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๓๓.

ประภาพรรณ สุวรรณสุข, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ระบบการเรียนการสอน Learning-Teaching System หน่วยที่ ๑๑-๑๕ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔.

- ประภาพรรณ สุวรรณสุข. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ระบบการเรียนการสอน Learning-Teaching System หน่วยที่ ๑๑-๑๕ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). เอกสารประกอบการอบรมพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, สำนักงานพระสอนศีลธรรม, ๒๕๕๖.
- พีสิพ์ เกียรติชัย. การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตอุปถัมภ์. เอกสารชุดการสอนชุดวิชา กรณีเลือกสรรมารดาทารกและพยาบาลจิตเวช หน่วยที่ ๘-๑๕. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชาฝึกอบรมครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย หน่วยที่ ๑๑-๑๕. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.
- รัชนี ลาโชจน์. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ประสบการณ์วิชาชีพ หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขา คหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.
- วรารณ ศรีวิโรจน์. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๑๐๒๒๓๓๐ หลักการจัดการเรียนรู้ (Learning and Classroom Management) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม. เอกสารยุทธศาสตร์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “มัชฌิมาปฎิปปา: สายกลางสองมิติ” ในคอลัมน์ ธรรมะใต้ธรรมาสัน. หนังสือพิมพ์ข่าวสด ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.ftpi.or.th/๒๐๑๕/๒๐๒๕> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].
- PDCA. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/PDCA> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. ครูไทยยุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๕๑๗๔๙๖> [๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓].
- ขอบเขตของสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๖๐๐๒/> [๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม. ข้อมูลเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mbptra.mcu.ac.th/> [๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].
- อ่องจิต เมธยะประภาส. คุณลักษณะของครูและนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.slideplayer.mcu.ac.th/?p=๑๖๒> [๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

(๗) สัมภาษณ์ :

- สัมภาษณ์ พระศรีธรรมภาณี, ดร. ผู้อำนวยการสำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ พระมหาสมบัติ ธนปญโญ, ผศ. ดร. รองหัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มจร, ๒ กันยายน ๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยะมมชโย, ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ มจร, ๔ กันยายน
๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา มจร. ๔ กันยายน ๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ ดร.นพดล สีทอง, นักวิชาการศึกษา สำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ พระมหาดำรงค์ ปชุโชตชโย, ดร. พระสอนศีลธรรมต้นแบบ, ๕ กันยายน ๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ พระมหากิตติมศักดิ์ ถิรวชิโร, ดร. พระสอนศีลธรรมต้นแบบ, ๙ กันยายน ๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ นายธวัช แก้วสารถิ, ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลเมืองคลองหลวง ๑๔ กันยายน
๒๕๖๖.

สัมภาษณ์ นางศุภวรรณ การุญญะวีร์, ดร. ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดบางชัน, ๑๖ กันยายน
๒๕๖๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Anderson, D. **Beyond Change Management**. San Francisco: Wiley, ๒๐๐๑.

Beerens, Daniel R. **Evaluating Teachers for Professional Growth Creating a Culture of Motivation and Learning**. Thousand Oaks: Corwin Press, ๒๐๐๐.

Borger. **Spiritual leadership among community college leaders: The next evolution of transformational leadership**. Arizona State University, ๒๐๐๗.

Conger, J.A. & Kanungo, R.N. **Charismatic leadership in organizations**. Thousand Oaks, ๑๙๙๘.

Day. **Developing Teacher The Challenges of Lifelong Learning**. London: Falmer Press, ๑๙๙๙.

Dhiman, S., KING, R. **Spirituality in the workplace**. California: Person heed Press, ๒๐๐๗.

Draft, R. L. **Management**. Australia: Thomson South – Western, ๒๐๐๕.

Dubrin, **Leadership: Research finding, practice and skills**. Boston: Houghton Muffling company, ๑๙๙๘.

Dufault, T. and Martocchio, L. Hope: Its spheres and dimension. **Nursing Clinics of North America**. ๒๐, ๑๙๘๕.

Fairholm, G.W. **Capturing the heart of a leader**. Westport. CT: Praeger Publishers, ๑๙๙๗.

Fernando, S. **Spiritual Leadership in the Entrepreneurial Business**, New York: Edward Elgar Publishing, ๒๐๐๗.

- Fisher. **Workplace bullying: Aggressive behavior and its effect on job satisfaction and productivity.** New York: University of Phoenix, ୨୦୦୯.
- Fleming. **Soulful leadership: Leadership characteristics of spiritual leaders contributing to increased meaning in life and work.** New York: University of Phoenix, ୨୦୦୩.
- Fry. **Toward a theory of spiritual leadership.** In W. Louis, ୨୦୦୩.
- Good, C.V. **Diction of education.** New York McGraw-Hill, ୧୯୯୩.
- Hair, J.F. Jr., Anderson, R.E., Tatham, R.L., & Black, W.C. **Multivariate Data Analysis**, (୫th Edition). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, ୧୯୯୯.
- Jaran Olsen & Dagfinn Aarhus Braseth. **Morality Meditation and Wisdom: An Exploration of the Buddhist Foundation of Mindfulness-Based Stress Reduction.** The University of Bergen, ୨୦୧୫.
- John, P.K. Leading by vision and strategy. **Executive Excellence.** ୧୯ (୧୦), ୧୯୯୩.
- Juhaizi Mohd Yusof & Izah Mohd Tahir. Spiritual Leadership and Job Satisfaction: A Proposed Conceptual Framework information. **Management and Business Review**, ୨୦୧୧.
- Kreitner, R.,& Kinicki, A. **Organizational behavior.** Irwin: Homewood, ୧୯୯୭.
- MacArther. **In the footsteps of faith**, ୧୯୯୯.
- Mwambazambi and Banza. “Four-dimensional conversion for spiritual leadership development: A missiological approach for African churches”. **HTS Theological Studies.** ୩୦ (୩), ୨୦୧୯.
- Ortrun Zuber-Skerritt, Professional Development in Higher Education A Theoretical Framework for Action Research. London: Kogan Page, ୧୯୯୭.
- Phillips-Fein, K. Optometry school’s chief making his vision a reality. **Cran’s Chicago Business.** ୨୦, ୧୯୯୩.
- Robert. **Ecology of coral assemblages on continental islands in the southern section of the Great Barrier Reef.** Australia: James Cook University, ୧୯୯୯.
- Samuels-Rosoff. **A Development and Validation Study of Best**, abstracts, ୧୯୯୯.
- Solomon and Hunter. **A Psychological view of spiritual leadership: Finding meaning through Howard Garder’s notion of existential intelligence.** School Administrator, ୨୦୦୭.
- William Hunsaker r. **Spiritual leadership in a South Korea Cultural Context School of Global Leadership & Entrepreneurship.** CA: Regent University, ୨୦୦୯.
- Wilmore. **Principal leadership: Applying the new educational leadership constituent council (ELCC) standards.** California: Conwin Press, ୨୦୦୭.
- Yukl. **Leadership in Organization.** New York: Prentice-Hall, ୨୦୦୭.

Ziyaii, M.S., Nagagesian, A., & Esfahani, S.A. **The role of spirituality on empowerment in the Tehran university.** J public Muang, ၂၀၀၈.

Zohar. **Spiritually Intelligent Leadership.** Danah, ၂၀၀၆.

(II) Articles:

Ashmos, D.P., Duchon. Spirituality at work. **Journal of Management Inquiry**, ၂၀၀၀.

Bolda, M.A., & Ali, H. Workplace spirituality: A Spiritual audit of banking executives in Pakistan. **African journal of business management.** ၆(၆), ၂၀၁၀.

Chegini, M.G. & Nezhad, Z.F. The effect of spiritual leadership and other elements on Employees' empowerment of Iran's bank: Case study of guilan province. **Aferican journal of Business management**, ၂၀၁၁.

Chen, C. & Yang, C. The impact of spiritual leadership on organization citizenship behavior: A Multi - sample analysis. **Journal of business ethics**, ၂၀၁၂.

Esatanek, S. Redefining spirituality: A new discourse. **College student journal.** ၄၀ (၂), ၂၀၀၆.

Fairholm. Spiritual Leadership. **Leadership & Organization Development Journal**, ၁၉၉၆.

Faith, W.N.. Lessons in spiritual leadership from Kenya woman. **Journal of educational administration.** ၄၈ (၆), ၂၀၁၀.

Fry. Toward a theory of spiritual leadership. **The Leadership Quarterly.** December ၂၀၀၈, ၂၀၀၈.

Jone & Morris. **Relation of Temperament to the Choice of Values.** Journal of Abnormal Social Psychology, ၁၉၆၆.

Nowotny. Assessment of hope in patient with cancer: development of an instrument. **Oncology Nursing Forum.** ၁၆, ၁၉၉၉.

Russell,R.F. & Stone, G.A. A review of servant leadership attributes: Developing a practical model. **Leadership & Organization development journal.** ၂၃ (၈), ၂၀၀၂.

Scribner, Jay Paredes, Professional Development Untangling the Influence of Work Context on Teacher Learning. **Educational Administration Quarterly** April, ၁၉၉၉.

Thompson. Hidden Strength: Encouraging spiritual Leadership Attributes Among School Leaders. **Kentucky Journal of Excellence in College Teaching and Learning**, ၂၀၁၂.

Ziat, M.S., Nargessian. A., & Esfahani, S., The role of spiritual leadership on human resource empowerment in the university of Tehran. **Journal of public administration.** ១ (១), ២០០៩.

(III) Report of the Research:

Boorum. “Spiritual leadership: A study of the relationship between spiritual leadership theory and transformational leadership”. **Ph.D. dissertation.** United States: Arizona State University, ២០០៩.

Kaya. “The Relationship between Spiritual Leadership and Organizational Citizenship Behaviors:”. **A research on School Principals’ Behaviors.** In K: Ahmet Eds, ២០១៥.

Lamb. “Lowa Elementary Principals’ Perception Regarding the Importance and Assessability of First-Year Teacher’ Essential Skills and Competencies” **International Dissertation Abstracts.** University Of South Dakota In UMI Co, ១៩៩៨.

Magnusen. “Spiritual leadership in educational administration”. **Ph.D. dissertation.** Saint Louis: University United States, ២០០១.

(IV) Electronics:

Ashley Peterson-DeLuca. **Top five qualities of effective teachers. according to students.** <https://www.pearsoned.com/top-five-qualities-effective-teachers/> [១៤ កក្កដា ២០២៣].

Richard Leblance. **Good Teaching The Top Ten Requirements.** <http://www.appleseeds.org/good-teach.htm> [១៣ កក្កដា ២០២៣].

Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education. <https://www.utc.edu/walker-center-teaching-learning/teaching-resources/៧> - [១៤ កក្កដា ២០២៣].

Sizer & Dean. **Good Teaching.** https://www.sjonsite.com/uploads/៥/៨/៥/៨/៥៨៥៨៧១៨/good_teaching.pdf [១៣ កក្កដា ២០២៣].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
- การแปลผลค่า CVI จากแบบสัมภาษณ์
- แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม
- การแปลผลค่า IOC จากแบบสอบถาม
- แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
- เอกสารประเมินโมเดล

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง: โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยเรื่อง โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยมี ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์, ดร.ลำพอง กลมกุล เป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล ซึ่งผู้วิจัยจะนำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่าง ทำการถอดเทป สรุปประเด็นที่ตรงกัน เพื่อวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดตอบคำถามตามความเป็นจริงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์จะเก็บเป็นความลับและใช้เพื่อประกอบในการทำวิจัยเท่านั้นโดยจะไม่มีผลกระทบใดๆต่อผู้ให้สัมภาษณ์

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหากัมพล อตฺถปาโล (ชำนาญ)

นิสิตหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย

เรื่อง โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
A STRUCTURAL EQUATION MODEL OF SPIRITUAL LEADERSHIP
BASED ON BUDDHADHAMMA OF TEACHER-MONKS

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
- ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
- ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....
ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....
สัมภาษณ์วันที่.....สถานที่.....

ตอนที่ ๒ แนวคำถามในการสัมภาษณ์

แนวคำถามด้านที่ ๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

๒.๑ ท่านคิดว่าคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ด้านวินัยดี ควรมีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๒ ท่านคิดว่าคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ด้านมีคุณธรรม ควรมีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๓ ท่านคิดว่าคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ด้านบุคลิกภาพดี ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านคิดว่าคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ด้านสอนดี ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ท่านคิดว่าคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ด้านพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

แนวคำถามด้านที่ ๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (PDCA)

๒.๖ ท่านคิดว่าวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรม ด้านการวางแผน (Plan) ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๗ ท่านคิดว่าวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรม ด้านการปฏิบัติตามแผน (Do) ควร
มีลักษณะอย่างไร

๒.๘ ท่านคิดว่าวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรม ด้านการตรวจสอบ (Check) ควร
มีลักษณะอย่างไร

๒.๙ ท่านคิดว่าวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรม ด้านการปรับปรุงแก้ไข (Action)
ควรมีลักษณะอย่างไร

แนวคำถามด้านที่ ๓ ด้านหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา)

๒.๑๐ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระ
สอนศีลธรรม

๒.๑๑ หลักไตรสิกขาสามารถพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรมได้อย่างไร

๒.๑๒ หลักไตรสิกขา ทั้ง ๓ ข้อ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันหรือไม่
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

แนวคำถามด้านที่ ๔ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๒.๑๓ ท่านคิดว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ด้านศรัทธา
ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๑๔ ท่านคิดว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ด้าน
ความหวัง ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๑๕ ท่านคิดว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ด้าน
วิสัยทัศน์ ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๑๖ ท่านคิดว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ด้านความ
เมตตา ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการทำดัชนีฉบับนี้

ผลการหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา
(Content Validity Index: CVI)

เรื่อง: โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผู้วิจัย พระมหากัมพล อตฺถปาโล (ชานาญ)

หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					จำนวน ผู้เชี่ยวชาญที่เห็น สอดคล้อง	I-CVI (รายข้อ)
	๑	๒	๓	๔	๕		
๑	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๒	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๓	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๔	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๕	✓	✓	-	✓	✓	๕	๐.๘
๖	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๗	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๘	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๙	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๐	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๑	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๒	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๓	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๔	✓	✓	✓	-	✓	๕	๐.๘
๑๕	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๖	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
ความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (S-CVI)							๐.๙๗

หมายเหตุ ✓ แทน ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญให้คะแนน ๓ หรือ ๔

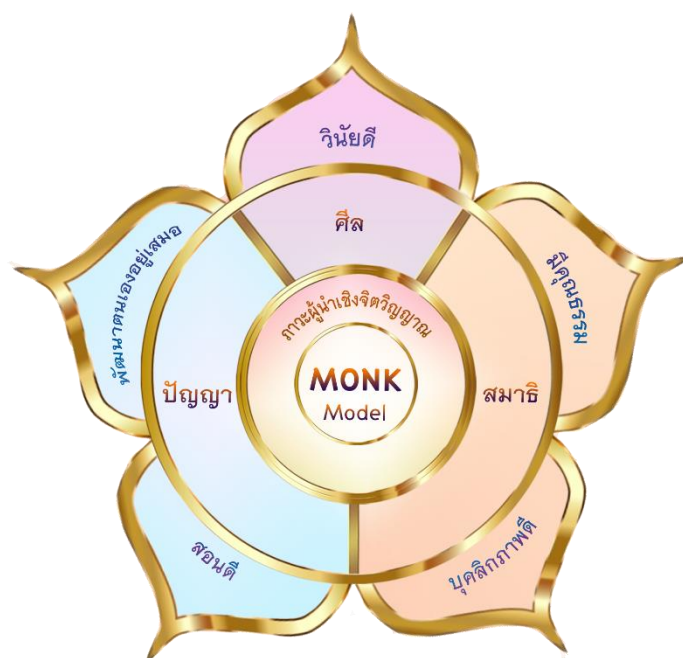

เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

ดัชนีนิพนธ์เรื่อง

โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรม
ของพระสอนศีลธรรม

A STRUCTURAL EQUATION MODEL OF SPIRITUAL LEADERSHIP
BASED ON BUDDHADHAMMA OF TEACHER-MONKS

พระมหากัมพล อุตปาโล (ชำนาญ)

คณะกรรมการควบคุมดัชนีนิพนธ์

๑. ผศ.ดร.บุญเชิด ขำนิศาสตร์	ประธานกรรมการ
๒. ดร.ลำพอง กลมกุล	กรรมการ

เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

- ประกอบด้วย
- แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม
 - ดัชนีนิพนธ์ฉบับสนทนากลุ่ม

คำนำ

เอกสารประกอบการสนทนากลุ่มฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้จัดได้ศึกษาเกี่ยวกับ “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และ ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ในการนี้ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ทรงวุฒิ อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ที่มีส่วนร่วมทุก ๆ ท่านที่ให้คำแนะนำแนวทาง รวมทั้งผู้ที่ให้การสนับสนุนในการจัดทำโครงการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดีทางผู้จัดทำจึงขอเจริญพร ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหากัมพล อตถปาโล (ชำนาญ)

นิสิตปริญญาเอก สาขาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำชี้แจง

คู่มือในการสนทนากลุ่ม เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” ผู้วิจัยได้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา พระสอนศีลธรรมต้นแบบ ได้องค์ประกอบตัวแปร ดังนี้ ๑. ตัวแปรภายนอกแฝง ได้แก่ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๒. ตัวแปรภายในแฝง ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ และไตรสิกขา

โดยมีวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม และ ๓) เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพระอาจารย์ที่ปรึกษา/ เจริญพรขอบคุณท่านอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมในการสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ซึ่งจะทำให้ผลงานวิจัยเป็นประโยชน์ในการนำไปบูรณาการกับโครงการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรมต่อไป

พระมหากัมพล อดุลปาโล (ชำนาญ)

นิสิตปริญญาเอก สาขาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม

การจัดสนทนากลุ่มในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบข้อมูลความเป็นจริง ในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ไปทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสาร ตำรา เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการแจกแบบสอบถาม แล้วยังเกิดประเด็นข้อสงสัย ซึ่งมีความต้องการได้รับคำตอบจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่วิจัยว่ามีความคิดเห็นอย่างไร เป็นการค้นหาคำตอบที่คลุมเครือ โดยอาศัยจากความเมตตาของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ และไตรสิกขา ในการแลกเปลี่ยนคำตอบที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งจะได้นำมาเป็นข้อกำหนด และจะได้ประเมินผลการทดลองใช้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

กำหนดการ

ประชุมสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

คณะนิพนธ์บัณฑิตศึกษา หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี
วันเสาร์ที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

๐๙.๐๐ น.	:	ประธานในที่ประชุมเปิดการประชุม นำสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย
๐๙.๑๐ น.	:	ประธานกล่าวต้อนรับ และกล่าวให้กำลังใจแก่นิสิตผู้นำเสนองาน
๐๙.๑๕ น.	:	เริ่มการประชุมโดยนิสิตเป็นผู้นำเสนองานตามลำดับ
๐๙.๓๐ น.	:	ผู้ทรงคุณวุฒิเริ่มสอบถาม และตอบข้อคำถามที่นิสิตสงสัย
๑๐.๐๐ น.	:	ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คำแนะนำ
๑๐.๑๐ น.	:	ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านลงความคิดเห็น
๑๐.๑๕ น.	:	นิสิตผู้นำเสนองานกล่าวขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๑.๓๐ น.	:	สรุปการประชุม
๑๒.๐๐ น.	:	ปิดการประชุม

แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม

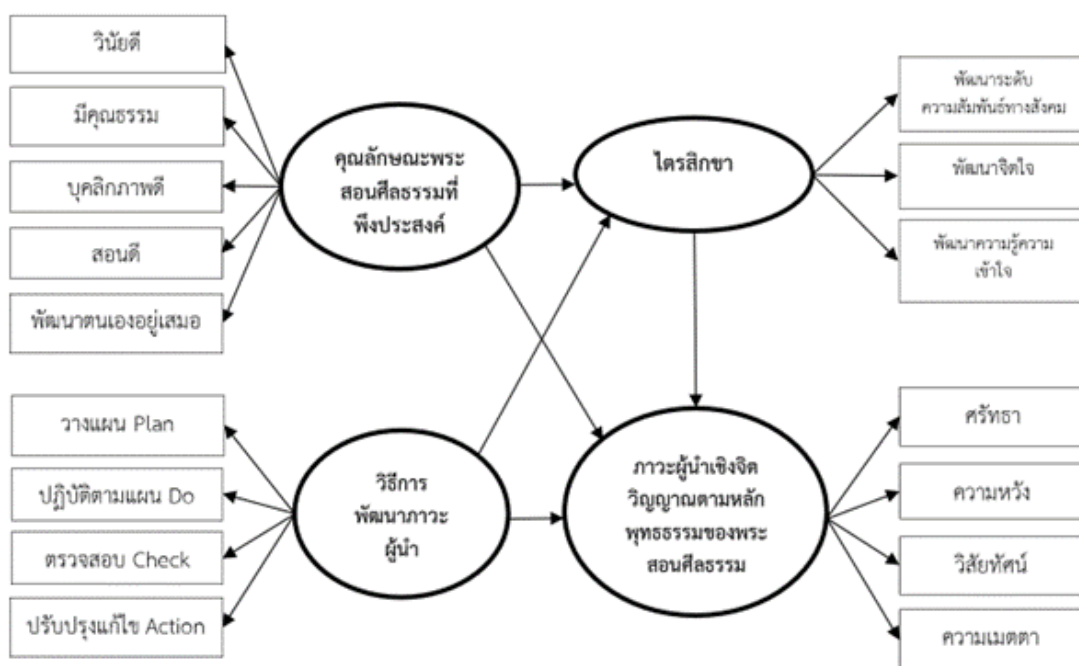
เรื่อง : โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ตอนที่ ๑ : ข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิ :
ตำแหน่ง :

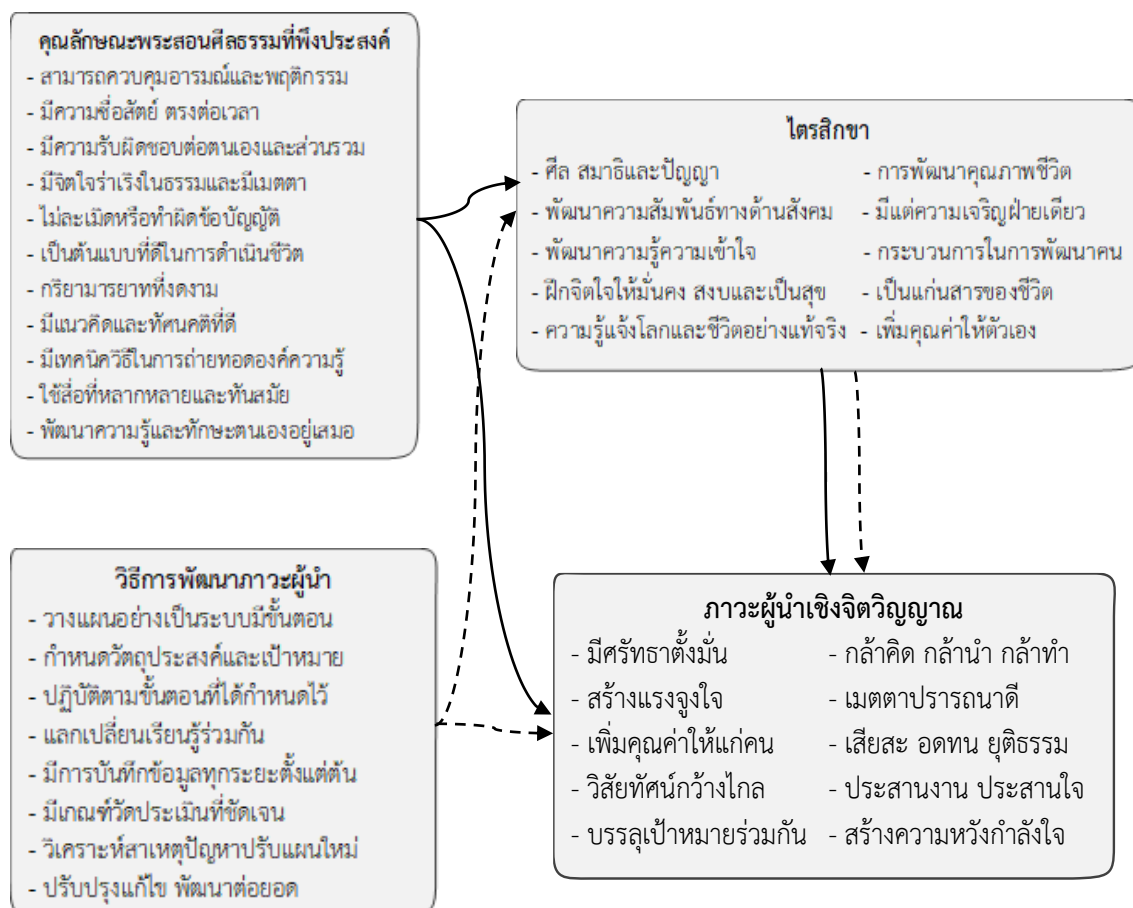
ตอนที่ ๒ : ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

๑. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การสร้างและตรวจสอบความตรงของ โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมอย่างไร ดัง ภาพที่ ๑

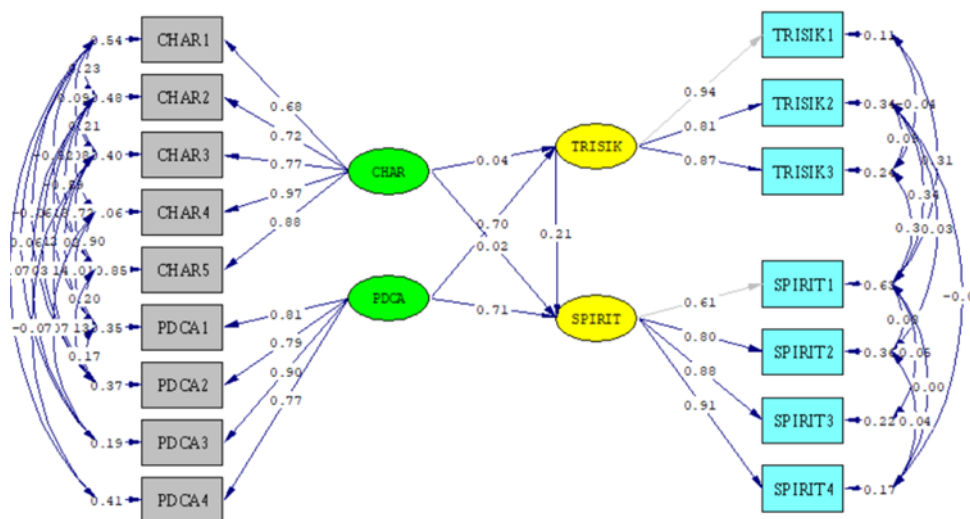
ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

จากกรอบแนวคิดโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม และเก็บข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ สรุปลำดับแผนภาพที่ ๒ ดังนี้

ภาพที่ ๒ องค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม (จากการศึกษาเชิงคุณภาพ)

จากองค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงปริมาณสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๓ ดังนี้

Chi-Square=45.23, df=35, P-value=0.11544, RMSEA=0.027

ภาพที่ ๓ ผลการตรวจสอบโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ผลการตรวจสอบโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Chi-square = ๔๕.๒๓, df=๓๕, p=๐.๑๑๕๔, GFI=๐.๙๘๖, AGFI=๐.๙๔๔, RMR=๐.๐๑๙๖) โดยที่ทุกตัวแปรในโมเดลร่วมกันอธิบายตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ได้ร้อยละ ๘๐.๓๐ และยังพบว่าตัวแปรไตรสิกขา เป็นตัวแปรที่ส่งเสริมตัวแปรคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ และตัวแปรวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำไปสู่ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างและตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๔ องค์ประกอบ คือ ๑) คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ ๒) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ๓) ไตรสิกขา และ ๔) ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ เป็นอย่างไรบ้าง

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ.....

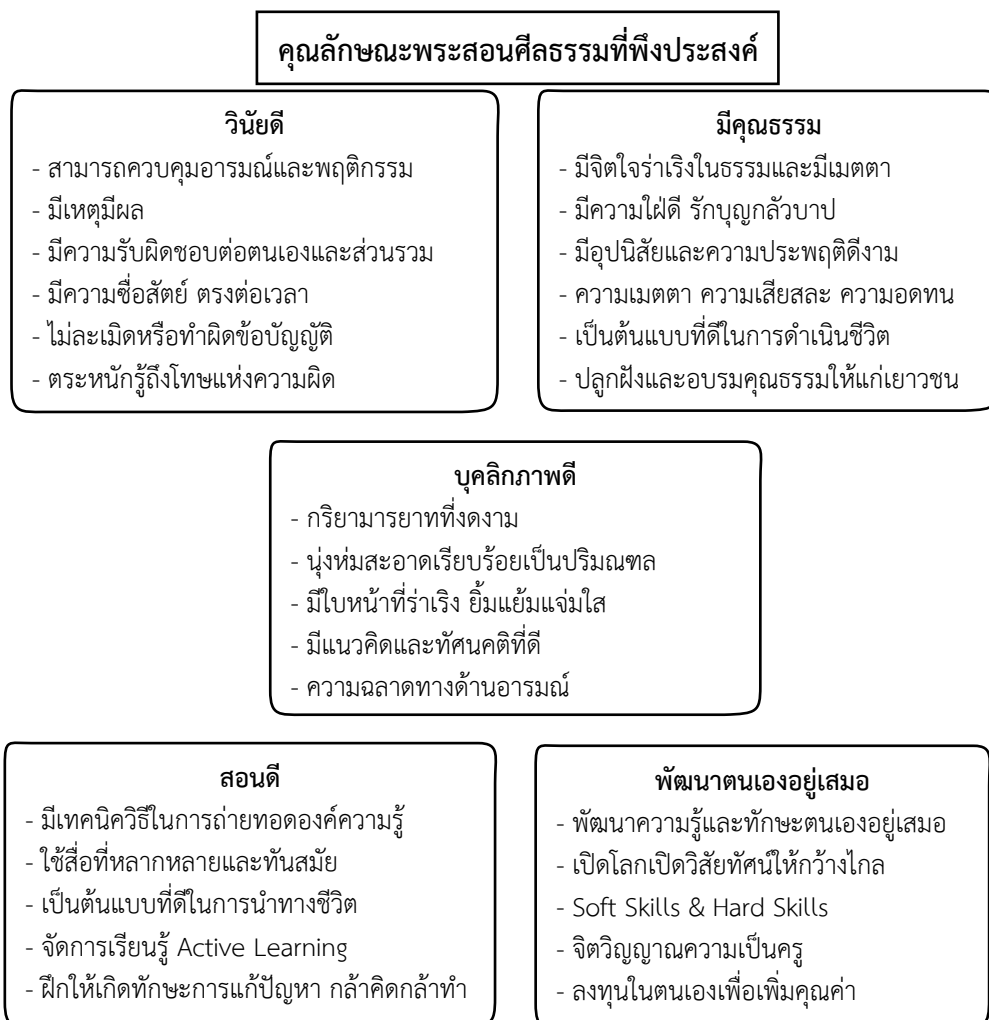
.....

.....

.....

.....

๒. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ องค์ประกอบ **คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์** ซึ่งประกอบด้วย ๑) วินัยดี ๒) มีคุณธรรม ๓) บุคลิกภาพดี ๔) สอนดี และ ๕) พัฒนาตนเองอยู่เสมอ เป็นอย่างไรบ้าง ดังภาพที่ ๔

ภาพที่ ๔ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ.....

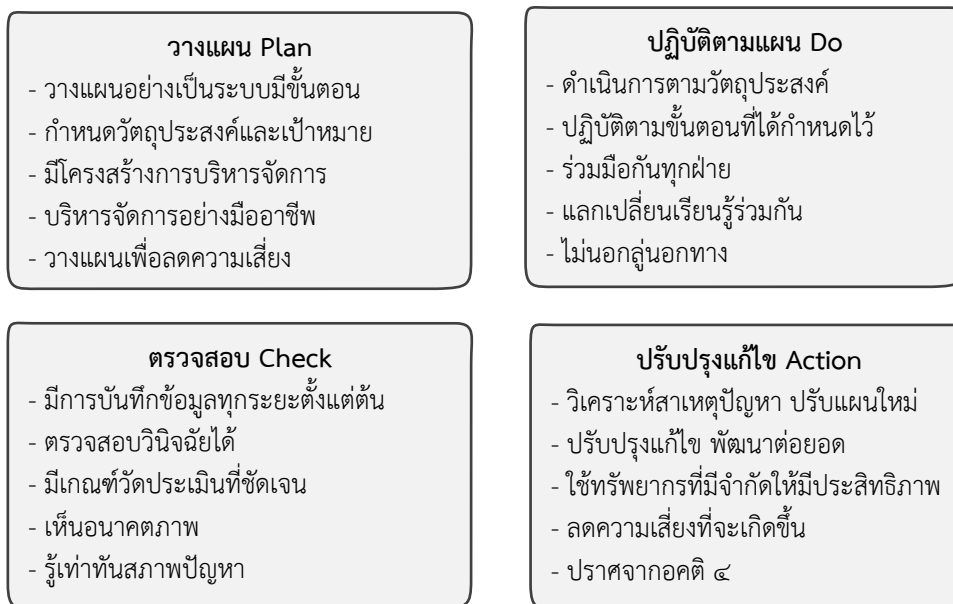
.....

.....

.....

๓. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ องค์ประกอบวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ๑) วางแผน Plan ๒) ปฏิบัติตามแผน Do ๓) ตรวจสอบ Check และ ๔) ปรับปรุงแก้ไข Action เป็นอย่างไรบ้าง ดังภาพที่ ๕

วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

ภาพที่ ๕ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

๔. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ องค์ประกอบไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ๑) พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม ๒) พัฒนาจิตใจ และ ๓) พัฒนาความรู้ความเข้าใจ เป็นอย่างไรบ้าง ดังภาพที่ ๖

ไตรสิกขา	
- ศีล สมาธิและปัญญา	- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- พัฒนาความสัมพันธ์ทางด้านสังคม	- มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว
- พัฒนาความรู้ความเข้าใจ	- กระบวนการในการพัฒนาคน
- ฝึกจิตใจให้มั่นคง สงบและเป็นสุข	- เป็นแก่นสารของชีวิต

ภาพที่ ๖ ไตรสิกขา

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ.....

๕. ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วย ๑) ศรัทธา ๒) ความหวัง ๓) วิสัยทัศน์ และ ๔) ความเมตตา เป็นอย่างไรบ้าง ดังภาพที่ ๗

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ	
- มีศรัทธาตั้งมั่น	- กล้าคิด กล้าทำ กล้าทำ
- สร้างแรงจูงใจ	- เมตตาปรารถนาดี
- เพิ่มคุณค่าให้แก่คน	- เสียสละ อุดหนุน ยุติธรรม
- วิสัยทัศน์กว้างไกล	- ประสานงาน ประสานใจ

ภาพที่ ๗ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ.....

เครื่องมือวิจัยสำหรับตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ของงานวิจัย
เรื่อง: โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

คำชี้แจง

เครื่องมือวิจัยสำหรับตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ของงานวิจัยนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยมี ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์ และ ดร.ลำพอง กลมกุล เป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ เพื่อวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดตอบคำถามตามความเป็นจริง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้รับจากการตอบแบบสอบถามนี้จะเก็บเป็นความลับ และใช้เพื่อประกอบในการทำวิจัยเท่านั้น โดยจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

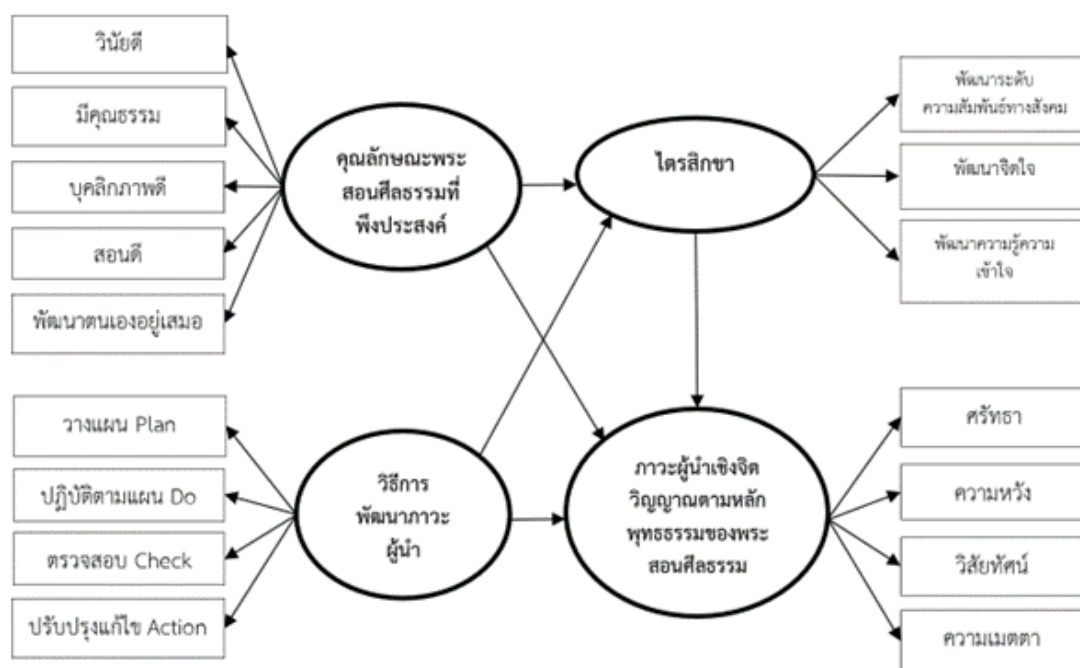
พระมหากัมพล อตถปาโล (ชำนานู)

นิสิตปริญญาเอก สาขาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม” แล้วนำมาประมวลเข้าเป็นกรอบแนวคิดดังนี้

ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย

นียมเชิงปฏิบัติการ

ปัจจัยและตัวแปรที่นำเข้ามาวิเคราะห์ในโมเดล เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีโดยนำวิธีการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนารอบแนวคิดในเชิงทฤษฎีก่อนนำมาพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑. ตัวแปรภายนอกแฝง (exogenous latent variable) ได้แก่ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

๑.๑ คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่สังคมต้องการ สามารถนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปแทรกการสอนในสถานศึกษาและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ บุคลิกภาพ ทั้งด้านความรู้ความสามารถ ด้านการจัดการเรียนรู้และมีการพัฒนาดน มีจิตสำนึกต่อหน้าที่และบทบาททางสังคมและประเทศชาติได้ โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๕ ตัวแปร ดังนี้

๑.๑.๑ วินัยดี ความสามารถของแต่ละบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อตนเองและผู้อื่นได้ โดยไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและศีลธรรม ตั้งใจมั่นในพฤติกรรมที่แสดงออก และเป็นสิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม

๑.๑.๒ มีคุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ ได้รับการอบรมฝึกฝนมาตลอด ทำให้จิตใจเข้มแข็ง เกิดจิตสำนึกที่ดี มีความกตัญญูเป็นแกนกลาง จึงทำให้คนมีคุณธรรม มีความกตัญญู ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ จนเกิดจิตสำนึกที่ดี รู้สึกรับผิดชอบชั่วดี เกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว เมื่อจิตเกิดคุณธรรมขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจดี และคิดแต่สิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม

๑.๑.๓ บุคลิกภาพดี หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน ทั้งส่วนภายในและส่วนภายนอกที่มองเห็นด้วยสายตา อาจจะเป็นรูปร่าง หน้าตา กิริยา มารยาท การแต่งกาย การพูดจา การยืนหรือการเดิน เรียกว่าบุคลิกภาพ ส่วนในภายในไม่สามารถมองเห็นด้วยสายตา แต่ใช้หลักการอนุมานได้ เช่น มีสติปัญญา ความสามารถเฉพาะ ความถนัด ปรัชญาชีวิต ค่านิยม หรือลักษณะทางอารมณ์ของแต่ละท่าน ย่อมจะแตกต่างกันตามพฤติกรรมที่แสดงออก

๑.๑.๔ สอนดี หมายถึง การส่งเสริมผู้เรียนได้ปฏิบัติภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติด้วยการกระทำ จะทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่มีความหมาย สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ได้ มีเทคนิควิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ ตลอดถึงให้คำแนะนำและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การสร้างแรงจูงใจในระหว่างเรียนอย่างเช่น การให้รางวัล การชมเชย คะแนนแข่งขัน จะช่วยให้เกิดความสนใจ ตั้งใจ ขยันหมั่นเพียรในการเรียนและทำกิจกรรมร่วมกัน

๑.๑.๕ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ หมายถึง การศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะด้านวิชาการ กระบวนการเรียนการสอน รู้จักแสวงหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากการศึกษาด้วยตนเอง การอบรมสัมมนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาวิจัยในด้านหลักสูตรและด้านผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาห้องเรียนรู้ การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ สถานที่ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการพัฒนาและสร้างเพื่อนร่วมงานไปพร้อม ๆ กัน

๑.๒ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้วงจรการบริหารของเดมมิง ๔ ขั้นตอน ได้แก่ PDCA โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ดังนี้

๑.๒.๑ การวางแผน Plan หมายถึง การตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ เช่น วางแผนกำหนดผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น

๑.๒.๒ การปฏิบัติตามแผน Do หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนการวางแผนหรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่อง โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับภารกิจกรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

๑.๒.๓ การตรวจสอบ Check หมายถึง ขั้นตอนการตรวจสอบ เป็นขั้นตอนหลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นหากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ หรือได้ผลดีที่สุด

๑.๒.๔ การปรับปรุงแก้ไข Action หมายถึง การดำเนินการเพื่อปรับปรุงแก้ไข โดยขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบมาวิเคราะห์และตรวจสอบหาสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาปรับปรุงกระบวนการขั้นตอนให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

๒. ตัวแปรภายในแฝง (endogenous latent variable) ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ และไตรสิกขา

๒.๑ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง พระสอนศีลธรรมมีความรู้และคุณธรรมภายใน เป็นผู้ฉลาดทางจิตวิญญาณ สามารถชักนำ สร้างแรงจูงใจ สร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาให้กับผู้อื่นได้ เพื่อให้มองเห็นคุณค่าและจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ดีถูกต้องและดีงาม โดยมีตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัวแปร ดังนี้

๒.๑.๑ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์อย่างจริงจัง ศรัทธาเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคลากรในองค์กร มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมเต็มเต็มวิสัยทัศน์ในองค์กรด้วยความยินดีและอุทิศตนในการทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ถึงเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๒ ความหวัง หมายถึง ความปรารถนาหรือความคาดหวัง เป็นความรู้สึกในด้านจิตใจ ที่เป็นพลังผลักดันให้บุคคลมีพลังกาย พลังใจที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือผลสำเร็จได้ มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิต สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น

๒.๑.๓ วิสัยทัศน์ หมายถึง เป็นการมองภาพในอนาคต และกำหนดจุดหมายปลายทางร่วมกัน เป็นการทำให้องค์กรและทีมงานเชื่อและพยายามที่จะกระทำเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้การจูงใจภายในเพื่อเพิ่มความพยายามโดยมีผู้นำเป็นหลัก

๒.๑.๔ ความเมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงจัง อยากให้เขามีความสุขความเจริญ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผู้ที่มีเมตตาจะมีจิตใจกว้างขวาง มีความสงบ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่น และความเมตตาจะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์

๒.๒ ไตรสิกขา หมายถึง เป็นหลักพุทธธรรมในการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม (ศีล) พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา)

๒.๒.๑ พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ในขณะทำหน้าที่ คือ ศีล

๒.๒.๒ พัฒนาจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพของจิต ให้ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ควบคู่การทำงาน ด้วยความตั้งใจ ไม่วอกแวกฟุ้งซ่าน คือ สมาธิ

๒.๒.๓ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ หมายถึง การศึกษาอบรม ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงโดยไม่อิงความรู้สึกตนเอง ไตร่ตรองหาข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไข คือ ปัญญา

แบบสอบถามสำหรับตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC)
งานวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม”

A STRUCTURAL EQUATION MODEL OF SPIRITUAL LEADERSHIP
BASED ON BUDDHADHAMMA OF TEACHER-MONKS

คำชี้แจง: แบบสอบถามพระสอนศีลธรรม

๑. แบบสอบถามชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบและพัฒนาโมเดลภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โปรดตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่านอย่างแท้จริงให้ครบถ้วนทุกข้อคำถาม คำตอบของท่านผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็นความลับและจะไม่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานของท่าน หรือหน่วยงานที่ท่านรับผิดชอบ เนื่องจากผู้วิจัยจะนำคำตอบของท่านไปใช้วิเคราะห์ในภาพรวมเท่านั้น

๒. แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วย ๕ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ จำนวน ๒๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ จำนวน ๑๖ ข้อ

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับไตรสิกขา จำนวน ๑๒ ข้อ

ตอนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ จำนวน ๑๖ ข้อ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ ที่ตรงตามข้อมูลของท่าน

ลำดับ	ข้อมูลทั่วไป	ความคิดเห็น	
๑	อายุ ๑. ☐ ๒๐ - ๓๐ ปี ๒. ☐ ๓๑ - ๔๐ ปี ๓. ☐ ๔๑ - ๕๐ ปี ๔. ☐ ๕๑ - ๖๐ ปี ๕. ☐ ๖๐ ปีขึ้นไป	☐ เหมาะสม	☐ ไม่เหมาะสม
๒	พรรษากาล ๑. ☐ ๑ - ๕ พรรษา ๒. ☐ ๖ - ๑๐ พรรษา ๓. ☐ ๑๑ - ๑๕ พรรษา ๔. ☐ ๑๖ - ๒๐ พรรษา ๕. ☐ ๒๑ พรรษาขึ้นไป	☐ เหมาะสม	☐ ไม่เหมาะสม
๓	ระดับการศึกษา ๑. ☐ ประถมศึกษา ๒. ☐ มัธยมศึกษา ๓. ☐ อนุปริญญา ๔. ☐ ปริญญาตรี ๕. ☐ สูงกว่าปริญญาตรี	☐ เหมาะสม	☐ ไม่เหมาะสม

๔	ช่วงชั้นที่สอน ๑. ☐ ประถมศึกษา ๒. ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ๓. ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย	☐ เหมาะสม	☐ ไม่เหมาะสม
---	---	----------------------------------	-------------------------------------

คำชี้แจง คำถามในตอนที่ ๒ - ๕ เป็นข้อคำถามที่มีการให้คะแนนแบบมาตรวัดประมาณค่า (Rating Scale) ที่มีระดับการให้คะแนนของผู้ตอบแบบสอบถามเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

- ๕ คะแนน แทน มีระดับคุณภาพ มากที่สุด
 ๔ คะแนน แทน มีระดับคุณภาพ มาก
 ๓ คะแนน แทน มีระดับคุณภาพ ปานกลาง
 ๒ คะแนน แทน มีระดับคุณภาพ น้อย
 ๑ คะแนน แทน มีระดับคุณภาพ น้อยที่สุด

ขอให้ท่านผู้เชี่ยวชาญทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนความสอดคล้อง (IOC) ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านที่มีต่อข้อคำถาม ซึ่งมีเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

- +๑ หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อคำถามดังกล่าวมีความสอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในการวิจัย
 0 หมายถึง ท่านไม่แน่ใจว่าข้อคำถามดังกล่าวมีความสอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในการวิจัย
 -๑ หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อคำถามดังกล่าวไม่สอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในการวิจัย
 โดยนิยามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยได้แนบมาพร้อมกับรายละเอียดประกอบการพิจารณาเครื่องมือ

ตอนที่ ๒ “คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์” จำนวน ๒๐ ข้อ

คำชี้แจง ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของตนเอง

ที่	“คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์”	คะแนนความสอดคล้อง (IOC)			
		+๑	๐	-๑	ข้อเสนอแนะ
	๑. วินัยดี				
๑	สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองให้สงบระงับได้				
๒	สามารถควบคุมพฤติกรรมเพื่อให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา				
๓	สามารถประพฤติตนให้อยู่ในกฎระเบียบต่าง ๆ ขององค์กรหรือสังคม				
๔	เป็นผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามตามธรรมวินัย				
	๒. มีคุณธรรม				
๕	มีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี สามารถแยกแยะความดีและความชั่ว				

ที่	“คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์”	คะแนนความสอดคล้อง (IOC)			
		+๑	๐	-๑	ข้อเสนอแนะ
๖	มีจิตใจที่เข้มแข็งในการกระทำแต่สิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม				
๗	มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว				
๘	มีความกตัญญู ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ				
	๓. บุคลิกภาพดี				
๙	นุ่งห่มจีวรเรียบร้อย แลดูเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาสาธุชน				
๑๐	มีกิริยามารยาททั้งดงามในอิริยาบถต่าง ๆ รวมถึงการพูดจาปราศรัย				
๑๑	มีสติปัญญา ทศนคติที่ดีและมีไหวพริบปฏิภาณ				
๑๒	มีความฉลาดทางด้านอารมณ์				
	๔. สอนดี				
๑๓	สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติได้				
๑๔	มีเทคนิควิธีการสอนที่หลากหลายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพแก่ผู้เรียน				
๑๕	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นหรือแสดงทักษะในด้านต่าง ๆ				
๑๖	ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาที่ดีในการดำเนินชีวิต				
	๕. พัฒนาตนเองอยู่เสมอ				
๑๗	รู้จักแสวงหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้ทันต่อโลกแห่งเทคโนโลยี				
๑๘	เพิ่มพูนทักษะวิชาการ รวมถึงกระบวนการเรียนการสอน				
๑๙	หมั่นเข้าอบรมสัมมนาอยู่เสมอ				
๒๐	พัฒนาตนเองในทุกด้านและพัฒนาบุคคลอื่นไปพร้อมด้วย				

ตอนที่ ๓ “วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ” จำนวน ๑๖ ข้อ

ที่	“วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ”	คะแนนความสอดคล้อง (IOC)			
		+๑	๐	-๑	ข้อเสนอแนะ
	๑. การวางแผน Plan				
๒๑	มีการวางแผนและตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน				
๒๒	มีกระบวนการพัฒนาและฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ				
๒๓	มีคณาจารย์และวิทยากรผู้ฝึกอบรมอย่างมืออาชีพ				
๒๔	มีการใช้สื่อที่หลากหลาย รวมถึงการประเมินด้วยตัวชี้วัด				
	๒. การปฏิบัติตามแผน Do				
๒๕	กิจกรรมและโครงการที่กำหนด มีการดำเนินการไปตามแผนและวัตถุประสงค์				
๒๖	ผู้เข้าอบรมได้ปฏิบัติตามกระบวนการและรูปแบบของกิจกรรม				
๒๗	มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะในด้านต่าง ๆ				
๒๘	โครงการหรือกิจกรรมอยู่ภายใต้ระยะเวลาที่กำหนด				
	๓. การตรวจสอบ Check				
๒๙	มีการบันทึกข้อมูลผู้เข้าร่วมการอบรมในแต่ละครั้ง				
๓๐	มีการวัดและประเมินทักษะความรู้ความสามารถ				
๓๑	ทั้งผู้ให้การอบรมและผู้เข้าอบรมสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลในการตรวจสอบและพัฒนาตนเองต่อไปได้				
๓๒	มีผู้ควบคุมดูแลกระบวนการฝึกอบรมให้เป็นไปตามขั้นตอนและวัตถุประสงค์เพื่อให้อยู่ในกรอบระยะเวลา				
	๔. การปรับปรุงแก้ไข Action				
๓๓	นำผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดโครงการมาประเมินเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น				
๓๔	ต่อยอดและพัฒนาให้เกิดโครงการอย่างต่อเนื่อง				
๓๕	จัดทำข้อมูลสารสนเทศในแต่ละครั้ง เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นแนวโน้มในการดำเนินกิจกรรมและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น				
๓๖	สำรวจความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาในโครงการต่อไป				

ตอนที่ ๔ “ไตรสิกขา” จำนวน ๑๒ ข้อ

ที่	“ไตรสิกขา”	คะแนนความสอดคล้อง (IOC)			
		+๑	๐	-๑	ข้อเสนอแนะ
	๑. พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม				
๓๗	กิจกรรมที่ฝึกการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีสติ กล่าวคือ กินอยู่ ดู ฟังเป็น				
๓๘	การบริโภคปัจจัย ๔ ด้วยปัญญาโดยเข้าใจคุณค่าที่แท้จริง				
๓๙	มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูล				
๔๐	ประพฤติดนให้อยู่ในกฎระเบียบที่ถูกต้องดีงาม				
	๒. พัฒนาจิตใจ				
๔๑	กิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและปลูกฝังความดีงามในจิตใจ				
๔๒	มีสติสามารถควบคุมตนได้ มีความตั้งมั่นแน่วแน่ในใจ				
๔๓	จิตผ่องใส เบิกบานและเป็นสุข				
๔๔	เป็นผู้ต้นรู้ รู้เท่าทันความไม่เที่ยงทั้งหลายอันพึงเกิด				
	๓. พัฒนาความรู้ความเข้าใจ				
๔๕	กิจกรรมที่ทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงแก่นสารของชีวิต				
๔๖	เป็นผู้มีโยนิโสมนสิการด้วยปัญญาในการดำเนินชีวิต				
๔๗	การรู้จักมอง รู้จักคิด ไม่ถูกครอบงำด้วยอคติทั้งหลาย				
๔๘	ความรู้แจ้งถึงความจริงของโลกและชีวิต และรู้เท่าทันความธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งหลาย				

ตอนที่ ๕ “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ” จำนวน ๑๖ ข้อ

ที่	“ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ”	คะแนนความสอดคล้อง (IOC)			
		+๑	๐	-๑	ข้อเสนอแนะ
	๑. ศรัทธา				
๔๙	เป็นคนมีเหตุมีผลและมีความจริงใจในการทำหน้าที่				
๕๐	เป็นผู้อุทิศตนให้แก่ส่วนรวมอย่างเต็มภาคภูมิ				
๕๑	นำพาตนเองและผู้อื่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน				
๕๒	สร้างความเชื่อมั่นที่จะบรรลุเป้าหมาย				
	๒. ความหวัง				
๕๓	สร้างพลังและแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น				
๕๔	มีความอดทนในการแก้ไขปัญหาอย่างมีปัญญา				
๕๕	พลังบวกที่สร้างขึ้นมานำพาองค์กรสู่ความสำเร็จ				
๕๖	ความรู้สึกของจิตใจที่ห้าวหาญและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค				
	๓. วิสัยทัศน์				
๕๗	สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายรวมถึงวิสัยทัศน์				
๕๘	สร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นต่อภารกิจและงานที่ได้ทำ				
๕๙	กำหนดทิศทางและเป้าหมายเพื่อสร้างอนาคตที่ชัดเจน				
๖๐	สามารถกำหนดกรอบการทำงานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ				
	๔. ความเมตตา				
๖๑	มีความรักและความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ				
๖๒	มีจิตใจกว้างขวาง สงบ เยือกเย็นและเป็นสุข				
๖๓	เห็นคุณค่า ยอมรับและเข้าใจถึงความแตกต่างของบุคคล				
๖๔	พร้อมช่วยเหลือและสนับสนุนผู้อื่นอยู่เสมอ				

แบบสอบถาม
งานวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม”
A STRUCTURAL EQUATION MODEL OF SPIRITUAL LEADERSHIP
BASED ON BUDDHADHAMMA OF TEACHER-MONKS

คำชี้แจง : แบบสอบถามพระสอนศีลธรรม

๑. แบบสอบถามชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบและพัฒนาโมเดลภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โปรดตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่านอย่างแท้จริงให้ครบถ้วนทุกข้อคำถาม คำตอบของท่านผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็นความลับและจะไม่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานของท่าน หรือหน่วยงานที่ท่านรับผิดชอบ เนื่องจากผู้วิจัยจะนำคำตอบของท่านไปใช้วิเคราะห์ในภาพรวมเท่านั้น

๒. แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วย ๕ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ จำนวน ๒๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ จำนวน ๑๖ ข้อ

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับไตรสิกขา จำนวน ๑๒ ข้อ

ตอนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ จำนวน ๑๖ ข้อ

พระมหากัมพล อตถปาโล (ชำนาญ)
 นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ ที่ตรงตามข้อมูลของท่าน

๑. อายุ

๑. ☐ ๒๐-๓๐ ปี ๒. ☐ ๓๑-๔๐ ปี ๓. ☐ ๔๑-๕๐ ปี
๔. ☐ ๕๑-๖๐ ปี ๕. ☐ ๖๐ ปีขึ้นไป

๒. พรรษากาล

๑. ☐ ๑-๕ พรรษา ๒. ☐ ๖-๑๐ พรรษา ๓. ☐ ๑๑-๑๕ พรรษา
๔. ☐ ๑๖-๒๐ พรรษา ๕. ☐ ๒๑ พรรษาขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

๑. ☐ ประถมศึกษา ๒. ☐ มัธยมศึกษา ๓. ☐ อนุปริญญา
๔. ☐ ปริญญาตรี ๕. ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๔. ช่วงชั้นที่สอน

๑. ☐ ประถมศึกษา ๒. ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ๓. ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย

ตอนที่ ๒ “คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์”

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดเพียงข้อเดียว

๕ หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

๔ หมายถึง เห็นด้วยมาก

๓ หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

๒ หมายถึง เห็นด้วยน้อย

๑ หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ที่	“คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์”	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. วินัยดี					
๑	สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองให้สงบระงับได้					
๒	สามารถควบคุมพฤติกรรมเพื่อให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา					
๓	สามารถประพฤติตนให้อยู่ในกฎระเบียบต่าง ๆ ขององค์กรหรือสังคม					
๔	เป็นผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามตามธรรมวินัย					

ที่	“คุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์”	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๒. มีคุณธรรม					
๕	มีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี สามารถแยกแยะความดีและความชั่ว					
๖	มีจิตใจที่เข้มแข็งในการกระทำแต่สิ่งที่ดีต่อตนเองและสังคม					
๗	มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว					
๘	มีความกตัญญู ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ					
	๓. บุคลิกภาพดี					
๙	นุ่งห่มจีวรเรียบร้อย แลดูเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาสาธุชน					
๑๐	มีกิริยามารยาทที่งดงามในอิริยาบถต่าง ๆ รวมถึงการพูดจาปราศรัย					
๑๑	มีสติปัญญา ทักษะที่ดีและมีไหวพริบปฏิภาณ					
๑๒	มีความฉลาดทางด้านอารมณ์					
	๔. สอนดี					
๑๓	สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติได้					
๑๔	มีเทคนิควิธีในการสอนที่หลากหลายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพแก่ผู้เรียน					
๑๕	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นหรือแสดงทักษะในด้านต่าง ๆ					
๑๖	ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาที่ดีในการดำเนินชีวิต					
	๕. พัฒนาตนเองอยู่เสมอ					
๑๗	รู้จักแสวงหาความรู้และแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้ทันต่อโลกแห่งเทคโนโลยี					
๑๘	เพิ่มพูนทักษะวิชาการ รวมถึงกระบวนการเรียนการสอน					
๑๙	หมั่นเข้าอบรมสัมมนาอยู่เสมอ					
๒๐	พัฒนาตนเองในทุกด้านและพัฒนาบุคคลอื่นไปพร้อมด้วย					

ตอนที่ ๓ “วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ”

ที่	“วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ”	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. การวางแผน Plan					
๒๑	มีการวางแผนและตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน					
๒๒	มีกระบวนการพัฒนาและฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ					
๒๓	มีคณาจารย์และวิทยากรผู้ฝึกอบรมอย่างมืออาชีพ					
๒๔	มีการใช้สื่อที่หลากหลาย รวมถึงการประเมินด้วยตัวชี้วัด					
	๒. การปฏิบัติตามแผน Do					
๒๕	กิจกรรมและโครงการที่กำหนด มีการดำเนินการไปตามแผน และวัตถุประสงค์					
๒๖	ผู้เข้าอบรมได้ปฏิบัติตามกระบวนการและรูปแบบของกิจกรรม					
๒๗	มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะในด้านต่าง ๆ					
๒๘	โครงการหรือกิจกรรมอยู่ภายใต้ระยะเวลาที่กำหนด					
	๓. การตรวจสอบ Check					
๒๙	มีการบันทึกข้อมูลผู้เข้าร่วมการอบรมในแต่ละครั้ง					
๓๐	มีการวัดและประเมินทักษะความรู้ความสามารถ					
๓๑	ทั้งผู้ให้การอบรมและผู้เข้าอบรมสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลในการตรวจสอบและพัฒนาตนเองต่อไปได้					
๓๒	มีผู้ควบคุมดูแลกระบวนการฝึกอบรมให้เป็นไปตามขั้นตอนและวัตถุประสงค์เพื่อให้อยู่ในกรอบระยะเวลา					
	๔. การปรับปรุงแก้ไข Action					
๓๓	นำผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดโครงการมาประเมินเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น					
๓๔	ต่อยอดและพัฒนาให้เกิดโครงการอย่างต่อเนื่อง					
๓๕	จัดทำข้อมูลสารสนเทศในแต่ละครั้ง เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นแนวโน้มในการดำเนินกิจกรรมและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น					
๓๖	สำรวจความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาในโครงการต่อไป					

ตอนที่ ๔ “ไตรสิกขา”

ที่	“ไตรสิกขา”	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. พัฒนาระดับความสัมพันธ์ทางสังคม					
๓๗	กิจกรรมที่ฝึกการใช้อินทรีย์สังวรอย่างมีสติ กล่าวคือ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น					
๓๘	การบริโภคปัจจัย ๔ ด้วยปัญญาโดยเข้าใจคุณค่าที่แท้จริง					
๓๙	มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูล					
๔๐	ประพฤติตนให้อยู่ในกฎระเบียบที่ถูกต้องดีงาม					
	๒. พัฒนาจิตใจ					
๔๑	กิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและปลูกฝังความดีงามในจิตใจ					
๔๒	มีสติสามารถควบคุมตนได้ มีความตั้งมั่นแน่วแน่ในใจ					
๔๓	จิตผ่องใส เบิกบานและเป็นสุข					
๔๔	เป็นผู้ตื่นรู้ รู้เท่าทันความไม่เที่ยงทั้งหลายอันพึงเกิด					
	๓. พัฒนาความรู้ความเข้าใจ					
๔๕	กิจกรรมที่ทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงแก่นสารของชีวิต					
๔๖	เป็นผู้มีโยนิโสมนสิการด้วยปัญญาในการดำเนินชีวิต					
๔๗	การรู้จักมอง รู้จักคิด ไม่ถูกครอบงำด้วยอคติทั้งหลาย					
๔๘	ความรู้แจ้งถึงความจริงของโลกและชีวิต และรู้เท่าทันความธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งหลาย					

ตอนที่ ๕ “ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ”

ที่	“ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ”	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ศรัทธา					
๔๙	เป็นคนมีเหตุผลและมีความจริงใจในการทำหน้าที่					
๕๐	เป็นผู้ที่ศรัทธาให้แก่ส่วนรวมอย่างเต็มภาคภูมิ					
๕๑	นำพาตนเองและผู้อื่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน					
๕๒	สร้างความเชื่อมั่นที่จะบรรลุเป้าหมาย					
	๒. ความหวัง					
๕๓	สร้างพลังและแรงจูงใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น					
๕๔	มีความอดทนในการแก้ไขปัญหาอย่างมีปัญญา					
๕๕	พลังบวกที่สร้างขึ้นมานำพาองค์กรสู่ความสำเร็จ					
๕๖	ความรู้สึกของจิตใจที่ห้าวหาญและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค					
	๓. วิสัยทัศน์					
๕๗	สนับสนุนและส่งเสริมให้เข้าใจในเป้าหมายรวมถึงวิสัยทัศน์					
๕๘	สร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นต่อภารกิจและงานที่ได้ทำ					
๕๙	กำหนดทิศทางและเป้าหมายเพื่อสร้างอนาคตที่ชัดเจน					
๖๐	สามารถกำหนดกรอบการทำงานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ					
	๔. ความเมตตา					
๖๑	มีความรักและความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ					
๖๒	มีจิตใจกว้างขวาง สงบ เยือกเย็นและเป็นสุข					
๖๓	เห็นคุณค่า ยอมรับและเข้าใจถึงความแตกต่างของบุคคล					
๖๔	พร้อมช่วยเหลือและสนับสนุนผู้อื่นอยู่เสมอ					

ขออนุโมทนาและขอบคุณอย่างยิ่งในการตอบแบบสอบถาม

**ประเด็นการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม
ด้วยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index: CVI)**

คำชี้แจง

๑. แบบประเมินนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยการตรวจสอบโมเดลที่พัฒนาขึ้น ด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้อง ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์

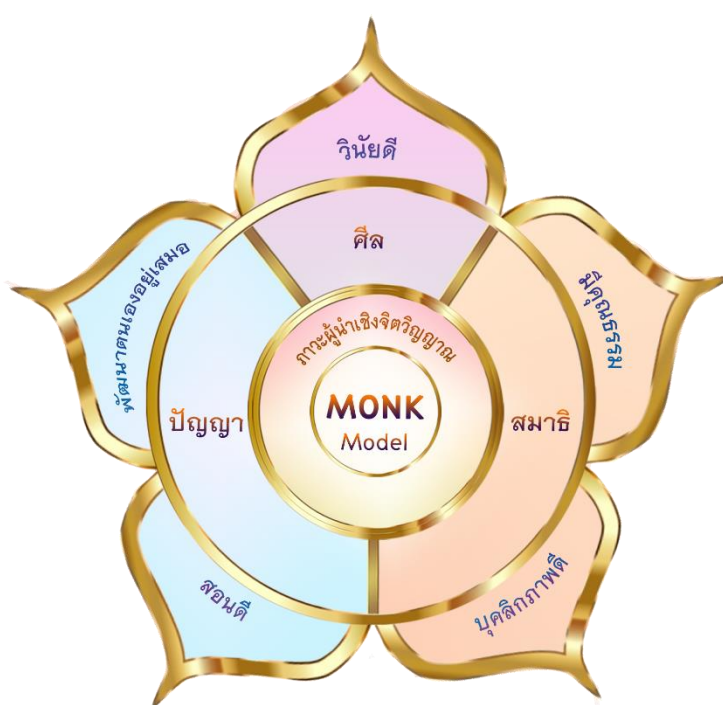
๒. แบบประเมินนี้ มีจำนวน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) องค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ๒) แนวทางการนำโมเดลไปใช้ในพัฒนาพระสอนศีลธรรม และ ๓) การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดล มีจำนวน ๑๒ ข้อ แบ่งเป็น ๔ ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

- ๔ หมายถึง มีความสอดคล้องมาก (very relevant)
- ๓ หมายถึง ค่อนข้างสอดคล้อง (quite relevant)
- ๒ หมายถึง สอดคล้องบางส่วน (somewhat relevant)
- ๑ หมายถึง ไม่สอดคล้อง (not relevant)

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการประเมินผล

พระมหากัมพล อตถปาโล (ชานาญ)
นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมที่พัฒนาขึ้น ได้มีการตรวจสอบด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้อง ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์โดยการใช้แบบประเมินด้วยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อเรื่อง (Content Validity Index: CVI)^{๓๐๖} ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose Sampling) โดยประเมิน ๓ ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบของโมเดล แนวทางการนำไปใช้ และการวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดล โดยใช้เกณฑ์การตัดสินระดับการประเมิน ๔ ระดับ คือ มีความสอดคล้องมาก ค่อนข้างสอดคล้อง สอดคล้องบางส่วน และไม่สอดคล้อง โดยมีผู้เชี่ยวชาญการอบรมพระสอนศีลธรรม เป็นผู้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา เพื่อยืนยันโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม โดยผู้วิจัยสรุปเป็น MONK Model ดังภาพที่ ภาพที่ ๑

ภาพที่ ๑ องค์ประกอบโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

(๑) องค์ประกอบของโมเดล MONK Model ซึ่งประกอบด้วย Motivation, Outward Mindset, Needs Analysis และ Knowledge ดังนี้

M = Motivation หมายถึง การสร้างแรงจูงใจให้พระสอนศีลธรรม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณทั้ง ๔ ข้อ ได้แก่ ศรัทธา ความหวัง วิสัยทัศน์ และความเมตตา

^{๓๐๖} ทิพย์สิริ กาญจนวาสี และคณะ, วิจัยวิทยการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทันใจ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๖.

O = Outward Mindset หมายถึง กรอบความคิดแบบมองออกข้างนอก มองเห็นความต้องการและปัญหาของผู้อื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน

N = Needs Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ความต้องการของพระสอนศีลธรรม สำนักงานพระสอนศีลธรรม สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยการขับเคลื่อนทั้งระบบด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA

K = Knowledge หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความรู้คู่คุณธรรม มีไตรสิกขาเป็นแกนหลักเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพระสอนศีลธรรมที่พึงประสงค์ทั้ง ๕ ข้อ ได้แก่ วินัยดี มีคุณธรรม บุคลิกภาพดี สอนดี และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

(๒) แนวทางในการนำไปใช้ การพัฒนาและขับเคลื่อนภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของพระสอนศีลธรรมทั้งระบบด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA โดยบูรณาการร่วมกับหลักไตรสิกขา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมหรือบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) Plan การวางแผน เริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์และกระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการและบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของทุกฝ่าย เริ่มตั้งแต่กำหนดหัวข้อปัญหาในการอบรมและพัฒนา ตั้งวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดขอบเขตการดำเนินงาน กำหนดโครงสร้างทีมงานและมอบหมายความรับผิดชอบ มีการกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมาย สำนวณสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรในด้านต่าง ๆ เช่น วางแผนกำหนดการ ผู้เข้าโครงการ ระยะเวลา แนวทางการทำกิจกรรม การใช้สื่อ และตัวชี้วัด เป็นต้น จากนั้นจึงวางแผนการดำเนินงาน มีนโยบายส่งเสริมและผลักดันงานให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวิเคราะห์สาเหตุและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา

๒) Do การปฏิบัติตามแผน โดยดำเนินการตามวัตถุประสงค์จากขั้นตอนก่อนหน้าหรือตามแผนงานที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบให้มีความต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยในขั้นตอนการปฏิบัตินี้เราควรศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการทำงานนั้น ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติตามแผนงานนี้ ทักษะต่าง ๆ จะถูกหยิบยกมาใช้ในระยะเวลาการลงมือปฏิบัติ เช่น การบริหารเวลาให้ได้ตามแผนที่วางไว้ กำหนดการประชุมเพื่อตรวจสอบความคืบหน้า การมอบหมายงานเพื่อแบ่งเบาภาระ เป็นต้น รวมถึงในระหว่างการทำงานเราควรเก็บข้อมูลที่สำคัญ หรือข้อผิดพลาดต่าง ๆ ของงานเอาไว้เพื่อประโยชน์ในการทำงานขั้นตอนต่อไป

๓) Check การตรวจสอบ หลังจากผ่านขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติตามแผนมาแล้ว จะมีการบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลและผลลัพธ์ที่รวบรวมจากขั้นตอนการทดสอบหรือปฏิบัติงาน โดยจะได้รับการประเมินในทุกส่วนงาน ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกบันทึกเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังเพื่อดูความเหมือนและความแตกต่าง กระบวนการทดสอบยังได้รับการประเมินเพื่อดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จากการทดสอบเดิมที่สร้างขึ้นในระหว่างขั้นตอนการวางแผนหรือไม่ หากข้อมูลถูกวางไว้ในรูปแบบแผนภูมิหรือกราฟก็จะช่วยให้เห็นแนวโน้มในแต่ละช่วงการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น หากวงจร PDCA ดำเนินการหลายครั้ง ก็จะช่วยให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดได้ผลดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ หรือได้ผลดีที่สุด

๔) Action การปรับปรุงแก้ไข กระบวนการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่มีปัญหา โดยขั้นตอนนี้เป็น การนำเอาผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) มาวิเคราะห์และตรวจสอบสาเหตุความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมาประเมินเพื่อพัฒนาแผนและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาดังกล่าวจะได้รับการตรวจสอบค้นหาและกำจัดโดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการ มีการประเมินความเสี่ยงอีกครั้ง เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการในระยนี้ จะได้ข้อแนะนำและปรับเปลี่ยนกระบวนการเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า การวางแผนสำหรับรอบถัดไปสามารถดำเนินการได้ โดยมีมาตรฐานที่ดีกว่า และการทำงานในขั้นตอนถัดไปไม่ควรสร้างปัญหาที่ระบุซ้ำแล้วซ้ำอีก ทุกครั้งที่การดำเนินงานตามวงจร PDCA หมุนครบรอบ ก็จะเป็นแรงส่งสำหรับการดำเนินงานในรอบต่อไป และก่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

(๓) การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดล มีเกณฑ์การวัดและประเมินผล ดังนี้

๑. ร้อยละของบุคลากรที่มีความเข้าใจองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๒. ร้อยละของบุคลากรที่เรียนรู้แนวทางการนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ไปใช้ในการอบรมพัฒนาพระสอนศีลธรรม

๓. ร้อยละของบุคลากรที่มีส่วนร่วมในการประยุกต์ใช้โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

๔. ร้อยละของบุคลากรที่สามารถสะท้อนคิดเกี่ยวกับผลของการนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ไปใช้ประโยชน์

๕. ร้อยละของบุคลากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตารางที่ ๔.๖ ตารางแสดงการวัดและประเมินผล

ข้อ	รายการประเมิน	จำนวน	ร้อยละ	แปลผล
๑	เข้าใจองค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม			
๒	มีการเรียนรู้แนวทางการนำไปใช้			
๓	การมีส่วนร่วมในการนำไปปฏิบัติ			
๔	มีการสะท้อนคิดในการใช้ประโยชน์			
๕	ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม			
รวม				
สูตรคำนวณร้อยละ = (จำนวนบุคลากรที่แสดงตามรายการประเมิน/จำนวนบุคลากรทั้งหมด) x ๑๐๐				
เกณฑ์การกำหนดระดับ				
		ร้อยละ ๘๐ – ๑๐๐	หมายถึง	ดีเยี่ยม
		ร้อยละ ๖๐ – ๗๙	หมายถึง	ดี

สรุปผลการประเมิน	ร้อยละ ๔๐ – ๕๙	หมายถึง	ผ่าน
	ต่ำกว่า ร้อยละ ๔๐	หมายถึง	ไม่ผ่าน
	☐ ดีเยี่ยม	☐ ดี	☐ ผ่าน
	☐ ไม่ผ่าน		

คำชี้แจง: ขอให้ท่านพิจารณาข้อคำถามสำหรับการประเมินแต่ละข้อว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ที่พัฒนาขึ้น โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าสอดคล้องให้เขียน ✓ ที่ช่อง ๑ = ไม่สอดคล้อง, ๒ = สอดคล้องบางส่วน, ๓ = ค่อนข้างสอดคล้อง, ๔ = มีความสอดคล้อง และกรุณาให้คำแนะนำ

ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม จากการใช้แบบประเมินด้วยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อเรื่อง (Content Validity Index: CVI)^{๓๐๗} ของแบบประเมินรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้น สรุปได้ดังตารางที่ ๔.๗ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗ ผลการประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เห็นสอดคล้อง	I-CVI (รายข้อ)
	๑	๒	๓	๔	๕		
๑	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๒	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๓	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๔	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๕	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๖	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๗	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๘	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๙	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๐	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๑	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑
๑๒	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑

^{๓๐๗} ทิพย์สิริ กาญจนวาสี และคณะ, วิธีวิทยาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ทันใจ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๖.

ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรายการประเมินในรูปแบบฯ (I-CVI) (คำนวณได้จากการหาค่าเฉลี่ยของ I-CVI)	๑.๐๐
ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรูปแบบฯ ทั้งฉบับ (S-CVI)	๑.๐๐

หมายเหตุ ✓ แทน ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญให้คะแนน ๓ หรือ ๔

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรายการประเมินแต่ละข้อของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ และค่าดัชนีความตรงตามเนื้อเรื่องของรูปแบบฯ ทั้งฉบับ มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ ด้วยเหมือนกัน หมายความว่า โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมที่สร้างขึ้น มีความเหมาะสม มีความถูกต้อง มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

ด้านที่	ข้อคำถามสำหรับการประเมิน โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	ความคิดเห็นของผู้ประเมิน				
		๑	๒	๓	๔	ข้อเสนอแนะ
๑. องค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม						
๑.๑	องค์ประกอบของโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม					
๑.๒	องค์ประกอบของโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความถูกต้อง					
๑.๓	องค์ประกอบของโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					
๑.๔	องค์ประกอบของโมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาพระสอนศีลธรรม					
๒. แนวทางการนำโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม ไปใช้ในการพัฒนาพระสอนศีลธรรม						
๒.๑	แนวทางการนำโมเดลไปใช้มีความเหมาะสม					
๒.๒	แนวทางการนำโมเดลไปใช้มีความถูกต้อง					
๒.๓	แนวทางการนำโมเดลไปใช้ในการพัฒนาพระสอนศีลธรรมมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					
๒.๔	แนวทางการนำโมเดลไปใช้สามารถนำไปใช้ประโยชน์					
๓. การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม						
๓.๑	การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดลมีความเหมาะสม					
๓.๒	การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดลมีความถูกต้อง					

ด้านที่	ข้อความสำหรับการประเมิน โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม	ความคิดเห็นของผู้ประเมิน				
		๑	๒	๓	๔	ข้อเสนอแนะ
๑. องค์ประกอบของโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม						
๓.๓	การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดลมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					
๓.๔	การวัดและประเมินผลความสำเร็จของโมเดลสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาพระสอนศีลธรรม					

ลงชื่อผู้ประเมิน

(.....)

ตำแหน่ง

วันที่ เดือน..... พ.ศ.

ภาคผนวก ข
รายนามผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

- รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index: CVI)
- รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ (In-dept Interview)
- รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of item objective congruence: IOC)
- รายนามผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
- รายนามผู้ประเมินโมเดลฯ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) โดยผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย ๕ ท่าน ดังนี้

ที่	รายชื่อผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย	ตำแหน่ง
๑	พระมหาสมบัติ ธนปญโญ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระอดิคุณ จิตฺตวัโร, ดร.	รองอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย
๓	รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ดร.ผะอบ พวงน้อย	นักวิชาการเชี่ยวชาญงานวิจัยและพัฒนา ฝ่ายบริการวิชาการ สำนักพัฒนาเทคนิคศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
๕	ดร.นัตยา แก้วใส	ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้าฝ่ายวิจัยและพัฒนา สำนักพัฒนาเทคนิคศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ (In-depth interview) จำนวน ๙ รูป/ คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมและพัฒนาพระสอนศีลธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา และพระสอนศีลธรรมต้นแบบ ดังนี้

ที่	ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ตำแหน่ง
๑	พระศรีธรรมภาณี, ดร.	ผู้อำนวยการสำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร.
๒	พระมหาสมบัติ ธนปญโญ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	พระมหาสุชัย ปิยธมมชโย	ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มจร.
๔	พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา มจร.
๕	ดร.นพดล สีทอง	นักวิชาการศึกษา สำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร.
๖	พระมหาดำรงค์ ปุชิตชโย, ดร.	พระสอนศีลธรรมต้นแบบ
๗	พระมหากิตติมศักดิ์ ถิรวชิโร, ดร.	พระสอนศีลธรรมต้นแบบ
๘	นายธวัช แก้วสารถิ	ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลเมืองคลองหลวง จ.ปทุมธานี
๙	นางศุภวรรณ การุญญะวีร์, ดร.	ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จ.ปทุมธานี

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of item objective congruence: IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัยจำนวน ๕ รูป/ คน ดังนี้

ที่	รายชื่อผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย	ตำแหน่ง
๑	พระมหาสมบัติ ธนปญโญ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา มจร.
๓	ดร.ลำพอง กลมกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ดร.นตยา แก้วใส	ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้าฝ่ายวิจัยและพัฒนา สำนักพัฒนาเทคนิคศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
๕	ดร.ผะอบ พวงน้อย	นักวิชาการเชี่ยวชาญงานวิจัยและพัฒนา ฝ่ายบริการวิชาการ สำนักพัฒนาเทคนิคศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ อาคารเรียนรวมโชนสี (ชั้น ๕ ห้องซี ๕๑๐) หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ จำนวน ๙ รูป/คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection)

ที่	รายชื่อในการสนทนากลุ่ม	ตำแหน่ง
๑	รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทรัพย์สิน อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระมหาดำรงค์ ปชฺโชตชโย, ป.ธ.๙, ดร.	อาจารย์ประจำ รร.พระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย
๓	พระมหาสุเทพ สุพนฺธิโต, ผศ.	อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ผอ.ศรชัย เข้มแข็ง	ผอ. เขียวชาญ เมืองพัทยา
๕	ผอ.ดร.ประเสริฐ ดิษกร	ผอ. โรงเรียนดงตาลวิทยา จังหวัดลพบุรี
๖	ผอ.ดร.ไพโรจน์ กันทพงษ์	ผอ. โรงเรียนวัดบางคูวัด จังหวัดปทุมธานี
๗	ผอ.ดร.กานต์ฤทัย ชลวิทย์	ผอ. โรงเรียนราชสถิตยวิทยา จังหวัดอ่างทอง
๘	นางวริทธิ์ธร ภาคสุชล	รอง ผอ. โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย
๙	นางบุญยณัฐ ธรรมสอาด	ผอ.กลุ่มส่งเสริมการศึกษา สพม.สิงห์บุรี อ่างทอง
๑๐	นางสาววิภา บำเรอจิตร	ครูโรงเรียนวัดจันเจริญศรี สพป.ชัยนาท

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจประเมินโมเดล

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจประเมินโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรม เพื่อหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ ท่าน ดังนี้

ที่	รายชื่อผู้ตรวจประเมินโมเดล	ตำแหน่ง
๑	พระมหาสมบัติ ธนปญโญ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต, ผศ.	อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	ผอ.ดร.ไพโรจน์ กันตพงษ์	ผอ. โรงเรียนวัดบางคูวัด จังหวัดปทุมธานี
๔	ดร.นพดล สีทอง	นักวิชาการศึกษา สำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร.
๕	พระมหาดำรงค์ ปชฺโชตชโย, ป.ธ. ๙, ดร.	อาจารย์ประจำ รร.พระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย

ภาคผนวก ค
หนังสือแนะนำในการวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๙๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุมัติครุฑเป็นผู้ใช้ชื่อยาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

เรียน รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตได้จัดทำเครื่องมือการวิจัยเพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาฯ ซึ่งนิพนธ์เรียบร้อยแล้ว จึงใคร่ขออนุมัติให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

วินัย ๓๐๓๐๕๐๓๘
๙ ๙๖๙
(รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

ติดต่อประสานงาน :-

พระมหากัมพล อุตปาโล

๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

นางสาวมณี อาลากุล

๐๙ ๗๖๙๕ ๕๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๙๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๙
www.mcu.ac.th

๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุมัติครุฑเป็นผู้ใช้ชื่อยาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระอดิคุณ จิตฺวโร, ดร. รองอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการ ร.ร.พระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตได้จัดทำเครื่องมือการวิจัยเพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับ
ความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เรียบร้อยแล้ว จึงใคร่ขออนุมัติให้ท่านเป็น
ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
จักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

พระมหากัมพล อุตฺตปาโล	๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙
นางสาวมณี อาลากุล	๐๙ ๗๖๕๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๙๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุมัติครุฑเป็นผู้ใช้ชื่อยาญตรจกัไขเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.ผะอบ พวงน้อย

สิ่งที่ส่งมำด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตได้จัดทำเครื่องมือการวิจัยเพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับ
ความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณฐิติพันธ์เรียบร้อยแล้ว จึงใคร่ขออนุมัติให้ท่านเป็น
ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
จักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาส นี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญป)

ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

W:Om Wongn.

(ดร.ผะอบ พวงน้อย)

ติดต่อประสานงาน :-

พระมหากัมพล อุตฺตปาโล

๐๙ ๙๓๙๖ ๕๕๙๙๙

นางสาวมณี อาลากุล

๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๙๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.นิตยา แก้วใส

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตได้จัดทำเครื่องมือการวิจัยเพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาฯ ซึ่งนิพนธ์เรียบร้อยแล้ว จึงใคร่ขออนุมัติคราะห์ให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
จักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)
ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

๒๒๓๓ ๙.๙.๙.
(ดร.นิตยา แก้วใส)

ติดต่อประสานงาน :-

พระมหากัมพล อุตฺตปาโล

๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

นางสาวณิ อาลากุล

๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๙๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุมัติครุฑเป็นผู้ใช้ชื่อยาญตรวแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

นั้สการ พระมหาสมบัตินันปญญ, ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภักมพล ฉายา อุตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
นิตหลักสูตรครุฑศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่อง นิตได้จัดทำเครื่องมือการวิจัยเพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับ
ความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณนิตเรียบร้อยแล้ว จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์ให้
พระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรฯ
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ
มา ณ โอกาส นี้

จึงนั้สการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุมัติครุฑจักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอนั้สการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญป)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

พระมหาภักมพล อุตฺตปาโล

๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

นางสาวณัฏฐา อลากุล

๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ /ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอบความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระศรีธรรมภาณี, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๒๕๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแท้แต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณัฏฐา อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

(รองศาสตราจารย์)

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ /ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระมหาสมบัติ ธนปญโญ, ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ /ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระมหาศุขชัย ปิยะมุนขโย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.มณี อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอบความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแท้แต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญป)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ /ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๙
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน ดร.นพดล สีทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.มณี อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอบความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระมหากิตติมศักดิ์ ถิรวิชโร, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อตฺถปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแท้แต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.มณี อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอบความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระมหาดำรงค์ ปชโชตชโย, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
 ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
 จะให้สัมภาษณ์ สุดแท้แต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.มณี อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th, www.edmcu.net

๒ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน นางศุภวรรณ การญญะวีร์, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อตฺตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิต
ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวันเวลาและสถานที่ที่
จะให้สัมภาษณ์ สุดแต่ท่านจะกำหนด หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีและ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)
ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร. ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร. ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
นมัสการ พระมหาดำรงศ์ ปชฺโชตชโย, ป.ธ.๙, ดร.

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐
 โทรศัพท์ ๐๙๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
นมัสการ พระมหาสุเทพ สุปัญโญ, ผศ.

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๕๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
 เรียน รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู้

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
 จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม
 พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
 เมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู้)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณัฏฐา อลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผอ.ศรชัย เข้มแข็ง

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ขำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณัฏฐา อลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
 เรียน ผอ.ดร.ประเสริฐ ดิษกร

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุดปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง วิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
 เรียน ผอ.ดร.ไพโรจน์ กันทองษ์

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๕๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
 จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม
 พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยา จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
 ความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
 เรียน ผอ.ดร.กานต์ฤทัย ชลวิทย์

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒
 นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ
 พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
 จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม
 พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
 เมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณัฏฐา อลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐
โทรศัพท์ ๐๙๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน นางวริทธิ์ธร ภาคสุชล

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๕๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน นางบุญนุช ธรรมสอาด

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๕๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.ส.ณิ อาลากุล

โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ที่ อว ๘๐๐๓.๓ / ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๙ ๓๐๓๐ ๕๐๓๘ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน นางสาววิภา บำเรอจิตร

เนื่องด้วย พระมหากัมพล ฉายา อุตปาโล นามสกุล ชำนาญ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๔๐๑๑๐๒๐๐๒ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมของ พระสอนศีลธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยาคม จ.สิงห์บุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ดังมีรายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ หลักสูตรฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุ)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ติดต่อประสานงาน :-

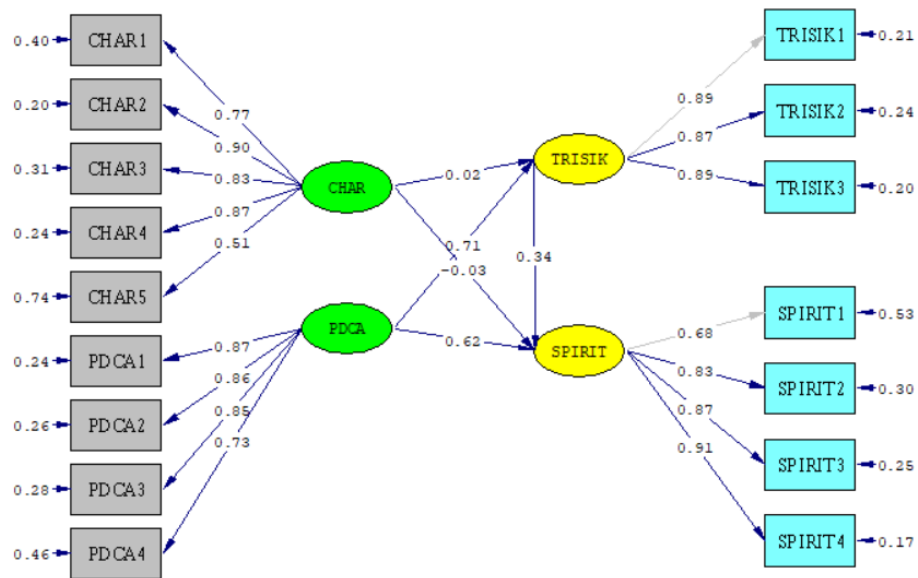
นิสิตผู้วิจัย :- โทร ๐๙ ๙๓๙๖ ๕๙๙๙

เจ้าหน้าที่ :- น.สมณี อาลากุล

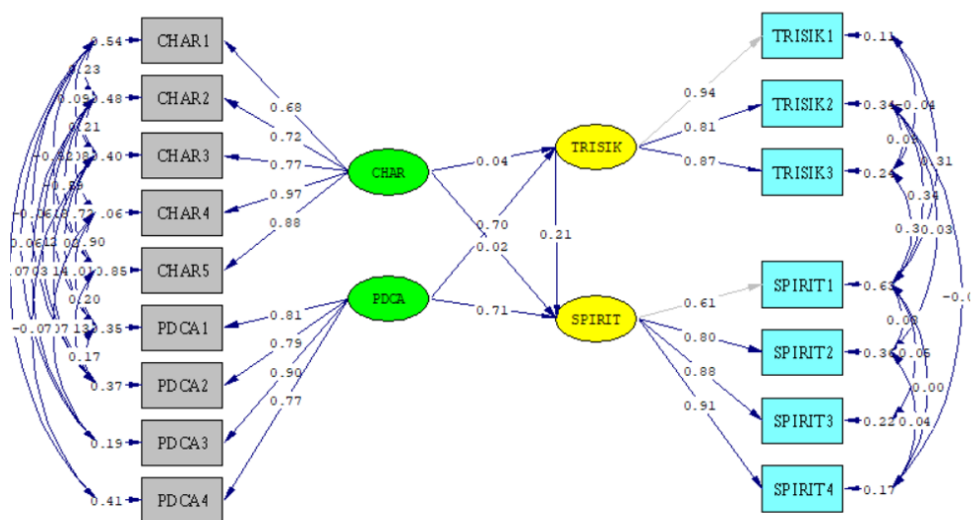
โทร ๐๙ ๗๖๙๕ ๔๒๒๘

ภาคผนวก ง

ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรม
ของพระสอนศีลธรรม โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์เฉพาะส่วนสำคัญ

Chi-Square=1350.62, df=98, P-value=0.00000, RMSEA=0.181

Chi-Square=45.23, df=35, P-value=0.11544, RMSEA=0.027

Program: LISREL 12.2.1.0
 Module: Structural Equation Modeling
 Copyright (c) 2022 Scientific Software International, Inc.
 Store: <https://ssilive.com>
 Website: <https://ssicentral.com>
 Technical Support: lisrel@ssicentral.com
 Date: 30/09/2023 Time: 12:34:45

License: LISREL Standard
 Master Key: 7853164e-****-****-8fd0971258d6
 Installation Key: a17bd144-****-****-b4fc2a9f2eb3
 License is valid until: 2/10/2023 7:03:25

The following lines were read from file
 C:\LISREL_EDU\Kampon\Model3\Model.SPJ:

```

Model
SYSTEM FILE from file 'C:\LISREL_EDU\Kampon\Model3\Model.dsf'
Latent Variables  TRISIK SPIRIT CHAR PDCA
Relationships
TRISIK1 =TRISIK
TRISIK2 =TRISIK
TRISIK3 =TRISIK
SPIRIT1 =SPIRIT
SPIRIT2 =SPIRIT
SPIRIT3 =SPIRIT
SPIRIT4 =SPIRIT
CHAR1 =CHAR
CHAR2 =CHAR
CHAR3 =CHAR
CHAR4 =CHAR
CHAR5 =CHAR
PDCA1 =PDCA
PDCA2 =PDCA
PDCA3 =PDCA
PDCA4 =PDCA
SPIRIT =TRISIK
TRISIK =CHAR PDCA
SPIRIT =CHAR PDCA
Set error covariance of CHAR1 and SPIRIT1 free
Set error covariance of PDCA2 and PDCA1 free
Set error covariance of PDCA3 and CHAR4 free
Set error covariance of PDCA2 and CHAR3 free
Set error covariance of PDCA1 and CHAR2 free
Set error covariance of PDCA4 and CHAR1 free
Set error covariance of TRISIK3 and TRISIK2 free
Set error covariance of CHAR3 and SPIRIT2 free
Set error covariance of SPIRIT4 and TRISIK2 free
Set error covariance of CHAR3 and CHAR2 free
  
```

Set error covariance of CHAR1 and CHAR2 free
Set error covariance of PDCA2 and CHAR2 free
Set error covariance of CHAR3 and SPIRIT3 free
Set error covariance of PDCA2 and TRISIK3 free
Set error covariance of PDCA4 and SPIRIT2 free
Set error covariance of SPIRIT2 and CHAR2 free
Set error covariance of CHAR3 and CHAR1 free
Set error covariance of CHAR4 and TRISIK3 free
Set error covariance of CHAR3 and TRISIK3 free
Set error covariance of PDCA3 and TRISIK3 free
Set error covariance of PDCA1 and SPIRIT1 free
Set error covariance of SPIRIT4 and SPIRIT1 free
Set error covariance of SPIRIT3 and SPIRIT1 free
Set error covariance of SPIRIT4 and SPIRIT2 free
Set error covariance of PDCA2 and SPIRIT1 free
Set error covariance of PDCA3 and SPIRIT3 free
Set error covariance of TRISIK2 and CHAR4 free
Set error covariance of CHAR1 and SPIRIT4 free
Set error covariance of PDCA4 and CHAR3 free
Set error covariance of SPIRIT3 and SPIRIT1 free
Set error covariance of PDCA4 and SPIRIT3 free
Set error covariance of CHAR1 and TRISIK1 free
Set error covariance of TRISIK1 and SPIRIT1 free
Set error covariance of TRISIK2 and SPIRIT1 free
Set error covariance of TRISIK3 and SPIRIT1 free
Set error covariance of TRISIK3 and TRISIK1 free
Set error covariance of PDCA2 and CHAR1 free
Set error covariance of CHAR1 and TRISIK2 free
Set error covariance of CHAR1 and TRISIK3 free
Set error covariance of PDCA4 and SPIRIT1 free
Set error covariance of PDCA4 and TRISIK3 free
Set error covariance of CHAR4 and SPIRIT1 free
Set error covariance of CHAR2 and SPIRIT4 free
Set error covariance of PDCA3 and SPIRIT4 free
Set error covariance of PDCA1 and CHAR4 free
Set error covariance of PDCA2 and TRISIK1 free
Set error covariance of PDCA1 and TRISIK3 free
Set error covariance of CHAR1 and SPIRIT2 free
Set error covariance of CHAR5 and TRISIK3 free
Set error covariance of PDCA3 and CHAR2 free
Set error covariance of PDCA1 and CHAR5 free
Set error covariance of CHAR4 and CHAR2 free
Set error covariance of SPIRIT1 and SPIRIT2 free
Set error covariance of SPIRIT2 and TRISIK2 free
Set error covariance of PDCA3 and TRISIK1 free
Set error covariance of PDCA1 and CHAR3 free
Set error covariance of CHAR1 and PDCA3 free
Set error covariance of CHAR3 and CHAR3 free
Set error covariance of CHAR3 and CHAR5 free
Set error covariance of CHAR5 and CHAR4 free
Set error covariance of CHAR2 and SPIRIT3 free
Set error covariance of PDCA2 and CHAR5 free
Set error covariance of CHAR5 and CHAR1 free
Set error covariance of CHAR5 and CHAR2 free
Set error covariance of CHAR5 and SPIRIT4 free
Path Diagram
LISREL OUTPUT:ME=ML RS EF SS SE TV FS SC ND=3 MI AD=OFF
End of Problem

Model

Covariance Matrix

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
TRISIK1	7.086				
TRISIK2	8.841	18.610			
TRISIK3	1.307	2.170	0.397		
SPIRIT1	9.331	14.444	2.143	22.742	
SPIRIT2	6.016	9.357	1.363	11.194	15.971
SPIRIT3	2.463	3.522	0.532	4.218	4.401
2.450					
SPIRIT4	1.717	2.287	0.382	2.741	3.083
1.256					
CHAR1	1.562	2.404	0.360	2.699	1.081
0.641					
CHAR2	2.899	4.866	0.750	3.858	4.751
2.178					
CHAR3	9.269	14.641	1.710	11.382	12.064
8.800					
CHAR4	2.324	3.007	0.392	2.787	3.418
1.722					
CHAR5	3.054	3.958	0.640	4.323	4.433
1.947					
PDCA1	3.780	5.269	0.915	5.008	5.554
2.518					
PDCA2	4.929	6.750	0.956	6.139	7.099
3.097					
PDCA3	1.195	1.659	0.249	1.697	1.852
0.816					
PDCA4	1.763	2.478	0.437	3.218	3.431
1.066					

Covariance Matrix

	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4
CHAR5					
SPIRIT4	0.989				
CHAR1	0.305	1.580			
CHAR2	1.125	3.390	13.362		
CHAR3	4.346	8.865	32.766	137.670	
CHAR4	0.986	1.845	6.198	19.455	4.909
CHAR5	1.166	1.052	2.797	7.501	1.838
3.645					
PDCA1	1.563	1.126	4.813	11.648	2.537
3.918					

4.469	PDCA2	2.004	1.105	5.074	17.963	3.086
1.031	PDCA3	0.490	0.278	1.077	3.372	0.965
1.423	PDCA4	0.796	0.327	1.314	3.779	1.192

Covariance Matrix

	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA1	6.036			
PDCA2	6.139	9.594		
PDCA3	1.339	1.618	0.560	
PDCA4	1.847	2.400	0.672	1.666

Model

Parameter Specifications

LAMBDA-Y

	TRISIK	SPIRIT
TRISIK1	0	0
TRISIK2	1	0
TRISIK3	2	0
SPIRIT1	0	0
SPIRIT2	0	3
SPIRIT3	0	4
SPIRIT4	0	5

LAMBDA-X

	CHAR	PDCA
CHAR1	6	0
CHAR2	7	0
CHAR3	8	0
CHAR4	9	0
CHAR5	10	0
PDCA1	0	11
PDCA2	0	12
PDCA3	0	13
PDCA4	0	14

BETA

	TRISIK	SPIRIT
TRISIK	0	0
SPIRIT	15	0

GAMMA

		CHAR	PDCA			

	TRISIK	16	17			
	SPIRIT	18	19			
	PHI					
		CHAR	PDCA			

	CHAR	0				
	PDCA	20	0			
	PSI					
		TRISIK	SPIRIT			

		21	22			
	THETA-EPS					
		TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3						

	TRISIK1	23				
	TRISIK2	0	24			
	TRISIK3	25	26	27		
	SPIRIT1	28	29	30	31	
	SPIRIT2	0	32	0	33	34
	SPIRIT3	0	0	0	35	0
36						
	SPIRIT4	0	37	0	38	39
0						
	THETA-EPS					
		SPIRIT4				

	SPIRIT4	40				
	THETA-DELTA-EPS					
		TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3						

	CHAR1	41	42	43	44	45
0						
	CHAR2	0	0	0	0	48
49						
	CHAR3	0	0	53	0	54
55						
	CHAR4	0	59	60	61	0
0						
	CHAR5	0	0	64	0	0
0						

0	PDCA1	0	0	71	72	0
0	PDCA2	78	0	79	80	0
89	PDCA3	87	0	88	0	0
98	PDCA4	0	0	95	96	97

THETA-DELTA-EPS

SPIRIT4

CHAR1	46
CHAR2	50
CHAR3	0
CHAR4	0
CHAR5	65
PDCA1	0
PDCA2	0
PDCA3	90
PDCA4	0

THETA-DELTA

	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5	
PDCA1						
	-----	-----	-----	-----	-----	
	CHAR1	47				
	CHAR2	51	52			
	CHAR3	56	57	58		
	CHAR4	0	62	0	63	
	CHAR5	66	67	68	69	70
	PDCA1	0	73	74	75	76
77	PDCA2	81	82	83	0	84
85	PDCA3	91	92	0	93	0
0	PDCA4	99	0	100	0	0
0						

THETA-DELTA

	PDCA2	PDCA3	PDCA4
	-----	-----	-----
PDCA2	86		
PDCA3	0	94	
PDCA4	0	0	101

Model

Number of Iterations =51

LISREL Estimates (Maximum Likelihood)

LAMBDA-Y		
-----	TRISIK	SPIRIT
TRISIK1	2.509	--
TRISIK2	3.517	--
(0.195)	17.995	
TRISIK3	0.550	--
(0.028)	19.388	
SPIRIT1	-- 2.933	
SPIRIT2	-- 3.190	
(0.257)		12.407
SPIRIT3	-- 1.378	
(0.108)		12.766
SPIRIT4	-- 0.908	
(0.072)		12.548

LAMBDA-X		
-----	CHAR	PDCA
CHAR1	0.853	--
(0.060)	14.311	
CHAR2	2.616	--
(0.235)	11.150	
CHAR3	8.975	--
(0.553)	16.229	
CHAR4	2.172	--
(0.104)		

	20.915	
CHAR5 (0.193)	2.583	--
	13.401	
PDCA1 (0.106)	-- 1.977	
		18.696
PDCA2 (0.132)	-- 2.461	
		18.602
PDCA3 (0.031)	-- 0.671	
		21.914
PDCA4 (0.056)	-- 0.989	
		17.550

BETA

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK	-- --	
SPIRIT (0.058)	0.214	--
	3.719	

GAMMA

	CHAR	PDCA

TRISIK (0.021)	0.036 (0.051)	0.702
	1.735	13.844
SPIRIT (0.018)	0.024 (0.077)	0.714
	1.334	9.242

Covariance Matrix of ETA and KSI

TRISIK	SPIRIT	CHAR	PDCA
--------	--------	------	------

TRISIK	1.000			
SPIRIT	0.741	1.000		
CHAR	0.446	0.536	1.000	
PDCA	0.723	0.883	0.583	1.000

PHI

	CHAR	PDCA
CHAR	1.000	
PDCA	0.583	1.000
(0.038)		
	15.256	

PSI

Note: This matrix is diagonal.

	TRISIK	SPIRIT
	0.476	0.197
(0.056) (0.046)		
	8.570	4.304

Squared Multiple Correlations for Structural Equations

	TRISIK	SPIRIT
	0.524	0.803

Squared Multiple Correlations for Reduced Form

	TRISIK	SPIRIT
	0.524	0.781

Reduced Form

	CHAR	PDCA
TRISIK	0.036	0.702
(0.021) (0.051)		
	1.735	13.844
SPIRIT	0.032	0.865
(0.020) (0.079)		
	1.615	10.955

THETA-EPS					
	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					

TRISIK1	0.758				
(0.253)					
	2.999				
TRISIK2	-- 6.325				
(0.669)					
		9.450			
TRISIK3	-0.074	0.244	0.096		
(0.055) (0.084) (0.021)					
-1.350	2.889	4.690			
SPIRIT1	4.027	6.997	0.975	14.662	
(0.433) (0.759) (0.108) (1.228)					
	9.306	9.214	9.068	11.937	
SPIRIT2	-- 0.602	-- 1.544	5.747		
(0.301) (0.551) (0.538)					
		1.998		2.803	10.680
SPIRIT3	-- -- -- 0.398	-- 0.551			
(0.199) (0.060)					
				1.999	
9.121					
SPIRIT4	-- -0.196	-- 0.004	0.178	--	
(0.068) (0.140) (0.087)					
-2.870		0.029	2.056		

THETA-EPS	
	SPIRIT4

SPIRIT4	0.165
(0.024)	
	7.001

Squared Multiple Correlations for Y -Variables					
	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					

0.775 0.893 0.662 0.758 0.370 0.639

Squared Multiple Correlations for Y -Variables

SPIRIT4

0.833

THETA-DELTA-EPS

SPIRIT3	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2	
CHAR1	0.633 (0.094) (0.160) (0.023)	1.037 (0.183) (0.111)	0.141	1.553	-0.324	--
	6.705	6.470	6.011	8.470	-2.909	
CHAR2	-- -- -- -- (0.280) (0.121)	0.580	0.036			
						2.074
CHAR3	-- -- -0.551 (0.120) (0.868) (0.321)	-- -2.616	1.636			
	-4.590	-3.014	5.100			
CHAR4	-- -0.583 (0.162) (0.026) (0.191)	-0.170	-0.323	-- --		
	-3.593	-6.598	-1.693			
CHAR5	-- -- 0.003 (0.024)	-- -- --				
			0.135			
PDCA1	-- -- 0.093 (0.029) (0.198)	-0.476	-- --			
			3.236	-2.405		
PDCA2	0.194 (0.121) (0.039) (0.294)	-- -0.090	-0.737	-- --		
	1.602		-2.293	-2.508		
PDCA3	0.001 (0.033) (0.009)	-- -0.015 (0.023)	-- -- -0.003			
	0.028		-1.679			-0.146
PDCA4	-- -- 0.048 (0.016) (0.148) (0.113)	0.643 (0.040)	0.631	-0.136		
	2.977	4.354	5.583	-3.419		

THETA-DELTA-EPS

SPIRIT4

CHAR1 -0.101
(0.024)
-4.214

CHAR2 -0.077
(0.070)
-1.102

CHAR3 --

CHAR4 --

CHAR5 -0.091
(0.026)
-3.496

PDCA1 --

PDCA2 --

PDCA3 -0.037
(0.013)
-2.987

PDCA4 --

THETA-DELTA

	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
PDCA1					
-----	-----	-----	-----	-----	-----
CHAR1	0.840				
(0.072)					
	11.611				
CHAR2	1.050	6.330			
(0.183)	(0.987)				
	5.732	6.413			
CHAR3	1.241	8.678	54.741		
(0.531)	(1.995)	(6.202)			
	2.335	4.349	8.826		

CHAR4	--	0.626	--	0.318		
(0.413)	(0.284)					
		1.517		1.122		
CHAR5	-1.228	-4.076	-15.902	-3.852	-3.062	
(0.204)	(0.713)	(2.040)	(0.514)	(0.905)		
-6.012	-5.721	-7.796	-7.488	-3.382		
PDCA1	--	1.584	0.596	-0.052	0.910	2.122
(0.242)	(0.719)	(0.109)	(0.122)	(0.185)		
		6.540	0.829	-0.478	7.461	
11.491						
PDCA2	-0.220	1.308	4.890	--	0.746	1.297
(0.084)	(0.272)	(0.852)	(0.150)	(0.197)		
-2.608	4.815	5.742		4.970	6.567	
PDCA3	-0.056	0.073	--	0.119	--	--
(0.021)	(0.060)	(0.034)				
-2.739	1.216		3.467			
PDCA4	-0.109	--	-1.017	--	--	--
(0.039)	(0.314)					
-2.777		-3.234				

THETA-DELTA

	PDCA2	PDCA3	PDCA4

PDCA2	3.575		
(0.309)			
	11.566		
PDCA3	--	0.108	
(0.015)			
		7.354	
PDCA4	--	--	0.683
(0.056)			
			12.214

Squared Multiple Correlations for X -Variables

	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
PDCA1					

	0.464	0.519	0.595	0.937	0.848
0.648					

Squared Multiple Correlations for X -Variables

	PDCA2	PDCA3	PDCA4

	0.629	0.807	0.589

Goodness of Fit Statistics

Degrees of Freedom =35

Minimum Fit Function Chi-Square =46.324 (P =0.0955)

Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square =45.226 (P =0.115)

Estimated Non-centrality Parameter (NCP)=10.226

90 Percent Confidence Interval for NCP =(0.0 ; 31.701)

Minimum Fit Function Value =0.119

Population Discrepancy Function Value (F0)=0.0263

90 Percent Confidence Interval for F0 =(0.0 ; 0.0815)

Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)=0.0274

90 Percent Confidence Interval for RMSEA =(0.0 ; 0.0483)

P-Value for Test of Close Fit (RMSEA < 0.05)=0.964

Expected Cross-Validation Index (ECVI)=0.636

90 Percent Confidence Interval for ECVI =(0.609 ; 0.691)

ECVI for Saturated Model =0.699

ECVI for Independence Model =35.097

Chi-Square for Independence Model with 120 Degrees of Freedom =
13620.786

Independence AIC =13652.786

Model AIC =247.226

Saturated AIC =272.000

Independence CAIC =13732.245

Model CAIC =748.807

Saturated CAIC =947.396

Normed Fit Index (NFI)=0.997

Non-Normed Fit Index (NNFI)=0.997

Parsimony Normed Fit Index (PNFI)=0.291

Comparative Fit Index (CFI)=0.999

Incremental Fit Index (IFI)=0.999

Relative Fit Index (RFI)=0.988

Critical N (CN)=482.529

Root Mean Square Residual (RMR)=0.373

Standardized RMR =0.0196

Goodness of Fit Index (GFI)=0.986

Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)=0.944

Parsimony Goodness of Fit Index (PGFI)=0.254

Model

Fitted Covariance Matrix

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
TRISIK1	7.055				
TRISIK2	8.825	18.695			
TRISIK3	1.306	2.178	0.399		
SPIRIT1	9.485	14.646	2.171	23.266	
SPIRIT2	5.936	8.922	1.301	10.902	15.925
SPIRIT3	2.565	3.595	0.562	4.442	4.398
2.451					
SPIRIT4	1.689	2.172	0.370	2.667	3.075
1.251					
CHAR1	1.587	2.374	0.350	2.895	1.135
0.631					
CHAR2	2.925	4.099	0.641	4.114	5.054
1.969					
CHAR3	10.036	14.066	1.648	14.115	12.736
8.269					
CHAR4	2.429	2.821	0.362	3.093	3.716
1.605					
CHAR5	2.888	4.048	0.636	4.062	4.418
1.909					
PDCA1	3.588	5.028	0.880	4.646	5.572
2.407					
PDCA2	4.660	6.259	0.889	5.639	6.935
2.997					
PDCA3	1.219	1.708	0.251	1.740	1.892
0.814					
PDCA4	1.794	2.515	0.441	3.206	3.418
1.068					

Fitted Covariance Matrix

	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4
CHAR5					
SPIRIT4	0.989				
CHAR1	0.314	1.568			
CHAR2	1.196	3.282	13.172		
CHAR3	4.369	8.899	32.153	135.289	
CHAR4	1.057	1.854	6.307	19.495	5.036
CHAR5	1.166	0.976	2.680	7.280	1.759
3.610					

3.890	PDCA1	1.586	0.984	4.601	10.950	2.454
4.455	PDCA2	1.974	1.005	5.064	17.777	3.119
1.012	PDCA3	0.501	0.278	1.098	3.516	0.970
1.490	PDCA4	0.793	0.383	1.509	4.162	1.253

Fitted Covariance Matrix

	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA1	6.031			
PDCA2	6.163	9.632		
PDCA3	1.328	1.653	0.558	
PDCA4	1.955	2.434	0.664	1.662

Fitted Residuals

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2	
SPIRIT3						
TRISIK1	0.031					
TRISIK2	0.015	-0.084				
TRISIK3	0.002	-0.008	-0.002			
SPIRIT1	-0.154	-0.202	-0.029	-0.524		
SPIRIT2	0.080	0.436	0.062	0.291	0.045	
SPIRIT3	-0.102	-0.073	-0.030	-0.223	0.003	-0.001
SPIRIT4	0.028	0.115	0.012	0.074	0.008	
0.005						
CHAR1	-0.025	0.030	0.010	-0.196	-0.055	0.010
CHAR2	-0.025	0.767	0.109	-0.256	-0.303	0.209
CHAR3	-0.767	0.574	0.061	-2.733	-0.672	0.531
CHAR4	-0.105	0.186	0.030	-0.307	-0.297	0.116
CHAR5	0.165	-0.090	0.004	0.261	0.015	0.038
PDCA1	0.192	0.240	0.036	0.361	-0.018	
0.110						
PDCA2	0.269	0.491	0.067	0.500	0.164	
0.101						
PDCA3	-0.024	-0.049	-0.002	-0.043	-0.040	0.002
PDCA4	-0.032	-0.037	-0.004	0.012	0.013	-0.002

Fitted Residuals

	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4
CHAR5					
SPIRIT4	0.000				
CHAR1	-0.009	0.012			
CHAR2	-0.071	0.108	0.191		

	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA1	0.005			
PDCA2	-0.024	-0.038		
PDCA3	0.012	-0.034	0.002	
PDCA4	-0.109	-0.034	0.008	0.004

```
Smallest Fitted Residual = -2.733
Median Fitted Residual = 0.004
Largest Fitted Residual = 2.381
```

[illegible]

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
TRISIK1	0.351				
TRISIK2	0.108	-0.348			
TRISIK3	0.068	-0.177	-0.219		
SPIRIT1	-0.752	-0.580	-0.497	-1.143	
SPIRIT2	0.392	1.456	1.124	0.906	0.464

SPIRIT3	-1.833	-0.668	-1.896	-1.930	0.050	-0.055
SPIRIT4	0.976	2.399	1.421	1.322	0.290	
0.332						
CHAR1	-0.287	0.186	0.442	-1.014	-0.401	0.170
CHAR2	-0.094	1.456	1.513	-0.404	-0.887	1.781
CHAR3	-0.837	0.335	0.292	-1.356	-0.605	1.414
CHAR4	-0.681	0.706	0.865	-1.020	-1.273	1.580
CHAR5	1.897	-0.527	0.205	1.256	0.113	
1.048						
PDCA1	1.653	1.006	1.372	1.632	-0.090	
1.897						
PDCA2	2.354	1.617	2.237	2.220	0.613	
1.183						
PDCA3	-1.165	-0.961	-0.361	-0.777	-1.014	0.199
PDCA4	-0.445	-0.263	-0.225	0.107	0.223	-0.096

Standardized Residuals

	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	
CHAR5						
SPIRIT4	0.022					
CHAR1	-0.299	0.273				
CHAR2	-1.069	1.057	0.819			
CHAR3	-0.078	-0.109	0.998	0.897		
CHAR4	-1.702	-0.187	-1.087	-0.101	-1.833	
CHAR5	-0.038	1.275	1.447	0.847	1.797	
0.876						
PDCA1	-0.629	1.418	1.369	1.684	1.054	
0.931						
PDCA2	0.564	1.005	0.049	0.246	-0.210	
0.535						
PDCA3	-2.019	-0.009	-0.611	-0.803	-0.302	1.679
PDCA4	0.163	-1.323	-1.670	-1.149	-0.870	-1.717

Standardized Residuals

	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
-----	-----	-----	-----	-----
PDCA1	0.230			
PDCA2	-0.393	-0.300		
PDCA3	0.711	-1.188	0.564	
PDCA4	-2.191	-0.483	0.835	0.346

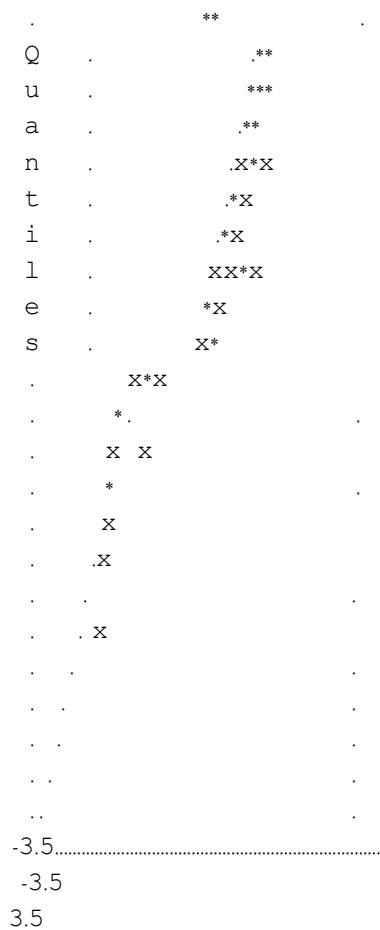
Summary Statistics for Standardized Residuals

Smallest Standardized Residual = -2.191

Median Standardized Residual = 0.110

Largest Standardized Residual = 2.399

Stemleaf Plot

TRISIK3	--	-0.418
SPIRIT1	10.221	--
SPIRIT2	0.138	--
SPIRIT3	-0.224	--
SPIRIT4	0.064	--

Standardized Expected Change for LAMBDA-Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	--	-0.961
TRISIK2	--	2.102
TRISIK3	--	-0.418
SPIRIT1	10.221	--
SPIRIT2	0.138	--
SPIRIT3	-0.224	--
SPIRIT4	0.064	--

Completely Standardized Expected Change for LAMBDA-Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	--	-0.362
TRISIK2	--	0.486
TRISIK3	--	-0.662
SPIRIT1	2.119	--
SPIRIT2	0.035	--
SPIRIT3	-0.143	--
SPIRIT4	0.065	--

Modification Indices for LAMBDA-X

	CHAR	PDCA

CHAR1	--	0.029
CHAR2	--	0.675
CHAR3	--	0.028
CHAR4	--	0.029
CHAR5	--	0.205
PDCA1	0.396	--
PDCA2	0.002	--
PDCA3	1.251	--
PDCA4	1.740	--

Expected Change for LAMBDA-X

	CHAR	PDCA

CHAR1	--	0.013
CHAR2	--	-1.886

CHAR3	--	-0.136	
CHAR4	--	0.213	
CHAR5	--	0.896	
PDCA1	0.103	--	
PDCA2	0.006	--	
PDCA3	0.018	--	
PDCA4	-0.031	--	

Standardized Expected Change for LAMBDA-X

	CHAR	PDCA

CHAR1	-- 0.013	
CHAR2	-- -1.886	
CHAR3	-- -0.136	
CHAR4	-- 0.213	
CHAR5	-- 0.896	
PDCA1	0.103	--
PDCA2	0.006	--
PDCA3	0.018	--
PDCA4	-0.031	--

Completely Standardized Expected Change for LAMBDA-X

	CHAR	PDCA

CHAR1	-- 0.010	
CHAR2	-- -0.520	
CHAR3	-- -0.012	
CHAR4	-- 0.095	
CHAR5	-- 0.471	
PDCA1	0.042	--
PDCA2	0.002	--
PDCA3	0.024	--
PDCA4	-0.024	--

No Non-Zero Modification Indices for BETA

No Non-Zero Modification Indices for GAMMA

No Non-Zero Modification Indices for PHI

No Non-Zero Modification Indices for PSI

Modification Indices for THETA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					

TRISIK1	--				
TRISIK2	--	--			

TRISIK3	--	--	--				
SPIRIT1	--	--	--	--			
SPIRIT2	0.007	--	0.453	--	--		
SPIRIT3	1.027	3.170	3.442	--	0.108	--	
SPIRIT4	0.128	--	0.573	--	--	0.108	

Modification Indices for THETA-EPS

SPIRIT4

SPIRIT4 --

Expected Change for THETA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
-----	-----	-----	-----	-----	-----
TRISIK1	--				
TRISIK2	--	--			
TRISIK3	--	--	--		
SPIRIT1	--	--	--	--	
SPIRIT2	-0.014	--	0.029	--	--
SPIRIT3	-0.064	0.260	-0.030	--	-0.048
SPIRIT4	0.014	--	0.007	--	--
				0.014	

Expected Change for THETA-EPS

SPIRIT4

SPIRIT4 --

Completely Standardized Expected Change for THETA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
-----	-----	-----	-----	-----	-----
TRISIK1	--				
TRISIK2	--	--			
TRISIK3	--	--	--		
SPIRIT1	--	--	--	--	
SPIRIT2	-0.001	--	0.012	--	--
SPIRIT3	-0.015	0.038	-0.030	--	-0.008
SPIRIT4	0.005	--	0.011	--	--
				0.009	

Completely Standardized Expected Change for THETA-EPS

SPIRIT4

SPIRIT4 --

Modification Indices for THETA-DELTA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2	SPIRIT3
CHAR1	-- -- --	-- --	0.226			
CHAR2	1.084		1.220	1.676	0.060	-- --
CHAR3	0.069		0.295	-- 0.984	-- --	
CHAR4	0.052		-- -- --	0.125	4.568	
CHAR5	3.542		6.210	-- 2.659	0.228	1.006
PDCA1	0.008		0.015	-- -- 0.012	2.571	
PDCA2	-- 2.469		-- --	0.137	0.224	
PDCA3	-- 0.196		-- 0.615	0.731	--	
PDCA4	0.911		0.000	-- -- --	--	

Modification Indices for THETA-DELTA-EPS

	SPIRIT4
CHAR1	--
CHAR2	--
CHAR3	1.622
CHAR4	3.515
CHAR5	--
PDCA1	1.973
PDCA2	0.170
PDCA3	--
PDCA4	0.860

Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
CHAR1	-- -- --	-- --	-0.027		
CHAR2	-0.159	0.291	0.071	-0.084	-- --
CHAR3	0.128	-0.484	-- -1.127	-- --	
CHAR4	0.027	-- -- --	-0.075	0.161	
CHAR5	0.172	-0.344	-- 0.368	0.064	-0.055
PDCA1	0.009	-0.018	-- -- -0.014	0.081	
PDCA2	-- 0.445	-- --	0.071	-0.035	
PDCA3	-- -0.033	-- -0.076	-0.054	--	
PDCA4	-0.069	0.002	-- -- --	--	

Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	SPIRIT4
CHAR1	--
CHAR2	--
CHAR3	0.334
CHAR4	-0.074
CHAR5	--

PDCA1	-0.046
PDCA2	0.017
PDCA3	--
PDCA4	0.030

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
CHAR1	-- -- -- -- --	-0.014			
CHAR2	-0.016	0.019	0.031	-0.005	-- --
CHAR3	0.004	-0.010	-- -0.020	-- --	
CHAR4	0.005	-- -- --	-0.008	0.046	
CHAR5	0.034	-0.042	-- 0.040	0.008	-0.018
PDCA1	0.001	-0.002	-- -- -0.001	0.021	
PDCA2	-- 0.033	-- --	0.006 -0.007		
PDCA3	-- -0.010	-- -0.021	-0.018	--	
PDCA4	-0.020	0.000	-- -- -- --		

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	SPIRIT4
CHAR1	--
CHAR2	--
CHAR3	0.029
CHAR4	-0.033
CHAR5	--
PDCA1	-0.019
PDCA2	0.006
PDCA3	--
PDCA4	0.023

Modification Indices for THETA-DELTA

	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
PDCA1					
CHAR1	--				
CHAR2	-- --				
CHAR3	-- -- --				
CHAR4	0.018	-- 0.018	--		
CHAR5	-- -- -- -- --				
PDCA1	0.380	-- -- -- -- --			
PDCA2	-- -- -- 0.001	-- --			
PDCA3	-- -- 0.254	-- 1.941	0.347		
PDCA4	-- 0.580	-- 0.114	1.830	0.800	

Modification Indices for THETA-DELTA

	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA2	--		
PDCA3	3.268	--	
PDCA4	0.718	3.310	--

Expected Change for THETA-DELTA

PDCA1	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
CHAR1	--				
CHAR2	-- --				
CHAR3	-- -- --				
CHAR4	-0.025	-- 0.258	--		
CHAR5	-- -- --	-- --			
PDCA1	0.056	-- -- -- -- --			
PDCA2	-- -- --	-0.005	-- --		
PDCA3	-- -- -0.125	-- 0.040	0.017		
PDCA4	-- -0.093	-- 0.021	-0.060	-0.044	

Expected Change for THETA-DELTA

	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA2	--		
PDCA3	-0.071	--	
PDCA4	0.063	0.039	--

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA

PDCA1	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
CHAR1	--				
CHAR2	-- --				
CHAR3	-- -- --				
CHAR4	-0.009	-- 0.010	--		
CHAR5	-- -- --	-- --			
PDCA1	0.018	-- -- -- -- --			
PDCA2	-- -- --	-0.001	-- --		
PDCA3	-- -- -0.014	-- 0.028	0.009		
PDCA4	-- -0.020	-- 0.007	-0.025	-0.014	

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA

	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA2	--		
PDCA3	-0.031	--	
PDCA4	0.016	0.040	--

Maximum Modification Index is 6.21 for Element (5, 2) of THETA
DELTA-EPSILON

Model

Factor Scores Regressions

ETA

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
TRISIK	0.374	0.056	1.028	-0.155	0.002
SPIRIT	0.004	0.013	-0.025	-0.018	0.024

ETA

	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4
CHAR5					
TRISIK	-0.073	-0.513	0.090	0.007	0.103
SPIRIT	0.456	0.135	-0.013	-0.005	-0.020

ETA

	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
TRISIK	-0.190	-0.069	-0.198	0.052
SPIRIT	-0.009	0.014	0.245	0.044

KSI

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
CHAR	-0.041	-0.005	1.843	0.140	-0.161
PDCA	-0.006	0.007	-0.039	-0.036	0.009

KSI

	SPIRIT4	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4
CHAR5					
CHAR	0.051	-2.350	0.415	0.053	0.822
PDCA	0.236	0.296	-0.079	0.004	-0.031

KSI

	PDCA1	PDCA2	PDCA3	PDCA4
--	-------	-------	-------	-------

CHAR	-1.245	-0.353	-1.468	-0.332
PDCA	0.090	0.044	0.606	0.158

Model

Standardized Solution

LAMBDA-Y

	TRISIK	SPIRIT
TRISIK1	2.509	--
TRISIK2	3.517	--
TRISIK3	0.550	--
SPIRIT1	--	2.933
SPIRIT2	--	3.190
SPIRIT3	--	1.378
SPIRIT4	--	0.908

LAMBDA-X

	CHAR	PDCA
CHAR1	0.853	--
CHAR2	2.616	--
CHAR3	8.975	--
CHAR4	2.172	--
CHAR5	2.583	--
PDCA1	--	1.977
PDCA2	--	2.461
PDCA3	--	0.671
PDCA4	--	0.989

BETA

	TRISIK	SPIRIT
TRISIK	--	--
SPIRIT	0.214	--

GAMMA

	CHAR	PDCA
TRISIK	0.036	0.702
SPIRIT	0.024	0.714

Correlation Matrix of ETA and KSI

	TRISIK	SPIRIT	CHAR	PDCA
TRISIK	1.000	0.100	0.000	0.000
SPIRIT	0.100	1.000	0.000	0.000
CHAR	0.000	0.000	1.000	0.000
PDCA	0.000	0.000	0.000	1.000

TRISIK	1.000			
SPIRIT	0.741	1.000		
CHAR	0.446	0.536	1.000	
PDCA	0.723	0.883	0.583	1.000

PSI

Note: This matrix is diagonal.

	TRISIK	SPIRIT

	0.476	0.197

Regression Matrix ETA on KSI (Standardized)

	CHAR	PDCA

TRISIK	0.036	0.702
SPIRIT	0.032	0.865

Model

Completely Standardized Solution

LAMBDA-Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	0.945	--
TRISIK2	0.813	--
TRISIK3	0.871	--
SPIRIT1	-- 0.608	
SPIRIT2	-- 0.799	
SPIRIT3	-- 0.880	
SPIRIT4	-- 0.913	

LAMBDA-X

	CHAR	PDCA

CHAR1	0.681	--
CHAR2	0.721	--
CHAR3	0.772	--
CHAR4	0.968	--
CHAR5	1.359	--
PDCA1	-- 0.805	
PDCA2	-- 0.793	
PDCA3	-- 0.899	
PDCA4	-- 0.767	

BETA

TRISIK	SPIRIT
--------	--------

TRISIK	--	--
SPIRIT	0.214	--

GAMMA

	CHAR	PDCA
TRISIK	0.036	0.702
SPIRIT	0.024	0.714

Correlation Matrix of ETA and KSI

	TRISIK	SPIRIT	CHAR	PDCA
TRISIK	1.000			
SPIRIT	0.741	1.000		
CHAR	0.446	0.536	1.000	
PDCA	0.723	0.883	0.583	1.000

PSI

Note: This matrix is diagonal.

	TRISIK	SPIRIT
	0.476	0.197

THETA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
TRISIK1	0.107				
TRISIK2	--	0.338			
TRISIK3	-0.044	0.089	0.242		
SPIRIT1	0.314	0.335	0.320	0.630	
SPIRIT2	--	0.035	--	0.080	0.361
SPIRIT3	--	--	--	0.053	--
SPIRIT4	--	-0.046	--	0.001	0.045

THETA-EPS

	SPIRIT4
SPIRIT4	0.167

THETA-DELTA-EPS

	TRISIK1	TRISIK2	TRISIK3	SPIRIT1	SPIRIT2
SPIRIT3					
CHAR1	0.190	0.191	0.179	0.257	-0.065

CHAR2	--	--	--	--	0.040	0.006		
CHAR3	--	--	-0.075		--	-0.056	0.090	
CHAR4	--	-0.060		-0.120		-0.030	--	--
CHAR5	--	--	0.003		--	--	--	
PDCA1	--	--	0.060		-0.040	--	--	
PDCA2	0.024		--	-0.046		-0.049	--	--
PDCA3	0.000		--	-0.033		--	--	-0.003
PDCA4	--	--	0.059		0.103		0.123	-0.067

THETA-DELTA-EPS

SPIRIT4

CHAR1	-0.081
CHAR2	-0.021
CHAR3	--
CHAR4	--
CHAR5	-0.048
PDCA1	--
PDCA2	--
PDCA3	-0.050
PDCA4	--

THETA-DELTA

	CHAR1	CHAR2	CHAR3	CHAR4	CHAR5
PDCA1					
CHAR1	0.536				
CHAR2	0.231	0.481			
CHAR3	0.085	0.206	0.405		
CHAR4	-- 0.077	-- 0.063			
CHAR5	-0.516	-0.591	-0.720	-0.903	-0.848
PDCA1	-- 0.178	0.021	-0.009	0.195	0.352
PDCA2	-0.057	0.116	0.135	-- 0.127	0.170
PDCA3	-0.060	0.027	-- 0.071	-- --	
PDCA4	-0.068	-- -0.068	-- -- --		

THETA-DELTA

	PDCA2	PDCA3	PDCA4
PDCA2	0.371		
PDCA3	--	0.193	
PDCA4	--	--	0.411

Regression Matrix ETA on KSI (Standardized)

CHAR	PDCA	

TRISIK	0.036	0.702

SPIRIT 0.032 0.865

Model

Total and Indirect Effects

Total Effects of KSI on ETA

	CHAR	PDCA

TRISIK	0.036	0.702
(0.021) (0.051)		
	1.735	13.844
SPIRIT	0.032	0.865
(0.020) (0.079)		
	1.615	10.955

Indirect Effects of KSI on ETA

CHAR	PDCA

TRISIK	-- --
SPIRIT	0.008 0.150
(0.005) (0.041)	
	1.477 3.678

Total Effects of ETA on ETA

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK	-- --	
SPIRIT	0.214	--
(0.058)		
	3.719	

Largest Eigenvalue of B*B' (Stability Index) is 0.046

Total Effects of ETA on Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	2.509	--
TRISIK2	3.517	--
(0.195)		
	17.995	

TRISIK3	0.550	--
(0.028)		
	19.388	
SPIRIT1	0.628	2.933
(0.169)		
	3.719	
SPIRIT2	0.683	3.190
(0.179) (0.257)		
	3.825	12.407
SPIRIT3	0.295	1.378
(0.076) (0.108)		
	3.878	12.766
SPIRIT4	0.194	0.908
(0.050) (0.072)		
	3.874	12.548

Indirect Effects of ETA on Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	-- --	
TRISIK2	-- --	
TRISIK3	-- --	
SPIRIT1	0.628	--
(0.169)		
	3.719	
SPIRIT2	0.683	--
(0.179)		
	3.825	
SPIRIT3	0.295	--
(0.076)		
	3.878	
SPIRIT4	0.194	--
(0.050)		
	3.874	

Total Effects of KSI on Y

	CHAR	PDCA

TRISIK1	0.090	1.762
(0.052) (0.127)		
	1.735	13.844
TRISIK2	0.127	2.469
(0.073) (0.205)		
	1.725	12.039
TRISIK3	0.020	0.386
(0.011) (0.031)		
	1.736	12.602
SPIRIT1	0.093	2.537
(0.057) (0.232)		
	1.615	10.955
SPIRIT2	0.101	2.759
(0.062) (0.181)		
	1.620	15.224
SPIRIT3	0.043	1.192
(0.027) (0.072)		
	1.623	16.504
SPIRIT4	0.029	0.785
(0.018) (0.044)		
	1.621	17.669

Model

Standardized Total and Indirect Effects

Standardized Total Effects of KSI on ETA

	CHAR	PDCA

TRISIK	0.036	0.702
SPIRIT	0.032	0.865

Standardized Indirect Effects of KSI on ETA

	CHAR	PDCA

TRISIK	-- --	
SPIRIT	0.008	0.150

Standardized Total Effects of ETA on ETA

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK	-- --	
SPIRIT	0.214	--

Standardized Total Effects of ETA on Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	2.509	--
TRISIK2	3.517	--
TRISIK3	0.550	--
SPIRIT1	0.628	2.933
SPIRIT2	0.683	3.190
SPIRIT3	0.295	1.378
SPIRIT4	0.194	0.908

Completely Standardized Total Effects of ETA on Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	0.945	--
TRISIK2	0.813	--
TRISIK3	0.871	--
SPIRIT1	0.130	0.608
SPIRIT2	0.171	0.799
SPIRIT3	0.189	0.880
SPIRIT4	0.196	0.913

Standardized Indirect Effects of ETA on Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	-- --	
TRISIK2	-- --	
TRISIK3	-- --	
SPIRIT1	0.628	--
SPIRIT2	0.683	--
SPIRIT3	0.295	--
SPIRIT4	0.194	--

Completely Standardized Indirect Effects of ETA on Y

	TRISIK	SPIRIT

TRISIK1	-- --	
TRISIK2	-- --	
TRISIK3	-- --	
SPIRIT1	0.130	--
SPIRIT2	0.171	--

SPIRIT3	0.189	--
SPIRIT4	0.196	--

Standardized Total Effects of KSI on Y

	CHAR	PDCA

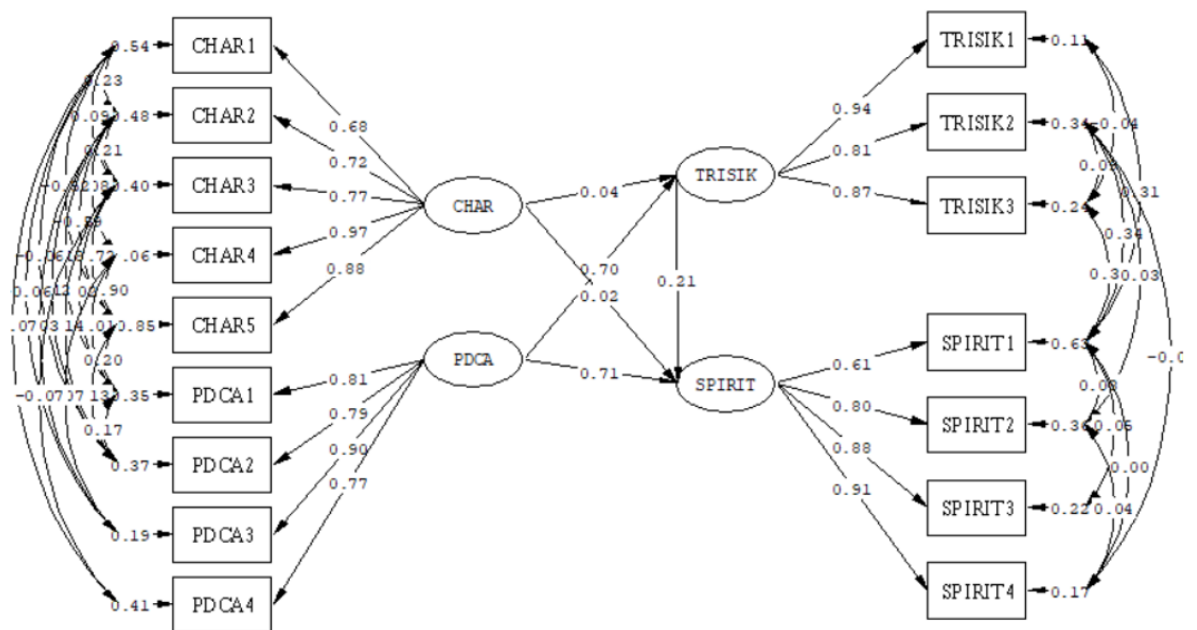
TRISIK1	0.090	1.762
TRISIK2	0.127	2.469
TRISIK3	0.020	0.386
SPIRIT1	0.093	2.537
SPIRIT2	0.101	2.759
SPIRIT3	0.043	1.192
SPIRIT4	0.029	0.785

Completely Standardized Total Effects of KSI on Y

	CHAR	PDCA

TRISIK1	0.034	0.663
TRISIK2	0.029	0.571
TRISIK3	0.031	0.611
SPIRIT1	0.019	0.526
SPIRIT2	0.025	0.691
SPIRIT3	0.028	0.761
SPIRIT4	0.029	0.790

=====○
 | PRELIS used 0.063 CPU seconds. |
 ○=====

Chi-Square=45.23, df=35, P-value=0.11544, RMSEA=0.027

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระมหากัมพล อตฺถปาโล (ชำนานู)
เกิด	: วันศุกร์ที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๘
สถานที่เกิด	: บ้านเลขที่ ๓๒๓/๔ หมู่ ๑๘ ต.หนองไผ่ อ.ชุมแพ จ. ขอนแก่น
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๔๖ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอุดรพัฒนาการ จ.อุดรธานี : พ.ศ. ๒๕๕๑ จบปริญญาตรีเศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อุปสมบท	: วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓
การทำงาน	: พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๖๐ ครูสอนนักธรรมตรี โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย : พ.ศ. ๒๕๖๔ - ๒๕๖๖ นักจัดการงานทั่วไป สถาบันภาษา มจร. : พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงปัจจุบัน ครูพระสอนศีลธรรมจังหวัดปทุมธานี ปฏิบัติหน้าที่ที่โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี
ศึกษาดูงาน	: ศึกษาดูงาน ณ ประเทศอินเดีย
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๔
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๖๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	: หอพักนิสิตเอ ๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา : E-mail: freemonk.072@gmail.com Tel : ๐๙๙ - ๓๙๖๕๙๙๙